

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

HAŞİM KARAKOÇ

KÂDİ BEYZÂVÎ VE NİZÂMU'T-TEVÂRÎH'İNİN
EDİSYON KRİTİĞİ VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

TEZ YÖNETİCİSİ:
Prof. Dr. M. NAZİF ŞAHİNOĞLU

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

72238

KIRIKKALE - 1998

ÖZET

Bu çalışma Kâdı Beyzâvî ve Nizâmu't-tevârih adlı eserinin edisyon kritiği ve tahlilinden ibarettir. İslâm dünyasının önemli simalarından biri olan ve İslâmî ilimlerin hemen hemen hepsine dair eserler telif ederek " Allâme " unvanı kazanan Kâdı Beyzâvî'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliğinin önemi tartışılmaz bir gerçektir.

Tez konumuz olan bu eserinde Hz. Âdem'den itibaren son tarih olarak verilen 687/1288 yılına kadar geçen Pişdâdiler, Keyâniler, Eşkâniler, Sâsâniler, özellikle Peygamberler tarihi ve ayrıca Raşid Halifeler, Emevîler, Abbâsiler, Saffâriler, Sâmâniler, Gazneliler, Deylemler, Selçuklular, İsmâîliler, Salgurlular, Hârizmliler ve az da olsa Moğollar hakkında değerli bilgiler ihtiva eden bu eser tarih alanında yapılacak çalışmalara kaynak olması bakımından önemlidir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden ve konusu tarih olan Nizânu't-tevârih'in Türkiye'de bulunan el yazması nüshaların karşılaştırılması, tarihi araştırmalara malzeme temin etmesi ve bilhassa tercümesinin yapılması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde, XII. yüzyılda İran ülkesinde Hâkimiyet kuran Selçuklular'ın Salgurlular'ın ve Moğollar'ın siyasi, sosyal ve kültürel durumları hakkında bilgi verildi.

Birinci bölümde, Kâdı Beyzâvî'nin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği üzerinde duruldu.

İkinci bölümde, Nizâmu't-tevârih'in tahlili, dil ve üslûbu, el yazması nüshaların tavsifleri ve neşre hazırlanan metnin imlâ özellikleri üzerinde duruldu.

Üçüncü bölümde, hazırlanan Farsça metnin Türkçe tercümesi verildi.

Dördüncü bölümde, Neşre hazırlanan " Nizâmu't-tevârih'in " Farsça metni yer aldı. Metni oluşturan sayfa sonlarında metnin ilgili varyantlar ve gerekli görülen yerlerde açıklamalar yapıldı. Metnin sonuna da isim, yer ve kitap indeksi eklendi.

SUMMARY

This study is composed of Qádi Bayzáwí's life and edition critic and analysis of his book which is named Nizámu't-teváríkh. It is reality that importance of life, works and scientific personality of Qádi Bayzáwí , who is reached " Allâme " title because of he wrote works about almost all Islamic sciences.

This work of Qádi Bayzáwí, which is contained valuable knowledges about Píshdádiyán, Kayániyán, Mulú't-tawá'if (Parthians) specially Prophets history and Rashid Chalips, Umayyads, Abbâsid Caliphs, Saffárids, Sámánids, Daylamis, Seljúqs, Ghúris, Ism'ílís, Salgharids, Khwárazmsháhs and also a little knowledges about Mongols since Hz. Adam until given as the last date 687/ 1288 in aforementioned work, is also important to become a source to historical researches.

It is very important that comparison of manuscripts of Nizámu't-teváríkh in Turkey, which is about history and it is concerned in this study, because of mointain source to historical researches and Turkish Literary especially to make its translation. It is divided into four chapters with an introduction.

In the introduction, it is given an account of politic, social and cultural of Seljúqians, Salgharians and Mongolians which are dominated in Persian region, in XIIth century.

In the firs chapter, it is concerned with the life, works and sicientific personality of Qádi Bayzáwí.

In the second chapter, it is concerned with analiysis of " Nizámu't-teváríkh ", it is language and style caractezation and ortographical characteristics of its manuscripts and ortographical characteristics of the text which is prepared to edition.

In the third chapter, it is given by translating of prepared Persian text in Turkey. In the fourth chapter, it is given Persian text Nizámu't-teváríkh which is prepared to edition. Two different footnotes are used in the text. Informations about different variations of text, are given in the first of both. In the second, the necessary cases area explained. Also name, place and book indexes are added add of text.

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım " Kâdı Beyzâvî ve Nizâmu't-tevârîhi'nin Edisyon Kiritiği ve Tahlili " adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyoğrafyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

16 / 02 / 1998

Haşim Karakoç

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
SUMMARY	III
ÖNSÖZ	VIII
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	IX
KISALTMALAR	X
BİBLİYOGRAFYA	XI

GİRİŞ

XII. YÜZYILDA İRAN'IN DURUMU	2
Siyasi Durum	2
Selçuklular Devri	2
Salgurlular Devri	6
Mogollar Devri	10
Toplumsal Yapı	13
Bilimsel Yapı	14
Dini Yapı	16
Ahlaki Yapı	17
İktisadi Yapı	18

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂDİ BEYZÂVÎ'NİN HAYATI	21
Doğumu, Adı ve Mahlası	21
Çocukluğu ve Gençliği	22
Öğrenim Durumu ve Hocaları	22
Aile Efradı ve Çocukları	23
Geçimi	23

Olgunluk Çağı	23
Seyahatleri	24
Devrin İleri Gelenler İle İlgisi	24
Ölümü	25
Eserleri	26
İlmi Şahsiyeti	31
İlim Dünyasındaki Yeri	31
Örnek Aldığı ve Etkilediği kişiler	33

İKİNCİ BÖLÜM

NEŞRE HAZIRLANAN NİZÂMUT-TEVÂRİH'İN ÖZELLİKLERİ.....	35
Nizâmu't-Tevârîh'in Tahlihi	35
Nizâmu't-Tevârîh'in İşlediği Konular	36
Dil ve Üslûbu	37
Farsça Terkipler	37
Karşılaştırılan Nüshaların Tavsifi	38
Neşre Hazırlanan Metnin İmlâ Özellikleri	42
Nizâmu't-Tevârîh'in Nüshaları ve Yerleri	43
Karşılaştırılan Nüshaların İlk ve Son Sayfalarının Fotokopileri.....	45
NETİCE	49
GENEL İNDEKS	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEŞRE HAZIRLANAN METNİN TERCÜMESİ	54 - 133
---	----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Neşre Hazırlanan Metin	180-1
------------------------------	-------

Fihristi Metâlib ve Mundericât-Kitâb-ı Nizâmu't-Tevârîh	٢-٢
Metn-i Kitâb-ı Nizâmu't-Tevârîh	1٤0-1
Fihrist-i Esâmî-yi Ricâl.....	107-1٤7
Fihrist-i Emâkin	170-100
Fihrist-i Kutub.....	171

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Kâdı Beyzâvî ve Nizâmu't-tevârih adlı eserinin edisyon kritiği ve tahlilinden ibarettir. İslâm dünyasının önemli simalarından biri olan ve İslâmî ilimlerin hemen hemen hepsine dair eserler telif ederek " Allâme " unvanı kazanan Kâdı Beyzâvî'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliğinin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden ve konusu tarih olan Nizâmu't-tevârih' in Türkiye'de bulunan el yazması nüshalarının karşılaştırılması, tarihi araştırmalara ve Türk edebiyatına malzeme temin etmesi ve bilhassa tercümesinin yapılması büyük bir önem arz etmektedir.

Hz. Âdem'den itibaren mezkûr eserinde en son tarih olarak verilen 687/1288 yılına kadar geçen devletlerin, özellikle peygamberler tarihi ve ayrıca Raşid Halifeler, Emevîler, Abbâsîler, Saffarîler, Saffârîler, Sâmânîler, Gazneliler, Deylemîler, Selçuklular, Gurlular, Mulâhade , Salgurlular, Hârizmliler ve az da olsa Moğollar hakkında bilgiler ihtiva eden bu eser tarihi araştırmalara kaynak olması açısından önemlidir.

Bu tez çalışması bir giriş ve dört bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde, XII. Yüzyılda İran'ın siyasal, sosyal ve kültürel yapısı üzerinde duruldu. Bu dönemde İran'da hâkimiyet kuran Selçuklular'ın, Salgurlular'ın ve Moğollar'ın tesiriyle meydana gelen değişimlerden ve oluşumlardan bahsedildi.

Birinci bölümde, Kâdı Beyzâvî'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliği üzerinde duruldu. Tefsir, Fıkıh, Kelam, Mantık sahasında telif ettiği eserlerle ve yaptığı şerhlerle İslâmî İlimlerdeki vukufiyetini gösteren Beyzâvî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili araştırma önemli olsa gerek. Bu öneme binaen ulaşabildiğimiz kaynaklarda Beyzâvî'nin şahsı ile ilgili bilgilerin kısır olduğunu gördük. Ancak müellifimizi eserleri hakkında kaynaklarda bulabildiğimiz bütün eserlerini vermeye çalıştık.

İkinci bölümde, Nizâmu't-tevârih'in tahlili, işlediği konular, dil ve üslûbu, el yazması nüshaların tavsifleri ve neşre hazırladığımız metnin ımlâ özellikleri üzerinde duruldu.

Üçüncü bölümde, Neşre hazırladığımız Farsça metnin Türkçe tercümesi yapıldı. Metinde geçen isimlerin seslendirilişi şekli ilgili eserlerde nasıl yazılmış ise o şekilde vermeye itina gösterildi. Bu bölümle ilgili olarak İstanbul Üniversitesi nu. T. 3842 de Sâlih Paşa (Kerküklü) tarafından Nizâmu't-tevârih'in tercümesinin yapıldığını gördük. İncelediğimiz bu tercümede eksiklikler olmasına rağmen, istifade etmeye çalıştık.

Dördüncü bölümde, Nizâmu't-tevârih'in Farsça metni ve onunla ilgili muhtelif fihristlere yer verildi.

Metni neşre hazırlar iken karşılaştığımız dört nüshadan Süleymaniye Kütüphanesi nüshası için " S " harfi,Edirne İl Halk Kütüphanesi nüshası için " E " harfi, Topkapı Sarayı müzesi Kütüphanesi nüshası için " T " harfi, ve Haydârabat matbu nüshası için " M " harfi kullandık.

Metinde geçen az sayıdaki Arapça terkipler ve âyetler için fihrist hazırlamaya gerek duyulmadı.

Hazırladığımız bu çalışmada, gösterdiğimiz bütün dikkat ve ihtimama rağmen, bir takım kusur ve eksiklikler olacaktır. Okuyucuların özellikle ilgililerin yapacağı tenkitler, biz daha iyisini yapmaya sevk edecektir. Bu tezi yöneten Hocam M. Nazif Şahinoğluna en içten teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum. Ayrıca alaka ve yardımlarını gördüğüm diğer hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma da teşekkürlerimi arz ederim.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı'nın İslâm Ansiklopedisi'nde uygulanmakta olan şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

Sesliler : آ, ا, ب, پ, ت, ث, ج, چ, ح, خ, د, ذ, ر : â, î, û, e, i, u

Sessizler :

ء : ʾ	ز : z	ک : k
ب : b	ژ : z̤	گ : g
پ : p	س : s	ل : l
ت : t	ش : š	م : m
ث : ṯ	ص : ṣ	ن : n
ج : c	ض : ḏ	و : v
چ : č	ط : ṭ	ه : h
ح : ḥ	ظ : ḏ̤	ی : y
خ : ḫ	ع : ʿ	
د : d	غ : ġ	
ذ : ḏ	ف : f	
ر : r	ق : q	

Şu yerlerde ise, mezkur eserden farklı hareket edilmiştir:

1- Harf-i tarif ile gelen kelimelerin başındaki kamerî ve şemsî harflerin okunuşu belirtilmiştir. el-Kitâb, İbnu's-subkî gibi.

2- Terkip halindeki ad ve lakapların parçaları ayrı değil, bileşik yazılmıştır. Abdullah, Şemsuddîn, Abdulvehhâb gibi.

3 - Ülkemizde tanınan ve herkes tarafından bilinen özel isimler transkripsiyonsuz yazılmıştır.

KISALTMALAR

Ayn. Esr.	: Aynı eser
Ayn. Esrl.	: Aynı eserler
Bk.	Bakınız
b.	: bin
d.	: doğumu
<u>D.İ.A.</u>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: hicrî
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
hş.	: hicrî şemsî
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
Krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphanesi
m.	: milâdî
mad.	: maddesi
Metin	: Bu çalışmanın Farsça kısmı
nşr.	: Neşreden
ölm.	: Ölümü
s.	: sayfa
Tez	: Bu çalışmanın Türkçe kısmı
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz

BİBLİYOGRAFYA

Âyeti ('Abdu'l - Muhammed), *Tahrîr-i Târîh-i Vaşşâf*, Tahran 1346 hş.

Anabritanica genel kültür ansiklopedisi, I-XV, İstanbul 1992.

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifin esmâ'u'l-mü'ellifin ve âşâru'l-muşannifin*, nşr. Kilisli Muallim Rifat - İbnu'l-Emin Mahmud Kemal, I ; nşr. İbnu'l -Emin Mahmud Kemal - Avni Aktuç, II, İstanbul 1951-55.

—————, *Îzâhu'l -meknûn fi'z -zeyli 'alâ keşfi'z-zunûn 'an esâmi'l-kutub ve'l -funûn*, nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya, I-II, İstanbul 1945-47.

Bilmen (Ömer Nasûhî), *Büyük Tefsir Tarihi*, I-II, İstanbul 1974.

Brockelmann (Carl), *Geschichte der Arabischen Litteratur*, I-II, Leiden 1943-49.

—————, *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband*, I-III, Leiden, 1937 - 40.

—————, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, trc. Neşet Çağatay, Ankara 1992.

Browne (E.G.), *A Literary History of Persia; The Tatar Dominion*, Cambridge 1969.

Cuveynî (Atâ Melik), *Târîh-i Cihânguşây*, nşr. Muhammed Kazvîni, I-III, Leyden 1911.

Çelebi (Kâtip), *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kutub ve'l-funûn*, I-II, nşr. Kilisli Muallim Rifat -Şerefeddin Yaltkaya, İstanbul 1941-43.

Darkot (Besim), "Katif mad.", İA, İstanbul 1940-1986, VI 439

Devletşâh Semerkandî, *Tezkîre-i şu'arâ'*, nşr. Muhammed Abbâsi, Tahran 1337 ş.

Dihhodâ ('Ali ekber), Logâtnâme-i Dihhodâ, XXXIX, Tahran 1958 hş.

Elmalılı (Muhammed Hamdi Yazır), Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir, I - X, İstanbul 1979.

Fesâi (Hacı Mîrza Hasan), Fârsnâme-i Nâşirî, Tahran 1313 hş.

Hândmîr (Gıyâseddîn b. Husâmeddin), Târîh-i habîbu's-siyer fî ahbâr-ı efrâd-i'l beşer, I-IV, Tahran, 1333 ş.

Hânî (Abdullah Tâhir), Durust be-nivîsîm, Tahran 1374.

Hanlerî (Perîz Nâtil), Destûr-ı Zebân-ı Fârsî, Tahran 1373.

Hodgson (M.G.S.), İslâm'ın Serüveni, I-III, trc. Anonim, İstanbul 1995.

—————, Bozkurt (Mutlu), II, 279-321. ?

—————, Varlı (Ali), II, 321-361.

—————, Gedikli (Fethi), II, 425-449.

Houtsma (M.TH.), "Muhammed b. Melikşâh mad.", İA, VIII, 481-482.

Huart (C.L.), "Fars mad.", İA, IV 470.

—————, "Ebu Bekr b. Sad mad.", IV 14.

İA, I-XIII, İstanbul 1940-1986.

İbn-i Kesîr (İsmâil b. Ömer), el-Bidâye ve'n-nihâye: Büyük İslâm Tarihi, trc. Mehmet Keskin, I -XV, İstanbul 1985.

İbnu'l-İmâd ('Abdulhay b. Ahmed), Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb, I-VIII, Kahire 1350 -51.

İbnu'l-Esîr (Ebu'l-Hasan Ali), el-Kâmil fî't-târih tercümesi, I-XII, trc. A. Ağırakça - A. Özaydın, İstanbul 1985-1987.

İbn-i Belhî, Fârsnâme-i İbn-i Belhî, nşr. Ali Nakî Behrûzî, Şîrâz 1343 hş

Izmirli (İsmail Hakkı), **Yeni İlm-i Kelâm**, haz. Sabri Hizmetli, Ankara 1981.

Kâdı Beyzâvî (Nâsiruddin Abdullah b. Ömer), **Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl**, I-IV, (Şeyhzâde hâşiye kenarında), İstanbul 1282.

Kafesoğlu (İbrahim), **Harzemsâhlar Devleti Tarihi**, Ankara 1992.

Kazvinî (Hamdullah Mustevfi), **Târîh-i Guzîde**, nşr. 'Abdu'l-hoseyn Nevâî, Tahran 1336 -39 hş.

—————, **Nuzhetu'l-kulûb**, nşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1336 hş.

Kehhâle (Ömer Rızâ), **Mu'cemu'l-mu'ellifin: Terâcimu muşannifi'l kutubi'l-'Arabiyye**, I-XV, Dîmeşk 1957-61.

Kholberg (E.), "Baydâwî mad.", **EIr.=Encyclopaedia Iranica**, London 1985 henüz bitmedi.

Köymen (M.A.), **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara 1993.

—————, **Büyük Selçuklu İmp. Tarihi (II. İmparatorluk Devri)**, Ankara 1991.

Merçil (Erdoğan), **Fars Atabegleri Salgurlular**, Ankara 1991.

Mîrhând (Muhammed b. Seyyid), **Târîh-i Ravzatu's-şafâ**, I-X, Tahran 1338-39 ş.

Mo'în (Muhammed), **Ferheng-i Fârsî**, I-VI, Tahran 1362 hş.

Munzevî (Ahmed), **Fihrist-i Nüşahâ-yi Hattî-yi Fârsî**, Tahran 1353 hş.

Râvendî (Muhammed b. Alî), **Râhatu's-şudûr ve âyetu's-surûr**, nşr. Muhammed İkbâl, Tahran 1333 hş.

Reşiduddîn Fazlullah, **Câmi'u't-tevârîh**, nşr. Behmen Kerîmî, I-II, Tahran 1338 ş.

Safâ (Zebihullah), **Târîh-i edebiyat der İrân**, I-V, Tahran 1372.

Sâmî (Şemseddin), **Kâmûsu'l-a'lâm**, I-VI, İstanbul 1306-16/1888-99

Serkîs (Yusûf Elyân), Mu'cemu'l-matbû'âti'l-'Arabiyye ve'l-mu'arreb, I-II, Mısır
1346/1928.

Spuler (Berthold), İran Moğolları, trc. Cemal Köprülü, Ankara 1987.

Storey (C. A.), Persian Literature A Bio -Bibliographical Survey, I-II, 1927-30.

Subkî (Tacuddin), Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kubrâ, nşr. Mahmûd Muhammed et -
Tenâhî - 'Abdulfettâh Muhammed el -Hulv, I-X, Kahire 1383-96/1964 -76.

Suyûtî (Celâluddîn), Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât, nşr.
Muhammed abu'l-Fazl, Beyrut trs.

Sümer (Faruk), Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri - Boy Teşkilatları - Destanları,
İstanbul 1992.

—————, "Muhammed b. Tapar mad.", İA, VIII 135.

Şafak (Rızâzâde), Târîh -i edebiyat -ı İran, Tahran 1321

Şahinoğlu (M.Nâzif), Sa'di-yi Şîrâzî ve İbn-i Teymiye'de fert ve cemiyet ilişkileri,
İstanbul 1991.

Şifâî (Ahmed), Mebâni-yi 'ilmi-yi destûr-i zebân-i Fârsî, Tahran 1363 hş.

Şîrâzî (Ebu'l -Hayr Zerkûb), Şîrâznâme, nşr. Behmen Kerîmî, Tahran 1305 -10 hş.

Taşköprüzâde (Ahmed), Mevzu'atu'l-'ulûm, trc. Kemâluddîn Mehmed Efendi,
İstanbul 1313.

Topaloğlu (Bekir), Kelâm ilmi -Giriş, İstanbul 1981.

Turan (Osman), Selçuklular Tarihi ve Türk -İslâm Medeniyeti, İstanbul 1993.

Wellhausen (J.), İslâm'ın En Eski Tarihine Giriş, trc. Fikret İşıltan, İstanbul 1960.

Yavuz (Yusuf Şevki), "Beyzâvî mad.", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi, I-XI, İstanbul 1992 henüz bitmedi.

Yuvalı (Abdulkadir), **İhanlılar Tarihi -I. Kuruluş Devri**, Kayseri 1994.

Zirikli (Hayreddin), **el -A'lâm: Kâmûsu terâcim**, I-X, Beyrut 1989.

GİRİŞ

.

XII. YÜZYILDA İRAN'IN DURUMU

a) Siyasî Durum :

Selçuklular Devri :

Fars bölgesine ilk teşebbüsler Hz. Ömer (640-44 m.) devrinde gerçekleşti. Müteakiben Hz. Osman Tavvec'i kendine üs edinip buradan Fars bölgesine akınlar başlatarak, Basra valisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin katılımıyla 29/649-50 yılında bölgeyi tamamıyla itaati altına aldı¹.

'Abbâsî Halifelelerinin otoriteleri zayıflayınca Fars bölgesi, Saffârîler'in hâkimiyeti altına girdi. Ya'kûb b. Leys Fars valisi 'Ali b. Huseyn'i 869 m.'da yenerek Şîrâz'ı işgal etti. Daha sonra Büveyhîler 934 m. yılında Şîrâz'ı ele geçirerek hâkimiyetlerini kurdular².

Sultan Tuğrul Bey Kâkûyeler'den Ebû Mansûr Ferâmürz (1041-51 m.)'ün elinde bulunan İsfehân'ı bir yıl muhasara ettikten sonra etrafı yağmalayarak ganimetlerle geri

¹ J. Wellhausen, İslâmın En Eski Tarihine Giriş, trc. Fikret İşıltan, İstanbul 1960, s. 90-100 : İA, İstanbul, 1940-1986, IV, 470.

² C. Brockelmann, İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, trc. Neşet Çağatay, Ankara 1992, s. 111-127.

döndü (442 /1050-51)³. Aynı yıl içinde Melik Alp Arslan b. Dâvûd Fesâ şehrini ele geçirerek, Deylemlilerden 1000 kişi, şehir halkından da bir kısmını katledip 3000 kişiyi alarak Horâsân'a döndü (442/ 1050)⁴.

İki yıl aradan sonra Selçuklu kuvvetleri Fars'a girip Şîrâz'a kadar ilerleyerek Beyzâ'ya⁵ indiler (444/1052-53)⁶. Selçuklular Fars hâkimiyeti için yaptıkları akınların yanısıra Büveyhîler'in aralarında olan ihtilaflardan faydalandılar. Emîr Melik er-Rahîm Hüsrev Fîrûz (1048-55 m.)'a karşı mücadele eden Emîr Ebû Mansûr Fûlâd Sutûn (ölm. 1056 m.) Şîrâz'a hâkim olduğu sırada Sultan Tuğrul Bey adına hutbe okuttu (445/ 1054)⁷.

Ancak 447/ 1055 senesinde Melik er-Rahîm'in Şîrâz'a yürümesi üzerine Emîr Fûlâd Sutûn Şîrâz'ı terkederek kaçtı. Melik er-Rahîm Şîrâz'a hâkim olup hutbeden Sultan Tuğrul Bey'in adını kaldırdı⁸.

Büveyhî veziri Sâhib 'Adil'in Emîr Mansûr tarafından öldürülmesi üzerine Şebânkâre emîrlerinden Fazlûye, Ebû Mansûr'a karşı ayaklandı ve onu mağlup edip öldürerek Fars'a hâkim oldu (448/1056)⁹. Fars bölgesinde gerçek Selçuklu hâkimiyeti Çağrı Bey Dâvud'un oğlu Kavurd tarafından tesis edildi. Melik Kavurd, Şebânkâre emîri Fazlûye'yi mağlup ederek Şîrâz'a girdi ve hutbeyi Tuğrul Bey namına okuttu (455/1062)¹⁰ Sultan Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Selçuklu tahtına Alp Arslan geçti (55/1062)¹¹. Sultan Alp Arslan, Melik Kavurd'un genişleme siyasetinden ve Selçuklu ailesinden eniştesi er-Basgan ile olan sıkı münasebatından şüphelenmesi üzerine

³ İbnu'l-Esir, el-Kâmil fi't-târih tercümesi, trc. A. Ağırakça - A. Özaydın, İstanbul 1985-1987, IX, 427 ; Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul 1993, s. 80.

⁴ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., IX, 429 ; Hacı Mîrza Hasan Fesâî, Fârsnâme-i Nâşîrî, Tahran 1313 hş., s. 22 ; Turan, Ayn. esr., s. 80.

⁵ Beyzâ ; Şîrâz yakınlarında bir kasabadır. Bk. Muhammed Mo'în, Ferheng-i Fârsî, Tahran 1362, V, 312.

⁶ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., IX, 443.

⁷ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., IX, 451 ; Fârsnâme-i Nâşîrî, s. 22 ; Mîrhând Muhammed b. Seyyid, Târih-i Ravzatu's-şafâ, Tahran 1338-39 hş., IV, 178.

⁸ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., IX, 459.

⁹ Hamdullah Mustevfi-yi Kazvinî, Târih-i Guzide, nşr. Abdu'l-huseyn Nevâî, Tahran 1336- 39 hş., s. 425 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 180.

¹⁰ M. A. Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara 1993, s.66.

¹¹ İbnu'l-Esir, Ayn. Esr., X, 43 ; Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, s. 65.

Kavurd'un adına hutbe okutmasına rağmen, âniden Kirmân üzerine yürüdü¹². Sultan Alp Arslan 457/1044 yılında Şîrâz'a ulaştı. Bunun üzerine Kavurd, ailesini ve hazinesini Kirmân'a göndererek kendiside af dilemesi üzerine Alp Arslan tarafından affedildi¹³.

Kirmân Melik'i Kavurd'un 459/1067 yılındaki yeni bir isyanını bastıran ve onu tekrar affeden Alp Arslan Fars üzerine yürüyerek henüz Selçuklular'ın eline geçmemiş olan İstahr kalesini ele geçirdi¹⁴.

Bir süre sonra Alp Arslan vezir Nizâmu'l-mülk'ü isyan eden Fazlûye'nin üzerine gönderdi. Nizâmu'l-mülk Fazlûye'yi esir alarak Alp Arslan'a götürdü. Sultan tarafından affedilen Fazlûye¹⁵, bir süre sonra kaçma teşebbüsünde bulunduğu sırada öldürüldü¹⁶.

Sultan Alp Arslan'ın ölmesi (ölm.465/1072) üzerine yerine geçen oğlu Melikşâh¹⁷, Fars eyaletinin idaresini Emîr Ruknudevle Humâr Tegin'e verdi¹⁸.

Sultan Melikşâh'ın 485/1092 yılında ölmesiyle zevcesi Terkân Hâtûn henüz dört yaşında olan oğlu Mahmûd'u tahta geçirmek istedi. Bunun için Emîr Üner'i bir ordu ile Fars bölgesine hâkim olan Turanşâh'ın üzerine gönderdi. Yapılan savaşta Emîr Üner mağlup oldu (487/1094). Ancak Melik Turanşâh bu savaşta aldığı bir yara ile öldü¹⁹.

Huzistân ile Fars bölgesini istilâ edip senelerce orada kalan Emîr Çavlı Sakavu, Sultan Muhammed Tapar Selçuklu tahtına geçince (500/1106) ondan korkarak ona itaat etti. Bunun üzerine Sultan Mahammed Tapar Musul'u Emîr Çavlı'ya iktâ olarak verdi²⁰.

Emîr Çavlı Musul'a hâkim olduktan sonra, Sultan Muhammed Tapar'a itaatsizliği neticesinde görevden alınarak yerine Emîr Mevdûd b. Altuntegin atandı²¹.

¹² Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, s. 66.

¹³ Turan, Selçuklu Tarihi ve Türk- islam Medeniyeti, s. 107 ; Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, s. 66.

¹⁴ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X, 62 ; Fârsnâme-i Nâşîrî, s. 23.

¹⁵ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X, 76-77 ; Turan, Ayn. esr., s. 134.

¹⁶ Abdu'l-Muhammed Âyetî, Tahîrî-i Târih-i Vaşşâf, Tahran 1346 hş., s. 252 ; İbn-i Belhî, Fârsnâme-i İbn-i Belhî, nşr. Âli Nakî Behrûzî, Şîrâz 1343 hş., s. 238.

¹⁷ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X, 79-80.

¹⁸ Târih-i Guzîde, s. 437 ; Gıyâsuddîn b. Husâmuddîn Hândmîr, Târih-i habîbu's-siyer fi ahbâr-ı efrâdî'l-beşer, Tahran 1333 hş., II, 491 ; Ravzatu's-safâ, IV, 281.

¹⁹ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X, 184-202 ; Fârsnâme-i Nâşîrî, s. 24.

²⁰ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X, 339 ; İA, VIII, 481-482.

²¹ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X, 366-367.

Sultan Mahmûd Tapar Emîr Çavlı'yı affedip, onu iki yaşındaki oğlu Çağrı'yı Atabek yaparak Fars'a vali olarak gönderdi (502 /1108-09)²².

Atabek Çavlı Kirmân üzerine bir sefer yapmayı pılanladığı sırada bunu haber alan Melik Arslanşâh altıbin kişilik bir orduyu Çavlı'nın üzerine yolladı. Âni bir baskın sonucu Çavlı'nın askerlerinin çoğu öldürülerek bir kısmı esir alındı. Çavlı da tek çare olarak kaçtı (508/1115)²³.

Atabek Çavlı bu mağlubiyetin intikamını almak için, Kirmân'a yeniden bir sefer yapmayı planladığı sırada Muhammed Tapar'ın 9 yaşındaki oğlu²⁴ Şehzâde Çağrı b. Muhammed'in ölmesi (509/1116) üzerine Atabek Çavlı'nın gücü kırılarak Kirmân'a tasarladığı seferi yapamadan bir süre sonra öldü (510 /1117)²⁵.

Atabek Çavlı'nın ölümünden sonra Fars'a Atabek Karaca Sâkî tâyin edildi²⁶.

Sultan Muhammed Tapar'ın 511/1118 de ölümüyle yerine oğlu II.Mahmûd'un Büyük Selçuklu Devleti tahtına çıkarılmasına karşılık, Sencer de Horâsân'da sultanlığını ilan etti. Sultan Sencer ile yiğeni II. Mahmûd arasındaki taht mücadelesinde (512/1119) Sultan Sencer yiğeni yenerek Büyük Selçuklu devleti sultanı oldu. Sonra yiğeni II. Mahmûd ile anlaşarak onu Irak Selçuklu Devleti'nin başına geçirdi. II. Mahmûd'un kardeşi Selçukşâh'a ve Atabek Karaca'ya da Fars eyaletini, İsfehân ve Huzistân'ın yarısını iktâ etti²⁷.

Atabek Karaca Fars'ı uzun süre idare etti. Irak Selçuklu Sultanı II. Mahmûd'un ölmesiyle (526/1131) yerine geçmek için Şehzâde Dâvud ile amcası Melik Mes'ûd arasında çıkan mücadeleye Atabek Karaca ve Selçukşâh da katıldı. Sultan Sencer meydana gelen kargaşaya son vermek için Rey'e geldi (527/1132). Aralarında çıkan

²² İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X. 410 ; Fârsnâme-i Nâsiri, s. 25.

²³ Ayn. esr., s. 26-27 ; X. 411-414.

²⁴ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., (X. 414) Şehzâde'nin yaşını 5 olarak veriyor. Oysa Şehzâde Fars'a geldiğinde 2 yaşında idi. Bundan dolayı yaşının 9 olması gerekiyor.

²⁵ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., X. 414.

²⁶ Vaşşâf, s. 85 ; Ebu'l-Hayr Zerküb-ı Şîrâzi, Şîrâznâme, nşr. Behmen Kerimi, Tahran, 1305-1310 hş., s. 43.

²⁷ İbnu'l-Esir, Ayn. Esr., X.416-439 ; M. A. Köymen Büyük Selçuklu İmp. Tarihi (II. İmparatorluk Devri), Ankara 1991, s. 5-14.

savaşta Atabek Karaca öldürüldü, Melik Mes'ûd kaçmak zorunda kaldı²⁸.

Sultan Sencer Irak selçuklu sultanlığına kardeşi Sultan Muhammed'in oğlu Melik II. Tuğrul'u tahta çıkardı. Atabek Karaca'dan sonra II. Tuğrul, oğlu Alp Arslan'ı Emîr Mengübars'ın yanına göndererek ona Atabek ünvanını verip Fars bölgesinin hâkimiyetini tahis etti²⁹.

Sultan II. Tuğrul'un Hemedân'da âni ölümü (528/1134) ile Irak Selçuklu Devleti tahtına Mes'ûd geçti³⁰. Atabek Mengübars Mes'ûd'un sultanlığını kabul etmiyerek ordusuyla üzerine yürümesi neticesinde yenilerek öldürüldü (532/1137). Mengübars'ın en büyük yardımcısı Emîr Bozaba Sultan Mes'ûd'un askerleri üzerine yaptığı âni bir baskın sonucu Mes'ûd kaçtı ve Bozaba da Mengübars'ın yerine Fars bölgesine hâkim oldu³¹.

Yapılan bir savaşta Bozaba Selçukşâh kuvvetlerini mağlup edip, Selçukşâh'ı yakalayıp hapsedti ve orada öldü³².

Bozaba'nın Sultan Mes'ûd ile girdiği bir savaş sonucu öldürülmesi (542/1147)³³ üzerine, Fars bölgesine selçuklu meliklerinden Melikşâh b. Mahmûd hâkim oldu³⁴.

Salgurlular Devri:

Atabek Sungur b. Mevdûd Fars bölgesine hâkim olan Melikşâh ile yaptığı savaşta onu mağlup ederek (543/1148-49)³⁵ Şîrâz'ı ele geçirdi ve selçuklu şehzâdelerinden Muhammed b. Tuğrul'u melik ilân etti³⁶. Böylece Salgurlu hanedanının temelleri atılmış oldu.

²⁸ İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih tercümesi, trc. A. Ağırakça-A. Özyayın, X, 534 ; Köymen, Büyük Selçuklu İmp. Tarihi, s. 174-197.

²⁹ Köymen, Büyük Selçuklu İmp. Tarihi, s. 204.

³⁰ Ayn. esr., s. 247 ; İA, VIII, 135 .

³¹ İbnu'l-Esîr, Ayn. esr., XI, 67 ; Köymen, Büyük Selçuklu İmp. Tarihi, s. 304.

³² İbnu'l-Esîr, Ayn. esr., XI, 70 ; Muhammed b. Alî er-Râvendî, Râhâtu's-sudûr ve âyetu's-surûr, nşr. Muhammed İkbâl, Tahran 1333 hş., s. 231.

³³ Ayn. esr., XI, 111.

³⁴ Vassâf, s. 86 ; Şîrâznâme, s. 47.

³⁵ Ayn. esr., s. 86 ; s. 46.

³⁶ Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları-Destanları, İstanbul 1992, s. 250.

555/1159-60 yılında Irak Selçuklu Sultanı Muhammed b. Mahmûd ve Melikşâh b. Mahmûd'un ölümü üzerine Irak Selçuklu sultanlığına Süleymanşâh geçti³⁷. Ancak çok geçmeden Süleymanşâh'ın öldürülmesiyle, tahta Âzerbeycân Atabeği İldeniz'in yardımıyla Arslanşâh b. Tuğrul geçti³⁸.

Atabek Sungur 13 yıl hükümet sürdürdükten sonra ³⁹ 556/1161 yılında ölmesi⁴⁰ üzerine yerine kardeşi Zengî geçti⁴¹. Atabek Zengî, Sultan Arslanşâh adına hutbe okumayı red etmesi üzerine aralarında çıkan savaşta Zengî'nin kaybetmesi (556/1116)⁴² sonucunda Sultan'ın huzuruna gelerek af diledi⁴³ ve Sultan Arslanşâh ona tekrar Fars bölgesinin idaresini verdi. Bu suretle Salgurlu Hanedanı ilk defa, resmen, Irak Selçuklu Devletine tâbi olmuş oluyordu⁴⁴.

Bir müddet sonra Atabek Zengî'nin askerleri ile beraber halka kötü muamele etmesi sonucu halkın Huzistân hâkimi Şumla'ya gitmesi ve şikâyetle bulunması üzerine öteden beri bölgeyi ele geçirmek isteyen Şumla askerini toplayarak Fars bölgesi üzerine yürüyüp Atabek Zengî'yi mağlup ederek bölgeye hâkim oldu. Ancak Şumla Zengî'nin düştüğü hatayı tekrarladi. Bunun üzerine halk Zengî'nin etrafında toplanarak bölgeye yürümesi neticesinde Fars tekrar Zengî'nin eline geçti (564/1168-69)⁴⁵.

Kirmân meliki Tuğrulşâh'ın ölümü (556/1169-70) ile yerine oğlu Behramşâh⁴⁶, Irak Selçuklu Sultanı Arslanşâh'ın ölmesiyle (571/1175)⁴⁷ de yerine Cihân Pehlivan b. İldeniz (ölm.568 /1172) 'in⁴⁸ oğlu III. Tuğrul geçti⁴⁹.

570 /1175 yılında ölen⁵⁰ Atabek Zengî'nin yerine oğlu Atabek Tekle geçti⁵¹.

³⁷ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., XI, 208-217 ; Târih-i Guzide, s. 458-460.

³⁸ Ayn. esr., XI, 220-221 ; s. 461-462.

³⁹ Şirâznâme, s. 49 ; Târih-i Guzide, s. 503.

⁴⁰ İbnu'l-Esir, el-Kâmil fi't-târih, trc. A. Ağırakça-A. Özaydın, XI, 223 ; Târih-i Guzide, s. 503; Vassâf (s. 86) ve Şirâznâme (s. 50) bu tarihi 558 h. olarak verirken Hâbübu's-siyer (II,56) 557 h. olarak veriyor.

⁴¹ Metin, s. 129 ; Târih-i Guzide, s. 504.

⁴² İbnu'l-Esir, Ayn. esr., XI, 222-223.

⁴³ Râhatu's-sudûr, s. 290.

⁴⁴ Erdoğan Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, Ankara 1991, s. 45.

⁴⁵ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., XI, 281-282.

⁴⁶ Ayn. esr., XI, 289.

⁴⁷ Târih-i Guzide, s. 463 ; RavZatu's-şafâ, IV, 3+2.

⁴⁸ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., XI, 312.

⁴⁹ Merçil, Ayn. esr., s. 49-50.

⁵⁰ Târih-i Guzide, s. 504.

Atabek Tekle başa geçer geçmez İldeniz'in oğlu Cihân Pehlivan'ın⁵² ve kendisine karşı ayaklanan amcasının oğlu Tuğrul b. Sungur'un Fars bölgesinde meydana getirdiği tahriplerin onarımıyla meşgul oldu. Bu arada Tuğrul b. Sungur ile savaştan Atabek Tekle, onu ele geçirerek gözlerine mil çektirdikten sonra öldürdü (577/1181-82)⁵³.

Bazı kaynaklar⁵⁴ Tuğrul b. Sungur'un Fars'da idareyi eline geçirerek Salgurlular'ın tahtına oturduğunu zikretmektedirler.

Bu arada Hârizmşâhlar devletinin Sultanı Sultansâh, Oğuz beylerinden Melik Dînar'ın hükümdarı olduğu Merv ve Serahs'a saldırması sonucu dağılan Oğuzlar'ın bir kısmı Kirmân'a bir kısmı da Fars'a geldiler⁵⁵.

Melik Dînar'ın Kirmân'ı istilâ ederek tahta geçmesi ve Muhammedşâh b. Behramsâh'ın düşmesiyle Kirmân da Selçuklu idaresi son buldu (583/1187)⁵⁶.

Atabek Tekle b. Zengî yirmi yıl hükümet sürdürdükten sonra⁵⁷ 591/1195 yılında öldü⁵⁸. Kaynaklara göre âdil, kanâatkar ve sabırlı bir hükümdardır⁵⁹.

Atabek Tekle b. Zengî'nin ölümünden sonra yerine geçen Sa'd b. Zengî⁶⁰, önce Kirmân'ı sonrada İsfehân'ı zaptetti⁶¹. Hârizmşâh sultanı 'Alâ'uddîn Muhammed'e Kirmân'ın kolay ele geçirileceği bildirilmesi⁶² ve Atabek Sa'd b. Zengî'nin Kirmân da bulunan valisi Muhammed b. Zeydân'ın ihaneti⁶³ ile Kirmân'a saldıran Hârizmşâh kuvvetleri 611/1214 yılında şehri istilâ ettiler⁶⁴.

⁵¹ Vaşşâf, s. 86 ; Ravzatü's-şafâ, IV, 608.

⁵² Ayn. esr., s. 86 ; IV, 608.

⁵³ Fârsnâme-i Nâşîrî, s. 31.

⁵⁴ Metin, s. 130 ; Târih-i Guzide, s. 504.

⁵⁵ Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları-Destanları, s. 110.

⁵⁶ Turan, Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, s. 257 ; İbrahim Kafesoğlu, Harzemşâhlar Devleti Tarihi, Ankara 1992, s. 107.

⁵⁷ Ravzatü's-şafâ, IV, 608 ; Vaşşâf, s. 87 ; Târih-i Guzide, s. 504.

⁵⁸ Vaşşâf, s. 87 ; Şîrâznâme, s. 52.

⁵⁹ Metin, s. 130 ; Vaşşâf, s. 86.

⁶⁰ Ravzatü's-şafâ, IV, 608 ; Târih-i Guzide, s. 504 ; Vaşşâf, s. 86.

⁶¹ Metin, s. 130 ; Şîrâznâme, s. 52.

⁶² İbnu'l-Esir, el-Kâmil fi't-târih tercümesi, trc. A. Ağırakça-A. Özaydın, XII, 259-260 ; Kafesoğlu, Ayn. esr., s. 197-198.

⁶³ Vaşşâf, s. 88 ; Kafesoğlu, Ayn. esr., s. 198.

⁶⁴ İbnu'l-Esir, Ayn. esr., XII, 260 ; Vaşşâf (s. 88) 607 h. olarak veriyor.

Irak-ı 'Acem hâkimi Oğlomoş'un öldürülmesi (614/1217) üzerine burayı ele geçirmek isteyen Atabek Sa'd b. Zengî'ye karşı Hârizm ordusu bölgeye gelince, Sa'd b. Zengî'nin kuvvetleri çekildi ve kendisinde teslim olmak zorunda kaldı. Ancak Sultan Muhammed, Hârizmşâhlar adına hutbe okuması, vergi vermesi ve itaat etmesi karşılığında Sa'd b. Zengî'yi affederek serbest bıraktı⁶⁵. Atabek Sa'd b. Zengî tekrar Fars bölgesine dönünce yerine bıraktığı oğlu Ebû Bekr, babasını tanımayarak isyan etti (615/1218-19). Savaşı Sa'd b. Zengî kazanarak oğlunu hapsetti⁶⁶.

Atabek Sa'd b. Zengî Hârizmşâh kumandanını öldürerek itaatten çıktı. Ancak yaklaşan Moğol tehlikesi Hârizmşâhlılar'ın tekrar bu bölgeye gelmesini önledi⁶⁷.

Atabek Sa'd b. Zengî 29 yıllık⁶⁸ bir hükümet devresinden sonra 623/1226 yılında öldü⁶⁹. O halka iyi muamele etmiş ve Sa'dî-yi Şîrâzî'nin övgülerini hak kazanmış bir hükümdardı⁷⁰.

Atabek Sa'd b. Zengî'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ebû Bekr'in⁷¹ de içinde bulunduğu Hârizmşâh ordusunun Irak-ı 'Acem üzerine yürüyen Moğol ordusuna mağlup olması (625/1228)⁷² ve Moğollar'ın bir çok şehri ele geçirmesi sonucu Atabek Ebû Bekr Moğollara itaatini bildirdi⁷³. Moğol Sultan'ı her yıl haraç vermesi karşılığında Fars'ı ona bıraktı⁷⁴.

Atabek Ebû Bekr Kays (kiş) adasını (627/1230), Bahreyn(Oval) adasını (633/1236)⁷⁵, Târût kalesini zapt ettikten sonra Katîfî⁷⁶ ele geçirdi⁷⁷. Bunların yanısıra bazı Hind ülkelerinde adına hutbe okundu⁷⁸.

⁶⁵ İbnu'l-Esîr, Ayn. esr., XII, 272-273 ; Reşîduddîn Fazlullah, Câmî' u't-Tevârih, nşr. Behmen Kerîmî, Tahran 1338 ş., I, 341 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 609-610.

⁶⁶ Vassâf, s. 90 ; Câmî' u't-Tevârih, nşr. B. Kerîmî, I, 352.

⁶⁷ İbnu'l-Esîr, Ayn. esr., XII, 276.

⁶⁸ Habîbu's-siyer, 561 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 611.

⁶⁹ Vassâf, s. 90 ; Şîrâznâme, s.54 ; Habîbu's-siyer, II, 561.

⁷⁰ Devletşâh Semerkandî, Tezkîre-i şu'arâ', nşr. Muhammed Abbâsî, Tahran 1337 hş., s. 223 ; Habîbu's-siyer, II, 56 561.

⁷¹ Târih-i Guzîde, s. 505 ; Vassâf, s. 91 ; Câmî' u't-Tevârih, nşr. Behmen Kerîmî, I, 469.

⁷² İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih tercümesi, trc. A. Ağrakça-A. Özeydin, XII, 438-439.

⁷³ Atâ Melik el-Cuveynî, Târih-i Cihânguşây, nşr. Muhammed Kazvîni, Leyden 1911, I, 189 ; Câmî' u't-Tevârih, nşr. B. Kerîmî, I, 501 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 612.

⁷⁴ Vassâf, s. 91.

⁷⁵ Vassâf, s. 104-105 ; Bertold Spuler, İran Moğolları, trc. Cemal Köprülü, Ankara 1987, s. 158-159.

Atabek Ebû Bekr zamanında önemli olaylardan biriside Subûh-âbâd adı ile meşhur olan bahçede sürekli eğlence, şarap ve rubâi söylemekle meşgul olan, ancak Ramazan aylarında tövbe edip, kur'an okuyan ve ayetleri güzel hatla yazıp Kâbe'ye gönderen kardeşi Salgurşâh'ı öldürmesidir⁷⁹.

Moğollar'ın batıya doğru hareketi sırasında Ebû Bekr b. Sa'd, Hulâgû'ya haber göndererek itaatini devam ettirdiğini bildirdi⁸⁰. Ayrıca Hulâgû'ya yardımcı kuvvetler gönderip⁸¹ ve Moğollara kız vererek ilişkilerini sağlamlaştırdı⁸².

Atabek Ebû Bekr Moğollara verilen vergiler, ordu masrafları ve diğer harcamalar sebebiyle çeşitli vergi kanunları çıkarttı⁸³. 34 yıl Fars idaresini elinde bulundurduktan sonra 71 yaşında 658/1260 yılında öldü⁸⁴. O, zâhidlere ve mutasavvıflara ilgi göstermiş, onların yetiştirilmesinde gayret sarfetmiştir⁸⁵.

Moğollar Devri :

Atabek Ebû Bekr b. Sa'd'ın ölümünden sonra Hulâgû'nun yanından dönen oğlu II. Sa'd'a Atabeklik müjdesi verildi. Ancak II. Sa'd'ın birkaç gün aradan sonra ölmesi⁸⁶ (658/1260) üzerine henüz çocuk yaşta olan oğlu Muhammed Atabekliğe getirildi. Annesi Terkân Hâtûn oğlunun yaşı küçük olduğundan dolayı nâibliğini üstlendi ve Hulâgû'ya hediyeler göndererek oğlunun Atabekliğinin kabulüne dair ferman aldı⁸⁷.

Atabek Muhammed b. Ebû Bekr iki yıl yedi aylık bir hükümet devresinden sonra ölmesi (661/1262)⁸⁸ ile Moğollar tarafından beğenilen ve Terkân Hâtûn'un kızı ile evli

⁷⁶ Katif ; Arabistan'ın doğusunda Ahsa ülkesinde bir şehirdir. bk. İA, VI, 439.

⁷⁷ Vaşşâf, s. 105 ; Spuler, Ayn. esr., s. 159.

⁷⁸ Metin, s. 133 ; Şîrâznâme, s. 56 ; İA, IV, 14.

⁷⁹ Vaşşâf, s. 98-100.

⁸⁰ Câmî' u't-tevârih, nşr. B. Kerimî, II, 668 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 613.

⁸¹ Ayn. esr., II, 717 ; IV, 613.

⁸² Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 95.

⁸³ Vaşşâf, s. 94-95.

⁸⁴ Şîrâznâme, s. 61 ; Vaşşâf, s.106 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 613.

⁸⁵ Vassâf, s. 93-94.

⁸⁶ Târih-i Guzide, s. 506 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 613-614 ; Câmî' u't-Tevârih, nşr. B. Kerimî, I, 664.

⁸⁷ Vaşşâf, s. 106.

⁸⁸ Şîrâznâme, s. 62 ; Târih-i Guzide (s. 506) 660 h. olarak veriyor.

bulunan⁸⁹ Muhammedşâh b. Salgurşâh tahta geçti⁹⁰. İçki ve eğlence meclislerinde vakit geçiren ve Terkân Hâtûn'a iltifat etmeyen Muhammedşâh, kısa bir hükümetinden sonra Terkân Hâtûn tarafından yakalatılarak Hulâgû'nun yanına gönderildi ve hapsedilerek yerine kardeşi Selçukşâh tahta geçirildi (661/1260). Terkân Hâtûn ile evlenen Selçukşâh çok geçmeden kardeşi gibi davranarak sarhoş olduğu bir gecede Terkân Hâtûn'un başını kestirdi⁹¹.

Şîrâz'da bulunan Moğol şahneleri Oğul Beg ve Kutluğ Bitikçi'nin Selçukşâh tarafından öldürülmesi üzerine Hulâgû, yanında esir bulunan Muhammedşâh'ı idam ettirerek Emîr Altacu ve Emîr Timur'u bir kuvvetle beraber Şîrâz'a göndererek isyanı bastırmak istedi. Kâzerûn'a varan Moğol kuvvetleri kaçan Selçukşâh'ı ele geçirerek öldürdüler (662/1263)⁹².

Hulâgû'nun oğlu Mengü Timur ile nişanlı olan⁹³ ve II. Sa'd b. Ebû Bekr'in kızı Abiş Hâtûn⁹⁴ Fars Atabekliğine getirilerek adına hutbe okundu⁹⁵.

Abiş Hâtûn, Atabekliğinin ilk yılında etrafına bir çok insanı alarak isyan eden Kâdi Seyyid Şerefuddîn İbrahim'in isyanını bastırması (663/1265) oldu⁹⁶.

Abiş Hâtûn Şîrâz'da bir yıl kaldıktan⁹⁷ sonra kızkardeşi Salgom ile beraber Hulâgû'nun huzuruna götürüldüler. Abiş Hâtûn nişanlı bulunduğu Mengü Timur ile Salgom ise Yezd Atabeki Yûsufşâh ile evlendirildiler⁹⁸. Bundan sonra Fars bölgesi ismen Abiş'in hâkimiyetinde görünmesine rağmen, Moğol ülkeleri arasına dahil olmuş ve İlhanlı sultanları tarafından gönderilen valiler tarafından idare edilmeye çalışılmıştır⁹⁹.

Fars bölgesinde işlerin yürümemesi neticesinde, 667/1268 yılında Abaka Han, Angiyanû adında bir emîri nâiblik göreviyle Fars'a vali tâyin etti¹⁰⁰. Ancak Angiyanû

⁸⁹ Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 102.

⁹⁰ Vaşşâf, s. 107 ; Metin, s. 135 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 614.

⁹¹ Vaşşâf, 107-108 ; Ravzatu's-şafâ, 616-617.

⁹² Ayn. esr., s. 109-110 ; IV, 617-620.

⁹³ Ravzatu's-şafâ, IV, 620.

⁹⁴ Vaşşâf, s. 110.

⁹⁵ Şîrâznâme, s. 64 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 620.

⁹⁶ Ayn. esr., s. 64 ; Vassâf, s. 111-112.

⁹⁷ Târih-i Guzide, s. 507.

⁹⁸ Ayn. esr., s. 507 ; Câmi' u't-Tevârih, nşr. B. Kerimî, I, 664.

⁹⁹ Merçil, Ayn. esr., s. 111.

¹⁰⁰ Vaşşâf, s. 112 ; Şîrâznâme, s. 65.

nâib-i divân olan Gülce'yi öldürmesi¹⁰¹ üzerine görevden azledilerek yerine Soğuncak Noyan tâyin edildi (670/1272-73)¹⁰².

Soğuncak Noyan Hürmüz hâkimi Mahmûd Kelhâtî'nin Kays adasına saldırısını (671/1272) bastırarak Şîrâz'ın iki yıllık haracını, hazinesini aldı ve Atabek Abiş ile beraber İlhanlı sultanın yanına döndü¹⁰³.

İlhanlı Sultan'ı Abaka'ya karşı isyan eden Moğol prenslerinden Nikûdâr, 677 /1278-79 yılında Fars'ın üzerine yürümesi bir sonuç vermeyince geri döndü¹⁰⁴. Abaka Han 678/ 1279-80 yılında Soğuncak Noyan'ı tekrar Şîrâz'a tâyin etti¹⁰⁵. Ancak O bir süre sonra Abaka'nın yanına geri döndü¹⁰⁶.

Fars bölgesine Tagâcâr Noyan'ın vali olarak gönderilmesinden bir süre sonra, Abaka'nın ölümü (680/1282)¹⁰⁷ üzerine İlhanlı devleti tahtına Ahmet Teküder oturdu¹⁰⁸. Ahmet Teküder'in İlhanlı tahtına oturmasıyla Abiş Hâtûn tekrar Fars Atabekliğine tâyin edildi¹⁰⁹ (683/1284)¹¹⁰.

Atabek Abiş Hâtûn'un Hâce Nizâmuddîn Ebû Bekr'i vezirlik görevine getirmesi, Seyyid 'Îmâduddîn'in İlhanlı karargâhına kaçmasına sebep oldu. Bu sırada İlhanlı devleti sultanı Ahmet Teküder öldürülmüş (683/1284)¹¹¹ yerine Argun Han geçmişti. Yeni Sultan, Seyyid 'Îmâduddîn'e Fars'ın idaresini vererek O'nu bu bölgeye gönderdi¹¹². Ancak görevi teslim etmek istemeyen Abiş Hâtûn bir fırsatını bularak onu öldürttü (683/1284). Bunun üzerine Argun Han Abiş'i huzuruna çağırarak ceza olarak Seyyid 'Îmâduddîn'in çocuklarına 50 tümen vermesini kararlaştırıldı. Atabek Abiş Hâtûn Moğollar'ın yanında bir yıl kaldıktan sonra Tebrîz'e dönerek orada öldü¹¹³ (685/1286)¹¹⁴. Ölüm haberi Şîrâz'a

¹⁰¹ Ayn. esr., s. 113 ; Ravżatu's-şafâ. IV, 622.

¹⁰² Ayn. esr., s. 113 ; Şîrâznâme. s. 65.

¹⁰³ Ayn. esr., s. 114.

¹⁰⁴ Câmi' u't-tevârih, nşr. B. Kerimi. II, 772-773 ; Şîrâznâme. s. 66.

¹⁰⁵ Vaşşâf, s. 118-120 ; Şîrâznâme. s. 66.

¹⁰⁶ Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular. s. 115.

¹⁰⁷ Bu tarih için bk. Spuler, İran Moğolları. trc. Cemal Köprülü. s. 88.

¹⁰⁸ Vaşşâf, s. 120-121.

¹⁰⁹ Ayn. esr., s. 124 ; Şîrâznâme. s. 68.

¹¹⁰ Bu tarih için bk. Merçil, Ayn. esr., s. 117.

¹¹¹ Bu tarih için bk. Spuler, Ayn. esr., s. 92.

¹¹² Vaşşâf, s. 124-125 ; Şîrâznâme. s. 69.

¹¹³ Vaşşâf, s. 130 ; Şîrâznâme. s. 71 ; Ravżatu's-şafâ. IV, 622.

¹¹⁴ Bu tarih için bk. Merçil, Ayn. esr., s. 122.

ulaştığı zaman halk çok üzüldü, siyahlar giyinerek üç gün matem tuttular ve câmilerde dualar okudular¹¹⁵.

Atabeklik süresi 22 yıl olan¹¹⁶ Atabek Abiş'in ölümüyle Fars bölgesinde süren 132 yıllık Salgurlu hanedanlığı sona erdi ve bölge tamamen Moğollar'ın idaresi altına girdi¹¹⁷.

b - Toplumsal Yapı:

Beyzâvî'nin yaşadığı 13.yüzyılın ilk yıllarında Moğol kabilelerine dayanan ve başında Cengiz Han'ın bulunduğu yeni bir oluşumun ortaya çıkmasıyla kısa sürede orta Avrasya'nın doğu kısmını ve kuzey Çin'in büyük bölümünü hâkimiyeti altına alan Moğol devleti ile tarıma dayalı medeniyet arasındaki ilişkiler dağınık ve düşmanca bir hal almasına yol açtı¹¹⁸. Bu yayılmacı anlayışın askeri operasyonları sırasındaki vahşeti, bölge sakinlerinin en uyanığını bile mahdut görüşlü bir hale sokarak İslâm toplumunun siyasi ve kültürel iklimini ustaca yeniden biçimlendirmeyi başardı¹¹⁹.

Moğolların doğuda ve batıda zaptettikleri topraklar üzerinde idarî, askerî, yargı ve malî sistemlerini kurmada Cengiz Han'ın önemli etkisi olmuştur. Moğollar tarafından tahakküm altına alınan toplumların ve coğrafyaların Moğol hayat anlayışından etkilenmemesi düşünülemez¹²⁰. Moğollar'ın istilâsı sonucu özellikle İran ve Ortadoğu câmiasında büyük sarsıntuların ve buhranların meydana geldiği kesindir. Askeri birliklerin geçtiği birçok şehir ve kasabayı tahrip ederek, binlerce insanın canına ve malına kıydıkları bir gerçektir¹²¹.

Moğollar'ın meydana getirdiği bu tahripler ve katliamlar Müslüman halklar üzerinde çok olumsuz tesirler bırakmış, onların çekingen ve sessiz bir hayat sürmesine

¹¹⁵ Vaşşâf, s. 130.

¹¹⁶ Vaşşâf, s. 130 ; Şirâznâme, s. 71.

¹¹⁷ Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 123.

¹¹⁸ M.G.S. Hodgson, İslâm'ın Serüveni, trc. Anonim, İstanbul 1995, II, 314.

¹¹⁹ Ayn. esr., II, 444-445.

¹²⁰ Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi-I. Kuruluş Devri, Kayseri 1994, s. 115.

¹²¹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih, trc. A. Ağırakça-A. Özyayın, XII, 316 ; M. Nâzif Şahinoğlu, Sa'dî-yi Şirâzî ve İbn-i Teymiye'de fert ve cemiyet ilişkileri, İstanbul 1991, s. 49-50.

neden olmuştur. Bu korku dolu hayat kendilerini Allah'ın azabı olduklarını sık sık tekrarlayan Moğollar'ın 668/1259 yılında Memlûklular'a yenilmesine kadar sürmüştür¹²².

Moğollar'ın kendilerine yüksek güven görüntüsü altında ilan ettikleri dünyanın bütün halklarını yönetme misyonları, seçkinlere kişisel statü ve sivil ceza sorumluluğunu kapsayan, aşağı tabakadakilere karşı ise Moğollar'ın ilelebet ahlâki saflığını ve üstünlüğünü gösteren Cengiz Han'ın yasasıyla yönetilmekten gurur duyuyorlardı. Ancak Müslüman halkların hukukunu belirleyen şeriat ile Cengiz Han'ın yasası hiçbir zaman uzlaşamayıp halk için hiç ehemmiyet arzetmeyen bir askeri ideal telakki edilerek sadece kendi aralarında uygulanan bir yasa olarak sürüncemede kaldı.

Moğol idare şekli, bizzatıhi askeri bir kamp biçiminde dramatikleşip, ordu nerede kamp kurmuş ise başkent orası kabul edilerek, Toplumun yüksek tabakası askeri disipline tâbi tutulurken, geri kalan halk ise salt vergi veren ve efendilerinin kendilerini koruyup sütünü sağdığı sürü durumuna sokulmuştur¹²³.

Moğollara itaatı kabul eden Fars bölgesine gelince¹²⁴ genel olarak idarecilerin halka iyi davrandığı ve halkın idarecilerden memnun olduğu görülmektedir¹²⁵. Atabekler haftanın muayyen günlerinde halkın karşısına çıkarak şikâyetlerini dinlerlerdi¹²⁶. Halkın hukukî işlerini yürüten Kâdî'l-kudâtlar bulunurdu¹²⁷.

c - Bilimsel Yapı:

Beyzâvî'nin yaşadığı XII. ve XIII yüzyılda Fars edebiyatı ve biliminin yükselişe geçtiği bir dönem olmakla beraber Farsça İslâm toplumunun kibar tabakasının konuştuğu bir dil durumuna geldi. Halifenin bulunduğu başkent ve çevresinde resmi dilin Arapça olmasına rağmen, nüfusun çoğunluğunu Farsî'lerin oluşturduğu Dicle'nin kuzey ve doğusundaki geniş yaylalarda Arapça'nın hiçbir zaman mahalli dillerin yerini alamadığı

¹²² Şahinoğlu, Ayn. esr., s. 50-51.

¹²³ Hodgson, İslâm'ın Serüveni, trc. Anonim, II, 442-447.

¹²⁴ Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 145.

¹²⁵ Vaşşâf, s. 130.

¹²⁶ Merçil, Ayn. esr., s. 125.

¹²⁷ Vaşşâf, s. 120.

görülmektedir. Ancak bölge halkının konuştuğu Pehlevice yazılışındaki zorluktan dolayı yerini Arap harfleriyle yazılan Farsça'ya bırakmıştır.

Bu dönemde İranlılar'ın nâzım alanında gazel, rubâi ve mesnevi gibi türleri geliştirerek Arapları geçtiği, şairlerin sultanın yaptığı icraatları överek ona ün kazandırmayı amaç edinen kasîde ve tarihçeler yazarak ifade edebilme derecelerine göre menfaat elde ettikleri methiyeciliğin geliştiğine müşahede edilmektedir.

XII. yüzyıldan itibaren başlayan tasavvufa yönelme hareketi Moğollar'ın halkı sindirme çabalarıyla hız kazanarak bellibaşlı şairlerin ilham kaynağı olarak gazel ve rubâi gibi kısa lirik şiirlerde tasavvufî değerlerin yüceldiği ve özellikle dünyevi parodiler bile gizliden gizliye tasavvufî bir tarzla ifade edilmeye çalışıldığı hissedilmektedir¹²⁸.

Bu döneme askeri hareketleriyle damgasını vuran Moğollar'ın İslâm sahası içinde zamanla ideallerini yitirdikleri ve nihai olarak Farsça'yı kendi kültür dilleri olarak benimsedikleri bir gerçektir. Hulâgû ve halefleri idaresinde 1259 m. yılında iyi donanımlı Âzerbaycân'daki Merâğa rasathanesinin en önemli astronomi merkezi haline gelmesi ve çevre bölgelerden gelen ilim adamlarının İlhanlı sarayında gülyüz görmeleri, orada astronomi, tarih ve tasavvuf gibi çeşitli ilim ve bilim sahalarında görüş alış-verişlerinde bulunmaları bilimsel çalışmalar adına verilecek olumlu gelişmelerdir¹²⁹.

Salgurlular'ın Moğollar'a itaati kabul etmeleri, Fars bölgesinin uzun bir süre Moğol taarruzundan uzak kalmasına sebep olduğu gibi, bu taarruzlardan nasibini alan diğer bölgelerden birçok âlimin ve edebî şahsiyetin sığınağı olmuştur. Özellikle Salgurlu idarecilerinin ilim ve sanat hamiliği Şîrâz'ı bir kültür merkezi haline getirmiştir¹³⁰.

Salgur Atabekleri tarafından yapılan medreselerde ve mescidlerde¹³¹ birçok ilim adamı ve şair yetişmiştir. Onların dönemi İran kültürü ve bilimi açısından önemli bir dönemdir. Mesela: Rûzbihân tarikatının pirllerinden Sirâcuddîn Muḥmûd b. Halifa (ölm. 556/1161), Muḥaddis el-Şeyh Ebu'l-Mubârek 'Abdulazîz b. Muhammed (ölm. 559/1163-64), Kâdı Sirâcuddîn Ebu'l-'İzz (ölm. 621/1224), Kâdı Şerefuddîn Muhammed (ölm.

¹²⁸ Hodgson, Ayn. esr., II, 321-337.

¹²⁹ Ayn. esr., II, 425, 452-454.

¹³⁰ Merçil, Fars Atabekleri Salgurlular, s. 145.

¹³¹ Vassâf, s. 359 ; Şîrâznâme, s. 50-53.

641/1243), Sadruddîn Ebu'l-Me'âlî el-Muzaffer (ölm. 681/1282)¹³², Kâdı Beyzâvî¹³³ (ölm. 685/ 1286) bu dönemde yetişen önemli âlimlerdir. Yine meşhur şairlerden Şeyh Sa'dî-yi Şîrâzî (ölm. 691/1292)¹³⁴, Mecd-i Hemger (ölm. 606/1209)¹³⁵, Şemsuddîn Muhammed b. Kays Râzî (??), Kemâluddîn İsfehânî (ölm. 635/1237)¹³⁶, Humâm-ı Tebrîzî (ölm. 598-717) Salgurlular devri şairlerindendirler¹³⁷.

d - Dîni Yapı:

Kâdı Beyzâvî'nin yaşadığı h. VI-VII. yüzyılda Moğollar'ın İslâm dünyasındaki zaferi bir anlamda küfrün imana karşı zaferi olmuştur. İlk defa İslâm memleketlerinin diğer dinlere mensup kişiler tarafından ele geçirilmesi ve İslâm halifesinin öldürülmesi, İran'da Yahûdi ve Hıristiyanların nüfuz sahibi olmasına ve Müslümanları tahkir edilmesine yol açmıştır¹³⁸. Cengiz Han ile Ögedey Han'ın Şaman dinine mensup olması, Hulâgû'nun Bûdi'liği tercihi ve hanımının Hıristiyan olması, Abaka'nın Bizans kralının kızıyla evli bulunması ve bütün bunlarla beraber memleketin her tarafında Bûdi mabetlerin inşa edilmesi büsbütün Müslümanların aleyhine gelişen durumlardır¹³⁹.

Eski şaman dinleri ile tanıştıkları budizmi birleştiren ve ülke çapında Budist rahiplere geniş haklar tanıyan Moğollar 1258 m. yılında İslâm halifesinin bulunduğu Bağdat'a saldırıp yüzlerce Müslüman'ın kanına girmeleriyle görülmemiş bir düşmanlık örneği sergilediler. Mezhep kavgalarının devam ettiği bu dönemde, Moğollar'ın Şîî olan ve kendi özgürlüklerini savunup köylüler üzerinde etkili olan hattâ Moğollar'ın danışmanlığını yapmış ve şii cemaatlere yardımda bulunan filozof Nasîruddîn-i Tûsî'nin bile katıldığı ve bir Şîî oluşum olan İsmâîlî hareket, Hulâgû'nun emriyle birçok kaleleri zaptedilerek müntesiplerinin kılıçtan geçirildikleri bir gerçektir¹⁴⁰.

¹³² Şîrâznâme, s. 113-114, 127, 133, 154.

¹³³ Vaşşâf, s. 120.

¹³⁴ Şahinoğlu, Sa'dî-yi Şîrâzî ve İbn-i Teymiye'de fert ve cemiyet ilişkileri, s. 69.

¹³⁵ Bu tarih için bk. Muhammed Mo'în, Ferheng-i Fârsî, VI, 2298.

¹³⁶ Bu tarih için bk. Mu'în, Ayn. esr. VI, 1592.

¹³⁷ Merçil, Ayn. esr., s. 143.

¹³⁸ Şahinoğlu, Ayn. esr., s. 53.

¹³⁹ Spuler, İran Moğolları, trc. Cemal Köprülü, s. 199-202.

¹⁴⁰ Hodgson, İslâm'ın Serüveni, trc. Anonim, II, 318, 452.

Yahudi vezir Sa'du'd-Devle hekim olması hasebiyle sarayda Hükümdar'a yakın bulunması ve dindaşlarına hizmet etmesi Yahudi seslerin yükselmesine yol açmıştır¹⁴¹.

Hayvanların boğazlanması yerine boğulması emrinin verilmesi, Abaka'nın vezir Cüveynî'ye domuz eti yedirmesi zorbalığı Müslümanları zor duruma düşürdüğü gibi genel itibarıyla Moğol sultanlarının İslâm düşmanlığını gözler önüne sermektedir¹⁴².

Bir dönem Selçuklular'a ve daha sonrada Moğollar'a bağlı olan Fars Atabekleri'nin nisbeten dîni değerlere saygı gösterdiklerini âlimleri koruduklarını¹⁴³, dîni ilimlerin tahsil edildiği medreseler, mescidler, ribâtlar inşa ettirdiklerini kaynaklarda görmekteyiz¹⁴⁴. Özellikle Atabek Ebû Bekr b. Sa'd'ın içki içmemesi mutasavvıflara saygı gösterip onlara ihsanlarda bulunması¹⁴⁵, onun İslâmî duyarlılığını göstermektedir.

Moğollar'ın baştan başa İslâm diyarı tahribatı¹⁴⁶, cesur ve atılgan olan Müslüman tavrının yerini korkak, âtil, fazla kanâatkar ve çok kaderci bir duruma sokmuştur. Böyle bir durum dünyadan elini eteğini çeken derviş tipini eğiten ve geliştiren bir mektebin ön plana çıkmasına ve hız kazanmasına sebep olmuştur. Moğollar döneminde baskılar neticesinde İslâm dünyasında tasavvufun, daha bir güçlenerek toplum hayatında dal budak salarak elinden kılıcı alınmış ve sessiz kalmak zorunda bırakılmış tiplerin sığınağı ve teselli kapısı olmuştur¹⁴⁷.

e - Ahlâki Yapı:

Beyzâvî'nin yaşadığı çağda, İslâm beldelerini istilâ eden Moğollar, İslâm toplumunu ayakta tutan birçok değerden yoksundular. İran ve Ortadoğu halkının inanç esaslarına ters düşen ahlâki bir takım özelliklere sahiptiler.

Diğer saraylara kıyaslandığında aşırı içki ve kavgalarıyla dillere destan olan

¹⁴¹ Spuler, İran Moğolları, trc. Cemal Köprülü, s. 269.

¹⁴² Ayn. esr., s. 260-263.

¹⁴³ Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 136-140.

¹⁴⁴ Şîrâznâme, s. 50-53.

¹⁴⁵ Vaşşâf, s. 92-94.

¹⁴⁶ Teferruat için bk. İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-târih tercümesi, trc. A. Ağırakça-A. Özaydın, XII, 316-19.

¹⁴⁷ Şahinoğlu, Sa'di-yi Şîrâzi ve İbn-i Teymiye'de fert ve cemiyet ilişkileri, s. 54.

Moğol ileri gelenlerinin¹⁴⁸ istedikleri kadar eş alma hakkına sahip olmaları, bazılarının 50 ve hattâ 100 kadar eş edinebilmesine yol açmıştır¹⁴⁹. Moğollar arasında lûtîlik pek yaygın hale gelmiş hattâ Moğol sultanlarından İlhan Geyhâtû (ölm. 694/1295) bu suça irtikâp etmiştir¹⁵⁰. Evlilik müessesesi tesis edilmediği, fuhuşun çok yaygınlık kazandığı görülmektedir¹⁵¹.

f - İktisadi Yapı:

Yayılmacı anlayışlarıyla Çin'den Amuderya'ya kadar olan bölgelere askeri seferler düzenleyerek tahakkümü altına alan Moğollar'ın yıkıcı savaşları sonucunda, ayakta kalabilen köylüler başka yerlere göç etmeye zorlandığından tarıma dayalı ekonominin durmasında ve hayvancılık ekonomisinin gelişmesinde son derece zorlayıcı etken olmuşlardır. Moğol devletleri arasında İlhanlı Beyliğ'inde Vezir olarak atanan tarihçi 'Atâ' Melik Cüveynî'nin Fırat nehri boyunca uzun bir kanal açarak kıyısına 150 köy kurması ve zirâatı yeniden canlandırmaya çalışması bu bölgenin ekonomik açıdan nisbeten kalkınmış olduğunu ortaya çıkarmaktadır¹⁵².

Kâdı Beyzâvî'nin yaşadığı Fars ülkesinin durumu genel itibariyle o günün İslâm dünyasının içinde bulunduğu iktisadi yapıdan farklı bir durum arz etmemekle¹⁵³ beraber, ülkenin tarım alanındaki zenginliğini gözardı etmemek gerekir¹⁵⁴. Pirinç, çivit, pamuk ve şeker kamışı gibi ürünler, demir, kurşun ve bakır gibi madenler, özellikle dokumacılık, halıcılık, gülsuyu, yağ sanayisi ile ısıtmada kullanılan ılgın ağacı köklerinden yapılan kömür, nakış, oymacılık ve her yerde olduğu gibi hayvancılık ülkenin temel ekonomi unsuru olarak temayüz eder¹⁵⁵.

Şîrâz içindeki evler ve suların, zenginlerin emlâklarından, değirmenlerden ve bahçelerden şahıslara ve buldukları yere göre alınan 1/4, 1/5, 1/6, 1/10 divân hakkı,

¹⁴⁸ Hodgson, İslâm'ın Serüveni, trc. Anonim, II, 452.

¹⁴⁹ Spuler, İran Moğolları, trc. Cemal Köprülü, s. 427.

¹⁵⁰ Ayn. esr., s. 429-430.

¹⁵¹ İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih tercümesi, trc. A. Ağırakça-A. Özaydın, XII, 318.

¹⁵² Hodgson, Ayn. esr., II, 426, 452.

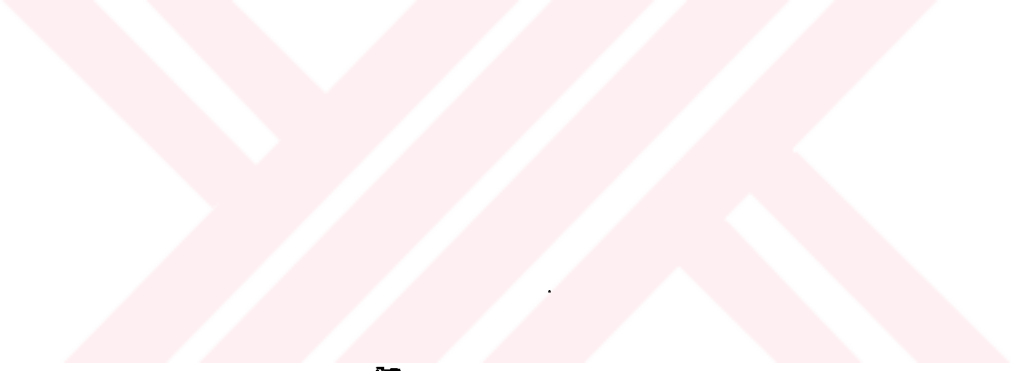
¹⁵³ Şahinoğlu, Sa'di-yi Şîrâzî ve İbn-i Teymiye'de fert ve cemiyet ilişkileri, s. 59.

¹⁵⁴ Vaşşâf, s. 92 ; Ravżatu's-şafâ, IV, 613.

¹⁵⁵ Şahinoğlu, Ayn. esr., s. 59.

çayırlardan ve meyve veren ağaçlardan yüzölçümüne ve takdire göre alınan vergiler, ayrıca dışarıdan satmak için Şîrâz'a mal getiren at, deve, eşek ve sığır için alınan 1/10 kâr hisseleri devletin gelirleri arasında sayılmaktaydı¹⁵⁶.

Salgurlular gerek Selçuklular'a bağlanmaları (560/1165)¹⁵⁷, gerek Hârizmşâhlar'a (653/1255)¹⁵⁸ ve gerekse Moğollar'a itaat etmeleri (653/1255)¹⁵⁹ ve bununla beraber mezkûr devletlere ağır vergiler vermelerine¹⁶⁰ rağmen, imar faaliyetlerinden geri durmadıkları görülmektedir. Özellikle Atabek Sungur, Atabek Zengî, Atabek Tekle, Atabek Sa'd¹⁶¹ ve Atabek Ebû Bekr¹⁶² dönemlerinde birçok mescitler, medreseler, rıbâtlar, hanlar, kervansaraylar, çarşılar, câmiler ve hamamlar inşa edilmiştir.

¹⁵⁶ Vaşşâf, s. 94-95 ; Şîrâznâme, s. 58 ; Teferruat için bk. Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 97.

¹⁵⁷ Merçil, Ayn. esr., s. 45.

¹⁵⁸ Câmî' u't-Tevârih, nşr. B. Kerîmî, I, 341 ; Kafesoğlu, Harzemşâhlar Devleti Tarihi, s. 204.

¹⁵⁹ Ravzatu's-şafâ, IV, 613 ; Câmî' u't-Tevârih, nşr. B. Kerîmî, II, 668.

¹⁶⁰ Vaşşâf, s. 89-92 ; Ravzatu's-şafâ, IV, 613.

¹⁶¹ Şîrâznâme, s. 50-53 ; Metin, s. 128, 129, 130, 131, 132.

¹⁶² Vaşşâf, s. 92.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÂDÎ BEYZÂVÎ'NİN HAYATI

Doğumu, Adı ve Nisbesi:

İslâm dünyası önemli simalarından biri olan Kâdî Beyzâvî, tam adı ile Nâsıruddîn Ebû Saîd (veya Ebu'l Hayr) 'Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Alfidir¹⁶³. Şîrâz yakınlarında Beyzâ¹⁶⁴ adı ile meşhur kasabada doğduğundan dolayı Beyzâvî nisbesini¹⁶⁵, Şîrâz'da Kâdî'l-Kudâtık yaptığı¹⁶⁶ için de Kâdî lakabını alarak "Kâdî Beyzâvî" olarak meşhur olmuştur.

Kâdî Beyzâvî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamakla beraber, tezimizin konusunu teşkil eden Nizâmu't-tevârih adlı eserinde Salgurlular'ın son Atabeki olan Atabek Abiş Hatun'un ölüm tarihi olarak 687 yılını

¹⁶³ Celâluddîn es-Suyûtî, Buğyetu'l- vu'ât fi tabakâti'l- luğaviyyîn ve'n-nuhât, nşr. Muhammed Ebu'l Fazl, Beyrut trs., s. 286 ; Hamdullah Müstevfî-yi Kazvîni, Nuzhetu'l-kulûb, nşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1336 hş., s. 147 ;Ahmed Taşköprüzâde, Mevzû'atu'l-'ulûm, trc. Kemâluddîn Mehmed Efendi, İstanbul 1313, I, 555.

¹⁶⁴ bk. Tez, s.1 dipnot 5.

¹⁶⁵ Ömer Rızâ Kehhâle, Mu'cemu'l-mu'ellifin: Terâcimu muşannifi'l kutubi'l- 'Arabiyye, Dımeşk 1376-86/1957-61, VI, 97 ; Rızâzâde Şafak, Târîh-i edebiyat-ı iran, Tahran 1321, s. 359.

¹⁶⁶ Tâcuddîn İbnu's-Subkî, Tabakâtu's-şâfi'yyeti'l-kubrâ, nşr. Mahmûd Muhammed et-tenâhi-'Abdufettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1383-98/ 1964-76, VIII, 158 ; Vassâf, s. 120 ; Şîrâznâme, s. 65.

vermesi¹⁶⁷ onun en azından bu tarihe kadar yaşadığı dikkate alınıp, D.V. İslâm Ansiklopedisi'nde¹⁶⁸ İbn Habîb el-Halebî (ölm. 779/1377)'nin rivayetine dayanarak 100 yıl yaşadığı kabul edilirse, doğumunun 587 yılı veya daha önce olduğu söylenebilir.

Çocukluğu ve Gençliği:

Kâdî Beyzâvî'nin çocukluğu ve gençliği hakkında da başvurulan kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak mezkûr İslâm Ansiklopedisi'nde çocukluğunun Beyzâ'da geçtiği ve babasının Şîrâz Kâdî'l-kudâtlığına tâyin edilmesinden sonra ailesiyle birlikte Şîrâz'a gittiği kaydedilmektedir¹⁶⁹.

Öğrenim durumu ve Hocaları:

Sürekli akfî ve naklî ilimleri öğrenmekle, furû ve usûl mevzuları incelemekle meşgul olup¹⁷⁰ birçok ilimlerle mücehhez bulunan ve muhtelif ilim sahalarında geniş bilgiye sahip olduğunu öğrendiğimiz Beyzâvî'nin öğrenim durumu ve hocaları hakkında detaylı bilgiler aktarılmamakla beraber, Habîbu's-siyer'de Onun Atabek Ebû Bekr b. Sa'd zamanında (623-58/1226-60) Şîrâz'da kâdî'l-kudâtlık yapan babası İmamuddîn Ömer b. Muhammed (ölm. 673/1274-75)'den dîni ilimler tahsil ettiği bildirilmektedir¹⁷¹. O'nun Bağdat'a gittiği ve Nasîruddîn-i Tûsî (ölm. 673/1274) ve Şehâbuddîn es-Sühreverdî (ölm. 632/1235)'den ders aldığı bazı kaynaklarda zikredilmekte isede uzak bir ihtimal olmalıdır¹⁷². Kaynaklarda Beyzâvî'nin babası dışında direkt olarak ilim tahsil ettiği kişiler hakkında bir kaydın bulunmamasının yanısıra Salgurluların Moğollarla iyi geçinmesinin sonucu olarak Moğol talanından kaçan birçok âlimin Salgurlulardan himaye görmesi neticesi olarak Şîrâz'a gelmesine neden olmuştur¹⁷³. Bu itibarla Beyzâvî'nin Çevre

¹⁶⁷ Metin, s. 138.

¹⁶⁸ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1992 henüz bitmedi, VI, 100.

¹⁶⁹ Ayn. esr., VI, 100.

¹⁷⁰ Habîbu's-siyer, III, 134 ; krş. Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, II, 528.

¹⁷¹ Habîbu's-siyer, III, 134 ; krş. Encyclopædia Iranica, London 1985 henüz bitmedi, IV, 15.

¹⁷² DAV., VI, 100.

¹⁷³ Merçil, Fars Atabegleri Salgurlular, s. 145.

bölgelerden gelen âlimlerin Şîrâz'da oluşturduğu geniş ilim havzasında yetiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Aile Efradı ve Çocukları:

Başvurulan kaynaklarda Beyzâvî'nin evlenip evlenmediği, evlendiyse ne zaman, kiminle evlendiği ve çocukları hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Kâdılık yapan ve aynı zamanda müellifimizin hocası olan¹⁷⁴ babası hakkında da kaynaklarda fazla bilgi yoktur.

Künyesinin Ebu'l-Hayr veya Ebu Saîd¹⁷⁵ olmasına rağmen, bu künyeleri nasıl aldığı hususunda kaynaklarda herhangi bir kayıt mevcut değildir. Ancak bu ikinci künyesi göz önünde bulundurularak evlendiği ve Saîd adında bir çocuğunun olduğu düşünülebilir.

Geçimi:

Yine kaynaklarda Beyzâvî'nin geçimini nasıl sağladığı, ticaretle meşgul olup olmadığı hususunda herhangi bir kayda rastlanmamakla beraber, Fars bölgesinin idaresini elinde bulunduran Moğollar döneminde Şîrâz valisi Soguncak Noyan tarafından 678/1279 yılında Şîrâz Kâdî'l-kudâtlığına getirilen¹⁷⁶ Beyzâvî'nin, geçimini bu görevden aldığı maaşla sağladığını söylemek mümkündür.

Olgunluk Çağı:

Beyzâvî'nin hayatı hakkında kaynakların verdiği bilgilerin yetersiz ve özellikle de ölüm tarihi hususunda çok değişik rivâyetlerin oluşu nedeniyle Beyzâvî'nin olgunluk devresini tam olarak tespit etmek zor görünmektedir. O'nun Şîrâz kâdılığına getirildiği dönemde bir yandan bu görevi sürdürdüğü bir yandan da talebe yetiştirdiği ve

¹⁷⁴ Encyclopædia Iranica, IV, 15.

¹⁷⁵ Ali Ekber Dihhodâ, Logatnâme-i Dihhodâ, Tahran 1958, XXVIII, 86.

¹⁷⁶ Subkî, Ayn. esr., VIII, 158 ; Vassâf, s. 120 ; Fârsnâme-i Nâsîrî, s. 40.

Kemâluddîn el-Merâgî, Zeynuddîn el-Hebkî (veya el-Henkî)¹⁷⁷, ‘Abdurrahman b. Ahmed el-İsfehânî (ölm. 749/1348) ve Ahmed b. Hasan el-Cârberdî (ölm. 746/1345) gibi meşhur kişilerin Ona öğrenci olduğu bildirilmektedir¹⁷⁸. Ayrıca eserlerini verdiği devrenin bu döneme tekabül ettiğini söylemek mümkündür.

Seyahatleri:

Beyzâvî'nin gerek ticari, gerek ilim tahsili ve gerekse de hac farızası için seyahatlerde bulunup bulunmadığı hususunda kaynaklarda herhangi bir kayıt geçmemektedir. Yukarda deyinildiği gibi Onun Bağdat'a öğrenim görmek amacıyla seyahatte bulunduğu yönündeki rivâyetler uzak bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir¹⁷⁹. Seyahatleri konusunda kesin olarak bilinen şey, Onun Beyzâ'da doğup bir süre sonra Şîrâz'a gittiği ve ömrünün büyük bir kısmını burada geçirdikten sonra Tebrîz'e yerleştiğidir¹⁸⁰.

Devrin İleri Gelenleri ile İlgisi:

Çağdaşlarından olan İbn Muhtar el-Hillî (ölm. 726/1325) ile yazılı münazaralarda bulunarak ona karşı üstünlüğünü kabul ettiren¹⁸¹ Beyzâvî- Tebrîz'e gittikten sonra karşılaştığı Şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kuhtâfî ile ilişki içine girip ona intisab ettiği bildirilmektedir¹⁸². Beyzâvî'nin Nasîruddîn-i Tûsî (ölm. 673/1274) ve Şehabuddîn es-Suhreverdî (ölm. 632/1235) ile görüştüğü ve kendilerinden ders aldığı şeklindeki rivayetler zayıf olarak değerlendirilmektedir¹⁸³.

¹⁷⁷ Ulaşabildiğim Kaynaklarda bu iki şahısdan Zeynuddîn el-Hebkî (veya el-Henkî)'nin ismi tesbit edilemedi. Kemâleddîn el-Merâgî'nin ise doğum tarihi (d.754/ö. 838 h.) Beyzâvî'nin ölüm (685 h.) Tarihinden sonradır. Bk. Zebihullah Safâ, Târih-i edebiyat der İran, Tahran, 1372 hş., III, 273.

¹⁷⁸ D.İ.İ., VI, 102.

¹⁷⁹ Ayn. esr., VI, göst. yer.

¹⁸⁰ Hayreddîn ez-Ziriklî, el-A'lâm: Kâmûsu terâcim, Beyrut 1989, IV, 110.

¹⁸¹ Encyclopædia Iranica, IV, 15.

¹⁸² Kâtip Çelebi, Keşfu'z-zunûn 'an esâmî'l-kutub ve'l-funûn, nşr. Kilisli Muallim Rifât - Şerfeddîn Yaltkaya, İstanbul 1941-43, I, 187.

¹⁸³ D.İ.İ., VI, 102.

Ölümü:

Subkî (ölm. 756/1335)'nin kaydettiğine göre¹⁸⁴ Şîrâz Kâdılığında azledilen Beyzâvî Tebrîz'e giderek vezirin¹⁸⁵de hazır bulunduğu ve hiç kimsenin onu tanımadığı bir meclise gider. Mecliste bulunan Müderris¹⁸⁶ kimsenin bileceğini zannetmediği bir nükteyi hazır bulunanlara sorması üzerine, cevap veren Beyzâvî'yi vezir yanına çağırarak kim olduğunu sorar. Beyzâvî kendisini takdim ettikten sonra Şîrâz kâdılığını istemek için geldiğini söyler bunun üzerine Vezir Beyzâvî'ye ikramlarda bulunarak dileğini yerine getirir. Keşfüz-zunûn' daki diğer bir rivayete göre Beyzâvî, mezkûr Müderris'ten daima sohbetlerine katılan Vezir'e kendisinin Şîrâz kâdılığına getirilmesi için talepte bulunmasını istemiş. Müderris'in Vezir'e Beyzâvî'yi işaret ederek bu fâzıl adam cehennemden seccade kadar bir yer istiyor demesi üzerine, Beyzâvî bu sözden etkilenmiş ve dünyalığı terkedip şeyhi ölene kadar sohbetlerine katılmış¹⁸⁷.

Bu iki rivâyet gözönünde bulundurulduğunda Beyzâvî'nin ikinci kez kâdılığa tâyin ediliş edilmediği kesin değildir. Ancak kesin olmamakla beraber onun Argun Han (683-90/1284-91) döneminde tekrar kâdılığa getirildiği yönünde bir rivâyet vardır¹⁸⁸.

Ömrünün sonlarına doğru Tebrîz'de karşılaştığı Şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kuhtâî'nin sohbetlerine katılan¹⁸⁹ Beyzâvî'nin ölüm tarihi hakkında 641 h.¹⁹⁰, 681 h.¹⁹¹, 685 h.¹⁹², 691 h.¹⁹³, 692 h.¹⁹⁴, 696 h.¹⁹⁵, 708 h.¹⁹⁶, 716 h.¹⁹⁷ şeklinde çok

¹⁸⁴ Subkî, *Ṭabakât*, VIII, 158.

¹⁸⁵ Vezir'in kim olduğu hususunda kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

¹⁸⁶ Kâtip Çelebi, (*keşfu'z-zunûn*, I, 187) bu müderris'in adını el-Kuhtâî olarak veriyor.

¹⁸⁷ *Keşfu'z-zunûn*, I, 187.

¹⁸⁸ *Encyclopædia Iranica*, IV, 15.

¹⁸⁹ *Keşfu'z-zunûn*, I, 187.

¹⁹⁰ Taşköprüzâde, *Mevzû'atu'l-'ulûm*, I, 555, Esnevi'ye dayanarak.

¹⁹¹ *Keşfu'z-zunûn*, I, 187, II, 1854.

¹⁹² *Habîbu's-siyer*, III, 134; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-'ârifin esmâ'u'l-mu'ellifin ve âşâru'l-musanifin*, nşr. Kilisli Muallim Rifat-İbnu'l Emin Mahmûd Kemal, İstanbul 1951-55, I, 462; *Keşfu'z-zunûn*, II, 186, II, 1116, 1705, 1878; Taşköprü-zâde, *Mevzû'atu'l-'ulûm*, I, 555; Şafak, *Ag.e.*, s.360.

¹⁹³ Subkî, *Ṭabakât*, VIII, 157; *Hediyetu'l-'ârifin*, I, 462.

¹⁹⁴ *Habîbu's-siyer*, III, 134, İmam Yafî'ye dayanarak; *Keşfu'z-zunûn*, I, 186.

¹⁹⁵ *Hediyetu'l-'ârifin*, I, 463.

¹⁹⁶ *Şîrâznâme*, s. 132.

¹⁹⁷ *Târih-i Guzîde*, s. 706.

değişik rivayetler mevcuttur. Tezimizin konusunu teşkil eden Nizâmü't-tevârih adlı eserinde Salgurlular'ın son Atabeki olan Atabek Abiş Hatun'un ölüm tarihi olarak 687 yılını vermesi¹⁹⁸, onun en azından bu tarihe kadar yaşadığı ve ölümünün bu tarihten sonra olduğunu söylemek mümkündür.

Eserleri:

Daha öncede belirttiğimiz gibi, çeşitli ilim dallarında çok kıymetli eserler veren Kâdı Beyzâvî'nin muhtelif kaynaklardan tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

1 - Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te' vîl¹⁹⁹:

Tefsiru'l-Beyzâvî veya Muhtasaru'l-Keşşâf olarak da bilinen²⁰⁰ ve Kâdı Beyzâvî'ye ün kazandıran²⁰¹ bu tefsiri Tebrîz'de kendisinden etkilendiği Şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kuhtâî'nin tavsiyesiyle yazdığı rivayet edilmektedir²⁰². Beyzâvî irâb, meânî ve beyan konusunda Zemahşerî (ölm. 538/1144)'nin el-Keşşâf, hikmet ve kelâm konusunda Râzî (ölm. 606/1210)'nin Mefâtihu'l-Gayb, ince ve dakik bilgilerde er-Râgıb el-İsfehânî (ölm. 503/1109)'nin Müfredât adlı eserlerinden istifade etmiştir²⁰³.

Alimlerin husn-u kabulü ile medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş ve üzerinde birçok haşiye, tâlik ve ihtisarlar²⁰⁴ yapılmış olan²⁰⁵ bu eser, genel olarak Keşşâf'daki mutezîlî düşüncenin ayıklandığı özeti durumundadır²⁰⁶.

2 - Tavâli'u'l-envâr min metâli'i'l-enzâr:²⁰⁷:

¹⁹⁸ Metin, s. 138.

¹⁹⁹ Subkî, Ayn. esr., VIII, 157 ; Suyûtî, Buğyetu'l-vu'ât, s. 286 ; Şîrâznâme, s. 156.

²⁰⁰ Encyclopædia Iranica, IV, 16.

²⁰¹ Edward G. Browne, A Literary History of Persia, Cambridge 1969, III, 137.

²⁰² Keşfu'z-zunûn, I, 187.

²⁰³ Keşfu'z-zunûn, I, 187 ; Yusûf Elyân Serkis, Mu'cemu'l-matbû'âti'l-'Arabiyye ve'l-mu'arabe, Mısır 1928, I, 617.

²⁰⁴ D İ A, (VI.102)'sinde yapılan haşiyelerin sayısını 225 olarak veriyor.

²⁰⁵ Keşfu'z-zunûn, I, 187 ; Serkis, Mu'cemu'l-matbû'âti'l-'Arabiyye, I, 617.

²⁰⁶ Ayn. esr., II, 1481 ; Taşköprüzâde, Mevzû'atu'l-'ulûm, I, 555.

²⁰⁷ Subkî, Tabakât, VIII, 157 ; Suyûtî, Buğyetu'l-vu'ât, s. 286 ; Şîrâznâme, s. 136.

Mantıkî deyimlerin ve felsefî terimlerin kullanıldığı bu eser, kelâma dair kısa bir özetdir. Özellikle Mahmûd b. 'Abdurrahman İsfehânî (ölm. 749/1348)'nin şerhi ile daha sonraki dönemlerde kelâm üzerinde önemli derecede etkili olmuştur²⁰⁸. Bu eserin birçok kişi tarafından şerhi yapılmıştır²⁰⁹.

Hâfız-ı Şîrâzî (ölm. 792/1389)'nin bu eseri okuduğu ve etkilendiği rivâyet edilmektedir²¹⁰.

3 - Mişbâhu'l-ervâh²¹¹:

Bir mukaddime ile üç bölümden oluşan bu eser, kelâma dair olup mukaddimede mantık ilminin özetini, birinci bölümde mümkinat, ikinci bölümde ilâhiyat, üçüncü bölümde ise nübüvvât ve sem'iyât konularını ihtiva etmektedir²¹². Bu eser Ubeydullah b. Muhammed el-Fergânî (ölm. 743/1342) tarafından el-İzâh adıyla şerh edilmiştir²¹³.

4 - el-Ġâyetu'l-kuşvâ fî dirâyeti'l-fetvâ²¹⁴:

Gazâlî (ölm. 505/1111)'nin Şâfiî fikhî ile ilgili el-Basît adlı eserinin yine kendisinin ihtisar ettiği el-Vasîtu'l-muhît bi-aktari'l-basît'in özetidir. Bu eserin birçok şerhleri yapılmıştır²¹⁵.

5 - Minhâcu'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl²¹⁶:

Birçok kişi tarafından şerhi yapılan bu eser, usûl-i fihha dair olup bir mukaddime ile yedi bölümden oluşmaktadır²¹⁷. En önemli şerhi 'Abdurrahman b. Hasan İsnâvî (ölm. 772/1370)'nin yaptığı Nihayetu's - suûl dür²¹⁸. İbn-i Habîb hiçbir eseri olmasaydı dahi

²⁰⁸ Encyclopædia Iranica, IV, 16.

²⁰⁹ Müstevfi, Târih-i Guzide, s. 706 ; Taşköprüzâde, Mevzû'atu'l-'ulûm, I, 555.

²¹⁰ Zebihullah Safâ, Ayn. esr., III, 1032.

²¹¹ Subki, Ayn. esr., VIII, 157 ; Habîbu's-siyer, III, 134 ; Hediyyetu'l-'ârifin, I, 462-463.

²¹² D | ş., VI, 102.

²¹³ Keşfu'z-zunûn, II, 1704-1705.

²¹⁴ Suyûtî, Buġyetu'l- vu'ât, s. 282 ; Şîrâznâme, s. 136 ; İzâhu'l-meknûn, II, 140.

²¹⁵ Keşfu'z-zunûn, II, 1192.

²¹⁶ Subki, Tabakât, VIII, 157 ; Şîrâznâme, s.136 ; Suyûtî, Ayn. esr., s. 287.

²¹⁷ Keşfu'z-zunûn, II, 1373.

²¹⁸ Anabritanica Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul 1992, IV, 106.

Minhâc ona yeterdi demektedir²¹⁹.

6 - Risâle fî ta'rîfâtî'l-'ulûm ve mevzû'âtihâ:

Dîni ve dîn dışı ilimlere ait tariflerin yapıldığı eserdir²²⁰.

7 - Lubbu'l-elbâb fî 'ilmi'l- i'râb²²¹:

İbn-i Hacib (ölm. 646/1249)'in yazdığı el-Kâfiye adlı eserinde gerekli olup zikretmediği nahiv kaidelerine temas ederek özet halinde yazdığı eserdir²²².

8 - Tuḥfetu'l-ebrâr²²³:

Şerhu Meşâbiḥu's-sünne adıyla da bilinen²²⁴ bu eser, Beğavî (ölm. 510/1117 veya 516/1122)'nin Mesâbiḥu's-Sünne adlı hadis mecmuasının şerhi olup²²⁵ Beyzâvî'ye ait olduğu kendi ifadesiyle sabittir²²⁶.

9 - Muntehe'l-munâ fî şerḥi esmâ' illâhi'l-ḥusnâ²²⁷:

Envâru't-tenzîl'de²²⁸ kendisine ait olduğunu belirttiği bu eser bir giriş ve iki bölümden meydana gelmiş olup, girişte insan bilgisinin Allah'ın zât ve sıfatlarını bilmeye yetmediğini belirttikten sonra birinci bölümde esmâ-i ḥusnâ hadisinde yer alan doksan dokuz isim, ikinci bölümde bu hadiste zikredilmeyip Kur'an'da ve diğer hadislerde zikredilen ilâhi isimleri açıklar²²⁹.

10 - Havâşşu'l-Kur'ân:

²¹⁹ Abdulhay b. Ahmed İbnu'l-İmâd, Şezerâtu'z-zeheb fî aḥbâri men zeheb, Kahire 1350-51, V, 392-393.

²²⁰ ez-Ziriklî, el-A'lâm, IV, 110 ; Brockelmann (C.), Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband, Leiden 1937-42, I, 743 ; D.İ.A. , VI,102.

²²¹ Keşfu'z-zunûn, II, 1546 ; Hediyyetu'l-'ârifin. I, 462-463 ; Serkis, Mu'cemu'l-matbû'âtî'l-'Arabiyye, I, 618.

²²² Keşfu'z-zunûn, II, 1546.

²²³ Habîbu's-siyer, III, 134 ; Târiḥ-i Guzide, s. 706.

²²⁴ Şirâznâme, s. 136 ; Kehhâle, Mu'cemu'l-mu'ellifin, VI, 98.

²²⁵ Kehhâle, Ayn. esr., VI, 98 ; D.İ.A., VI, 102.

²²⁶ Kâdi Beyzâvî, Envâru't-Tenzil, (Şeyhzâde. Hâşiye kenarında), İstanbul 1282, II, 283 (araf sûresi, âyet, 173).

²²⁷ Keşfu'z-zunûn, II, 1032 ; Hediyyetu'l-'ârifin, I, 463.

²²⁸ Envâru't-Tenzil, IV, 480 (haşr sûresi, âyet, 24).

²²⁹ Keşfu'z-zunûn, II, 1858 ; D.İ.A., VI, 102.

Sûrelerin faziletiyle ilgili eserdir²³⁰.

11 - Nizâmu't-tevârih²³¹:

Tezimizin konusunu teşkil eden bu eser ikinci bölümde Nizâmu't-tevârih'in tahlili başlığı altında incelenecektir.

Bezyâvî'ye nisbet edildiği halde günümüze kadar ulaşmayan eserleri²³²:

1 - Şerhu'l- Metâli' ²³³:

Bu eser, Sirâcuddîn el-Urmevî (ölm. 682/1283)'nin mantığa dair eserinin şerhidir²³⁴.

2 - Şerhu Muntehabi'l-Mahşûl fi'l-uşûl²³⁵:

3 - Şerhu'l-Mahşûl min 'ilmi'l-uşûl²³⁶

Bu heriki eser, Fahrüddîn er-Râzî (ölm. 606/1209)'nin usûl-i fıkıh ile ilgili eserlerinin şerhidir²³⁷.

4 - el-İzâh:

Kelâm konularını ihtiva eden eserdir²³⁸.

5 - Mirşâdu'l-efhâm ilâ mebâdi'l- ahkâm²³⁹:

²³⁰ D.İ.A., VI, 102.

²³¹ Habîbu's-siyer, III, 134 : Târih-i Guzîde, s. 706.

²³² D.İ.A., VI, 102.

²³³ Suyûtî, Buğyetu'l- vu'ât, s. 286 : Kehhâle, Mu'cemu'l-mu'ellifin, VI, 98.

²³⁴ D.İ.A., VI, 102.

²³⁵ Suyûtî, Ayn. esr., s. 286 : Bağdatlı İsmâil Paşa, İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ keşfi'z-zunûn 'an esâmi'l- kutub ve'l-funûn, nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya, İstanbul 1945 - 47, II, 569.

²³⁶ İbn-i Kesir, el-Bidâye ve'n-nihâye: Büyük İslâm Tarihi, trc. Mehmet Keskin, İstanbul 1985, XIII, 515.

²³⁷ D.İ.A., VI, 102.

²³⁸ Suyûtî, Ayn. esr., s. 286 : Şemseddin Sâmî, Kâmusu'l-a'lâm, İstanbul 1888-99, II, 1440 : Diñhodâ, VIII, 544.

²³⁹ Habîbu's-siyer, III, 134 : Târih-i Guzîde, s. 76.

İbn-i Hacîb (ölm. 646/1249)'in Muhtasarı Muntehe's-sûl ve'l-emel fi'l-ilmî'l-usûl ve'l-cedel adlı eserinin şerhi olup²⁴⁰, Envâru't-tenzîl' de²⁴¹ bu eserinden bahsetmektedir.

6 - Şerhu't-Tenbîh²⁴²:

Ebû İshâk Şîrâzî (ölm. 476/1083)'nin Şâfiî fikhına dair yazdığı dört ciltlik eserinin şerhidir²⁴³.

7 - Şerhu'l-Fuşûl li't-Tûsî:

Hace Nasîruddîn-i Tûsî (ölm. 673/1274)'nin astronomi ile ilgili eserinin şerhidir²⁴⁴.

8 - et-Tehzîb ve'l-ahlâk:

Tasavvuf alanıyla ilgili yazdığı eserdir²⁴⁵.

9 - Şerhu'l-Minhâc:

Minhâcu'l-vusûl ilâ 'ilmî'l-usûl adlı eserine yaptığı şerhtir²⁴⁶.

10 - el- 'Ayn:

D.V. İslâm Ansiklopedisi'nde Tefsir adı olarak kaydedilmektedir²⁴⁷.

11 - Muhtasar fi'l-hey'e:

Astronomi ile ilgili eserdir²⁴⁸.

12 - Şerhu Mukaddimeti İbn Hâcib²⁴⁹.

²⁴⁰ Suyûtî, Buğyetu'l- vu'ât, s. 286.

²⁴¹ Envâru't-Tenzil, II, 68, 309, (nisa sûresi, âyet, 115, tevbe sûresi, âyet, 122).

²⁴² İbn-i Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, XIII, 515 ; Kâmûsu'l-a'lâm, II, 1440 ; Dihhodâ, XXVIII, 86.

²⁴³ İbn-i Kesîr, Ayn, esr., XIII, 515 ; Encyclopædia Iranica, IV, 16.

²⁴⁴ Hediyetü'l-ârifin, I, 463 ; Encyclopædia Iranica, IV, 16.

²⁴⁵ Kâmûsu'l-a'lâm, II, 1440 ; Dihhodâ, VIII, 544 ;

²⁴⁶ Suyûtî, Ayn, esr., s. 287 ; İzâhu'l meknûn, II, 589 ; Dihhodâ, VIII, 544.

²⁴⁷ D.İA., VI, 102 ; Encyclopædia Iranica, IV, 16.

²⁴⁸ Ayn, esr., VI, 102 ; IV, 16.

²⁴⁹ Suyûtî, Ayn, esr., s. 286 ; Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, Leiden 1943-49, I, 534.

13 - Ta'lik 'alâ Muhtasari İbn Hâcib²⁵⁰.

14 - Şerhu'l-Kâfiye:

Nahiv ile ilgili eserdir²⁵¹.

Kaynaklarda Beyzâvîye ait olmadığı halde lakab benzerliğinden dolayı ona atfedilen eserler de şunlardır²⁵²:

1 - et-Tebşıra fi'l-fıkh.

2 - el-İrşad fi'l-fıkh.

3 - et-Tezkire fi'l-furû'.

İlim Dünyasındaki Yeri:

Şâfi mezhebinden olan Beyzâvî²⁵³ İslâm âleminin fakihlerinden ve müfessirlerinden sayılan²⁵⁴ meşhur büyük bir âlimdir²⁵⁵. Şöhretini Arapça yazdığı Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl isimli Kur'an-ı kerim tefsirinden alan Beyzâvî İlhanlılar döneminde Arapça eserler telif eden bir İran'lı olarak tezâhür ve temayüz eder²⁵⁶.

İlmi Şahsiyeti:

Amelen Şâfi mezhebinden²⁵⁷, itikaden eş'ari mezhebinden olup²⁵⁸ sürekli aklî, naklî, furû ve usûl meselelerinin tahkikiyle meşgul olan²⁵⁹ Kâdı Beyzâvî, İslâmî ilimlerin hemen hemen hepisine dair birçok eserler telif ederek allâme ünvanını kazanmış²⁶⁰ güçlü bir ilmi şahsiyete sahipti.

²⁵⁰ D.İ.A., VI, 102.

²⁵¹ Suyûtî, Ayn. esr., s. 286 ; Kâmusu'l- a'lâm, II, 1440.

²⁵² Subkî, Tabakât, IV, 97 ; Keşfu'z-zunûn, I, 392 ; İzâhu'l-meknûn, I, 222.

²⁵³ Hediyetu'l-ârifin, I, 463.

²⁵⁴ Şafak, Ayn. esr., s. 359.

²⁵⁵ Habîbu's-siyer, III, 134 ; Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, II, 528.

²⁵⁶ Browne, History of Persia, III, 63.

²⁵⁷ Suyûtî, Buğyatu'l- vu'ât, s. 286 ; Habîbu's-siyer, III, 134 ; Hediyetu'l-ârifin, I, 462.

²⁵⁸ Dihhodâ, XXVIII, 86 ; Bekir Topaloğlu, Kelâm ilmi-Giriş, İstanbul 1981, s. 142.

²⁵⁹ Habîbu's-siyer, III, 134.

²⁶⁰ Suyûtî, Ayn. esr., s. 286.

İslâm âleminin fakihlerinden ve müfessirlerinden sayılan²⁶¹ Beyzâvî, daha çok tefsir, kelâm, fıkıh ve usûl-i fıkıh sahasında meşhur olmuştur²⁶².

Şîrâz Kâdılığında azledilen Beyzâvî Tebrîz'e giderek vezirin²⁶³de hazır bulunduğu ve hiç kimsenin onu tanımadığı bir meclise katılır. Mecliste bulunan Müderris²⁶⁴ kimsenin bileceğini zannetmediği bir nükteyi hazır bulunanlara sorması üzerine, cevap veren Beyzâvî, ilim sahasındaki üstün başarısını göstererek vezir'in iltifatlarına nail olur²⁶⁵.

Tefsirinin mukaddimesinde²⁶⁶ tefsirciliğin önemini belirttiikten sonra, "...Dini ilimlerin hepsinde teveffuk eden, Arabî sanatların ve edebî fenlerin bütün nevilerinde yüksek bir mevkide bulunan kimse tefsir hakkında söz söylemeye layıktır..." ifadesi onun bu sahadaki derecesini gösterir mahiyettedir.

Daha o dönemde dünyanın yuvarlak olduğunu söyleyen Beyzâvî²⁶⁷, tabii ilimlerdeki vukufiyetini göstererek kendisinden sonra gelen müfessirlere kaynak teşkil etmiştir²⁶⁸.

Felsefi kültürün yaygın olduğu bir dönemde yaşaması²⁶⁹ hasebiyle, kelâm sahasında Tavâlî'ü'l-envâr adlı bir eser telif ederek Râzî (ölm. 606/1210)'nin başlattığı kelâm ile felsefeyi birleştirme (mezc) metodunu daha da geliştirip hicri 8. asrın ortalarından başlamış, hicri 14. asrın başına kadar aynı yolun takip edilmesinde etken rol oynamıştır²⁷⁰. Onun oldukça ileri derecedeki eklektik metodu daha sonra Taftazânî (ölm. 793/1390) ve Cürçânî (ölm. 816/1413)'yi etkilemiştir²⁷¹.

Usûl-i fıkıh sahasında yazmış olduğu Gâyetu'l - kusvâ fi dirâyeti'l - fetvâ adlı

²⁶¹ Şafak, Ayn. esr., s. 359 ; Bilmen, Ayn. esr., II, 528.

²⁶² D.İ.A., VI, 102.

²⁶³ Vezir'in kim olduğu hususunda kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

²⁶⁴ Kâtip Çelebi, (keşfu'z-zunûn, I, 187)bu müderris'in adını el-Kuhtâî olarak veriyor.

²⁶⁵ Subkî, Tabakât, VIII, 158.

²⁶⁶ Envâru't-Tenzil, (Şeyhzâde, Hâşiye kenarında), İstanbul 1282.

²⁶⁷ Envâru't-Tenzil, I, 186.

²⁶⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir, İstanbul 1979, X, 508.

²⁶⁹ D.İ.A., VI, 102.

²⁷⁰ Topaloğlu, Kelâm İlmî - Giriş, s. 36 ; İsmail Hakkı İzmirli, Yeni İlm-i Kelâm, haz. Sabri Hizmetli, Ankara 1981, s. 54.

²⁷¹ D.İ.A., VI, 101.

eseriyle bu alanda da kalem oynattığını ortaya koymuştur.

Yine kendi ifadesiyle eğer ömrü yeterse sadece Hz. Muhammed'in hayatına has bir kitap yazacağını belirtmiştir²⁷². Ancak eserleri arasında böyle bir kitaba rastlayamadık.

Tebrîz'de karşılaştığı ve sohbetlerine katıldığı şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kuhtâî ile olan ilişkileri²⁷³, tefsirindeki nefis terbiyesi ile ilgili ifadeleri²⁷⁴ ve tasavvufi içerikli olan *et-Tehzîb ve'l-ahlâk*²⁷⁵ adlı eseriyle onun tasavvuf ile de ilgilendiği anlaşılmaktadır. Âzərbaycân Şeyhi olarak da bilinen Beyzâvî²⁷⁶, sâlih, âbid ve zâhid bir kişiliğe sahiptir²⁷⁷.

Beyzâvî'nin, biri kendi eseri, diğeri de şerh olan iki eserle astronomi ile de ilgilendiği anlaşılmaktadır²⁷⁸.

Örnek Aldığı ve Etkilediği Kişiler:

Kâdı Beyzâvî tefsirini yazarken Zemahşeri (ölm. 538/1144)'nin *el-Keşşâf*, Râzî (ölm. 606/1210)'nin *Mefâihü'l-Gayb*, Râgıb İsfehânî (ölm. 503/1109)'nin *Müfredât* adlı eserlerinden etkilenecek bazı konularda onların görüşlerine başvurmuştur²⁷⁹. Usûl-i fıkhıta Fahrüddîn er-Râzî ile Sırâcuddîn Urmevî (ölm. 682/1283)'nin tesirinde kalarak eserlerini onların metoduna uyararak telif etmiştir²⁸⁰.

O, Râzî'nin başlattığı kelâm ile felsefeyi birleştirme metodunu sürdürerek sonra gelenlere altyapı oluşturmuştur²⁸¹. Ayrıca Tebrîz'de karşılaştığı şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kuhtâî'den etkilenecek sohbetlerine katılarak tasavvufa meyletmiştir²⁸².

²⁷² Metin, s. 66.

²⁷³ *Keşfu'z-zunûn*, I, 187.

²⁷⁴ *Dîvân*, VI, 101.

²⁷⁵ *Şâmu'l- a lâm*, II, 1440 ; *Dihhodâ*, VIII, 544.

²⁷⁶ İbnu'l- İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, V, 392.

²⁷⁷ Subkî, *Tabakât*, VIII, 158.

²⁷⁸ bk. tez, s. 21, 22.

²⁷⁹ *Keşfu'z-zunûn*, I, 187.

²⁸⁰ *Dîvân*, VI, 101.

²⁸¹ Topaloğlu, *Ayn. esr.*, s. 36 ; İzmirlî, *Ayn. esr.*, s. 54.

²⁸² *Keşfu'z-zunûn*, I, 187.

İKİNCİ BÖLÜM

NEŞRE HAZIRLANAN
NİZÂMU'T-TEVÂRÎH'İN ÖZELLİKLERİ

Nizâmu't-tevârîh'in Tahlili:

Tezimizin konusunu teşkil eden ve tarihle ilgili olan bu eser müellifin ömrünün son yıllarında²⁸³ kendi ifadesiyle Muharrem'in 21'inde 674 h. senesinde yazmaya başladığı anlaşılmaktadır²⁸⁴. Kitabın adı müellif tarafından " Nizâmu't-tevârîh " olarak konmuştur²⁸⁵. Salgurluların son Atabeki Abiş Hatun'un ölüm tarihi olarak 687²⁸⁶ h. tarihinin kitapta verilen en son tarih olması hasebiyle eserin telifinin bu tarihe kadar sürdüğünü çıkarmak mümkündür.

Ancak kitabın telif başlama tarihinin 674/1275 olduğunu, 683/ 1283 yılında bittiğini ve başka birisi tarafından 694/ 1294 yılına kadar sürdüğünü belirten kaynaklar²⁸⁷

---

²⁸³ Metin, s. 2.

²⁸⁴ Metin, s. 3.

²⁸⁵ Metin, s. 3.

²⁸⁶ Metin, s. 138.

²⁸⁷ Browne, History of Persia, III, 63 ; Safâ, Târih-i edebiyat der İran, III, 1532, 1209.

olsa da yukarıda belirtildiği gibi elimizde ki nüshalarda verilen en son tarih 687 h. dir.

Yine Nizâmu't-tevârîh'in tefsir sahibi Kâdı Beyzâvî'nin değil de Ebû Saîd Beyzâvî adında diğer bir kişiye ait olduğunu ifade eden bir kaynak vardır²³⁸. Fakat müellifimizin künyeleri arasında Ebû Saîd künyesi²³⁹ olması bu rivayeti zayıf kılmaktadır.

Nizâmu't-tevârîh'in İşlediği Konular:

Nizâmu't-tevârîh Hz. Âdem'den 687 h. Yılına kadar olan devirleri içermesi açısından sayfa adedi olarak küçük fakat muhteviyat olarak büyüktür. İşlediği konular göz önüne alındığında genel bir Asya tarihinin özeti denilebilecek kapsamdadır.

Kitap Bismillahirrahmenirrahim ile başlayarak bu başlık altında Allah'a hamd, Peygambere ve ashabına salât ve selâm, eseri niçin ve nasıl telif ettiğini belirttikten sonra dört kısımda incelenmiştir. Kısımlar kendi içinde taifelere ve tabakalara ayrılmışlardır.

Birinci kısımda Aden a.s. devrinden Nûh a.s devrine kadar olan peygamberler, vasiler ve sultanlar hakkındadır.

İkinci kısım Fars melikleri ve onların zamanında yaşayan nebiler ve büyük alimler hakkındadır. Bu kısım dört tabakaya ayrılmıştır. Birinci tabaka Pişdâdîler, ikinci tabaka Keyânîler, üçüncü tabaka Eşkânîler ve dördüncü tabaka Sâsânîler hakkındadır.

Üçüncü kısım İslâm halifeleri ve imamlar hakkındadır. Bu kısım kısaca Peygamberimiz Hz .Muhammed'in hayatı anlatıldıktan sonra üç tabakaya ayrılmıştır. Birinci tabaka Râşid halifeler, ikinci tabaka Emeviler ve üçüncü tabaka Abbâsiler hakkındadır.

Dördüncü kısım, Abbâsiler döneminde bağımsız olarak İran'da padişahlık yapmış olan devletler ve sultanlar hakkındadır. Bu kısımda sırasıyla, Saffârîler, Sâmânîler, Gaznelîler, Deylemler, Selçuklular, Gurlular, Mulâhade, Salgurlular, Hârizmliler ve Moğollar ele alınmıştır. Ancak Moğollar hakkında verilen bilgi çok azdır.

²³⁸ Sâmi, Kâmusu'l- A'lâm, II, 1440.

²³⁹ Tez, s. 21.

Dil ve Üslûbu:

Beyzâvî Nizâmu't-tevârîh'in girişinde geçmişlerin hallerini ve durumlarını sonrakiler için bir kılavuz yapmayı amaçladığını ve güvenilir tarih kitaplarından derlediğini belirttikten sonra eserinin faydasının daha çok geniş olması için Farsça yazdığını ifade etmektedir²⁹⁰. Eserin dili sade ve anlaşılır olmasına rağmen, üzerinde çalışılan nüshalar arasında çok farklar göze çarpmaktadır.

Cümlelerin fiil kipleri çoğunlukla geçmiş zaman kipleridir. Şimdiki ve gelecek zaman kipleri çok az kullanılmıştır. Cümleler kısa ve vav bağlacıyla birbirine bağlanmıştır. چنانکه چنانچه مثل rabit harfleri nisbeten çok kullanılmıştır. Bunların dışında بایستن fiili bir çok yerde kullanılmasına rağmen yeterlilik bildiren توانستن fiili daha az kullanılmıştır. Arapça kelimelere ve ibarelere fazla yer verilmemiştir.

Uslup olarak Farsnâme-i İbn-i Belhî²⁹¹ ile benzerlik arz etmektedir. Daha önce geçtiği gibi eser dört kısma ayrılmış olup her kısım kendi içinde tabakalara ve taifelere ayrılmıştır. Konunun başlığı verilip ne hakkında olduğu belirtildikten sonra o döneme ait peygamberlerin, sultanların sayıları ve isimleri sırayla verilmiş daha sonra tek tek ele alınarak haklarında bilgi verilmiştir.

Farsça Terkipler:

Bu başlık altında neşre hazırladığımız Nizâmu't-tevârîh'de geçen terkip türlerini inceledik. Amacımız Fars dilinin en kapsamlı ve en geniş konusunu oluşturan terkipleri tek tek ele alıp incelemek değildir. Bu bizim konumuzun dışındadır. Biz konuda geniş çalışmalar yapan Ahmed Şifâî'nin Mebânî-yi 'İlmî-yi Destûr-ı Zebân-i Fârisî²⁹² adlı eserini esas alarak incelemeyi uygun bulduk. Mezkûr eserin ışığında terkipleri genel sınıflandırmaya ayırıp, tanımlarını yaparak hazırladığımız Farsça metinde 3, 11, 24, 41, 60, 80, 95, 118 ve 135. sayfalarda geçen terkipleri örnek aldık. Bu sayfalarda geçen

²⁹⁰ Metin, s. 2,3.

²⁹¹ İbni Behî, Farsnâme-i İbni Belhi, nşr. Ali Nakî Behrûzî, Şîrâz 1343 ş.. Bu eser 500 ile 510 h. yılları arsaında telif edilmiştir. Uslup açısından Nizâmu't-Tevârîh'in ikinci kısmı bu kitap ile büyük benzerlik arz etmektedir.

²⁹² Ahmed Şifâî, Mebânî-yi 'İlmî-yi Destûr-ı Zebân-i Fârisî, Tahran 1363 hş. s. 135 - 159.

terkipleri ilgili türlerine göre belirledik ve bütün metinde bulunan terkipler hakkında yaklaşık bir oran vermeye çalıştık.

Şifâî, terkipleri genel olarak üç kısımda incelemektedir:

1) İzâfi Terkipler : Bu terkip türü bu günkü Farsça'nın en temel ve en büyük gurubunu oluşturmaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere bu terkip türünün parçaları arasındaki en büyük nahivsel bağ izâfettir.

Bu tanımdan hareketle mezkûr eserde geçen ve izâfet tamlamasını oluşturan parçaların kelime türleri açısından taksimini²⁹³ göz önüne alarak ister iki unsurlu olsun ister çok unsurlu (zincirleme isim tamlaması)²⁹⁴ olsun, Neşre hazırladığımız metinde geçen bu tür terkip oranı yaklaşık yüzde 67 dir.

2) Mücânîp Terkipler : Bu tür terkiplerde terkibi oluşturan kelimeler arasındaki bağ, nahivsel değil mucânebet yani yakınlıktır. Kelimeler arasındaki bu bağın temel özelliği, fonetik ve terkibi oluşturan iki parçanın telaffuzunun birbirine bağlılığının değişimi sonucunda düzenli bir sözün oluşmasıdır. Bu terkip çeşidinde ikinci kelime genellikle isimdir.

Söz konusu eserde geçen mücânîp terkip gurubunu²⁹⁵ göz önüne alarak metinde geçen bu tür terkip oranı yaklaşık yüzde 32 dir.

3) Karma Terkipler : İçinde hem izâfi terkip hem de mücânîp terkip bulunan terkip çeşididir²⁹⁶.

Oluşturduğumuz metinde geçen karma terkip oranı yaklaşık yüzde 1 dir.

Karşılaştırılan Nüshaların Özellikleri:

Burada Nizâmu't-tevârih'in metninin kurarken yararlandığımız 4 nüshanın, istihsan tarihleri sırasına göre tavsiflerini vermeye ve bu nüshaların dil ve imlâ özelliklerini açıklamaya çalışacağız.

²⁹³ Ayn. esr., s. 139.

²⁹⁴ Ayn. esr. s. 155- 158.

²⁹⁵ Ayn. esr. s. 151- 152.

²⁹⁶ Ayn. esr. s. 158.

1 - S Nüshası:

Karşılaştırmaya esas aldığımız bu nüsha, istihsân tarihi bakımından mevcut nüshaların en eskisi olup İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3605/2 numarada kayıtlı bir mecmua içerisinde bulunmaktadır. 72 yapraktan ibaret olan bu nüsha 17 satır olup 102^b - 173^b sayfaları arasında yer almaktadır. Serlevhada büyük harflerle yazılmış "Bismillahirrahmenirrahim rabbi vefkik " ibaresi yer almaktadır. Bazı sayfaların kenarında yer yer bazı kelimeler ve mensur notlar bulunmaktadır. Yine nadiren bazı yerlerde kelimelerin üzeri çizilmiş ve yanda düzeltilmiştir. Her sayfanın sonunda bir sonraki sayfanın hangi kelime ile başladığı yazılmıştır.

Bu nüsha Muhammed el-Huseyn el-Kâzerûnî adında bir müstensih tarafından 748/1347 senesinde istihsân edilmiştir.

Bu nüshada dikkati çeken bazı imlâ özellikleri:

- a) (گ) Harfi geçtiği her yerde (ك) şeklinde, (ج) harfi tek noktalı olarak (ج) şeklinde ve (پ) harfi de tek noktalı olarak (ب) şeklinde verilmiştir.
- b) (س) Harfinin altına zaman zaman üç nokta konulmuştur.
- c) (د) Harfi geçtiği her yerde (د) şeklinde yazılmıştır.
- d) (ء) Kelimelerin içindeki hemzeler çoğunlukla (ى) , bazen de (ء) şeklinde yazılmıştır.
- e) (كه) Rabıt harfi bazen (كى) şeklinde yazılmıştır.
- f) Ha-yı resmiyeden sonra gelen birlik " ya" ları hemze şeklinde yazılmıştır.
- g) İsim ve isim soyundan gelen kelimelerin başındaki (به) ön edatı bitişik yazılmıştır.
- h) Nişâne harfi olan (را) çoğunlukla bitişik yazılmıştır.
- i) Fiillerde (مى) ön edatı bitişik yazılmıştır.

2 - E Nüshası:

Edirne İl Halk kütüphanesi 1592 numarada kayıtlı bulunan bu nüsha yıpranmış meşin bir cilt içinde yer almaktadır. 180 x 140, 130 x 90 mm. Ebadındaki bu nüsha 57 yapraktır. 15 satır olup 1^b - 57^b sayfaları arasında bulunmaktadır. Üzerinde Çelebi Paşa'nın mührü vardır.

Talikle yazılmış olup her konun başında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Serlevhada süslemeli desen içerisinde büyük ve kalın harflerle "Bismillahirrahmenirrahim" ibaresi yer almaktadır. Sayfa sonlarında bir sonraki sayfa hangi kelime ile başlıyorsa o kelime yazılmıştır. Yer yer bazı sayfaların kenarında bazı ibareler ve kelimeler yer almaktadır.

Nüshanın sonunda 57^b ile 60^a sayfaları arasında bazı âlimler ve padişahlar hakkında bilgi veren ve özellikle ölüm tarihlerini ebced hesabına göre beyitler halinde dile getiren üç yaprak bulunmaktadır. 57^b nın kenarında Osmanlıca belirtildiği gibi ve bizim de kanaatimize göre metne dahil değildir.

Bu nüsha el-Ganî Muhammed b. Celâl el-Huseynî tarafından Ramazan ayında 856/1355 yılında istihsân edilmiştir.

Bu nüshada dikkati çeken bazı imlâ özellikleri:

- a) Nişâne harfi olan (ر) bazen ayrı bazen bitişik yazılmıştır.
- b) (س) Harfinin altına zaman zaman üç nokta konulmuştur.
- c) (گ) Harfi geçtiği her yerde çoğunlukla (ك) şeklinde, (ج) harfi tek noktalı olarak (ج) şeklinde ve (پ) harfi de (ب) şeklinde yazılmıştır.
- d) İsim ve isim soyundan gelen kelimelerin başındaki (به) ön edatı bitişik yazılmıştır.
- e) Fiillerde (می) ön edatı bitişik yazılmıştır.
- f) Kelime içindeki hemzeler çoğunlukla (ه) şeklinde yazılmıştır.

3 - T Nüshası:

Topkapı Sarayı müzesinde R.1523 numarada kayıtlı bulunan bu nüsha miklepli ve etrafı vişne çürüğü dar ve ebru cilt içerisindedir. Aharlı kalın kağıt 265' mm. Boy ve 160 mm. eninde olup 75 yapaktır. Sahife talikle 80 mm. uzunluğunda 13 satır olup 2^b - 75^b sayfaları arasındadır. Söz başları kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Her sayfanın sonunda bir sonraki sayfanın başladığı kelime yer almaktadır. Bazı satır aralarında ve sayfa kenarlarında mensur yazılar vardır. Nüsha sonunda metne dahil olmayan iki beyit yer almaktadır.

Bu nüsha 'Ali b. Takiyuddîn el-Huseynî eliyle 12 Rebiyyülevvelinde 962/1555 senesinde istinsah edilmiştir.

Bu nüshada dikkati çeken bazı imla özellikleri:

- a) (س) Harfinin altına üç nokta konulmuştur.
- b) (گ) Harfi (ک), (چ) harfi (ج) ve (پ) harfi (ب) şeklinde yazılmıştır.
- c) Nişâne harfi olan (ر) çoğunlukla ayrı yazılmıştır.
- d) Kelimeler arasındaki (ء) çoğunlukla (ٔ) şeklinde yazılmıştır.
- e) Üçüncü tekil şahıs eki olan (است) ek fiili çoğunlukla elifsiz yazılarak önceki kelime ile birleştirilmiştir.
- f) İsim ve isim soyundan gelen kelimelerin başındaki (به) ön edatı bitişik yazılmıştır.
- g) Fiillerde (می) ön edatı bitişik yazılmıştır.

4 - M Nüshası:

Bu çalışma Hakim Seyyid Şemsullah Kadri tarafından Haydarabad'da neşredilmiştir. Kitabın baskı tarihi yoktur. Kitapta Beyzâvî hakkında çok az bilgi verdikten sonra ölüm tarihi hakkındaki değişik rivayetleri ele almıştır.

Nizâmu't-tevârih'in, Cami'u't-tevârih, Tarih-i Benâketi ve Târîh-i Guzîde ile uslub benzerliklerini dile getirmektedir. Bazı tarih kitapları hakkında bilgi vererek Nizâmu't-tevârih'te geçen devletlerin isimlerini ve padişahların soy ağaçlarının şemasını çizmiştir. Kitabın sonuna bir indeks eklemiştir.

Kitap, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü kütüphanesinde mevcuttur.

Bu çalışmada bazı imlâ hataları yapılmış olup Kitabın sonuna verilen hata ve sevap kısmında doğrusu verilmiştir. Dolayısıyla metin hazırlanır iken Kitabın sonunda verilen hata ve sevap kısmı göz önünde bulundurulmuştur.

Neşre Hazırlanan Metnin İmlâ Özellikleri:

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Nizâmu't-tevârih'in metnini hazırlarken bugünkü imlâ kurallarına uygun olması gözetilmiş ve Pervîz Nâtil Hanlerî'nin " Destûr-ı Zebân-ı Fârsî "297 ve 'Abdullah Tâhir Hânî'nin " Durust be-nivîsîm "298 adlı eserlerine uyulmaya çalışılmıştır.

Tezimizin metin kısmı oluşturulurken geçen devletlerin, sultanların sayıları ve olayların seyri İbn-i Belhî'nin " Farsnâme-i İbn-i Belhî ", İbnu'l-Esîr'in " el-Kâmil fi't-Tarih " ve Hamdullah Mustevfî'nin " Târîh-i Guzîde " adlı eserlerinden kontrol edilerek nüshalardan tercih yapılır iken göz önünde bulundurulmuştur.

Varyant belirtilir iken Süleymaniye nüshası için S, Edirne nüshası için E, Topkapı Sarayı nüshası için T ve matbu nüsha için de M harfleri kullanılmıştır.

Metnin her sayfasının sol tarafına başlıklar dahil olmak üzere, birinci satırdan başlayarak üçer satır aralıklarla numara konulmuş olup bununla, varyantların hangi satıra ait olduğu amaçlanmıştır. Metin içinde şu (/) kullanılarak hangi nüshanın hangi sayfasının bittiği belirtilerek o satırın başına ait olduğu nüsha yazılmıştır. Aynı yerde biten nüshalar için tek işaret kullanılmıştır. Metinde aynı satır içinde biten nüshalardan hangisi

²⁹⁷ Pervîz Nâtil Hanlerî, Destûr-ı Zebân-ı Fârsî, Tahran 1373.

²⁹⁸ Abdullah Tâhir Hânî, Durust be-nivîsîm, Tahran 1374.

önce bitmiş ise o nüsha üste gelecek şekilde yazılmıştır. Matbu nüsha için a yüzü b yüzü şeklinde değil de her sayfa için rakam kullanılmıştır.

Metnin İmlâ özellikleri:

a) (مائة) gibi ortasında hemze bulunan kelimeler (مائة) şeklinde yazılmıştır.

b) İsim ve isim soyundan gelen kelimelerin başına gelen (به) ön edatı ayrı yazılmıştır.

c) Fiillerin çekimlerinde kullanılan (می) ön edatı ayrı yazılmıştır.

d) Nüshalarda serkeşsiz olarak yazılan (گ) harfi serkeşli, bazı nüshalarda tek noktalı olarak (گ - ج - پ) harfleri günümüz imlâ kurallarına uyularak üç noktalı olarak yazılmıştır.

e) İsimlerin sonuna gelen nişâne harfi olan (را), (مرا) ve (ترا) kelimeleri hariç ayrı yazıldı.

f) Hâ-yı gayrı melfuz ile biten kelimelerde " ya-yı vahdet " ve " ya-yı nekre" ler (ای) şeklinde yazılmıştır.

g) (فضلاء) gibi Arapça çoğul kelimelerin sonundaki hemzeler hazfedilmiş ve (عما), (كما) ve (خفا) gibi yazılmıştır.

h) Metin içinde geçen az sayıdaki ayetler dipnotta belirtilmiştir.

İ) Fiillerin başına gelen (می) ön edatı daima bitişik yazıldı.

Nizâmu't-tevârîh'in Dünyada bulunan Nüshaları ve Yerleri:

Nizâmu't-tevârîh'in edisyon kritiği ve tahlilli metnini hazırlarken yararlandığımız dört nüshadan başka, tespit edebildiğimiz diğer bazı nüshalarının da şu şekilde sıralamak mümkündür²⁹⁹.

²⁹⁹ Bk. Ahmed Munzevî, Fihrist-i Nüshahâ-yi Hattî-yi Fârsî, Tahran 1353 hş., s. 4206-4207 ve C.A. Storey, Persian Literature A Bio-Bibliographical Survey, London 1927-39, I, 70-71.

- 1 - Bodleian, Add. 115/1.
- 2 - Haydarâbâd, Sâlârcenġ Müzesi, H 446.
- 3 - Kahire, Dâru'l-kutub, 394.
- 4 - Tahran, Üniversite Ktp. 2111.
- 5 - Tahran, Üniversite Ktp. 5463.
- 6 - Britanya Müzesi, Add. 27261/24.
- 7- Tahran, Üniversite Ktp. 2190/9
- 8 - Tahran, Üniversite Ktp. 2144/15
- 9 - Tahran, Melik Ktp. 5685/20.
- 10 - Tahran, Üniversite Ktp. 2748.
- 11 - Tahran, İlâhiyat Ktp. D.303/1
- 12 - Leningrad, Akademi-yi Ulûm, B 2428.
- 13 - Britanya Müzesi, Add. 16703/1.
- 14 - Tahran, Üniversite Ktp.4352/1.
- 15- Britanya Müzesi, Or. 1583.
- 16 - Britanya Müzesi, Or. 1859.
- 17 - Leningrad, Akademi-yi Ulûm, B 234.
- 18 - Leningrad, Akademi-yi Ulûm, B 2346.
- 19 - Leningrad, Akademi-yi Ulûm, D 87.
- 20 - Pakistan, Pencâb Üniversitesi, 45 APe 12.
- 21 - Âsafiyye, 1339 Tarih.
- 22 - Paris, Milli Ktp. P.117.
- 23 - Âsafiyye, 1339 Tarih.
- 24 - Tahran, Sipehsâlâr Ktp. 2799/53.
- 25 - Bodleian, Elyot 345/6

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 حذیه نیاست و شکر بی غایت مبدعی را یابد
 یک لمرکن عالم ارواح و اشباح را پیدا کرد و اجرام
 فلکی را اجسام عنصری را از مکن بخدمت بفضا آورد
 آورد صانعی یک اطباق افلاک را بر او فراشت
 و صراط خاکن را با نثار و نور ازین راست تا درت
 یک از سخن شما کل رعینا بروی این مرد در رضا عظیم
 سیاحت کنس را یک پیغمبر کرد ایندی و بر صیفات
 ثواب مذاب هموزج نوران بنکاشتند آری
 ناز را بنور عقل و زینت نظم اختصاص داد
 تا بدان تاج کرامت و خلعت خلافت یافت
 و بعد از تاج اکران و جلالین ارکان بر کردید
 وزمین و زمان را در رفته سخن او کشیدند قرله
 تعالی و گفتن کنشایی آنچه و صفا هم در بی اثر
 و انور و در زمان هم من الطیبات و فضلنا هم
 علی کثیر من خلقنا نقصنا و در روزی شمار
 بر پیام من یا محمد مصطفی علیه الصلوة و السلام

و درگاه او سلاطین ایران را انجمن برده و در ایام
 او سلاطین ماضی حل بر عقل او در تصرف ایشان
 برده است و نامگذاری یک و برادرها که ایران بود
 از وزیر و دستن نشان نداده اند و هر کس از اول
 زمان نشو و نما بتکفل مصالح ممالک مشغول بوده
 انواع کمالات و فضایل علوم را اجازت کرده
 و در تاسیس قواعد خیر و از اجتهاد شری و رعایت
 اسلام و مسلمانان و تقصد احوال فضل و ترخیص
 و بقیع علمای قصب السبق از متقدمان و متاخران
 بر بوده و اهل اسلام با مقتیاد و حکومت با
 از سلاطین و ملوک و علما و وزراء و کافه طوائف
 درگاه او مقصد و معین بوده و وفقه الله
 لما یشئذ دیکام به جلالة و مظلة طلاله بحی النبی
 محمد و الله تم الکتاب والله اعلم بالصواب
 و الیه المرجع والمآب
 علقتها الفقیه الا الله تعالی محمد الحسین الکاظمی
 فی اول شعبان المعتمده ثمان رابعین سنه ۱۱۰۰
 حرره هاشم الله

Nizāmu't-tevārīh'in Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ayasofya 3605/2 numarada kayıtlı ilk ve son sayfaları.

از ستعدمان و مسخران ربوده و امروز اهل

اسلام در گناه او مقصد معین و فخره الله است

عالم حذانه و نیدر مظنه فذلانه بحق انبی محمد و آله و سلم

ورقی الله تعالی عن اصحاب سچوله

اجمین برجه و کره انه

الرحم الراحمین

تمت الكتاب

فی تاریخ ثانی عشر شهر ربیع الاول من شهر ۱۲۸۵

علی میراضف البیاد العامی مرجع

علی بن محمد الدین لیسینی

اللهم اغفر له و لوالدیه

امین محمد و آله

ساج این کتاب را یارب در پانی مراد جمله بکشی

بر کتابت آنکه خواند این را هم رحمت کن و راه راست بنمای

بسم الله الرحمن الرحیم ست کلید در کج حکیم

حمد بی نهایت و شکر بی غایت بدعی را که بیک امر کن عالم

ارواح و اشباح را بیا فرید و پیدا کرد . و اجرام فلکی و

اجسام عنقریب را از مکن عدم بفضای وجود آورد .

صانعی که الطیاق افلاک را بر افراشت و بپای خاک را

بر ازمار و انوار بیارات - قادری که از خمره تا کل بری

برو یابند و در قضا عیاف سحاب آتش و آب تبیه کرد . آید

و بر صنایع لغات زبان صورت جانوران بنگاشت و آدی

زاد ابرویر عقل و زینت نطق اختصاص داد تا بدان بی گرا

اعلن

تاج الملوك امير المؤمنين الثاني...
 شاهنشاه قاجار...
 دربار شاه قاجار...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...

60bE

کلمات و مضامین...
 ایشان را در مستند آن در سلطان...
 از سلطنتی بگردن...
 مسوین بر روی نقاشی...
 الطاهر بن...
 این کتاب در روز...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...

57bE

در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...
 در شهر تبریز...
 در تاریخ...

1bE

Nizāmu't-tevārīh'in Edirne II Halk kütüphanesi'nde 1592 numarada kayıtlı ilk ve son sayfaları.

سلطان غیاث الدین بن محمد

بسیار از او تمجید و ستایش کرده و عمارت کرده و از آن جا که نکرمان رفت و چنین گویند که بر آنجا
لادین ساجین کربانت و از این گویان نرنگ او را در آن نرست او با عتاب کرد

طایفه مشتم مغول

ایشان پیش از این بودند است و شروع بر خواهر از میان درخت کشید مشهور است که در اول
اکثر بقا در ترک دست و عمارت ایران زمین گشته و در ملک و ترک مسخر و مدبر گردانیده تا در اولاد
او که در ایران گشته که در هند و ممالک گشته بود و از میان آن بزرگ دلیر و صاحب دانی ممالک
و این زمان پس از او با سلطان باوشاه ایران در مبارزه بود و عاقبت آنجا ملک است و بعد از او
سلطان نام دارد و در باره مسلمانان مکتبی تمام کرد و در ملک او را بر سر بر میان آگاهت که تا
و صاحب است و سپس پادشاه و در آن وقت که او را در دست سیرت پندیده و در شش تن
بزرگ است و در او در زبان بگمان شکر و حجاب است و صاحب ماول نفس الدین محمد بن
و صاحب است و در آن وقت که او را با من بدست او به نکرمان بوده است
و در آن وقت که او را در دست ایشان بوده است و امر او در که در او سلطان
ایران را از آن است و در آن وقت که او را در دست عمارت و عمارت اسلام و دست او را در دست
و در آن وقت که او را در دست ایشان بوده است و امر او در که در او سلطان
سین و در آن وقت که او را در دست عمارت و عمارت اسلام و دست او را در دست
محمد بن علی

بسیار از او تمجید

در دنیا و آفرین بی استخار آفریده می راند یک آفرین عالم ارواح و اشیا پیدا کرد
و از هر چه پس از اسلام منتهی آمد به نفسانی و روح و آرزو و مسالمتی که طایق افلاک بر آفرشت
و بسیار غایت با زهار و نور ابریا راست که در هر چه و نامش در ظاهر و پانصد و در شصت
سنت آتش آب تمییز کرد و بر عمارت عتاب صورت جانوران بیگانه شد و آفرین را در
در این نفس از این است نفس خفصا ص با او تا به این تاریخ که است و خلقت خلقت یافت
و در آن وقت که از آن دو اولیا امکان برگزید و زمین را در آن وقت که در آن گشاید
در هر دو این شهر پس از آنکه مسلمانان را در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت
بر آید و در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت

و بعد پسین گویند نام مستقیم عالم و دانش ناسر آنکه در الدین ابرو سید عبد الله بن تهمی
است و این خلیفه را نام الدین ابوالقاسم محمد بن امام السید نصر الدین ابی الحسن بن علی میثاقی که
این خلیفه است که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت
بر روی جهان پناگ خوانند و طول نباشد و آنچه این خلیفه را در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت
این را از آن خلیفه میفرمایند که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت
ایران زمین که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت
من این گویند که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت که در آن وقت

NETİCE

Bu çalışma, bir giriş ve dört bölümden ibarettir. Giriş bölümünde, Kâdı Beyzâvî'nin yaşadığı XII. yüzyılda İran'ın durumu üzerinde duruldu. Bu yüzyılda İran bölgesinde hâkimiyet kuran devletlerden, Selçuklular'ın, Salgurlular'ın ve Moğollar'ın siyasi durumu hakkında müstakil başlıklar altında bilgi verildi. Ayrıca mezkûr devletlerin tesiriyle İran'da oluşan toplumsal, bilimsel, dinî, ahlakî ve iktisadî yapılanma incelendi.

Nizâmu't-tevârih'in Hz. Âdem'den 687/ 1288 yılına kadar geçen devletleri özellikle de Peygamberler tarihi ve ayrıca Arap yarımadasında ve Maverâunnehr bölgesinde hâkimiyet kuran devletleri içermesi bakımından önemlidir.

Birinci bölümde, İslâm dünyasının önemli simalarından biri olan Kâdı Beyzâvî'nin hayatı üzerinde duruldu. Kâdı Beyzâvî İslâm dünyasında bu kadar meşhur olmasına rağmen, ulaşabildiğimiz kaynaklarda, doğumu, gençliği, geçimi, öğrenim durumu, ders aldığı hocalar, aile efradı, çocukları ve seyahatleri hakkında yeterli ve doyurucu bilgilere rastlayamadık. Özellikle ölüm tarihi hakkında çok farklı rivayetler olduğunu gördük. Ancak eserleri hakkında çok geniş bilgiler mevcuttur. Eserleri elimizden geldiğince belli bir sıraya koyarak vermeye çalıştık.

İkinci bölümde, Kâdı Beyzâvî'nin üzerinde çalıştığımız Nizâmu't-tevârih adlı eserinin özelliklerini zikretmeye çalıştık. Bu bölümde Nizâmu't-tevârih'in tahlili, işlediği konular, dil ve üslûbu hakkında bilgi verildi. Ayrıca neşre hazırladığımız Farsça metnin imlâ özellikleri ele alındı.

Üçüncü bölümde, neşre hazırladığımız Farsça metnin tercümesini yaparak okuyucuların istifadesine sunduk.

Dördüncü bölümde, Nizâmu't-tevârih'in edisyon kritiği ve tahlilini yaptık. Bu bölümün sonuna isim, yer ve kitap indeksi ekledik.

Hülâsa ; Kâdı Beyzâvî ve Nizâmu't-tevârih'in edisyon kritiği ve tahlili çalışması ile XII. yüzyılda İran'ın durumu, müellifin hayatı, eserleri, metin çalışması özellikle metnin tercümesi ve eklenen fihrist bu alan hakkında yapılacak yeni araştırmalara malzeme teşkil edeceği kanaatindeyiz.

GENEL İNDEKS

A

- Abaka Han 12, 16, 17.
Abiş Hâtûn 11, 12, 13, 22, 26, 36.
'Abdurrahman b. Ahmed el-İsfehânî 24.
'Abdurrahman b. Hasan İsnâvî 28.
'Abdullah Tâhir Hânî 43.
Âdem 37.
Ahmed Tekuder (İlhanlı Sultanı) 12.
Ahmed b. Hasan el- Carberdî 24.
'Alâ'uddîn Muhammed (Hârzemşâhlar Devleti Sultanı) 8.
'Ali b. Huseyn 2.
Ali b. Takiyuddîn el-Huseynî 42.
Alp Arslan (Sesçuklu Sultanı) 3, 4.
Alp Arslan (Selçuklu Şehzâdesi) 6.
Amuderya 18.
Angiyanû (Moğol emîri) 12.
Argun Han 12, 13, 25.
Arslanşâh (Kirmân Selçuklu Sultanı) 5.
Arslanşâh b. Tuğrul 7.
Âzerbaycân 7, 8.

B

- Bağdat 16, 23, 24.
Bahreyn 10.
Begâvî 28.
Behrâmşâh(KirmânSelçuklu Sultanı) 7.
Beyzâ 21, 22.
Beyzâvî 13, 15, 16, 18, 21, 22, 23, 24,
25, 26, 28, 31, 32, 33, 37,38.
Bozaba (Selçuklu emîri) 6.

C

- Cengiz Han 13, 14, 16.
Cihân Pehlivan b. İldeniz 7, 8.
Cuveynî 17, 18.
Cürcânî 33.

Ç

- Çağrı Bey 3, 5.

- Çavlı Sakavu 4, 5.

D

- Davûd (Selçuklu Şehzâdesi) 5.

E

- Ebû Bekr b. Sa'd 9, 10, 11, 17, 19,
23.
Ebû İshâk Şirâzî 30.
Ebu'l- Meâlî Muzaffer 16.
Ebû Mansûr Fulâd Sutûn 3.
Ebû Mansûr Ferâmurz 3.
Ebû Mûsâ el-Eş'arî 2.
el-'Ayn 30.
el-Basît 27.
el-Gâyetu'l-Kusvâ 27, 33.
el-İrşâd fi'l-furû' 31.
el-Îzâh 27.
el-Kâfiye 28.
el-Vasîtu'l-muhît 27.
Emîr Altacu (Moğol emîri) 11.
Emîr Timur (Moğol emîri) 11.
Envâru't-tenzîl 26, 28, 30, 31.
er-Basgan 3.
er-Râgıb el-İsfehânî 26, 33.
et-Tebîra fi'l-fikh 31.
et-Tehzîb ve'l-ahlâk 30.
et-Tezkire fi'l-fikh 31.

F

- Fahruddîn er-Râzî 26, 29, 33, 34.
Fazlûye (Şebânkâre emîri) 3, 4.
Fesâ 3.

G

- Gazâlî 27.
Geyhatu (İlhanlı Sultanı) 18.
Gölce (Atabeglik Dîvânı Nâibi) 12.

H

Habîbu's-siyer 23.
 Hâce Nizâmuddîn Ebû Bekr 12.
 Hâfiz-ı Şîrâzî 27.
 Hakim Seyyid Şemsullah 43.
 Hamdullah Mustefî 44.
 Havassu'l-Kur'an 29.
 Hemedân 6.
 Horâsân 3, 5.
 Humâm-ı Tebrîzî 16.
 Huseyn el-Kazerûnî 40.
 Hulâgû 10, 11, 15, 16, 17.
 Huzistân 4, 5, 7.
 Hürmüz 12.
 Hz. Muhammed 33, 37.

I

Isfehân 5, 8, 2.
 Istahr 4.

İ

İbn-i Belhî 38, 43.
 İbn-i Hacib 28, 30.
 İbn-i Habîb el- Halebî 22, 28.
 İbnu'l-Esîr 43.
 İldeniz (Azerbaycân Atabegi) 7.
 İmamudîn b. Ömer 23.
 İran 13, 16, 18, 37.

K

Kâdı Seyyid Şerefuddîn İbrâhîm 11.
 Kâdı Şerfuddîn Muhammed 16.
 Karaca Sâkî 5, 6.
 Katif 10.
 Kavurd (Selçuklu Meliki) 3, 4.
 Kays adası 10, 12.
 Kâzerûn 11.

Kemâludîn-i Merâgî 24.
 Kemaluddîn İsfehânî 16.
 Keşşâf 26, 27, 33.
 Kirmân 4, 5, 7, 8, 9.
 Kutluğ Bitikçi 11.

L

Lubbu'l-elbâb 28.

M

Mahmud b. Abdurrahman İsfehânî 26.
 Mahmûd Kelhâtî (Hürmüz vâlisi) 12.
 Mecd-i Hemger 16.
 Mefâtihu'l-Gayb 26, 33.
 Melik Dinâr 8.
 Melik er-Rahîm Husrev Firûz) 3.
 Melikşâh b. Mahmûd (Selçuklu Şehzâdesi 6, 7.
 Melikşâh (Selçuklu Sultanı) 4.
 Mengu Timur (Miğol Şehzâdesi) 11.
 Mengubars 6.
 Merv 8.
 Mes'ûd (Selçuklu Sultanı) 5, 6.
 Mevdûd b. Altuntekin 4.
 Misbâhu'l-ervâh 27.
 Minhâcu'l-vusûl 28.
 Mîrsâdu'l-efhâm 30.
 Mufredât 26, 33.
 Muhammedşâh b. Behrâmsâh 8.
 Muhammed b. Celâl el-Heseynî 41.
 Muhammed b. el-Fergânî 27.
 Muhammed b. Kays Râzî 16.
 Muhammed b. Mahmud 7.
 Muhammed b. Salgurşâh (Salgurlu Atabegi) 11.
 Muhammed Tapar 4, 5.
 Muhammed b. Tuğrul 7.
 Muhammed b. Zeydân 9.
 Muhtar el-Hillî 24.
 Muhtasar fi'l-hey'e 31.
 Muhtasaru muntehe's-sûl 30.
 Muntehe'l-munâ 28.
 Musul 4.

N

Nasıruddîn-i Tûsî 17, 23, 24, 30.
 Nikûdâr (Moğol Prensi) 12.
 Nizâmu'l-mulk 4.
 Nizâmu't-tevârih 21, 29.
 Nûh 37.

O

- Oglomoş 9.
Ogul Bey (Moğol Şahnesi) 11.
Osman (Halife) 2.

Ö

- Ögedey Han 16.
Ömer (Halife) 2.

P

- Pervîz Nâtil Hanlerî 43.

R

- Risâle-i fi ta'rifâti'l-'ulûm 28.
Ruknu'ddevle Humâr Tekin 4.

S

- Sa'd b. Ebû Bekr II. 10, 11.
Sa'd b. Zengî 8, 9, 19.
Sa'di-yi Şîrâzî 9, 16.
Sa'duddevle (Yahudi vezir) 17.
Sâhib 'Adil (Buveyhî veziri) 3.
Salgom 11.
Salgurşâh (Salgurlu Şehzâdesi) 10, 11.
Selçukşâh b. Salgurşâh (Salgurlu Atabegi) 11.
Selçukşâh (Selçuklu Meliki) 5.
Serahs 8.
Seyyid İmâmuddîn 12, 13.
Sirâcuddin Ebu'l-İzz 16.
Sirâcuddîn Mahmûd b. Halife 16.
Siracuddîn Urmevî 29, 34.
Soğuncak Noyan (Moğol emîri) 12, 22.
Subkî 25.
Sultanşâh (Hârzemşâh Devleti Sultanı) 8.
Sungur b. Mevdûd 6, 19.
Süleymanşâh (Irak Selçuklu Sultanı) 7.

Ş

- Şehabuddîn- i Suhreverdi 23, 25
Şerhu'l-fusûli't-Tûsi 30.

- Şerhu'l-Kâfiye 31.
Şerhu'l-mahsûl 29.
Şerhu'l-minhâc 30.
Şerhu mesâbihi's-sunne 28.
Şerhu metâli 29.
Şerhu muntehâbi'l-mahsûl 29.
Şerhu Mukaddimetü İbn Hâcib 31.
Şerhu't-tenbîh 30.
Şeyh Ebu'l- Mubârek Abdulaziz 16.
Şeyh Muhammed el-Kuhtâi 24, 25, 26, 33, 34.
Şifâi 39.
Şîrâz 2, 3, 4, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 32.
Şumla 7.

T

- Ta'lik 'alâ muhtasari İbn Hâcib 31.
Taftazânî 33.
Târût 10.
Tavâli'u'l-envâr 27, 33.
Tebrîz 13, 24, 25, 26, 32, 33, 34.
Tekle b. Zengî 8, 19.
Terkân Hâtûn 4, 11.
Togâcâr Noyan (Moğol emîri) 12.
Tuğrul II. (Irâk Selçuklu Sultanı) 6.
Tuğrul b. Sungur 8.
Tuğrul Bey (Selçuklu Sultanı) 2, 3.
Tuğruşâh (Kirmân Selçuklu Sultanı) 7.
Tuhfetu'l-ibrâr 28.
Turansâh 4.

Ü

- Üner (Selçuklu emîri) 4.

Y

- Ya'kûb b. Leys 2.
Yezd 11.
Yüsufşâh (Yez Atabegi) 11

Z

- Zemahşeri 26, 33
Zengî 7, 8, 9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEŞRE HAZIRLANAN METNİN TERCÜMESİ

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAHIN ADIYLA

Rabbim Muvaffak Kıl

Sonsuz hamd ve nihayetsiz şükür sadece "kun" emriyle ruhlar âlemini ve bedenleri yaratıp, ortaya koyan, gökyüzü cisimlerini ve elementer maddeleri yoktan varlık sahasına getiren Allâh'a mahsustur. (Yine) gökyüzü katmanlarını yükselten ve yeryüzünü çiçekler ve ışıklarla süsleyen yaratıcıya mahsustur. (Yine) sert kayadan güzel gülü yeşerten, bulutun içinden ateş ve suyu peydâ eden, eritilmiş plakalar üzerine canlıların suretlerini sıvı şeklinde resmeden, şeref tacını ve halifelik hilatını vermek için insanoğlunu akıl süsü ve konuşma ziynetiyle donatan, onu mevcut ve asıl varlıklardan seçen, yeryüzünü ve zamanı onun itaat halkasına katan kudret içindir. Yüce Allâh şöyle buyuruyor : “ Andolsun biz âdemoğullarına çok ikram ettik. Onları karada ve denizde taşıdık . Onları güzel rızıkla besledik ve yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık ”

Ve sayısız selâm insanları cehennem sapıklığı ve dalâletinden kurtaran, karanlık ve susuz çöl cehâletinden marifet meşrebine ulaştıran Peygamberimiz Muhammed Mustafa sallâ'llâhu aleyhi ve sellem'in ve onu izleyerek bize yol gösterenlerin üzerine olsun.

Bundan sonra bu kitabın müellifi, kutlu imam Fahrüddîn Ebu'l-Hasan Ali Beyzâvî'nin oğlu, büyük imam, önder, kâdî'l-kudât, el-mağfur, es-seîd, imamu'l-hak ve'd-dîn Ebi'l-Kâsım Ömer'in oğlu, önderimiz büyük imam, en büyük imam kâdî'l-kudât, faziletliilerin faziletlisi, âlim, imamların imamının önderi zamanın harikası, nâsıru'l-hak ve'l-mille ve'd-dîn Ebû Saîd 'Abullâh - Allâh Müslümanların üzerinde gölgesini daim yylesin ve geçmişlerini bağışlasın- şöyle diyor : Gençlik günlerinde dinî ilimlerin her sanatında bir kitabe yazmaya fazla zaman olmadığı için, eğer ulu, yüce ve büyük olan Allâh muvaffak kılsa, Allâh'ın yüce kitabı ve suhûf-i asmânî onu anlatmakla dopdolu olan, dinî ve dünyevî faydalar içinde mazmûn olan, tarih ilminde geçmişlerin hallerinin tecrübelerini tedbir sahipleri için müşfik bir kılavuz ve doğru bir anlatımla onların havadisleri ve olaylarının tedbirini yaşayanlar için bir özet yapmak ve meşhur peygamberleri, büyük âlimleri, büyük sultanları kapsayan anlatımı ve onların hallerinden bir parçayı özet bir şekilde sundum.

Bu kitabı güvenilir tarih kitaplarından derledim ve (ismini) " Nizâmu't-tevârîh " koydum. Çünkü yâd ettikleri gibi uzunluğu Fırat'dan Ceyhun'a kadar belki de Arap diyarından Hocend sınırına kadar olan İranlı ve Turanlı sultanların silsilesi Âdem - aleyhi's-selâm-' dan günümüze kadardır. O (bugün) Muharrem'in 21'in de Hicri 674 senesinde ardarda getirdim ve dört kısma ayırdım. Faydalarının daha geniş olması için Farsça yazdım. Allâh münezzeh, yüce, başarı ve hidayet verendir.

Kitabın içeriği şöyledir :

Birinci Kısım : Âdem -aleyhi's-selâm-'ın devrinin başından Nûh -aleyhi's-selâm- zamanına kadar olan peygamberlerin, vasilerin ve sultanların hallerinin durumları hakkındadır. Sayıları 10 kişi ve hâkimiyet süreleri yaklaşık olarak 2500 yıldır.

İkinci Kısım : Fars meliklerinin sayıları ve onların hallerinin şerhi hakkındadır. Sayıları Zahhâk -ı Ulvânî, ve Efrâsyâb -ı Tûrânî, İskender-ı Yûnânî ve İntahan-ı Rûmî ile 71, hüküm süreleri 4181 yıl bir kaç aydır.

Üçüncü Kısım : Halifeler ve Müslüman imamların - Allâh onlardan razı olsun- durumunun izahı hakkındadır. Sayıları 50 kişi, hilâfet zamanlarının süresi 650 yıldır.

Dördüncü Kısım : Ben-i 'Abbâs döneminde istiklâl ve istibdât ile İran topraklarında padişahlık yapan büyük sultanların ve seçkin meliklerin haberleri hakkındadır. Onlar 7 tabakadır. Sayıları 78 ve hüküm süreleri Ya'kûb b. el-Leys es-Saffârî'nin çıkışı zamanından günümüze kadar 420 yıldır.

BİRİNCİ KISIM

Âdem devrinin başından Nûh döneminin sonuna kadar olan peygamberlerin, velilerin, vasilerin ve meliklerin eserlerinin şerhi ve durumlarının beyanı hakkındadır. Sayıları 10 kişi ve hüküm süreleri yaklaşık olarak 2500 yıldır. İsimleri :

Âdem-i Safâ aleyhi's-selâm

Şîs b. Âdem

Enûş b. Şîs

Kînân b. Enûş

Mihlâl b. Kînân

Yerd b. Mihlâl

Ehnûh b. Yerd, o İdris -aleyhi's-selâm-dır

Mitûsulh b. Ehnûh

Mulk b. Mitûsulh

Nûh b. Mulk aleyhi's-selâm

HAZRETİ ÂDEM SAFİYULLAH ALEYHI'S-SELÂM

Tarih uleması nakletmişlerdir ki Âdem ve Havva - selâm ikisinin üzerine olsun- ulvî âlemden, süflî âleme nakledilip ebedî cennetten fâni dünyaya bağlanınca Hint ülkesine indiler ve orayı yer edindiler. 900 birkaç yıl yaşadılar. Havva hâmile olunca bir

erkek ve bir kız doğuruyor ve her hâmilelikte bir dişiye karşı diğer hâmilelikte erkek doğuruyordu. Sonra Kâbil'in ikizini Hâbil'in nikahuna bağlamak istedi. (Ancak) Kâbil'in ikizine meyli vardı ve (buna) engel olarak Hâbil'e karşı düşmanlık besledi ve onu öldürdü. Hâbil yirmi, Kâbil yirmi beş yaşında idi. insanoğlundaki öldürme geleneğini o başlattı. Âdem -aleyhi's-selâm- ayrılık acısıyla yanıyor, şaşkın ve düşkün bir şekilde yeryüzünde geziyor, tercümesi şu şekilde olan Süryanice bir şiir okuyordu. Şiir :

Memleketler ve üzerinde yaşayanlar değişti
Yeryüzü toza bulandı, çirkin oldu

Her şeyin rengi ve tadı değişti
Ve güzel yüzün gülüşü azaldı

Vah ! toprak Hâbil'in üzerinde, karanlık
Öldürülmüş olarak mezarın içinde

Oğlum olmayan bir düşmanla birlikteyiz
Bize rahat ancak ölüncedir

Allâh Şîs'i Âdem'e verince onunla teselli buldu. Yaşı 900 gelince 11 gün hasta oldu. Sonra Hak teâlâya kavuştu. Havva ondan sonra diğer bir yıl yaşadı sonra vefat etti. Her ikisini Hint ülkesine defnettiler. (Diğer) rivayete göre Ebû kubeys dağına, (başka bir) rivayete göre Nûh -aleyhi's-selâm- tufan zamanında onların parçalarını aldı ve su yok olunca Beytu'l-mukaddes bölgesine defnetti. Onun yaratılış hikâyesi meleklerin secdesi, İblîs'in vesvesesi ve cennetten çıkarılışları meşhur olup Kur'ân-ı Mecîd'de zikredilmiştir. Açıklamaya gerek yoktur. ➤

Allâh'ın halifeliğine Şîs b. Âdem -aleyhi's-selâm- görevlendirildi. Âdem'in eceli gelip ve “ İrci’ ” hitabını idrak kulağıyla duyunca Şîs'i kendine vasi yaptı. Herkesi ona uymaya ve tâbi olmaya davet etti. Yüce Allâh elçilik görevini ona verdi ve peygamberlik tacını onun başının üzerine koydu. 42 yıl âlemi şeriat nuruyla ve adalet eseriyle münevver ve müzeyyen kıldı. Yaşı 912 yıl çekti, ömrü sona erdi ve Ebû Nîş civarna defnettiler.

ENÛŞ B. ŞÎS ALEYHI'S-SELÂM

Şîs zayıflık ve kırgınlık işaretlerini kendinde görünce Enûş'u kendine vasi kıldı, Âdem'in çocuklarının liderliğini ona verdi, siyaset işlerinin dizginini onun tasarrufuna bıraktı ve halkın idareciline vasi tayin etti.

Yaklaşık 600 yıl yaşadıktan sonra ömrü tükendi. Yaşının 900 yıl olduğu da söylenmektedir.

KİNÂN B. ENÜŞ

Sonra Kînân vasiyetin hükmüyle babasının yerine geçti, önderlik ve liderlik merasimini icra etti. Büyük babalarının işaretlerinin izinden ve peşinden gitme hususunda hiç tecavüz etmedi ve hiç sapma göstermedi. Yaklaşık 95 yıl yaşadı. Ölürken en büyük oğlu için vasiyet akdini ve idare ahdini sağlamlaştırdı ve öldü. Ömrünün 910 yıl olduğu rivayet edilmektedir.

MİHLÂİL B. KİNÂN

Onun zamanında Âdem'in çocukları çoğaldı. Çokluktan dolayı sıkıntı içindeydiler. Sonra Mîhlâîl onları bölgelere ayırdı ve bölgelere indiler. Kendisi Şîs - aleyhi's-selâm-'ın çocuklarıyla Bâbil ülkesine gitti. Sus şehrini inşa etti. Bâbil şehrini de onun imar ettiğini rivayet etmekte. Ondan önce kimse şehir yapmamıştır. Âdem'in çocuklarının sığınağı mağaralar ve koruluklardı. O 926 yıl yaşadı, Yerd'i kendisine vasi yaptı ve öldü. Bazı tarih (kitaplarında) ömrünün 895 yıl olduğu rivayet edilmektedir.

YERD B. MİHLÂİL

Babasının ölümünden sonra onun hilâfeti başladı. Çok çocukları oldu. Onlardan birisi Ehnûh idi. Ömrünün müddeti 962 yıl idi. Ömrünün sonunda Ehnûh'a vasiyet etti.

EHNÛH B. YERD

Yerd döneminde putların yapıldığı ve onun ibadetiyle meşgul olduklarını rivayet etmektedirler. Sonra yüce Allâh kendisine İdrîs denilen Ehnûh'a , insanları (hakka) davet etmesi ve putperestlikten çevirmesi için vahiy gönderdi. Kâbil'in çocuklarıyla savaştığı, onların kadınlarını ve çocuklarını esir aldığı için cihâd ve esir alma sünnetini onun koyduğunu söylemektedirler. Terziliği o keşfetmiştir. Ömründen 365 yıl geçince yüce Allâh onu göğe çekti ve oradadır.

MİTÛŞULH B. EHNÛH

Onun sayılmayacak kadar çok çocukları oldu. Yaşı 900 varınca adını Mulk koyduğu bir çocuğu oldu. Ondan sonra 290 yıl yaşadı.

MULK B. MİTÛŞULH

Muvahhid bir insandı ve onun irşadının vasıtasıyla birçok insan putperestliği terketti.

NUH B. MULK ALEYHI'S-SELÂM

İbn-i 'Abbâs radiya'llâhu anhu şöyle rivayet ediyor : Nûh'un yaşı 480 yıla varınca ona vahiy geldi ve 120 yıl halkı davet etti. Bu süre içinde 80 kişi ona iman etti. Sonra yüce Allâh tufan gönderdi. O 80 kişiyle gemiye bindi ve kurtuldu. O, tufandan sonra 300 yıl (daha) yaşadı. O 80 kişiden üçü Nûh'un çocuklarıydı : Sâm, Hâm ve Yâfes. Sâm İranlıların ve Acemlerin babası, Hâm Hintlerin, Zengilerin, Habeşlerin ve Berberilerin babası, Yâfes Türklerin babasıydı. Geriye kalanlar Şis -aleyhi's-selâm-'ın çocuklarından idiler. Nûh' un Yâm isimli ve kâfir olan diğer bir çocuğu vardı. Tufanda helâk oldu. Nûh ile beraber olan grubun da tufandan sonra öldükleri rivayet edilmektedir. Nûh üç çocuğuyla kaldı. Ben-i âdemin tufandan sonraki soyu bu 3 kişi ile dir.

Allâh daha iyi bilir ve ilim yüce Allâh' katındadır.

İKİNCİ KISIM

Fars melikleri ve onların zamanında bulunan meşhur nebilere ve büyük âlimlerin bahsi hakkındadır. Bütün Fars meliklerinin bir kökten ve sayılarının Zahhâk (Dahhâk) -i Ulvânî ve Efrâsyâb-ı Tûrânî ile 71 kişi olduklarında ittifak vardır. Onların hâkimiyet süreleri İskender ve İntahan-ı Rûmî'nin dönemine kadar 4181 yıl birkaç aydır. Sınıflandırma şu şekildedir :

Birinci Tabaka : Pişdâdiler, Zahhâk ve Efrâsyâb ile 11 kişidirler. Hâkimiyet süreleri 2568 yıl olmuştur.

İkinci Tabaka : Keyâniler, sayıları 9 dur. Hâkimiyet süreleri 738 yıl olmuştur.

Üçüncü Tabaka : Esgâniler, sayıları 20 dir. Hâkimiyet süreleri 423 yıl olmuştur.

Dördüncü Tabaka : Sâsâniler, sayıları 31 kişi dir. Hâkimiyet süreleri 429 yıl olmuştur

BİRİNCİ TABAKA PİŞDÂDÎLER

Pîşdâdîler, Zahhâk ve Efrâsyâb ile şuna mûcib (şu kadar yıl sürmüşler) dirler.

Keyûmers 40 yıl.

Hûşeng 40 yıl.

Tahmûres-i Dîvbend 30 yıl.

Cemşid 700 yıl.

Zahhâk 1000 yıl.

Âferidûn 500 yıl.

Minûçeher 120 yıl.

Şehrîr emân 60 yıl.

Efrâsyâb 12 iki yıl.

Zâb b. Tahmâsb 30 yıl.

Kirşâsf 20 yıl.

Allâh daha iyi bilir.

KEYÛMERS

- İlk padişaktır. Tarih erbabının ittifakına göre ilk padişahlık yapan ve yeryüzünde padişahlık kurallarını koyan ilk kişi Keyûmers idi. Mıglar onun Âdem olduğunu söylerler. Diğer tarihçiler onlara inanmıyorlar. Fakat imam-ı cihân Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî Allâh - ruhunu mübarek kılsın- Nesâyihu'l- mulûk adlı kitabında onun Şîs -aleyhi's-selâm-'ın kardeşi olduğunu rivayet etmiştir. Diğer bir kısım onun Nûh -aleyhi's-selâm-'ın çocuklarından olduğunu söylemektedirler. İbrâhîm Halîl -aleyhi's-selâm- Zahhâk-ı Ulvânî zamanında yaşadığı, Zahhâk'ın zamanından Keyûmers'in asrına kadar yaklaşık 1000 yıl olduğu ve Hazreti İbrâhîm Halîl -aleyhi's-selâm- devrinden tufana kadar takriben +100 yıl olduğu (hususunda) ittifak olduğu için bu daha zâhirdir. Böylece Mûsâ -aleyhi's-selâm-'ın Minûçeher'in devleti döneminde bulunduğunu ittifak etmişlerdir. 'Acem' in söylediğine göre onun devrinden Keyûmers'in zamanına kadar 2200 yıl dır.

Benî İsrâîl âlimlerine göre Mûsâ -aleyhi's-selâm- devrinden tufan zamanına kadar yaklaşık bu kadardır. Üçüncüsü odur ki Acem soy bilginleri Zahhâk'ı 'Arabların babası olan 'Ad'a dayandırırılar. Hûşeng Acem meliklerinin aslı olan Keyûmers'in torunlarındanıdır. Arap soy bilginleri onu Arapların babası olan Sâm b. Nûh'un çocuklarından İrem'e nispet ederler. Bu her iki rivayet arasındaki ortak nokta Hûşeng Erfehşed ve Keyûmers Sâm b. Nûh tur. Bir gurupta Keyûmers'in Hâm b. Yâfes olduğunu söylemişlerdir. Bu söz zayıftır. Çünkü Yâfes Türklerin babasıdır. İlim Allâh'ın katındadır. Özet olarak icma ile Keyûmers Padişahların ilkidir.

Şehir yapmanın temelini onun attığını rivayet ederler. Dünyada iki şehir inşa etti. Biri İstahr ve zamanın çoğunu orada geçiriyordu. İkinci şehir Demâvend ve arasıra orada bulunuyordu. Onun Siyâmek adında bir çocuğu vardı ve devler tarafından öldürülmüştü. Sonra Keyûmers ordu hazırladı ve torunu Hûşeng'i kendisiyle götürüp devleri öldürdü. 1000 yıl süresince yaşadı. Fakat yaklaşık 40 yıl padişahlık yaptı ve ondan sonra öldü. Torunu Hûşeng b. Siyâmek'i vâliht yaptı.

HÛŞENG

İlim sahibi ve adaletli bir padişah idi. Amelî hikmet konusunda bir kitabı vardı. Ona "Cavidân-ı Herad " diyorlardı. Me'mûn'un veziri Hâce Hasan b. Sehl ondan bir bölümü bulmuş Arapça'ya çevirmiş, Şeyh Ebû Ali Miskeveyh " Âdâbû'l-'Arab ve'l-fars isimli kitapta zikretmiştir. kitabın yazılması onun iyi muamelesi ve faziletinin olgunluğu üzerine açık bir delildir. Acemler onun peygamber olduğunu iddia ederler. Çok adaletli oluşundan dolayı ona " Pişdâd " lâkabı koydular. Yaklaşık 40 yıl padişahlık yapıp padişahlık tacını başında taşıdı. Taşdan demir çıkararak ondan silah yaptı. Dâru'l-mu'lûk olan İstahr'ın imarını artırdı. Sûs ve Bâbil (adında) iki şehir inşa etti. Bazıları Bâbil'i Zahhâk'ın yaptığını söylüyorlar. Bir kısım tarih(kitapları) onun münzevî yola teslim olduğunu rivayet etmişlerdir. Dağlarda devamlı ibadetle meşgul oluyordu. Secde halinde iken devlerden bir gurup başına taş vurdular ve onu öldürdüler. Sonra Tahmûres uzun müddet acı çekti ve tahammul etmiyordu. Tâki bir gece onun durumundan haberdar oldu ve diğer gün o gurubun üzerine yürüdü. Onlardan intikam istedi ve hepisini öldürdü.

Onların yerinde şehir inşa etti ve o şehir Belh dir.

TAHMÜRES B. ENÛCİHÂN

Hûşeng ölünce veliahdı olan torunu Tahmüres onun yerine oturdu. Halkların gözetimi ve idarenin korunması arttı. Adalet ve insafı öne aldı. 30 yıl süresince padişahlık yaptı. Fars'da Nişâbûr, Merv'de Kuhendej, İsfehân'da Mihrab ve Sarviye şehirlerini bina etti.

Onun zamanında kıtlık ortaya çıktı. O, yemek ihsan edicilere akşam yemeğiyle kanaat etmeleri ve sabah azığını fakirlere vermeleri için emretti. Oruç geleneğini o koydu.

Onun zamanında büyük bir veba ortaya çıktığını ve her azizin bir tarafa düşerek öldüğünü söylerler. Onun hâtrasına suretler yaptılar ve puta tapıcılık ondan ortaya çıktı. Bir tarih (kitabın) da Tahmüres'in bir kısım insanları kendisine tâbi kılıp padişahlığı eline geçirdiği zamana kadar Hûşeng'den sonra dünyanın padişahı ve sultanı olmadığını yazmıştır.

CEMŞİD B. ENÛCİHÂN

Tahmüres'in çocuğu yoktu. Cemşid onun kardeşi idi. Bir rivayete göre kardeşinin oğlu idi. Gayet cemâl, güzel ve değerli idi. Dünyada ilim ve akılda muşâru'n-ileyh idi. Fars uleması onun etrafında toplandılar, onu önder ve kral yaptılar. onun itaat halkasına bağlandılar. Sonra o işlerin tedbiri, savaş alet ve edevatını düzeltmek ve sanayi çıkarmakla meşgul oldu. Dâru'l-mulûk olan Istahr şehrini büyüttü öyleki uzunluğu Hazerek sahrası sınırına kadar on iki ferseng uzunluğunda, on ferseng genişliğinde idi. Onun içinde büyük bir bina yaptı. Bugün onun kalıntıları ve sütunları kalmış olup, ona " kırk minâre" diyorlar. Kimse dünyada onun gibi bir yapı göstermemiştir. Bu yapı tamamlanınca çevre meliklerin ve büyüklerin hepsini çağırdı. Güneş baharın başlangıç noktasına geldiği gün o sarayda oturdu ve herkese adalet ve şefkat vadetti. O günü " Nevrûz " diye isimlendirdiler.

Onun padişahlık süresi yaklaşık olarak 700 yıla ulaştı ve Hak teâlâ'nın nimeti onu saptırdı, akılsızlık, tecebbür sevdası onu galebe çaldı ve insanların kendisine ibadet etmelerini emretti. Kendi suretinde putlar yaptı onlara tapınmaları için bölgelere gönderdi.

Sonra Bâri teâlâ Şeddâd-ı 'Âd'a güç verdi ki yeğeni Zahhâk-i Ulvânî'yi göndersin ve Cemşid'i zelil kılsın. (Zahhâk) onu parça parça etti. Allâh daha iyi bilir.

ÂD KAVMİNİN HİKÂYESİ

Bilki İrem'in kardeşi Erfehşed'in yedi çocuğu vardı. Âd, Semûd, Sahhar, Tasm, Cedîs, Câsîm ve Vebbâr. Âd Yemen'e gitti. Semûd Şâm ve Hicâz arasına yerleşti. Tasm Ammân ve Bahreyn'e indi. Cedîs Yemâme'ye Sahhar Tay bölgesine, Câsîm Harem ortasına ve Vebbâr Bâz denilen yere gitti. 'Âd'ın çocukları çoğaldı ve istilâcı oldular ve insanları galebe çaldılar. Onların en iyisi Amelîk b. Âd idi. O ölünce onun çocuklarından Şeddâd ve Şedîd padişah oldular. İnsanlara karşı zafer kazandılar. Zahhâk'ın Cemşid'i kahretmesi için Bâbil'e ve Fars'a gönderdiler. (Zahhâk) onu kahretti ve orayı fethetti. Zülüm ve sitem etmeye başladı. Sonra Bâri Teâlâ Hûd b. el- Hâlid b. el- Hulûd b. 'Ayz b. Amelîk'i peygamber olarak gönderdi ve Âd kavmini (hakka) davet etti. Şeddâd ona iltifat etmedi. Bundan dolayı gökyüzünden ona bir belâ ulaştı. Sonunda diğer inatçılarla beraber helâk oldular. Mürted b. Şeddâd onun yerine oturdu ve Hûd -aleyhi's-selâm-'a iman etti ve onunla beraber Hazramevt (Hadramevt)'te kaldı ve orada öldü.

FERİDÛN (ÂFERİDÛN) B. ESFİYÂN

Cemşid'in torunlarından idi. Ataları Zahhâk'tan kaçmış ve çobanlar arasına katılmışlardı. Şöyle söylerler ki Zahhâk 1000 yıl İran ülkesine padişahlık yapıp ve devamlı halka zulmedince sonunda iki yılan şeklinde iki boynuz onun omuzlarından çıktı ve onun (verdiği) acı insanoğlunun başına yerleşti. O acıyı gidermek için birçok insanı katlettiler ve zulüm had safhaya ulaştı. İnsanlar dağlarda kaleler yaptılar, adalara yerleştiler ve zor (ulaşılır) yerler buldular. İki çocuğu öldürüldükleri için demirci Kâve İsfehân'da isyan etti ve demircilerin postunu (demircilerin çalışırken önlerine taktıkları önlük) bir sığın başına geçirdi Zahhâk'a kötü sözler söyledi. Halkın birçoğu onun etrafında toplandı ve Zahhâk'a yöneldiler. Zahhâk onlardan kaçtı. Sonra onlar Feridûn'u istediler ve padişahlığa oturtular. Zahhâk'ı ele geçirdiler ve öldürdüler. Demâvend dağında

bağladılar. Sırığı postun (bir parçasına) geçirdiler, Kâveliler'in bayrağı lâkabını taktılar ve cevherle süslediler. Ferîdûn Âd kavminin üzerine yürüdü, onları dağıtarak memleketlerini ele geçirdi ve diğer yerlere azmetti. Dünyanın birçok mamur yerlerini fethetti. İnsanların hepsini kendi şefkat gölgesi altına aldı. Bütün memleketi üç çocuğuna paylaştırdı. Tûr, İrec ve Selm'e teslim etti. Tûrân ülkesini, Çin, Hatâ, Deşt, Türkistan'ı Tûr'a verdi. Rûm, Şâm, Mısır, Mağrip, Habeş, Enkrûs, Ūrûs memleketlerini Selm'e verdi ve tahtı bölündü. Fars, Irak, Âzerbâyçân ta Fırat sınırına kadar, Ebrûzkûh, Mazenderân, Horâsân, Kâbil, Bâbil, Keşmîr, Hindistân ülkelerini İrec'e verdi. İrec'i daha çok sevdiği için onu yanında korudu. Sonra ikisi (Tûr ve Selm) müttefik oldular. İrec'i öldürdüler. İbrâhîm -aleyhi's-selâm- o zamanda ortaya çıktı. Bir müddet sonra İrec'in soyundan olan Minûçeher Ferîdûn'un işaretiyle gitti ve babasının kanını onlardan istedi. İkisini öldürdü. Sonra Ferîdûn'un ömrü sona erdi. Saltanat süresi 500 yıl idi.

MİNÛÇEHR B. MÎŞÛRYÂR

Bazıları İrec'in kızının oğlu diyorlar. Bazıları oğlunun oğlu diyorlar. Ferîdûn ölünce veliahtlık hükmüyle padişahlığa geçti. Her iklime bir padişah ve her kasabaya bir reis gönderdi. Fırat nehrini kazdı ve Irak'a getirdi. Bostanlar yapıp çimenliklerden ve dağlardan çeşitli ağaçlar ve güzel kokan otları oraya taşıdı ve bahçelere dikti. Âlemin ımarıyla meşgul oldu. Kûfe, Basra, Ahvâz, Şâm sınırına Haleb ve Todmar gibi çok şehirler bina etti. Devletinin süresi 60 yıla yaklaştı. Onun zamanında Ya'kûb ve Yûsuf peygamber vardı. O zaman Tûr'un neslinden Efrâsyâb büyük bir ordu ile onun üzerine yürüdü. Minûçeher ondan kaçtı ve Taberistan'a gitti. Erâsyâb onun arkasından gidemedi. Mâverâiceyhun Efrâsyâb'a, Türkistan ve Hatên Minûçeher'e olmak üzere sulh yaparak geri döndü. Yine onun zamanında Bârî teâlâ ve tekaddes Şuayb -aleyhi's-selâm-'ı Medyen b. İsmâil b. İbrâhîm'in çocuklarına gönderdi. Mûsâ ve Hârûn'u -Aleyhumâ's-selâm - Firavn'a gönderdi. Onun adı Velid b. el-Mus'ab ve Şeddâd'ın kendilerini Mısır hakemliğine gönderdiği Âd kavminin çocuklarındandı. İlm-i nucûmu bildikleri için Harem'i o kavim yapmıştı ki gökyüzünden bir âfet indi. Onların kıssası marûf ve meşhûr dur.

EFRÂSYÂB

Minûçeher'in ölümünden sonra Fars'a geldi. 12 yıl süresince tahrip ve katl ile meşgul oldu.

ZÂB B. TAHMÂSB

Minûçehr'in torunlarından idi. Başkaldırınca Efrâsyâb ondan kaçarak tekrar kendi sınırına geldi. Sonra Zâb Efrâsyâb'ın fesadının ıslahı ve tahribatının telâfisiyle meşgul oldu. Zâbeyn denilen iki nehri Irak'a getirdi. (Memleketi) 30 yıl adalet ve tedbir ile yürüttü. Sonra memleketi kardeşinin oğluna verdi.

KİRSÂSF B. GOŞTÂSB

Annesi Bünyâmîn b. Ya'kûb -aleyhi's-selâm-'ın kızıydı. (Zâb idareyi) ona verdi. 20 yıl padişahlık yaptı. Rüstem-i Dâstân onun neslindendi.

İKİNCİ TABAKA

KEYÂNİLER

Hâkimiyet süreleri 738 yıl idi. Sayıları 9 kişi ve İskender-i Rûmî onların dönemlerinin sonlarında bulunmuştur. İskender'in padişahlık süresi 13 yıl olmuştur. İsimleri ve padişahlık süreleri şu şekildedir :

Keykubâd 120 yıl.

Keykâvus 150 yıl.

Keyhusrev 60 yıl.

Lehrâsb 120 yıl.

Goştâsb 120 yıl.

Behmen 112 yıl.

Homây-i bint-i Behmen 30 yıl.

Dârâ b. Behmen 12 yıl.

Dârâ b. Dârâ 14 yıl.

KEYKUBÂD

Keyânîler'in ilkidir. Nuvzer b. Minûçehr'in torunlarından. 120 yıl müddetince padişahlık yaptı. Daima Ceyhun'un kenarında bulunuyor ve Türklerle savaşıyordu. Onun zamanında olan peygamberler Hezkil, İlyâs b. Elyese' ve Semûîl dir.

KEYKÂVUS

Keykubâd'ın oğlunun çocuğu ve onun veliahdı idi. 150 yıl padişahlık yaptı. Fars'da ve Belh'de makamı vardı. Zekilikte ve yiğitlikte zamanda tek olan Siyâvuş adında bir çocuğu vardı. Rustem-i Dâstân'dan edeb ve terbiye almıştı. Keykâvus'un karısı ona su-i zanda bulundu ve babası ona karşı değişti. Sonra Siyâvuş Efrâsyâb'ın yanına gitti ve onun karısını aldı. Efrâsyâb'ın kardeşi Siyûznâm onu öldürmeleri için işaret etti. Karısı bir iki ay sonra bir çocuk doğurdu ve adını Keyhusrev koydu. Buluğ çağına gelinceye kadar Türkistân'da yetişmişti. O zaman Giv b. Guderz Isfehân'dan kalkıp onu Fars'a getirdi. Saç kısaltmak, kadınların ve erkeklerin mavi elbise giymesi Siyâvuş'a taziyetten dolayı halk arasında kalmış olduğunu söylerler. Onun zamanında olan hekimler ve peygamberler ve Dâvud, Süleyman ve Lokmân -aleyhi's-selâm- dırlar. Bâbil'de yaptığı gözlem evi onun eserlerindedir. Şimdi ona " Teli akrekun " diyorlar.

KEYHUSREV B. SİYÂVUŞ

Keyhusrev bu tarafa gelince Keykâvus çok yaşlanmıştı. (Bunun üzerine) padişahlık ona geçti, tahta oturdu, hutbe okudu, herkese adalet ve şefkat vadetti. Acem meliklerinin çocuklarından olan Ferîborz'u Tûs'la beraber tam bir ordu ile Efrâsyâb'a karşı savaşmak üzere gönderdi. Diğer bir defada kendisi gitti. Onlar ona karşı koymaktan âciz kaldılar. Sonra Rustem-i Zâl'i diğer bir gurupla onların yardımına gönderdi. Keyhusrev'in kendisinin gittiğini ve aralarında büyük muharebeler ve savaşlar olduğunu da zikrederler. Nihayet Efrâsyâb'ın çocuğu Şide daha büyük bir orduyla Hârizm'e geldi ve Keyhusrev'i savaşa çağırdı. Keyhusrev onunla savaştı ve ilk darbede onu öldürdü. O savaşa Hârizm adını verdiler. O yere (de)bu adı verdiler. Sonra Efrâsyâb kaçtı ve Âzerbâyçân'a gitti. Orada yakalandı. Keyhusrev Efrâsyâb'ı kardeşleri ile öldürdü ve gönlü intikam hırsından temizlendi. Nihayet devleti 60 (yıla) ulaştı, Lehrasb'a vasiyet etti ve kendine veliahd yaptı. Kendisi yaşlandı ve ortadan kayboldu. Hiç kimse onun Süleyman -aleyhi's-selâm-'a tâbi olduğunu ve onun dinine girdiğini bilmedi. Allâh'a tapınmak için dağa ibadet etmeye gitti. Reme'de öldü. Bazıları Süleyman -aleyhi's-selâm-'ın ona hucum ettiğini ve onun (da) Istahr'dan kaçtığını (oradan) Belh'e geldiğini ve orada öldüğünü söylerler. Onun zamanında meşhur hukemâdan Dâvud peygamberin öğrencisi Fisâgures hekim ve Lokman -aleyhi's-selâm- dır.

LEHRÂSB

Keykâvus'un torunudur. Makamı daha çok Belh'de oluyordu. Birçok memleketi kurtarmak için daima melikleri boyun eğdirme ile meşgul oluyordu. Padişahlığının süresi 120 yıla varınca yaşlılığın verdiği zafiyet kendisini etkiledi. Sonra kendi çocuğunu naip yaptı. Onun zamanında yaşayan meşhur nebiler Uzeyr, Ermiyâ, Dânyâl -Aleyhimu'sselâm- ve Rec'im b. Süleyman b. Dâvud nebidir. Rec'im b. Süleyman ile savaşa gidip iki defa Beytu'l-mukaddes'i yerlebir eden Behtunnasr onun Bâbil'deki memuru idi. Behtunnasr'ın Dânyâl nebi'yi esir aldığını ondan sonra serbest bıraktığını söylerler. Beni İsrâîl'i tekrar Beytu'l-mukaddes'e gönderdi. Onlar Beytu'l-mukaddes'i tekrar imar ettiler. Savaşmak için asker çıkardılar ve Behtunnasr Horâsân tarafına kaçtı. Sus kalesinde mahsur kaldı. Dânyâl onun arkasından gitti. Orada Dânyâl'ı ecel yakaladı. Onun kabri şimdi oradadır. Bilgi Allâh'ın katındadır.

GOŞTÂSB B. LEHRÂSB

Onun zamanında Zerdüş Mecusî dinine davet etti ve insanları Sâbî dininden uzaklaştırdı ve Istahr'ın Nehşeb dağında yer edindi. Bu dağda ve onun çevresinde tasvirler ve lahitler vardır. Birçok Acem meliklerinin kabirleri oradadır. İslâm'dan önce olan Acem meliklerinin mezarları üç kısımdır. Bazıları dağlarda yapmış oldukları mağaralarda ve lahitlerde, bir kaçını dağın arasına koymuş ve üzerine çok taşlar dökmüşlerdir öyleki bir tepe oluşmuştur. Bazılarını küplerin içine koymuş ve küpü de toprağın altına yerleştirmişler. Sonra Goştâsb ona iman etti, Istahr dağına geldi, o dağda oturdu ve Zend kitabını okumakla meşgul oldu. Ateşgedeler yapmayı emretti. Lehrâsb'ın babası iyice yaşlanmış ve Belh'de bulunuyordu. Türk meliki Ercâsb Horâsân'ı boşalttı, Belh'e saldırdı, Lehrâsb'ı öldürdü ve Goştâsb'ın kızlarını götürdü. Goştâsb bu durumdan haberdar oldu. Oğlu İsfendyâr'ı gönderdi ve Türk meliki Ercâsb ile savaşarak öldürdü. Türkistân'ı iyice harap etti, kız kardeşlerini geri aldı ve padişahlığı peygamberlerinden Efrâsyâb'ın kardeşi Egrîres b. Pişeng'e verdi. Ondan başka Türklere peygamber yoktu. Devlet İskender'in zamanına kadar onların elinde kaldı. Goştâsb İsfendyâr'ı Istahr kalesinden savaşa gönderdiği zaman ona : Ey oğul babam Lehrâsb'ın kanını almalısın ve aziz saydıkları Kâbîlerin bayrağını geri alana karar dönmemelisin. İsfendyâr öyle yaptı,(intikam) istedi ve aşırı yağmalamada bulundu. İsfendyâr dönünce babasından padişahlığı kendisine vermesini istedi. Babası buna icabet etmedi ve onu savaşımlara gönderdi.

(İsfendyâr) muzaffer ve mansûr olarak geri döndü. Nihayet padişahlık vâdleri haddi geçince şöyle dedi : “Diğer bir harb (daha) kalmıştır. Eğer onu tamamlarsan padişahlığı sana vereceğim”. Onu Rustem-i Dâstân'ın savaşına gönderdi. Onların arasında Zâvulistân'da büyük bir savaş oldu. Sonunda Rustem onu hile ile öldürdü. Goştâsb onu gönderdiği için pişman oldu. Velihtlığı İsfendyâr'ın oğlu Behmen'e verdi. Goştâsb'ın eserlerinden Beyzâ vilâyetidir. Çok güzel bir şehirdir. Güzel meyveler orada olur. Akarsular ve uzunluğu on iki ferseng olan yeşil alanlar vardır. Bütün Fars bölgesinde böyle bir yeşil alan gösteremiyorlar. Buna ilâve olarak büyük fâzıl âlimlerin toplandığı yer olmuştur. Ebû Ishak firuz Abâdî'nin şeyhi olan imam Ebû 'Abullâh ki onun hakkında bilgi fikh tabakalarında zikredilmiştir. Fen ilimlerinde mu'teber eserleri olan Kâdı Ebû Bekr şeyh, âlim Şehâbuddîn Ebû Bekr, imam-ı muhakkık Fahrüddîn Muhammed b. Ali ve diğer ecdâd, bu açıdan zikirleri ve eserleri meşhur ve bilinen bu kulun akrabaları gibi. Onun döneminde yaşayan hukemâ Fîsâgues'in öğrencisi Sokrât ve yıldız biliminde benzersiz olan Câmâsb onun kabri Fars'ın Hafır şehrinde dir. Yemen ve Kenân Tobba meliklerini ele geçirmesi ve memleketlerini istilâ etmesi onun zamanındaki olaylardandır.

BEHMEN B. İSFENDYÂR

Tahta oturunca babasının intikamından dolayı asker gönderdi ve Zâvulistân'ı harap etti. Rustem'in kardeşini öldürdü. Rustem ölünce Belîtensır b. Behtunnasr'ı Bâbil'den azletti. Annesi beni İsrâîl'in çocuklarından birinin kızı olan Câmâsb b. Leñrâsb'in torunlarından Kîreş'i onun yerine gönderdi. Beni İsrâîl'in hepsini Beytu'l-mukaddes'e göndermesini, istedikleri kişiyi kedilerinin başına görevlendirmesini emretti. Kîreş onları topladı, Dânyâl peygamberi onların ve Beni İsrâîl'in ittifakı ile riyâseti ve Şâm'ı ona verdi. Onları tekrar kendi yerlerine gönderdi. Beytu'l-mukaddesi imar etmelerini emretti. Behmen'in annesi Tâlût'un çocuklarındandı. Karısı Recî b. Süleyman'ın neslinden idi. Onun iki çocuğu vardı. Biri Sâsân, diğeri Dârâ ve üç kızı vardı. Humâyi, Frengîs ve Behmenuht. Sâsân zühdü ve ibadet etmeyi tercih etti. İnsanlardan uzaklaştı. Dârâ küçüktü. Behmen, Humâyi'i kendine veliaht etti.

Bazıları Behmen'in hastalandığını, adı Humâni olan Humayyi ondan Dârâ'ya hâmile idi. Tacı onun karnının üzerine koydu. Sâsân ondan uzaklaştı. Tacı ve tahtı terketti ve zühdü tercih etti. Melikler ve ileri gelenler Tacı kadının karnının üzerinde görünce biat ettiler Behmen'in eserlerinden Sîgân nehri üzerinde yaptığı bent dir ve

kaynağı Gencûye denilen bir köydür. Emîr Mukarebuddîn Bağdât yolu üzerinde Zerbân çölünde onun (Sîgân) nehri kıyısına bir ribât yapmıştır ve vakfetmiştir. Fesâ, Cehrem, Buşkân şehirlerini, Sistân dolaylarında Türk kalesini, Âzerbâyçân'da Derguzin şehri onun yapıtlarıdır. Rey sınırındaki Kazvîn'i o yapmıştır. Padişahlık süresi 112 yıl dır. Onun asrında yaşayan büyük ulamâ ve seçkin hukemâ Dîmekrâtîs hekim, Bokrât ve Aristâtâlis dir.

HOMÂ-Y- İ BİNTİ BEHMEN

Akıllı ve rey sahibi bir kadındı. Beğenilen bir sîrete sahipti. 30 yıl süresince padişahlık yaptı. Sonunda padişahlığı Dârâ'ya devretti. Bazıları İstahr'ın ortasında bulunan, Müslümanların mescid yaptığı ve şimdi oldukça harap olan Çehl minare (kırk minare) ve Hâne-i azîm (büyük ev)'i onun yaptığı söylerler. Allâh daha iyi bilir.

DÂRÂ B. BEHMEN

Adaletli ve rey sahibi bir padişah idi. Meliklerin çoğu onun âfâkının övücüsü ve methedeni idiler. Riştîn adında akıllı ve rey sahibi bir veziri vardı. Dârâ'nın makamı daha çok Fars'da Dârâbcird şehri idi. Mensup olduğu nahiyeyi o yapmıştır. Padişahlık süresi 12 yıl dır. Onun zamanındaki hekimler Sokrât Abid'in öğrencisi Eflâtun idi.

DÂRÂ B. DÂRÂ

Bazıları ona Erdeşîr derler. Babası ölüp padişahlık ona geçince Bîr isimli ikizi hakkında kötü düşündüğü sebebiyle Riştîn vezir'e karşı değışti ve onu azletmeye niyetlendi. Riştîn (bundan) haberdar oldu. İskender-i Rûmî'nin âsi olması ve babasının gönderdiği haracı kesmesi için ona birini gönderdi. (İskender) her sene haraç gönderdiği zaman hediyeler arasına altın yumurta koyuyordu. Bir sene göndermeyince Dârâ : Ataların cizye gönderdiler sen niçin göndermiyorsun? (diye söylemesi için) bir kişiyi gönderdi. İskender : Altın yumurtlayan tavuk öldü. Yani baban (öldü demek istedi). Şimdi aramızda savaş vardır (diye) cevap verdi.

Dârâ'nın askerlerinden Hemedânlı iki kişi hile yapmayı kabul etti. Onlar (iki kişi) Dârâ'yı yaralayarak İskender'in tarafına kaçtılar. İskender derhal geldi onun başını dizine koydu. Ben emretmedim ve senin katlini istemedim diye yemin etti. Dârâ ondan kendisini öldürmeye teşebbüs edenleri öldürmesini, kızını eş olarak kendisine vermesini, (

bu sebeple) Fars meliklerinin çocuklarının başsız kalmamasını ve onları hafife alınmamasını istedi. İskender kabul etti ve vefa gösterdi. Ahde muhalefet etmemeleri için melikleri ve taifeleri görevlendirmek istedi. Dârâ'nın akrabalarından birinin onun yerine geçmesi, musallat olması ve ondan yada çocuklarından intikam istemesi uygun değildir (diye düşündü). Eflâtun'un öğrencisi Aristâtâlis'in bu işi ona işaret ettiğini söylemekte.

ZU'L- KARNEYN LAKABLI İSKENDER

İskender Feylekus-i Yûnânî'nin oğlu olup nebi İsb. Ishâk -aleyhi's-selâm-'ın torunudur. Bazıları Dârâ b. Behmen'in Feylekus'un kızı Hulay'ı istediğini söylerler. Ona (Dârâ'ya) varınca onun (Hulay'ın) ağız kokusundan tiksindi ve onu geri babasına gönderdi. Kadın ondan hâmile idi. 38 yıl yaşadı ve 13 yıl bütün dünyayı gezdi. Bütün yeryüzünü kendi padişahlığı tahtı altına geçirdi. Birkaç şehir bina etti. İsfehân, Merû şehri, Herât şehri, Derbend şehri, Sedd-i İskender, Bitlîs şehri, Rûm'da bir boğaz, Aden'de bir boğaz, Mağrip'de bir boğaz ve Bedahşân'da üç şehir onun yapıtlarındandır. Serândîb'te Âdem'in (yaptığı) binayı buldu. Amman nehrini Mekke'ye getirdi. Habeş yolunu ve Ye'cûc ve Me'cûc seddini o yaptı. Bu İskender'in Rûz şehrine dönen Zu'l-karneyn'in dışında (birisi) olduğunu söylerler. Bazıları Bâbil'de dünyadan göç ettiğini ve Hakk'ın yanına gittiğini rivayet ederler. Devleti (oğluna) verdi. Kabul etmedi, ilim ve ibadet ile meşgul oldu. Sonra İskender'in yerine Batlemyûs'u getirdiler. İlim Allâh'ın katıdadır.

ÜÇÜNCÜ TABAKA

EŞKÂNİLER VE MELİKLER TAİFESİ

İskender Fars'ı ele geçirince meliklerin çocuklarını topladı ve hapsetti. Aristâtâlis'e : “ Bana düşen bu fetih asmânî teyîd ve rabbânî başarıdır. Meliklerin çocukları güzel ve kıymetli insanlardır. Onların (yerime) geçmelerinden korkuyorum” diyerek bir mektup yazdı. Aristâtâlis şöyle cevap verdi : “ Şer'an ve adlen sadece korkudan dolayı onları öldürmen, kan dökmeden (eğer kan dökmemişlerse) onları öldürmen doğru değildir. Eğer sen onları öldürürsen Bârî celle ve alâ onların öcünü senin

ailenden alması için diğer bir kimseyi senin üzerine görevlendirir. Daima birbirleriyle meşgul olmaları için her birini bir tarafa görevlendirmen doğru olandır ”. İskender böyle yaptı ve İran memleketini onlara taksim etti. Asıl dâru'l-mulûk olan Fars'ı, Irak ülkesini ve Rûmların sınır toprağı olan Cezîre'yi İntihân-ı Rûmî'ye verdi. Yaklaşık olarak 4 yıl onun elinde kaldı.

Sonra Eşk b. Dârâ b. Dârâ başkaldırdı ve İntihân'ı öldürdü. Onun malını ve mülkünü ele geçirdi. Diğer meliklerle karar aldı ve onların ittifakıyla İran ülkesini Rûmlardan temizledi. Onlar da onu ve ailesini muazzam ve muazziz bildiler. Bazıları Eşk b. Dârâ'nın isyan ettiğini, O ölünce dayısı olan Keyhusrev'in neslinden olan Eşk'in onun yerine geçtiğini söylerler. Eşkânîler'in ve meliklerin hâkimiyetleri yaklaşık 250 oldu. Bazıları 430 yıl olduğunu söylerler. Tarihçilerin çoğu onların hakkında fazla bilgi aktarmamışlardır.

Fakat Eşkânîler tahta geçince devletleri daha genişledi ve diğerleri üzerinde öncü oldular. Onların isimlerini tafsilatlı olarak zikrediyoruz. Onların dönemlerinde yaşayan büyük nebiler : Cezîre'de Cercîs, Şâm'da Zekeriyya, Yahyâ ve İsâ - Salâtullahi aleyhim ecmeîn- dirler. Eshâb-ı kehf'in vakâsı, Horâsân'da taifelerin meliklerinden Veys ve Ramin'in hadisesi (o dönemin) olaylarındandır. Sayıları ve padişahların süreleri şu şekilde olmuştur :

Eşkân b. Dârâ : Eşkânîler'in ilkidir. Bütün Eşkânîler'i ona nispet ederler. Padişahlık süresi 10 yıl olmuştur.

Eşk b. Eşkân : Padişahlık süresi 10 yıl olmuştur.

Şâpûr b. Eşkân : Padişahlık süresi 60 yıl idi. İsâ -aleyhi's-selâm- onun zamanında gönderildi.

Behrâm b. Şâpûr : 11 yıl padişahlık yaptı.

Belâş b. Behrâm : 11 yıl padişahlık yaptı.

Hurmuz b. Belâş : 19 yıl padişahlık yaptı.

Nersî b. Belâş : (Padişahlık süresi) 40 yıl idi.

Fîrûz b. Hurmuz : (Padişahlık süresi) 17 yıl idi.

Belâş b. Fîrûz : (Padişahlık süresi) 12 yıl idi.

Husrov b. Belâdân : Fîrûz'un amcasının çocuğuydu. 40 yıl padişahlık yaptı.

Belâsân b. Belâs : 24 yıl

Erdevân b. Belâsân : (Padişahlık süresi) 13 yıl (idi).

Erdevân b. Eşgân : Eşk'in amcasının oğludur. (Padişahlık süresi) 23 yıl idi.

Husrov b. Eşgân : (Padişahlık süresi) 11 yıl idi.

Belâş b. Eşgân : (Padişahlık süresi) 12 yıl (idi).

Cuderz b. Eşgân : 30 yıl padişahlık yaptı. Şâm'a gidip Yahyâ b. Zekeriyya - aleyhi's-selâm-ı öldürmeleri sebebiyle Yahûdîleri mağlup edip zelif kılan ve onları vatanlarından uzaklaştıran Cûderz (Gûderz) idi. O zül onların (Yahûdîler) üzerinde kaldı ve nubuvvet İsrâîl oğullarından tamamen kesildi.

Pîrî b. Cûderz : 20 yıl padişahlık yaptı.

Cûderz b. Pîrî : (Padişahlık süresi) 20 yıl (idi).

Erdevân : 31 yıl padişahlık yaptı. Bu Erdevân Erdeşîr b. Bâbek'in üzerine hucum etti ve Eşgânîler'in sonuncusunu öldürdü.

DÖRDÜNCÜ TABAKA

SÂSÂNÎLER

Devletlerinin süresi yaklaşık 431 yıl olmuştur. Sayıları 31 kişi dir. Ayrıntılı

(bilgileri) şu şekildedir :

Erdeşîr b. Bâbek : (Padişahlık süresi) 14 yıl iki ay (dir).

Şâpûr- i Erdeşîr : 31 buçuk yıl.

Hurmuz b. Şâpûr : 2 yıl.

Behrâm b. Hurmuz : 3 yıl üç ay.

Behrâm b. Behrâm : 17 yedi yıl.

Behrâm b. Behrâm b. Behrâm : 13 yıl.

Nersî b. Behrâm b. Hurmuz : 7 buçuk yıl.

Hurmuz b. Nersî b. Behrâm : 7 yıl beş ay.

Şâpûr b. Hurmuz : 72 yıl.

Erdeşîr b. Hurmuz : 4 yıl.

Şâpûr b. Şâpûr b. Hurmuz : 5 yıl dört ay.

Behrâm b. Şâpûr b. Hurmuz : 11 yıl.

Yezdcerd b. Behrâm : 21 yıl beş ay.

Behrâmgûr b. Yezdcerd : 23 üç yıl.

Yezdcerd b. Behrâmgûr : 18 yıl beş ay.

Fîrûz b. Yezdcerd : 4 yıl.

Belâş b. Fîrûz : 4 yıl.

Kisrâ b. Yezdcerd : 4 yıl.

Kubâd b. Fîrûz : 40 yıl.

Câmâsb b. Fîrûz : 3 yıl.

Kisrâ Enûşîrvân b. Kubâd : 47 yıl.

Hurmuz b. Kisrâ Enûşîrvân : 11 yıl dört ay.

Pervîz b. Hurmuz : 38 yıl.

Şîrûye b. Pervîz : sekiz ay.

Erdeşîr b. Şîrûye : 1 yıl altı ay.

Kisrâ b. Arslan : 1 yıl beş ay.

Kisrâ b. Kubâd b. Hurmuz : 3 ay.

Pûrânduht Kisrâ bint-i Pervîz : 1 yıl dört ay.

Pervîz b. Behrâm : 6 ay.

Âzermîduht b. Bint-i Pervîz : 4 ay.

Ferruhzâd b. Pervîz : 6 ay.

Yezdcerd-i Şehriyâr : 20 yıl. 'Acem'in son padişahıdır. (Şimdi) onların

olaylarının nasıl olduğuna geldik.

ERDEŞİR B. BÂBEK

Sâsân b. Behmen'in torunudur. Erdevân'ın döneminde baş kaldırdı. Babası ve annesi orada hakim oldukları için Istahr'ı ele geçirdi. Daima Fars ordusunda olan piyade bölüğü onunla ittifak ettiler. Sâsân'ın onların arasında bulunması cihetiyle ve Tavâif meliklerinin zulmünden bıktıklarından Erdevân'ı öldürdüler. Diğer tavâif meliklerini zelil ve kahr ettiler. Bütün meliklerden dünyayı (kendi) hükmü altına alan (meliklerin) 4 kişi olduğunu söylerler. Biri Erdeşîr-i Bâbek idi. Kendisinden önce adalet ve siyaset konusunda konulmayan bir takım kurallar koydu (ki) o (kurallar içinde) çok güzel vasiyetler ve ahitler vardır. Fars'da eskiden ona Cûr dedikleri ve aslı Firûzâbâd şehri olan Erdeşîr şehri onun eserlerindedir. Erdeşîr'den sonra (o şehir) harap oldu ve Şâhfrûz onu imar etti ve Firûzâbâd ismini koydu. Eski bir şehir dir. Çemberin ortasında yer almıştır. Onun sağlam bir suru vardır. İskender oraya varınca onu ele geçirmekten âciz kaldı. Sora onun üst tarafından akan ve dağın üzerinden geçen nehri (şehirin) üzerine çevirdi ve harap etti. O su sürekli oraya aktı ve bir yol bulamadı. Birazı aktı ve nehir gibi oldu. Erdeşîr suyun izini bulmaları için mühendisler gönderdi. Dağı böldüler ve (şehri) sudan kurtardılar. Şehri daire şeklinde bina ettiler. Orada garip imarlar ve yüksek binalar yaptılar. Orası hâla kalmıştır. Kirmân'da Gevâşîr dedikleri Yezdşîr şehri, Huzistân'da Ahvâz, Musûl'da Cezîre, Bahreyn'de Hat şehri onun eserlerindedir. Meşrukân nehrinin hafriyatını da o yapmıştır. 30 yıl süresince halka padişahlık yaptı. (30 yılın) 14 yılı yerleşim biriminin dörtte birine nüfuz eden o idi.

ŞÂPÛR B. ERDEŞİR

Adaletli, cömert, görüş sahibi ve yiğit bir padişah idi. 31 yıl bir kaç ay padişahlık yapıp dünyada birçok şehir ve imarlar yaptı. Tahmûres'in bina ettiği ve İskender'in harap ettiği Nişâbur şehrini baydır hale getirmesi onun eserlerindedir. O (Nişâbur) şehrinin güneyindeki bir nahiyede bir mağara vardır ve Şâpûr'un sureti bir sütun gibi taşa kazılmış. mağaranın ortasına dikilmiştir. Nâhiyenin üst tarafına bir kaç suret yapmışlar ve şehrin ortasında ayakta durdurmuşlardır. Fars bölgesinde Cebel-i ciluye'de Şâpûr şehri, Hûzistân' da Cendişâpûr şehri, Neyistân'da Şâdişâpûr (şehir) onun eserlerindedir.

HURMUZ B. ŞÂPÛR

Cemâl, kuvvetli, ehl-i ilm ve adaletli bir adamdı. 2 yıl süresince padişahlık yaptı. Hûzistân'da Râmhurmuz, Bağdât ve Hûzistân arasındaki Deskire onun yapıtlarındandır.

BEHRÂM B. HURMUZ

Behram padişah olunca Mânî'nin ona gelmesi ve güvenmesi için ona ihtiram gösterdi ve kendine yaklaştırdı. Ona tâbi olanları eline geçirmek için onu iyi karşılıyordu. Ondandır sonra bilginleri onunla tartışmak için topladı. Bilginler onu yendiler ve onun küfrü ortaya çıktı. Tövbe etmesini istediler. (Tövbeyi) kabul etmedi. Derisini yüzmelerini, mezar kazmalarını ve asmalarını emretti. Yardımcılara diğerlerini öldürmeleri için emretti. Onlardan herkim (mânî) davasını savunmuşsa ebediyen zindana atmalarını emretti. Onun mezhebi orada tamamen kesildi. Çin'de onun etkisinin kaldığını (sürdüğünü) söylerler. Onun padişahlık süresi 3 yıl üç ay idi.

BEHRÂM B. BEHRÂM

İyi davranışlı bir adamdı. Onun eserlerinden meşhur olan bir şey yoktur. Padişahlık süresi 17 yıl idi. Makamı Cendişâpûr idi.

BEHRÂM B. BEHRÂM B. BEHRÂM

Babasının zamanında Sicistân'da padişah olduğu için ona Sigânşâh diyorlar. Padişahlık süresi 13 buçuk yıl idi. Bu süre içinde Cendişâpûr'da bulunmuştur.

NERSÎ B. BEHRÂM

İyi huya sahipti. Babasının yerine oturdu. Padişahlık süresi 7 buçuk yıl idi.

HURMUZ B. NERSÎ

Kötü huylu bir adamdı. Fakat bununla beraber âdil idi. Onun makamı da Cendişâpûr idi. Padişahlık süresi 7 yıl beş ay idi.

ŞÂPÛR B. HURMUZ el- MARUF BİZİ'L-İKTÂF

Hurmuz öldüğü zaman hiç çocuğu yoktu. Fakat karısı hâmile idi. Sonra amirler, ileri gelenler ve (Zerdüş) din adamları toplandılar ve tacı karısının başına koydular. Şâpûr doğuncaya ve büyüünceye kadar ona tâbi oldular. Ondan sonra vezirler onun (Şâpûr)'un hizmetine girdiler ve ülke için sınır olarak çizdikleri sınırların Arapların ve diğerlerin zulmünden ve tecavüzlerinden şikâyet ettiler. Şâpûr bizzat kendisi büyük bir orduyla Arapların üzerine yürüdü. Onlardan birçok insanı öldürdü. On iki bin başı omuzlardan ayırdı. Bunun için ona zi'l-iktâf diyorlar. Kuyuların birçoğunu doldurdu. Geri kalanları dağıttı. Onlardan dört gurup eman istediler. her birini bir yere gönderdi. Beni Tagleb'i Bahreyn'e, Beni Keys'i ve Beni Temîm'i Hicr'e ve Yemâme'ye, Beni Bekr b.Vayîl'i Ummân ve Kirmân sınırına ve Beni Hanzele'yi Ahvâz ve Basra tarafına gönderdi. Ondan sonra Rûm üzerine yürüdü ve Rûm meliki Kostantîn Yûnânî'yi zayıflattı. Ondan haraç aldı ve geri döndü. Medâyin şehrini inşa etti. Saray yaptırdı ve (orayı) daru'l-mulk yaptı. Enbâr dedikleri Firûzşâpûr onun eserlerindedir. Basra sınırında Okbâr ve Tîsfûn, Horâsân'da Şâdırvân, Sus ve Nişâbur, Sicistân'da Cendşehir ve Hindistân'da diğer birkaç şehir bina etti. Diğer birkaç şehir (de) Âzerbâyecân'da yaptı. Padişahlık süresi 72 yıl idi.

ŞÂPÛR B. ŞÂPÛR

Müşfik ve iyi ahlaklı bir padişah idi. 5 yıl beş ay padişahlık yaptı. Sonra bir gün deriden yapılmış bir çadırın altında oturuyordu. Bir rüzgar esti. Çadırın iplerinin koptuğunu ve çadırın onu üzerine düştüğünü ve öldüğünü söylerler.

BEHRÂM B. ŞÂPÛR Zİ'L- İKTÂF

Babası ve kardeşi zamanında Kirmân meliki olduğu için ona Kirmânşâh derler. Daima kendisiyle meşgul oluyordu ve memleket işleriyle ilgilenmiyordu. Padişahlık süresi 12 yıl idi.

YEZDCERD B. BEHRÂM el-İSM

Kötü düşünceli ve bilginlere saygı göstermeyen, ileri gelenleri hor gören ve az bahane ile insanları çaresiz bırakan bir adamdı. Zâlim idi. 21 yıl padişahlık yaptı. Sonra bir gün çok güzel bir at geldi ve onun sarayının yakınında durdu. İnsanlar atı yakalamak

için uğraştılar. (Fakat) başaramadılar. Bizzat Yezdcerd'in kendisi çok hırslı olarak dışarı çıktı. Atın yanına gitti. At durdu. Yezdcerd onu tuttu. Eğer istedi ve kendi eliyle onun üzerine koydu. Atın eğer tasmaını düzeltmek isteyince (at) göğsünün üzerine bir çifte vurdu, derhal onu öldürdü ve yok oldu (öldü). Şüphesiz zalimlerin sonu hep böyle olur.

GÛR LAKABLI BEHRÂM B. YEZDCERD

Yezdcerd onu (Behram'ı) eğitmesi için Arapların emîri olan Nu'mân b. Munzir Lehmi'ye emanet etmişti. 13 yaşına geldi. İnsanlar ondan (Yezdcerd'den) usandıkları için : “ Onun çocuğu Araplar arasında yetişmiş ve Fars geleneklerini bilmiyor ” dediler. Sonra Erdeşir'in çocuklarından Kısra adında birini padişahlığa oturtular. Behrâm, Nu'mân munzir'i Fars'ın sınırında olan Tisfün'u yağmalaması ve katliam gerçekleştirmesi için gönderdi. Fars'ın ileri gelenleri Munzir'e çocuğu

(Behrâm'ı) kararından geri çevirmek için bir elçi gönderdiler. (Munzir) : “ Ben mahkumum ve hâkim Behrâmdır. O neyi emrederse onu yaparım ” (dedi). Elçi Behrâm'ın yanına gitti ve durumu ona anlattı. Behrâm : “ Devlet benimdir diye cevap verdi. Şephesiz onu istiyorum ” (dedi). Elçi : “ Acem büyükleri sizi görmesi için sınıra gelmeniz doğru olur ” (diye cevap verdi). Behrâm ve Munzir otuz bin binekli (asker) sınıra geldiler. Emîrler ve ileri gelenler Behrâm'ın yanına geldiler ve ona hizmet ettiler ve babası (hakkında) şikâyette bulundular, onu yaptığı zulümleri saydılar. Bunu için birbirimize saldırdık (dediler). Behrâm onları doğruladı ve (onlara) adalet, şefkat, imaret ve gözetim vâdetti. İleri gelenler ona dua ettiler. Dışarı çıktılar ve iki gurup oldular. Aralarında tartışma çıktı.

Behrâm : “ Mirasımdır benimdir. Bugün diğer bir kişi sahiptir. Beni ve onu bırakın. Kim galip gelirse devlet onun olsun. tacı iki aslanın arasına koyun. Kim (tacı) alırsa onun olsun ” (dedi). İnsanlar Kısra'nın güçlü olmadığını bildiler. Kabul ettiler. Kısra ve Behrâm'ı hazırladılar. Tacı iki aslanın arasına koydular. Kısra : “ Sen dava ile geldin (önce) sen git ” dedi. Behrâm salınarak yürüdü. Bir aslan yüzünü ona çevirdi. Aslanın sırtına bindi. Ayağını aslanın sırtına bastırdı. Elindeki gürz ile başına vurdu ve öldürdü. Sonra diğer aslana yöneldi. Ona bir darbe vurdu. Ayağını tuttu. Ölene kadar başını diğer aslanın başına vurdu. Kısra (bunu) görünce ayağını öptü ve özür diledi. Herkes onun hizmetine girdi. Padişahlığı ona verdiler. Behrâm tahta oturdu.

Bir müddet sonra ansızın Çin hakanı iki yüz elli bin (250.000) kişi ile Ceyhun'dan geçti. Farslılar çok korktular. Hernekadar Behrâm'a söyledilerse iltifat etmedi. İşve yaptı. Sonra kendi yakınlarından 700 kişi ve komutanlardan 300 kişi toplam bin savaşçı adam seçti. Kardeşi Nersî'ye naipliği vererek : “ Ben bu orduyla ateşgedeyi ziyaret etmek için Âzerbâyçân'a oradan da Ermeniyeye'ye gitmek istiyorum. Dönünce savaş tedbirleri alacağım ” dedi. Gidince Fars'ın ileri gelenleri Hakan'a Behrâm kaçtı ve biz mahkumuz. İnsanların senden korkmaması için sessizce gelmelisin diye mektup yazdılar. Hakan rahatlık ve sevinç duydu ve tam bir eminlikle geldi.

Behrâm gitti ve ateşgedeyi ziyaret etti. Atın başını önüne koyarak iki gün Ermeniyeye yolunda at sürdü. Sonra yolu değiştirdi ve Hârizm tarafına gitti. Mâzenderân denizinin kenarına vardı. Oraya varınca Türklerin elbisesini giydi ve hızlı bir şekilde dört nala koştu. Hakan'a bir menzil kalınca casus gönderdi. Hakanın durumunu ve yerini inceletti. Sonra geceleyin onun üzerine baskın yaptı. Kendisi 200 kişiyle hakanın üzerine gitti. Askerlerden ses yükselince Behrâm'ın adını haykırmaları, davul çalmaları ve üzerlerine gelen herkesi öldürmeleri için her tarafa iki yüz adam yerleştirdi. O (Behrâm) iki yüz adamıyla geldi ve hakanın çadırının önüne gittiler. Kapıda oturan muhafızları öldürdüler. Çadırın içine girdiler. Hakanı mest olmuş bir vaziyette tahtın üzerinde uyumuş buldular. Hemen başını kestiler ve bağrdılar. Birçok insanı öldürdüler. Bazısını esir ettiler. Geri kalanı kaçtı. Güneş doğunca ordugahı Türklerden boşalmış gördü. Büyük ganimet elde etti. Hemen etrafa müjdeciler gönderdi ve kendisi Hindistân'a gitti. Hindistân meliki onun geldiğini haber alınca bir elçi gönderdi ve onunla sulh yaptı. Kızını eş olarak Behrâm'a verdi. Dîbel ve Mukrân'ı ona teslim etti.

Ondan sonra Yemen ve Habeş'e yöneldi. Habeş padişahı da mal ve kız verdi. Nersî'yi Rûm'a gönderdi. Nersî Rûm'u ele geçirdi. Kısaca olarak yedi iklimi aldı ve onlardan yedi kız kabul etti. Dünyada birçok şehir inşa etti. Fars bölgesinde Kûşkizer'i inşa etti ve orayı makam edindi. Her iki kardeş muzaffer olarak geri döndü. Sonra yönünü Nehçîr'e çevirdi. Bir kûrî (yaban eşeği)'nin arkasından koştu. Bir akar su çorak yere akmıştı. Atı oraya sürdü ve battı. Görünmez oldu. Padişahlık süresi 23 yıl idi.

YEZDCERD B. BEHRÂM

Âdil ve iyi ahlaklı bir padişah idi. Çok latif ve hilminden dolayı ona Yezdcerd-i nerm (yumuşak huylu Yezdcerd) diyorlardı. Padişahlık süresi 18 yıl beş ay idi.

HURMUZ B. YEZDCERD

Yezdcerd'in küçük oğlu büyük abisini yendi. Padişahlığı kahr ederek ele geçirdi. Büyük abisi Heyâtela'ye ve yardımına sığındı. Kısa bir süre sonra padişahlığı geri aldı ve Hurmuz'ü esir etti.

FÎRÛZ B. YEZDCERD

Dindar ve hayır üzere bir adamdı. Padişahlığının ilk yıllarında büyük bir kıtlık ortaya çıktı. 7 yıl süresince insanlardan haraç almadı. Hazineden herkese mal dağıttı. Rey'de Fîrûzrâm, Curcân'da Rûşenfirûz, Hindistân'da Râmfirûz, İsfehân'da Şehrinov, Âzerbâyecân'da Şâdfirûz ,İran ve Tûrân arasında bir duvar ve Fars'da Kâmfirûz'u onun yapıtlarındandır. Padişahlık süresi 26 yıl idi. Onun ölümü, Türk bölgesinde onların peşinsıra gitmesi ve Türk melikinın onun yolu üzerinde bir çukur kazıp üstünü örtmüş olması onun (da) çukura düşmesi idi. Behrâm'ın İran ve Tûrân arasına bir minare yaptığı ve birbirine müdahale etmemek için onları gözetlediği söylenmektedir. Fîrûz söğüt ağacı getirmelerini emretti. (Bunlardan) malzemeler yaptılar ve savaş aleti olarak attılar. Bu nedenle (savaşı) kazandı.

BELÂŞ B. FÎRÛZ

Padişahlığa geçince Kubâd kaçtı ve Türkistan'a gitti. Hakandan yardım istedi. Hakan ona yardım etti ve büyük bir ordu ile gönderdi. Nişâbur'a varınca kardeşinin ölüm haberini aldı ve orduyu geri çevirdi. (Kendisi) geldi ve tahta geçti.

KUBÂD B. FÎRÛZ

Onun zamanında Mazdek ortaya çıktı. Ruhsat görüşlerinde bulundu. O mezhebe âdil adını verdi. İnsanlardan ibadet yapmalarını kaldırdı. İnsanların birbirlerinin mal ve eşleri üzerinde tasarruf sahibi olmalarına dair ruhsat verdi. Bundan dolayı rindlerin çoğu onun etrafında toplandılar. Kubâd'ı da kandırdı ve kendisine bağladı. Onun adıyla zenginlerden mal alıp fakirlere dağıttı.

İnsanlar onlardan muzdarib oldular ve Kubâd'dan nefret ettiler. Onu padişahlıktan indirdiler ve kardeşi Câmâsb'ı padişahlığa geçirdiler. Mazdek kaçtı ve Âzerbâycân'a gitti. Kubâd'ın kızkardeşi onu (Kubâd'ı) hile ile kaçırtdı. Ondan sonra Türk ülkesine gitti, onlardan yardım istedi ve geri döndü. Padişahlığı geri alarak Kubâd'a verdi.

Onun zamanında Yemen meliklerinden Şamer zu'l-Cennâh isyan etti. Kubâd onun mukavemetinden âciz kaldı ve sulh yaptı. Ona vazgeçmesi ve Mâverâunnehr tarafına gitmesi için hediyeler verdi ve yardım etti. Orayı fethetti. Aslı Huveyze olan Ercân şehri, Irak'ta Hilvân, Heftâdâb, Curcân yakınlarında Abâr şehri, Musûl diyarın'da Câbûr ve Taberistân'da birkaç nahiye onun eserlerindedir. 40 yıl süresince padişahlık yaptı. Sonunda Rûm'a doğru gitti. Muzaffer olarak geri döndü. Padişahlığı çocuğuna verdi.

ENÛŞİRVAN B. KUBÂD

Enûşîrvân tahta geçince Erdeşîr b. Bâbek'in ahdini, vasiyetlerini ve adaletini öne aldı ve ona bağlandı. Bozorcomehr'e vezirlik verdi. O ve diğer bilginlerle Mazdek'in durumu hakkında istişâre yaptı. Mazdek'i hile ve düzenle öldürmek için onlarla birlikte karar aldı. Sonra onu kendine yaklaştırdı. Latif hile ile ona tâbi olanların ve dostlarının tafsilini istedi. Mihricân günü Mazdek'in nerede dostları varsa hepsinin öldürülmesi için her tarafa yazıcılar gönderdi. Mihricân günü Mazdek ve dostlarını davet etti ve bir sofrada hazır kıldı. Onları öldürdü. Enûşîrvân kendi eliyle Mazdek'i yaraladı ve öldürdü. Onun takipçilerinin cümlesini katletti.

Bir müddet sonra Rûm üzerine yürüdü. Rûm melikini ele geçirdi. Sonra her yıl dergâha gelmesi şartıyla ona padişahlığı geri verdi ve oradan geri döndü. Mâverâunnehr'e gitti. Fergâne'nin Enûşîrvân'a kalması şartıyla Hakan Kâkem ile sulh yaptı. Hakanın kızını istedi. Hakan ile beraber Hevâtela'nın savaşına gittiler. Onları kahrettiler. Ondan sonra Hindistân'a ve Çin'e gitti. Onlarla da sulh yaptılar. Mal ve (bazı) yerleri uhdelere aldılar. Dönünce Kıpçaklar'ın Derbend'i istilâ ettiklerine, dağıttıklarına ve harap ettiklerine dair Derbend'den haber aldı. Sonra Enûşîrvân onların üzerine yürüdü, onları bastırdı ve Derbend'i imar etti. Bundan dolayı yeterince büyük bir duvar yaptı. Sınırı korumaları için askerlerden bir gurubu oraya yerleştirdi. Kaleler ve yüksek duvar yapmalarını, hırsızlardan ve müfsitlerden korumaları için emir verdi.

Onun zamanında Himyer meliklerinin çocuklarından Seyf zu'l-Yezen ona geldi ve yardım istedi. Babası hakkında Fîl süresi inmiş olan Mesruk b. Ebrehe'ye karşı Yemen'i kurtarmak için ona yardım etti.

Peygamberimiz Muhammed Mustafâ b. 'Abullâh b. 'Abbulmuttalib el-Haşemî-salât onun üzerine olsun- onun zamanının sonlarına doğru dünyaya geldi. O gün ateş ve ateşgedeler söndü. Sâve nehri kurudu. Enûşîrvân'ın sarayından on iki şerefe düştü. Bundan dolayı Enûşîrvân çok düşündü. Kâhin Setîh'i çağırdı ve durumu ona anlattı. Setîh cevap olarak : “ Bundan sonra onun bir Arap oğlunun idaresine ve onun ümmetinin Fars ateşgedelerinin hepsine ve düşmüş olan şerefelerine hüküm edeceklerine, Fars meliklerinin birisi padişahlık yapacağına ondan sonra padişahlığın kendilerinden kesileceğine delâlet ediyor ” dedi. Medâyin yakınlarında Antakya şeklinde yaptığı Rûmiye Enûşîrvân'nın yapıtlarındandır. Daima onun dergâhında dört altın kürsî bulunurdu. Biri Bozorcomehr için ikincisi Rûm Kayseri için üçüncüsü Çîn meliki için dördüncüsü Kıbcâk meliki için. Onun padişahlık süresi 47 yıl yedi ay idi.

HÛRMÛZ B. ENÛŞÎRVÂN

Adaletli, insafî ve rey sahibi bir insandı. Fakat soylu insanları göremiyor ve daima alçak insanları eğitiyordu. Türk hakanı Şâbe Horasân'a geldi ve Rûm'a hareket ediyorum, köprüleri inşa etmeleri, evlerden ve konaklardan vergi alarak hazırlamaları için Hürmüz'e bildirmesi için elçi gönderdi. Hürmüz meliklerin soyundan ve ordu komutanı olan Behrâm-ı çübîn'i büyük bir orduyla çabucak Hakan'a kavuşması için gönderdi. Birkaç gün beraber oturdular. Her gün taraflardan binekli askerler savaşıyorlardı. Elçiler gelip gidiyorlardı. Sonunda Behrâm bir fırsatını buldu Şâbe'ye mızrak vurdu ve onu öldürdü. Askerleri yağma yaptılar. Ondan sonra oğlu Rubûd tam bir ordu ile geldi. Behrâm onunla savaştı ve öldürdü. Hürmüz'e çok mal ve ganimet gönderdi. (Behrâm) Türk bölgesine hareket etmeye çalıştı. Bu iş Hürmüz'e doğru gelmedi. Behrâm hakkında sert sözler sarfetti Behrâm bunu haber aldı ve Hürmüz'ü öldürmeyi düşündü.

Sonra kendisini padişah yapmak üzere ordunun ileri gelenleri ile müttefik oldu. Pervîz onlara vardığı zaman bu durum Hürmüz'e ve pervîz'e ulaştı. Pervîz babasından kaçtı ve Âzerbâycân'a gitti. Sonra Hürmüz Behrâm ile savaşmak üzere ordu gönderdi. Tevâfuken ordu yenildi. Yenilgi haberi varınca Fars'ın ileri gelenleri Hürmüz'u esir

aldılar. Gözlerini kör ettiler. Bu durum Hazreti peygamberin doğumunun 17'nci yılında oldu ve 19'uncu yılında onu öldürdüler. Onun padişahlık süresinin 11 yıl dört ay olduğunu söyleler.

PERVİZ B. HÜRMÜZ

Babasının hapsedilme haberi ona ulaşınca geri Medâyn'e geldi, tahta oturdu, tacı başına koydu ve gitti babasından özür diledi. Babası ondan intikam almasını söyledi. O yakınlarda bir yerde Behrâm ona saldırdı ve Pervîz göç etti. Nehrevân nehrinde Behrâm'a kavuştu. Pervîz Behrâm'ın gücünün kalmadığını zannetti. Birini babasına gönderdi ve istişâre etti. Hürmüz kadınları ve hazineleri bir kalede korumayı ve kendisinin (de) yardım için Rûm melikine gitmesini uygun buldu. Pervîz tedbir almakla meşgul oldu. Pervîz'in Bendûye ve Bestâm adında iki dayısı vardı ve Hürmüz'u esir edenler arasında idiler. Ondandır korkuyorlardı. Pervîz'e olmasın ki Hürmüz bizden habersiz gitsin, ansızın Behrâm'ı getirsin ve memleketi ona versin. (Bunun için) onu öldürmemiz iyi olur dediler. Pervîz cevap vermedi. Onlar onun suskunluğundan rıza gösterdiğini anladılar. Her ikisi gitti ve Hürmüz'ü öldürdüler.

Sonra Pervîz onlarla beraber bir kaç sayılı süvari ile Fırat'ı geçtiler. Bir kiliseye varıncaya kadar Nil çölünde yürüdüler. Orada dinlenmek için mola verdiler ki Behrâm'ın askerleri uzaktan göründüler. Bendûye Pervîz'e : "Elbise ve giysilerini bana ver. Ben bu askerleri sizden geri çevirinceye kadar sen Bestâm ve diğer bineklilerle beraber gidiniz" (dedi) . Pervîz elbisesini ona verdi ve kendisi gitti. Bendûye Padişah elbisesi giydi. Kilisenin kapısını iyice kapattı. Kilisenin yukarısına gitti ve oturdu.

Askerler kilisenin kapısına varınca Bendûye'yi o elbise ve ziynet ile görünce Pervîz olduğunu zannettiler. Çünkü o zaman padişahlık elbisesine ve ziynetine sahip olmak kimsenin haddi değildi. Onu o elbise ile görünce kilisenin etrafını sardılar. Bendûye ben Pervîzim. Bana buradan kaçacak yolun olmadığını biliyorsunuz. Bana istiğfar ve ibadet ile meşgul olmam için bugün ve bu gece mühlet vermenizi istiyorum. Yarın dışarı çıkacağım dedi. Askerler kabul ettiler. Diğer günde izin istedi. Onlar son padişaktır dediler ve ona izin verdiler. Gece olunca Pervîz : " Dostlar ! siz diğer bir gece daha bana mühlet verin. Yarın sizinle beraber olurum " dedi. Kabul ettiler. Diğer gün dışarı çıktı. Bendûye'yi görünce hilesini anladılar. Onu Behrâm'ın yanına götürdüler.

Behrâm onu öldüremedi. Çünkü yakınları ve ona bağlı olanlar çoktu. Onu hapsedti. Sonra Bendûye hapisten çıktı ve Âzerbâyçân'a gitti. Pervîz Rûm'a gidene kadar orada kaldı. (Pervîz) Kayser'in kızını eş edindi ve büyük bir ordu ile Âzerbâyçân yolundan geri döndü. Bendûye onunla Irak'a geldi ve Behrâm ile savaştı. Zafer onun oldu. Behrâm yenildi ve Horâsân'a gitti. Orada makam adındı. Pervîz birini çok hediyeler ile hakanın karsına gönderdi ve hakanın haberi olmadan Behrâm'ı öldürmeleri için emir vermesini istedi.

Şîrvân meliklerinin onun soyundan olduğunu söylerler. Kısra Pervîz büyüklükte, kibirlikte, refahta ve mutlulukta hiç bir melikin kendisi gibi olmadığı bir dereceye ulaştı. Yaklaşık 38 yıl padişahlık sürdürdü. Devletinin güneşi batıncaya kadar dünya melikleri üzerinde üstünlük sağladı.(Sonunda) haşmetinin gül yaprağı fırtına belâsından dolayı döküldü.

(Yıkılış) sebeplerinin en büyüğü, peygamberimiz -Salât ve selâm onu üzerine olsun- etraftaki meliklere mektup gönderdi ve onları İslâm'a davet etti. Mektup Pervîz'e ulaşır peygamberimizin ismini kendi ismi üzerinde görünce incindi ve mektubu yırttı. Haber peygamberimize-salât ve selâm onun ve ashâbının üzerine olsun- ulaşınca ona dua etti ve " Benim mektubumu yırttığı gibi Allâh da onun devletini yıksın " demesi olayı idi. Dua icabet buldu.

Pervîz Yemen valisi Bâdân'a mektup gönderip çölde kendi kavmini dininden çevirmek için peygamberlik davası yapan bu adama birini gönderip muhakkak kendisine göndermesini (istedi). Bâdân Fîrûz-i Deylemî'yi bir kaç ileri gelen ile gönderdi. Onlar bu durumu Hazreti peygambere sununca peygamber -aleyhi's-selâm- : " Pervîz'i dün gece öldürdüler. Siz bu hikâyeyi kimin için anlatıyorsunuz diye cevap verdi ". Onlar tarihi kaydettiler. Bir müddet sonra onun ölüm haberi geldi. Resulullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem'in sözü yerini buldu. O gurubun hepisi Müslüman oldular.

Pervîz'in öldürülme sebebi kötü huylu adam olması ve büyükleri hor görmesi ve az bir suçtan dolayı sert cezâlar vermesi idi. Sonunda başkalarının malını zorla aldı. Her kes ondan nefret etti. İleri gelenler birbirleri ile anlaştılar ve Şîrûye'yi onun başına çıkardılar. Babasını hapsedene kadar zorladılar. Onu öldürmeyince kadar razı olmadılar. Onun padişahlık süresi 38 yıl idi.

ŞİRÛYE B. PERVÎZ

Şîrûye babasını öldürünce kardeşlerinden ve kardeşlerinin çocuklarından 17 kişiyi öldürdü. Sonra kendisi hastalandı ve taun illeti kendisinde zâhir oldu. O ve Fars'ın bir çok büyükleri taundan öldüler. Padişahlık süresi sekiz ay ıdı.

ERDEŞİR B. ŞİRÛYE

Babası ölünce padişahlık isti'dâdına sahip diğer bir kımse yoktu. O yedi yaşında ve Tisfûn'da bulunuyordu. Büyük bir komutan olan Şehriyâr-i Ferâhin'e danışmaksızın orada onu tahta oturtular. Ona öfkelendi. Gitti, Erdeşîr'i öldürdü ve kendisi padişahlığa oturdu. Pervîz'in kızı Pûrân onu ansızın yaralayıp öldürmeleri için bir gurubu görevlendirdi. Erdeşîr'in padişahlık süresi 1 yıl altı ay idi.

KİSRÂ HARHÂN

Fârs b. Sâsân b. Behmen'in neslindedir. Başka birini bulamayınca padişahlığı ona verdiler. 1 yıl beş aydan fazla yaşamadı.

KİSRÂ B. KUBÂD B. HÛRMÛZ

Türkistân'da yetişmişti. Fars büyüklerinin ittifakı ile ona padişahlık verdiler. Geri kalan ömrü üç aydan fazla olmadı.

PÛRÂNDUHT BİNT-İ KİSRÂ PERVÎZ

Akıllı bir kadındı. Onun zamanında İslâm ordusu hurûc etti. Padişahlık süresi 1 yıl dört ay idi.

FİRÛZ B. HÛŞNÛŞBEND

Yezdcerd-i İsem'in soyundan, annesi Enûşîrvân'ın soyundandır. Altı ay süresince padişahlık yaptı.

ÂZERMİDUHT BİNT-İ PERVÎZ

Akıllı bir kadındı. Komutanlardan Ferruh Hürmüz onu eş edinmek istedi. Fakat bir gece yalnız olarak gelmesini vâd etti. Ferruh vâd gereği gitti. Âzermîduht onu

öldürmeleri için emir verdi. Ferruh'un oğlu Rustem intikam amacıyla Âzermîduht'a zehir verdi. Padişahlık süresi dört ay idi.

FERRUHZÂD HUSREV B. PERVÎZ

Şîrûye kardeşlerini öldürdüğü zaman o küçük idi. Bu sebeple kurtuldu. Fakat akıl ve görüş sahibi değildi. Padişahlığa geçeli altı ay olmuştu ki Yezdcerd'i Fars'dan getirip padişahlığı ona verdiler.

YEZDCERD B. ŞEHRİYÂR B. PERVÎZ

Şîrûye kardeşlerini öldürünce Yezdcerd'in süt annesi onu gizlice Fars'a getirdi. Fars'ın ileri gelenleri Istahr'da onu büyüttüler. Sonra Ferruhzâd'ın Medâyin'de padişahlığa oturduğunu ve isti'dâta sahip olmadığını anlayınca Yezdcerd'i Medâyin'e götürdüler ve padişahlığa oturtular. Memleketin her tarafı kuşatılmış ve Müslümanların istilâsı altında idi. 8 yıl süresince medâyin'de kaldı. Sa'd b. Vakkâs Kâdisiye'yi alınca Rustem b. Ferruh'u ona karşı savaşa gönderdi. Enûşîrvân'ın tacını bir takım nefis cevherler ile Çîn'e gönderdi. Bûdfat ve kendisi Nihâvend'e geldi.

Rustem'in öldürüldüğünü, askerinin yenildiğini ve Arap ordusunun ilerlediğini duyunca Isfehân'a gitti ve bir müddet orada kaldı. Sonra Kirmân'a, Kirmân'dan Merv'e geldi ve orada ikamet etti. Yardımcısı olan Mâhûye o taraflarda idi. Yaptığı hiyânetten dolayı endişeleniyordu. Sonra padişah Heyâtîle'yi -hakan olduğunu da söylüyorlar- Arapları ortadan kaldırmak için yardımlaşmak gayesiyle ona gönderdi. Yezdcerd onların bahane ettiklerini sandı ve kaçtı. Bir değirmende saklandı. Değirmenci onu tanımadı, elbise ve süsüne tamah ettiği için öldürdü.

(Ondan sonra) padişahlık Fars meliklerinden tamamen kesildi ve müslümanların eline geçti. " Allâh, dilediğini ortadan kaldırır ve bırakır. Kitabın anası O'nun katındadır ". Bu olay Emîru'l-mü'minîn Osmân radiya'llâhu anhu'nun hilâfetinde oldu. Yezdcerd'in padişahlık süresi 20 yıl idi. Ömrünün süresi 35 yıl idi. Ölümü hicri 31'inci yılda oldu. Allâh en iyi bilen ve hüküm verendir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İslâm halifeleri ve imamların -Allâh onlardan razı olsun- izahı hakkındadır. Devletlerinin süresi 645 yıl idi. Üç tabakadırlar. Hepsi Kureyş'ten ve İsmâîl b. İbrâhîm -aleyhi's-selâm-'ın neslindedirler. Onlar Fars melikleri ile Erfehşed'de birbirlerine kavuşurlar. Ehli fars'ın kendisine Hûşeng ve İran dedikleri Erfehşed dir.

Peygamberimiz salla'llâhu aleyhi ve sellem'in durumu hakkında bir kaç satır yâd edelim.

MUMAMMED B. ABDULLAH B. ABDULMUTTALİB

‘Abdulmuttalib'in ataları Kureyş'ten olup annesi Süleyman peygamber -aleyhi's-selâm-'dan sonra Yemen meliklerinden olan Yureb b. Kuhtân'ın çocuklarından. Peygamber -aleyhi's-selâm-'ın yaşı kırka varınca Bârî celle ve alâ onu vahy ile şereflendirdi. ve bütün yaratıklara peygamber olarak gönderdi. Allâh bütün yaratıklarını kendisine davet etmesini emretti. Büyük insanlardan ona ilk inanan kişi Ebû Bekr Sıddık r.a idi. Çocuklardan Ali b. Ebî Tâlib -kerrmellâhu vechehu- kadınlardan Hadîce binti Huveylid radiya'llâhu anhâ idi. Ebû Bekr'in daveti vasıtasıyla bir çok büyük sahabe Müslüman oldu. Fakat namaz kılmayı ve biraraya gelmeyi açıklayamadılar. Peygamber -aleyhi's-selâm- Bârî teâlâ'nın İslâm'ı Ebû Cehl veya Ömer ile kuvvetlendirmesi için dua

etti. Dua Ömer hakkında cevap buldu. Ömer radiya'llâhu anhu Müslüman olunca peygamber -aleyhi's-selâm-ı mescide getirdi ve namaz kıldılar. Kureyş bağırp çağırđı ve kötölükte bulundu. Ebû Tâlib reis ve Kureyş'in büyüğü, hepsinin önderi, peygamber -aleyhi's-selâm-ı ve Müslümanları koruduğı için bir şikâyette bulunamıyorlardı. Ebû Tâlib ölünce 'Abbâs yumuşak bir insandı ve Kureyş'in eziyetini ondan uzaklaştıramıyordu. Peygamber -aleyhi's-selâm- ve müslümanlar çeşitli eziyetlere maruz kaldılar.

Peygamber hicrete karar verdi ve sahabeyi guruplar halinde Medine'ye gönderdi. Kendisi hicretin 13'üncü yılında onların arkasından Ebû Bekr Sıddık radiya'llâhu anhu ile beraber gitti. Medine'de İslâm zâhir oldu ve kuvvet buldu. Orada 10 yıl yaşadı. Cihâd ayeti orada nâzil oldu.

Peygamber bizzat kendisi yirmi yedi savaşta bulundu. Hepsinde galip geldi. Uhud'da hernekadar münafıkların ihaneti sebebiyle yaralanmış ve amcası Hamza radiya'llâhu anhu şehit olmuşsa da ancak ilk darbeye zafer onun idi. Onun mucizelerinin, savaşlarının ve durumunun şerhleri çoktur. Onun hakkında bilgiler kitaplarda uzun uzadıya anlatılmıştır. Eğer ömür yeterse ve ilâhi yardım olursa sadece o konuya ait bir kitap yazılacak. İnşâAllâhi teâlâ. Vefat edip hakka doğru gittiği zaman altmış üç yaşındaydı. Diğer gün Âişe'nin odasına defnettiler. Üçüncü gününde olduğunu söyleyenler vardır. İhsân ona tâbi olanların üzerine olsun.

BİRİNCİ TABAKA HULAFÂ-YI RÂŞİDİN

16 kişidirler. Biatları tamamlanan 4 kişidir. Hilâfat süreleri yaklaşık olarak 30 yıl olmuştur.

BİRİNCİ HALİFE RESÛLULLÂH'IN HALİFESİ EBÛ BEKR RADIYA'LLÂHU ANHU

Peygamber s.a.v insanlık makamından kutsî yüceliğe yükselince Ensâr dâru's-sakîfe'de toplandı ve Sa'd b. Ubâde'yi emir ve önder yapmak için ittifak ettiler. Ebû Bekr ve Ömer mescidde hazır bulundular. Bu haber onlara ulaştı. Müslümanların ihtilâfindan,

savaşmasından ve fitnenin çıkmasından endişelendiler. Kalktılar ve onların yanına gittiler. Çeşitli konularda sözler söylediler. Sonunda hepsi Ebû Bekr Sıddık radiya'llâhu anhu'nun halife olmasına razı oldular ve ona biat ettiler. Hilâfet işi ona kaldı. Onun İslâm'daki büyüklüğü ve gayreti ortaya çıktı.

Onun zamanında 12 Arap gurubu mürted oldular. 10 gurubun üstesinden O, ikisinin üstesinden Ömer geldi. Şâm'a ordu gönderdi ve Şâm'ın çoğunu aldı. Halifelik süresi 2 yıl idi.

İKİNCİ HALİFE EMÎRU'L-MÜ'MİNİN ÖMER B. el-HATTÂB el-ADEVÎ R.A

Onun yeterliliği, cesareti, adaleti ve basireti herkesin ağızında konu olmuş, herkesçe bilinen, ortaya çıkmış ve dünyada onun gibi bir idareci göstermemişlerdir. Hazreti Muhammed'in getirdiği din bidayette ve nihayette onunla kuvvet bulmuştur. İslâm'ın görüşleri doğuda ve batıda yükselmiştir. Şâm memleketinin hepisini ve Rûm'un bir çok yerlerini kuşattı ve Kısraları ezdi. Fars'ı ve Irak'ı onlardan kurtardı. Halid b. Velid'in kölesi ona mızrak vurdu ve şehit oldu. Halifelik süresi 10 buçuk yıl idi.

ÜÇÜNCÜ HALİFE EMÎRU'L-MÜ'MİNİN OSMÂN RADIYA'LLÂHU ANHU

Ömer şehit edilince halifelik için 6 kişi belirlendi. Osmân, Ali, 'Abdurrahmân, Sa'd, Talha ve Zübeyr. Sonra Osmân radiya'llâhu anhu üzerinde karar kılındı. Onun ve peygamber salla'llâhu aleyhi ve sellem'in babası amca çocukları idiler. Peygamber salla'llâhu aleyhi ve sellem'in iki kızı onun nikâhında idiler. Bundan dolayı ona " Zinnureyn " diyorlar. Onun hilâfet süresi 12 yıl idi. Onun zamanında Horâsân, Âzerbâyecân, Taberistân ve Kirmân kuşatıldı. Mısır, Mağrip sınırı, Rûm ülkesinin çoğu ele geçti. Müslümanlardan bir gurubun ona isyanıyla ve onun şehit edilmesiyle İslâm'a ilk fitne düştü.

DÖRDÜNCÜ HALİFE EMÎRU'L-MÜ'MİNİN ALÎ B. EBÎ TÂLİB

Emîru'l-mü'minin Osmân radiya'llâhu anhu şehit olduğu gün ona biat ettiler. Müslümanların çoğu onunla müttefik oldular. Âişe Sıddıka, Talha ve Zübeyr ayrı kaldılar.

Ona Osmân'ın katlini nispet ettiler ve Basrâ'ya gittiler. Emîru'l-mü'minin onların arkasından gitti ve savaştı. Âişe'yi tekrar Medîne'ye getirdi. Talha ve Zübeyr radiya'llâhu anhumâ savaştâ şehit oldular.

Muâviye hem itaat etmedi hem de bu sebeple (Hazreti Osmân'ın katlini Hazreti Ali'ye nisbet etmeye) sarıldı. Aralarında büyük savaşlar oldu İki taraftan sayısız insan öldürüldü. Sonunda Emîru'l-mü'minin radiya'llâhu anhu Kûfe'ye geldi ve orayı makam edindi. Muâviye geri Şâm'a gitti. Orayı tamamen ele geçirdi ve Hilâfet davasında bulundu.

Ondan sonra Hariciler'den 3 kişi Ali -kerremellâhu vechehu- Muâviye ve 'Amr b. Âs'ı Ramâzan ayının yirmi yedinci günü sabahı öldürmek üzere her biri bir tarafa gitmek üzere ittifak ettiler.

'Abburrhmân Mulcem -Allâh'ın lâneti üzerine olsun- geldi ve Ali namazda iken onu yaraladı. Şâm'a giden diğeri Muâviye'yi yaraladı. Fakat (öldürmeyi) beceremedi. 'Amr b. Âs'a giden diğeri tevâfuken 'Amr b. Âs o gün dışarı çıkmadı ve kardeşinin oğlunu gönderdi. Emîru'l-mü'minin Ali radiya'llâhu anhu'nun halifelik süresi 4 yıl dokuz ay idi.

RASÛLULLAH'IN TORUNU el-HASAN B. ALÎ RADIYA'LLÂHU ANHU

Ali -kerremellâhu vechehu- şehit olunca Irak halkı Hasan'a biat etti. Muâviye onunla savaşmak için ortaya çıktı ve onun üzerine yürüdü. Hasan radiya'llâhu anhu Irak halkının durumu sebebi ile düşündü ve ona biat ederek Hicâz'a gitti.

Karısı Esmâ bint-i Ca'd (Hasan'a) zehir ilacı verdi ve o yüzden şehit oldu. Allâh'ın ihsânı onların hepsinin üzerine olsun.

SON TORUN el-HUSEYN B. ALÎ

Muâviye ölünce Irak halkı imam Huseyn'e biatnâme gönderdi. O Kûfe'ye yoneldi. Muâviye'nin kardeşinin oğlu 'Abullâh b. Ziyâd Kûfe emîri idi. Huseyn'i ele geçirmek için asker gönderdi. (Huseyn) geri dönmek istedi, dönemedi. Kerbelâ çölünde birbirlerine kavuştular. Huseyn iki uç gün orada olan askerleri ölene kadar savaştı. Beşikte ağlayan bir çocuğu vardı. Emîru'l-mü'minin Huseyn -aleyhi's-selâm- onun sesini

duydu ve mübarek gönlü yandı. Onu istedi ve kenara koydu. Anıdan bir aletle vurdular ve çocuğu öldürdüler. O zaman susuzluk Huseyn radiya'llâhu anhu galebe çaldı. Su içmek için Fırat'ın kenarına gitti. Suyu ağzına alınca mübarek ağzına bir ok vurdular. Kan suya karıştı. Su ağzından geri döküldü. Kuvvetten düştü. Ehli beyt'in çuvallarından bir miktar bakla ve hububat buldular. Muharrem'in 9'uncu gecesi onu kaynattılar. Hazreti imam uyuyunca rüyasında peygamber salla'llâhu aleyhi ve sellem'i gördü. Peygamber ona şöyle seslendi : “ Ya Huseyn ! gam yeme. Yarın gurbetten kurtulup bize yakın olacaksın”

Ertesi gün Huseyn b. Ali'yi katlettiler. Ehli beyt'i imam Zeynulâbidîn ile başı, ayağı çıplak, elbisesi yırtık ve Huseyn'in başı kesik bir vaziyette Yezid'e -Lânet üzerine olsun- gönderdiler.

Onun yanına götürünce bu Ali'yi de öldürün diye emretti. Huseyn'in başını bir leğene koydular ve onun önüne getirdiler. Elindeki değneği Huseyn radiya'llâhu anhu'nun dudaklarına sürdü. Onun yanında hazır bulunan ileri gelenler : “ Peygamber -aleyhi's-selâm-'in öptüğü dudağa senin böyle değnek vurman uygun değil ” deyip onu menettiler. Bu küçük çocuktur. Onun elinden ne gelir. Onu serbest bıraktı. Mazlum Hazreti imamın neslinden o kaldı.

İKİNCİ TABAKA BENİ ÜMEYYE HALİFELERİ

Devletlerinin süresi 95 yıl idi. Sayıları 13 tür. 14 olduğunu söylemektedirler. Fakat doğru olan 13 tür. İsimleri şu şekildedir.

Muâviye b. Ebî Sufyân

Yezid b. Muâviye

Mervân b. el-Hakem

Abulmelik b. Mervân

Velid b. 'Abbulmelik

Süleyman b. 'Abbulmelik

Ömer b. 'Abbulazîz

Yezîd b. 'Abbulmelik

Hişâm b. 'Abbulmelik

Velîd b. Yezîd

Yezîd b. Velîd

İbrâhîm b. Velîd

Mervân b. Muhammed b. Mervân b. el-Hakem

MUÂVİYE B. EBÎ SUFYÂN

Arapların köylülerinden idi. Ömer radiya'llâhu anhu döneminde Şâm'da emîr idi. Fakat Ali radiya'llâhu anhu'nun vefatından sonra işlere yön vermede ve başına buyruk olarak 20 yıl İslâm memleketinin yönetimini elinde bulundurdu.

YEZÎD B. MUÂVİYE

Muâviye ölünce Yezîd onun yerine geçti. 4 yıl süresince padişahlık yaptı. Son zamanlarında 'Abbulmelik b. Zubeyr Hicâz'da baş kaldırdı. Yezîd ölünce onun işi kuvvet buldu. Bütün Irak onunla ittifak içine girdi. 'Abbulmelik b. Mervân'a kadar yönetim onda kaldı. Sonra ('Abbulmelik b. Mervân) Haccâc b. Yûsuf'u gönderdi ve onunla savaştı. Onu yakaladı ve astı.

MERVÂN B. el-HAKEM

Yezîd öldüğü zaman oğlu Hâlid küçük idi. Beni Ümeyye Mervân üzerinde ittifak ettiler. Şâm'ı 'Abullah b. Zubeyr'den korudular. 9 ay geçince onun karısı olan Yezîd'in karısı ona zehir verdi ve öldürdü.

'ABDULMELİK B. MERVÂN

Babası ölünce Şâm halkı ona biat etti. O Haccâc b. Yûsuf'u İbn-i Zubeyr'e savaştırması (için) gönderdi. Ondan kurtulunca onu Irak ve Fars'a gönderdi. Kardeşi Muhammed'i (de) Fars'a gönderdi. Daha önce Istahr'da kasaba olan Şîrâz şehrini o yapmıştır. Halifelik süresi 21 yıl idi.

VELİD B. ABDULMELİK

9 yıl ve bir kaç ay padişahlık yaptı. Onun zamanında Mâverâunnehr'in bir çok yerleri kuşatıldı.

SÜLEYMAN B. ABDULMELİK

Velid zalim olduğu için ona Miftâhu'l-hayr diyorlardı. Onun zamanında yağmur az idi ve büyük bir kıtlık ortaya çıkmıştı. Padişahlık Süleyman'a geçince adaleti öne aldı. Bârî teâlâ çok yağmur yağdırdı. Her tarafta bir ferahlık zâhir oldu. Onun padişahlık süresi yaklaşık 2 yıl altı ay idi.

ÖMER B. ABDULAZİZ B. MERVÂN

Hulâfâ-i râşîdinden sonra onun gibi ilim, diyânet ve takvâ sahibi bir halife olmayıp daima nebi salla'llâhu aleyhi ve sellem'in ehli beytine yaklaşmanın yollarını aradı. Emîru'l-mü'minîn adını duyduğu zaman ta'zîmde bulunuyordu. İnsanları ona sebetmekten men ediyordu. Annesi Emîru'l-mü'minîn Ömer'in torunlarından idi. 2 yıl iki ay hilâfette kaldı.

YEZİD B. 'ABDULMELİK

Güzel bir padişah idi. Halifelik süresi 4 yıl idi. O süre içinde Ebû 'Abdullah b. Muhammed b. Ali b. 'Abdullah b. 'Abbâs davete başladı ve Fars meliklerinin çocuklarından olan Ebû Muslim-i Horâsânî'ye, Horâsân'da onun adına davette bulunmasını emretti. Memleketi eline geçirdi. Ebû Muslim-i Horâsânî davete başladı ve Fars meliklerine karşı ayaklandı. Irak ve Horâsân'da davet sahibi oldu ve idareyi eline geçirdi.

HİŞÂM B. ABDULMELİK

Görüş ve tedbir sahibi bir insandı. 19 yıl yedi ay padişahlık yaptı.

VELİD B. YEZİD B. 'ABDULMELİK

1 yıl üç ay padişahlık yaptı. Ondan sonra Muhammed b. el-Hâlid el-Kuşeyrî onu azletti ve Yezid'e biat etti.

YEZÎD B. VELÎD B. 'ABDULMELİK

Annesi Şâh Âferîd ve Feriberz b. Yezdcerd b. Şehriyâr'ın kızı idi. Adaletli ve iyi ahlaklı bir genç idi. Padişahlık süresi 6 ay idi.

İBRÂHÎM B. VELÎD B. 'ABDULMELİK

Kardeşinin veliahdı idi. 3 ay ve bir kaç gün süresince padişahlık yaptı. Sonra Mervân ona karşı isyan etti ve ondan aldı.

MERVÂN B. MUHAMMED B. MERVÂN B. el-HAKEM

Velîd b. 'Abdulmelik zamanında Hıms'ın emîri idi. Ona biat edince Ebû Muslim ve 'Abbâs radiya'llâhu anhu'nun çocukları ona karşı isyan ettiler. Beni Ümeyye'nin devletinin güneşi battı. Onun halifelik süresi 5 yıl iki ay idi. Allâh daha iyi bilir.

ÜÇÜNCÜ TABAKA 'ABBÂSÎ HALİFELERİ

Sayıları 37 yedi kişi. Hilâfet süreleri 520 yıl. İsimleri şu şekildedir :

Ebu'l-'Abbâs es-Seffâh b. 'Abullâh b. Muhammed b. Ali b. 'Abullâh el-'Abbâs radiya'llâhu anhu

el-Mansûr Ebû Ca'fer 'Abullâh

el-Mehdî Ebû 'Abullâh Muhammed b. 'Abullâh

el-Hâdî Ebû Muhammed Mûsâ b. Muhammed

er-Reşîd Ebû Ca'fer Hârûn b. Muhammed

el-Emîn Muhammed b. Hârûn

el-Me'mûn 'Abullâh b. Hârûn

el-Mu'tasım Billâh Ebû Ishâk Muhammed b. Hârûn

el-Vâsık Billâh Hârûn b. el-Mu'tasım

el-Mutevekkil Alellâh Ca'fer b. el-Mu'tasım

el-Muntasır Billâh Muhammed b. el-Mutevekkil

el-Mustain Billâh Ahmed b. Muhammed b. el-Mu'tasım

el-Mu'tez Billâh Ebû 'Abullâh Muhammed b. el-Mutevekkil
 el-Muhtedî Billâh Muhammed b. Hârûn el-Vâsik
 el-Mu'temid Alellâh Ahmed b. el-Mutevekkil
 el-Mu'tazid Billâh Ahmed b. Talha b. el-Mutevekkil
 el-Muktefî Billâh Ali b. el-Mu'tazid
 el-Muktedir Billâh Ca'fer b. el-Mu'tazid
 el-Kâhir Billâh Muhammed b. el-Mu'tazid
 er-Râzî Billâh Ahmed b. Ahmed el-Muktedir
 el-Muttakî Billâh İbrâhîm b. Ahmed b. el-Muktedir
 el-Mustekfî Billâh 'Abullâh b. Ali b. Ahmed
 el-Mutî' Lillâh Ebu'l-Kâsım 'Abullâh el-Fazl b. el-Muktedir
 et-Tâi' Lillâh 'Abdu'l-Kerîm el-Mutî'
 el-Kâdir Billâh Ahmed b. İshâk b. el-Muktedir
 el-Kâim Biemrillâh Ebû Ca'fer 'Abullâh b. el-Kâdir
 el-Muktedî Billâh Ebu'l-Kâsım 'Abullâh b. Ahmed
 el-Mustazhir Billâh Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. el-Muktedî
 el-Mustersîd Billâh Ebû Mansûr el-Fazl b. el-Mustazhir
 er-Râşîd Billâh Ebû Ca'fer Mansûr b. el-Mustersîd
 el-Muktefî Liemrillâh Ebû 'Abullâh Muhammed b. el-Mustazhir
 el-Mustencid Billâh Ebu'l-Muzaffer Yûsuf b. el-Muktefî
 el-Mustazî Binurullâh el-Hasan b. el-Mustencid
 en-Nâsır Lidînillâh Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. el-Mustazî
 ez-Zâhir Biemrillâh Ebû Nasr Muhammed b. en-Nâsır
 el-Mustansır Billâh Ebû Ca'fer Mansûr b. ez-Zâhir
 el-Musta'sım Billâh Ebû Ahmed 'Abullâh b. el-Mustansır

EBU'L- ABBÂS SEFFÂH ABDULLÂH

B. MUHAMMED B. ALİ B. ABDULLÂH B. el- ABBÂS

Onların hilâfet sebebi Muhammed b. Ali'nin çocuklarının İbrâhîm ve ondan sonra Ebu'l-'Abbâsı davet etmek için davetçiler görevlendirmesidir. Horâsân ve Irak halkının çoğu onunla müttefik oldular. Mervânîler'e itaat etmediler. Mervân padişah olunca insanlar ondan nefret ettiler. Kûfe'nin ileri gelenlerinden olan Ebû Seleme el-

Hallâl İbrâhîm'i Hicâz'dan çağırdı. O yakınlarından 12 kişi ile Kûfe'ye doğru yol aldı. Tevâfuken Mervân'ın adamları ona kavuştular ve onu ele geçirdiler. Onu öldürmesi için Mervân'a götürdüler. Ebu'l-'Abbâs bütün yakınlarıyla Kûfe'ye geldi. Halk onun etrafında toplandı. Rebiulahir ayının on üçünde cuma günü 132 senesinde ona biat ettiler ve arkasında namaz kıldılar. Ertesi gün Ebu'l-'Abbâs asker topladı ve kardeşi Mansûr'u Irak emiri olan İbn Meysere'yi öldürmek için savaşmak üzere Vâsıt'a, amcası 'Abdullah b. Ali'yi Mervân ile savaşmak için Şâm'a gönderdi. Her ikisi muzaffer oldular. Halifelik süresi 4 yıl sekiz ay idi.

el-MANSÛR EBÛ CA'FER 'ABDULLÂH B. MUHAMMED

Ebu'l-'Abbâs son zamanlarında hacca gitti. Dönüşte kardeşinin isyanı, halifeliğe dair ahdnâmesi ve İsâ b. Mûsâ b. Ali b. 'Abdullah'ın veliahtlık (haberi) ona ulaştı. Oğlu Mehdî büyüyünce İsâ'yı azletti ve veliahtlığı ona verdi. Horâsân'da onların davasının sahibi olan Ebû Muslim'in sahip olduğu isyan ve bağımsızlık vehmiyle ansızın imam Muhammed Bâkır'ı getirip tahta oturtmasından korktular. Ona vefasızlık gösterip öldürdüler. 'Abdullah b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in çocuklarından Muhammed ve İbrâhîm - Allâh'ın ihsanı onların üzerine olsun - ona karşı isyan ettiler. O onları öldürmeleri için asker gönderdi. 145 senesinde Bağdât'ı imar etti. Halifelik süresi 22 yıl idi. Onun zamanında yaşayan büyük imamlar imam Ebû Hanîfe-i Kûfî, imam Mâlik Medenî ve imam Sufyân-i Sevri -Yüce Allâh onlardan razı olsun- dirler.

el-MEHDÎ MUHAMMED B. 'ABDULLÂH

Mansûr hacca gider (iken) yolda hastalandı. Mekke'ye iki menzil kala Bîr-i Meymûn'a varınca öldü. Mehdî onunla idi ve Mekke'nin içinde ona biat ettiler. Onun zamanında Horâsân'da bir adam ortaya çıktı ve padişahlık davasında bulundu. Oradan Zâvulistân'a gitti. Mehdî Horâsân komutanının onu öldürmesi için gönderdi. Huseyn b. Ali el-Hasan el-Alevî Mekke'de halifelik davasında bulundu. Hâdî zamanında öldürüldü. Halifelik süresi 10 yıl birkaç gün idi.

el-HÂDÎ MÛSÂ B. MUHAMMED

Babası öldüğü zaman o Cürcân'da idi. Haber alınca Bağdât'a geri döndü ve yaklaşık 7 yıl halifelik yaptı. Huseyn b. Ali el-Alevî onun zamanında öldürüldü.

er-REŞİD HÂRÛN B. MUHAMMED

Hâdî'nin öldüğü gece ona biat ettiklerini ve Me'mûn'un da o gece doğduğunu söylerler. Bundan dolayı o geceye el-Haşemiye gecesi derler. Ona biat eden ilk kişi Sâsânî meliklerinin çocuklarından Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî idi. Bunun için vezirliği ona verdi. Bir süre sonra Yahyâ'nın oğlu Ca'fer'i öldürdü ve Yahyâ'yı hapsetti. Halifeliğinin ilk zamanlarında Alevî ile müttefik olan Hicâz büyüklerinin çoğu Bağdât'a getirdi. İmam Ebû 'Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfîî radiya'llâhu anhu o zümredendir. O dönemde Ebû Yûsuf kâdî idi. Muhammed b. el-Hasan beytulmalın valisi idi. Şâfîî birkaç kere Reşîd'in huzurunda onlarla munazara etti ve galip geldi. Reşîd ona güvendi ve hilat verdi. Birkaç yıl Bağdât'ta ders verdi. İmam b. Ahmed Hanbel onun mulâzımlarından idi.

Bir süre sonra Mısır'a gitti ve vefat etti. Hârûn'un halifelik süresi 23 yıl idi. Tûs'ta vefat etti.

el-EMÎN MUHAMMED B. HÂRÛN er-REŞİD

Reşîd ona veliahtlık verdi. Hayatta (iken) Me'mûn'u Horâsân'a gönderdi. Sonra Emîn padişah olunca Ali b. İsâ'yı tam bir orduyla Me'mûn ile savaşmak için gönderdi. Me'mûn Rey valisi olan Tâhir b. Huseyn'i onu karşılamak üzere asker gönderdi. Aralarında savaş oldu. Emîn'in askerleri yenildi. Arkasından Bağdât'a gitti ve Emîn'i helâk etti. Onun halifelik süresi 4 yıl yedi ay idi.

el-ME'MÛN 'ABDULLÂH B. HÂRÛN er-REŞİD

'Abbâsî halifelerinin en faziletlisi ve bilgini idi. İlim fenlerinde şöhret bulmuştu. Onun zamanında birçok hikmet ilimlerini Arapça'ya tercüme ettiler. İleri gelenlere saygısı vardı. Bu yüzden imamlığı ve veliahtlığı Ali b. Mûsâ b. Ca'fer -i Sâdık'a verdi. Onu kendisiyle Horâsân'a götürdü. 'Abbâsîler ondan incindiler. Onu azlettiler ve İbrâhîm b. el-Mehdî'ye biat ettiler.

Sonra Me'mûn Hasan b. es-Sehl es-Sâsânî'yi tam bir ordu ile gönderdi ve İbrâhîm'i esir etti. İmam Ali b. Mûsâ er-Rızâ Me'mûn'dan önce vefat etti. Onun halifelik süresi 20 yıl beş ay idi.

el-MU'TASIM BİLLÂH MUHAMMED B. HÂRÛN

'Abbâsilerden sekizinci halife, sekizinci karından, 8 yıl sekiz ay sekiz gün halifelik yaptığı için ona "Muşemmin" halife diyorlar. Onun döneminde kâdî'l-kudât Ahmed b. Ebî Dâvud idi. Büyük fakihlerden İsmâil el-Mezenî er-Rebiu'l-Murâdî ve imam Ahmed de hayatta idiler. Mu'tasım itizâle meyli olması ve Hafsu'l-ferd'e inandığı için onları hoş karşılamıyordu. Zaman zaman onları incitiyordu.

el-VÂSIK BİLLÂH HÂRÛN B. el-MU'TASIM

Sunnî bir adamdı. Çok kuvvetli idi. Öyleki her eliyle bir koyunu yüzüncüye kadar tutuyordu. Halifelik süresi 5 yıl dokuz ay idi.

el-MUTEVEKKİL ALELLÂH CA'FER B. el-MU'TASIM

Sunnî bir adam olup fakihleri ve muhaddisleri seviyordu. İmam Ahmed'i hoş karşılıyordu. İmam (Ahmed) onun zamanında vefat etti. 14 yıl dokuz ay halifelik yaptıktan sonra Vasîf ve Hâcib Bugâ-yi Şarâbî'nin eliyle, Feth Hakân'ı üstün tutması ve Vasîf'in sahip olduğu araziye ona vermesi sebebiyle öldürüldü.

**el-MUNTASIR BİLLÂH
MUHAMMED B. el-MUTEVEKKİL**

Türklerle babasının öldürülmesinde bir oldu. Altı ay sonra difteriden çaresiz kalarak öldü.

**el-MUSTAİN BİLLÂH
AHMED B. MUHAMMED B. el-MU'TASIM**

Onun zamanında Hasan b. Zeyd el-Alevî Taberistân'da baş kaldırdı. Cebel-i Deylem onunla bir olup Rey'i fethettiler. 2 yıl süresince halifelik yaptı. Sonra Türkler onu azlettiler ve Mu'tez Billâh'a biat ettiler.

el-MU'TEZ BİLLÂH MUHAMMED B. el-MUTEVEKKİL

4 buçuk yıl halifelik yaptı. Ondandır Türkler onu ele geçirdiler ve kendisini azledene kadar güneşte bıraktılar. Sonra onu hapsedtiler. Olene kadar ondan yemek esirgediler.

el-MUHTEDÎ BİLLÂH MUHAMMED B. el-VÂSİK

Gayet dindar ve zâhid bir adamdı. Gecenin çoğunu namazda gündüzleri oruç tutmakla geçiriyordu. Eski cübbe giyiyor ve kilimin üzerinde oturuyordu. Onun zamanında yasaklanan ve haram kılınan şeyler uzaklaştırıldı. Kimse açığa vurmak cesareti gösteremedi. Onun zamanında Leys es-Saffâr Sicistân'da baş kaldırdı. Yaklaşık olarak 1 yıl halifelik yaptı.

el-MU'TEMİD ALELLÂH AHMED B. el-MUTEVEKKİL

Ona biat ettiklerinde kardeşi Ebû Ahmed Talha b. el-Mutevekkil'i Yemen'e ve Hicâz'a gönderdi. Yirmi 3 yıl üç ay padişahlık yaptı. Onun zamanında Saffârîler'in işi iyice ilerledi. (Onun zamanında) kalan fakihler İmam-i Şâfiî'nin talebesi Ebû Ali el-Hasan b. Muhammed ez-Z' aferânî ve Mezenî ile Rebi'nin talebesi Ebu'l-Kâsım Anmâtî idiler.

el-MU'TAZİD BİLLÂH

AHMED B. TALHA B. el-MUTEVEKKİL

Korkunç bir adamdı. Öyleki ona Seffâh-i sâni diyorlardı. Onun son zamanlarında emîr İsmâil b. Ahmed es-Sâmânî baş kaldırdı. 'Amr Leys onun eline esir düştü. Halifelik süresi dokuz yıl yedi ay idi.

el-MUKTEFÎ BİLLÂH

ALİ B. AHMED B. TALHA

Gayet güzel ve güzel konuşan bir adamdı. Onun zamanında Muhammed b. Hârûn Taberistân'da baş kaldırdı. Muktefî İsmâil Sâmânî'ye mektup yazdı. O gitti ve Muhammed ile savaştı. Muhammed yenildi ve öldürüldü. Muktefî'nin halifelik süresi 1 yıl yedi ay idi.

el-MUKTEDİR BİLLÂH

CA'FER B. AHMED B. TALHA

Onun zamanında en-Nâsırul-Hak el-Hasan b. Ali el-Husynî Deylem diyâr'ında baş kaldırdı ve öldürüldü. Deylem meliklerinin ilki olan İmâduddevle onunla beraber idi. Kâdi Ebu'l-'Abbâs b. Şerîh Şîrâz kadısı idi. Muktedir Billâh yakınlarının bazısı tarafından öldürüldü. Halifelik ve tedbir işinde zayıflık meydana geldi. Onun halifelik süresi yaklaşık 25 yıl idi.

el-KÂHİR BİLLÂH MUHAMMED el-MU'TAZİD

Kardeşini şehit edince onu halifelige namzed gösterdiler 1 buçuk yıl sonra onu azlettiler. Muktedir'in torununa biat ettiler.

er-RÂZÎ BİLLÂH**AHMED B. AHMED B. CA'FER**

Halifelik süresi 6 yıl on ay idi. Sonra öldü.

el-MUTTAKÎ BİLLÂH**İBRÂHİM B. AHMED B. el-MUKTEDİR**

Yaklaşık 4 yıl halifelik onun adına idi. Ondan sonra gözüne mil çektiler.

el-MUSTEKFÎ BİLLÂH**ABDULLAH B. ALİ B. AHMED**

Ona biat ettiler. 1 yıl dört ay sonra Mazuddevle Ahmed b. Buveyh onu hapsedi ve Muktedir'in oğlunu tahta geçirdi.

el-MUTÎ' LİLLÂH**el-FAZL B. el-MUKTEDİR**

31 yıl halifelik yaptı. Ondan sonra halifenin benzedâdeleri olan Türkler birbirleri ile savaştılar. O (durumdan) fitneler doğdu ve kendisini azlederek halifeliği çocuğunun uhdesine verdi.

ET-TÂÎ' LİLLAH ABDU'L-KERÎM B. el- FAZL

17 yıl dokuz ay fitneler ve zahmetler içinde halifelik yaptı. Sonunda Bahâuddevle b. Izzuddevle onu azletti ve onun amcasının oğluna biat ettiler.

el-KÂDİR BİLLÂH AHMED B. İSHÂK B. el-MUKTEDİR

Onun zamanında sultan Mahmûd b. Sebuk Tegin 'Abbulmelik Sâ mânî'yi yenilgiye uğrattı. Horâsân ve Irak'ı ele geçirdi. Onun halifeliği kırk 1 yıl dört ay idi.

el-KÂİM BİEMRİLLÂH EBÛ CA'FER ABDULLÂH B. el-KÂDİR

Onun zamanında Tuğrul Tegin b. Mikâyil b. Süleyman b. Selçuk Horâsân'da baş kaldırdı. Kâyım Billâh ona hilat gönderdi ve Ruknuddevle lâkabını verdi. Ondan sonra

Bağdât komutanı olan Besâsîri Kâyim Billâh'a hucum etti ve onu Kureyş'in çadırılık alanına hapsedti. Kayım Billâh Tuğrul Tegin'den yardım istedi. Veziri olan Amîduddevle'ye kendisine tam bir güvenin oluşması için kısa bir cevap yaz dedi. Amîduddevle Allâh-u teâlâ'nın "Sen onlara dön, biz onlara öyle ordularla geliniz ki, onlar için karşı koymak mümkün değil ve onları oradan horlanmış-aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak sürüp çıkarınız " sözünü yazdı. Sultan kendisi tam bir ordu ile gitti ve Vâsıt ve Kûfe arasında savaştı. Besâsîri yenildi. Sultan oradan halifenin hizmetine gitti ve onu geri Bağdât'a getirdi. Şehre yaklaşınca sultan (binekten) indi ve önüne yürüdü. Halife mübâlaga yaptı ve şöyle dedi : " Bin ey Ruknuddevle ". O günden sonra devlet sultanlarının lâkabı bu şekilde oldu. Bağdât'ın malları sultanın tasarrufuna girdi. Onun halifelik süresi 44 yıl sekiz ay idi.

el-MUKTEDÎ BİLLÂH EBU'L-KÂSİM ABDULLÂH B. AHMED el-KÂSİM

Halifelik süresi 19 yıl sekiz ay idi. Merg-i mufâca'da öldüğünü söylemektedirler. Onun vefat ettiği gün büyük meliklerden Hint, Rûm, Deşt, Türk sultanı, Çin hakanı, Şark ve Habeş melikleri dünyadan göçtüler.

el-MUSTAZHİR BİLLÂH EBU'L- ABBÂS AHMED B. el- MUKTEDÎ

Onun (padişahlığı) sırasında Buveyhîler'in devleti sona erdi. Şebânkareliler Fars'da müstevli oldular. O konu hakkındaki bilgi yerinde gelecektir. Halifeliğinin süresi 25 yıl idi.

el-MUSTERŞİD BİLLÂH

EBÛ MANSÛR el- FAZL B. el- MUSTAZHİR

Onun zamanında Mahmûd b. Muhammed b. Melikşâh el-Selçukî Bağdât'ı muhasara altına aldı. Sonunda sulh yaparak geri döndü. O döneme yakın vefat etti. Sonra Musterşid Irak'a doğru yol aldı. Dînever'i geçince Mahmûd'un kardeşi Mes'ûd'a yetişti ve aralarında savaş oldu. Musterşid'in askerleri yenildi ve kendisi esir düştü. Mes'ûd'un odasında hapis iken Mulâhade onu bıçakladı.

Onun zamanında iyi işlerde, ilimde ve takvâda meşhur olup Hucetu'l-İslâmdan eğitim ve terbiye görmüş olan Muhammed b. Bumers 524 senesinde Mısır ve Mağrip'de başkaldırdı. 524 yılında öldü. 'Abbulmu'min b. Ali onun arkadaşlarından idi. Onun

hükümü ve vasiyeti ile işini üstlendi. Bütün Mağrip memleketini eline geçirdi. Meşhed'i 'Abdulmu'min imar etti. Henüz o bölgenin onun çocuklarının hükümü altında olduğunu söylüyorlar. Halifelik süresi 17 yıl yedi ay idi.

er- RÂŞİD BİLLÂH

EBÛ CA'FER MANSÛR B. el-MUSTERŞİD

Musterşid Bağdât'ta esir düşünce ona biat ettiler. İntikam almak istedi. O zaman sultan Mes'ûd Bağdât'a gitti ve şehri muhasara altına aldı. Birkaç ay sonra Râşid Musûl memleketine kaçtı ve oraya gitti. Oradan Âzerbâyecân'a geldi. Ondan sonra Irak'a doğru yol aldı. Irak yolunda Mulahâdeler tarafından şehit edildi. Halifelik süresi 10 yıl birkaç gün idi.

el-MUKTEFÎ LIEMRİLLÂH

EBÛ ABDULLÂH MUHAMMED B. el-MUSTAZHİR

Râşid kaçınca Mes'ûd zilka'de ayının yirmi üçünde 530 senesinde Muktefî'ye biat etti ve geri döndü. Onun döneminde Sankur Salgurî Fars'da Şîrâz'a hakim olan Melikşâh Selçuk'a karşı ayaklandı. Guzlar sultan Sencer'i esir ettiler. Halifelik süresi 20 yıl dört ay idi.

el-MUSTENCİD BİLLÂH

EBU'L- MUZAFFER YÛSUF B. el- MUKTEFÎ

15 beş yıl padişahlık yaptı. Onun zamanında Selçuklular'ın durumu zayıfladı.

el-MUSTAZÎ BİNURULLÂH

EBÛ MUHAMMED el-HASAN B. el-MUSTENCİD

Onun zamanında Gazneliler devleti sona erdi. Gûr padişahı Hint, Gazne, Hârizmşâh ve Horâsân şehirlerinde ve Selçuklular'ın köleleri Irak'ta mustevli oldular. Onun halifelik süresi 19 yıl idi.

en- NÂSİR LİDİNİLLÂH

EBU'L-ABBÂS AHMED B. el-MUSTAZÎ

Yiğit ve bilgin bir adamdı. Onun zamanında Selçuklular'ın bu bölgede (varlıkları) sona erdi. Sultan Muhammed b. Tekiş istilâcı oldu ve Irak üzerine yürüdü. Şeyh eş-Şehâbuddîn Suhreverdî - Allâh onun sırrını kutsasın- elçilik için ona gitti ve sözü dinlenmedi. Yolda büyük bir şimşek düştü ve askerlerden çoğu öldü. Sultan korktu ve

geri döndü. O yakınlarda Cengîz Han onun üzerine yürüdü. Nâsır'ın veziri İbn-ı Kassâb Huzistân üzerine yürüdü. Halifelik süresi 45 yıl idi.

ez - ZÂHİR BİEMRİLLÂH
EBÛ NASR MUHAMMED B. en-NÂSİR

6 yıl kadar halifelik yaptı.

el-MUNTASİR BİLLÂH
EBÛ CA'FER MANSÛR B. ez-ZÂHİR

Onun zamanında Hârizmliler'in kökü kazıldı. Moğollar istilâ ettiler. Cermâgûn Bağdât'a gitti, Şerifuddîn İkbâl Şerâbî ile savaştı ve yenilmiş olarak geri döndü. Onun halifelik süresi 17 yıl yedi ay idi.

el-MUSTA'SİM BİLLÂH
EBÛ AHMED ABDULLAH B. el-MUSTANSİR

'Abbâsî halifelerinin sonuncusu idi. Âlim ve zâhid bir adamdı. Fakat rey ve tedbir sahibi değildi. 17 yıl süresince padişahlık yaptı. Ansızın Hulâgû Han onunla savaşa girişti. Bağdât halkının çoğuyla beraber onu öldürdü. Bu (olay) 656 yılında oldu. Ondan Moğollar'ın arasında bir çocuk kaldı. İbn-i Turkiyye denilen amca (sı) Mısır'a gitti. 'Abbâsîler'in son halifesi idi.

DÖRDÜNCÜ KISIM

'Abbâsiler döneminde bağımsız olarak İran'da padişahlık yapmış olan sultanlar ve büyük melikler hakkındadır. Sekiz taifedirler : Saffâriler, Sâmâniler, Gazneliler, Deyâlîme, Selçuklular, Gûrlular, Hârizmliler, Salgurlular, Mulâhade ve Moğollar.

Hernekadar Salgurlular memleketin genişliği olarak onlara müsavi olmasalar da ancak onların aslî dâru'l-mulkleri İran olan Fars ülkesine sahip olmaları, yine hayırlı kuralları sağlamlaştırmaları iyilik anlaşmalarını teyid ederek herkes üzerinde icra etmeleri bu hanedanın önderi - Allâh ona rahmet etsin - Atabek Sa'd b. Ebû Bekr b. Sa'd'ın üstün gelmesi, herkesin onun büyüklüğüne, önderliğine ittifak etmesi, onları gözetme ve terbiye hakları babadan babaya sabit ve lazım olması sebebiyle bu kitabın onları kapsamamasını istemedik.

BİRİNCİ TAİFE SAFFÂRİLER

Devletlerinin hüküm süresi 50 yıl olmuştur. Sayıları 3 tur.

Ya'kûb b. el-Leys

'Amr b. el-Leys

Tâhir b. Muhammed b. 'Amr

YA'KÛB B. el-LEYS.

O ve kardeşleri Sicistân şehirlerinden Bost'da Dirhem b. Nasr b. Râfi' b. Leys'in hizmetinde idiler. Dirhem daima dışarıya savaşa gidiyordu. Ondan önce halkın tamamı ona tâbi idiler. Sonra Dirhem bir ordu hazırladı ve Herât valisi olan Ammâr b. Yâsir ile savaşması için Ya'kûb'a verdi. Ya'kûb gitti ve onu yendi. İşlerini uhdesine aldı ve oraya yerleşti. Kendisine tâbi olmaları için Dirhem'in adamlarını aldattı. Tam bir bağımsızlık ve şevket kazandı. Sicistân'ın tamamını, Kirmân'ı ve Horâsân'ı eline geçirdi. Mu'temid AlAllâh Irak hakimi olan emîr Muhammed b. Tâhir'i onunla savaşması için gönderdi. Tevâfuken o esir düştü ve Ya'kûb'un işi yükseldi. Fars ve Hûzistân üzerine yürüdü. Hepsini fethetti ve Cendinişâbûr'u makam edindi. Orada 265 senesinde vefat etti. Onun ilk ortaya çıkışı 255 senesinde idi.

'AMR B. el-LEYS

Kardeşi ölünce onun yerine geçti. Kardeşinin istilâ ettiği yerleri kendi tasrufuna aldı. Onun adına hutbe okudular. Ondan önce hutbede halifeden başkasına dua etmiyorlardı. Rebûlâhir'in ortasında 287 senesinde İsmâil b. Sâmanî Belh içinde onu esir etti ve Hazreti el-Mu'tezid'e gönderdi. Bağdât hapishanesinde açlıktan öldü. Yolculuklarda onun mutfağını iki yüz deve çekiyordu. Bir gözü vardı. Şîrâz'ın Câmî' Mescid-i Atîk onun eserlerindedir.

TÂHİR B. MUHAMMED B. 'AMR

'Amr b. el-Leys esir düşünce Tâhir kaçtı ve Sicistân'a gitti. Asker topladı ve Fars'a geldi. Mu'tezid babasını tam bir ordu ile onunla savaşmaya gönderdi. Tâhir ondan kaçtı ve Sicistân'a gitti. Orada öldü. Saffârîler'in devleti sona erdi.

İKİNCİ TAİFE SÂMÂNİLER

Devletlerinin süresi 102 yıl altı aydır. Sayıları 12 kişidir. Devletlerinin sınırı Türk diyârından Hint, Fars ve Irak sınırına kadar idi. Makamları Buhârâ idi. İsimleri şu şekildedir :

İsmâîl b. Ahmed es-Sâmânî

Ebû Nasr Ahmed b. İsmâîl

Ebu'l-Hasan Nasr b. Ahmed

Nûh b. Nasr b. Ahmed

'Abbulmelik b. Nûh b. Ahmed

Mansûr b. Nûh

el-Emîr Nûh b. Mansûr

Ebu'l-Hars Mansûr b. Nûh

'Abbulmelik b. Nûh

el-Mustansır İsmâîl b. Nûh es-Sâmânî

el- EMİR EBÛ İBRÂHİM

İSMÂÎL B. AHMED es-SÂMÂNÎ

Sâmânîler'den ilk padişahlık yapan o idi. Âdil ve rey sahibi bir insandı. Daima halifelere açıkça itaat ediyordu. Dîvân emirlerini izlemeye değer vermeyi lazım ve vacib biliyordu. Padişahlık süresi 8 yıl idi. Tiffis şehri onun eserlerindedir.

el-EMİR EBÛ NASR AHMED B. İSMÂÎL

Babasından sonra verâset ve halifenin takdimi ile 6 yıl üç ay padişahlık kurallarını icra etti. Ondan sonra kölelerinin bazısının eliyle öldürüldü.

el-EMİR EBU'L-HASAN NASR B. AHMED

Adalette, doğrulukta, yardım eli uzatmada, kölelere yardım etmede, düşmanları kahretmede 30 yıl padişahlık ve saltanat sancağını yükseltti. Sonra şehâdet dizginini ile dünya efendiliği ahiret mutluluğuna bağladı ve birleştirdi.

el-EMİR NŪH B. NASR

Saltanatta 19 yıl kaldı ve devleti sona erdi.

el-EMİR 'ABDULMELİK B. NŪH

Dünyada 7 yıl altı ay on beş gün at sürdü. Sonunda attan düştü ve öldü.

el-EMİR MANSŪR B. NŪH

Padişahlık süresi 15 yıl dokuz ay idi.

el-EMİR NŪH B. MANSŪR

Horâsân emîrleri Nûh b. Mansûr'a karşı âsi oldular. O onların şerlerinin üstesinden gelmesi için Gazne muhafızı olan Nasıruddîn Sebuk Tegin'e mektup yazdı. Kıyâdet Cuyûş Horâsân'ı ona verdi. Bu (olay) 384 senesinde oldu. Onun padişahlık süresi 21 yıl yedi ay idi.

el-EMİR EBU'L-HARS MANSŪR B. NŪH

1 yıl dokuz ay padişahlık yaptıktan sonra Hasan'ın oğlu Bektûzûn onu esir etti ve kardeşine biat etti.

el-EMİR 'ABDULMELİK B. NŪH

Padişahlık sırası ona geçince Kıyâdet Cuyûş Horâsân'ı Sultan Mahmûd'dan almak istedi. Bu yüzden aralarında muharebe ve savaş oldu. 'Abbulmelik yenilmiş olarak Buhârâ'ya gitti. Türk meliki İlek Han onun üzerine saldırdı ve galip geldi. Onun memleketi olan Mâvrâunehr'i ele geçirdi.

el-MUNTASİR İSMÂİL B. NŪH

'Abbulmelik esir olunca o kaçtı ve Horâsân'a geldi. Oradan Curcân'a ve Rey'e gitti. Hiç bir yaratıktan vefa kokusu onun burnuna ulaşmadı. Aksine hepisinden zahmet ve dert çekti. Sultan Mahmûd ona yol verdi. İtifâken Huld b. Behîc el-Arabî'ye gitti. Orada onu öldürdüler. Sâ mânîler'in devleti sona erdi.

ÜÇÜNCÜ TAİFE GAZNELİLER

Sayıları 12 kişi. Devletlerinin süresi 160 yıl. Hernekadar bu gurubun devletlerinin başlangıcı Deyâlîme dönemi zamanında ise de ancak onlar Sâmânîler'in köleleri oldukları için - şüphesiz köleler onlardan bir kavimdir- bu iki gurubu birbirlerinden ayırmak istemedik. İsimleri şu şekildedir :

es-Sultan Mahmûd b. Sebuk Tegin

es-Sultan Mes'ûd b. Mahmûd

es-Sultan Muhammed b. Mahmûd

es-Sukitan Mevdûd b. Mes'ûd

es-Sultan Mes'ûd b. Mahmûd

es-Sultan Ali b. Mes'ûd b. Mahmûd

es-Suktan 'Abburreşîd b. Mahmûd

es-Sultan İbrâhîm b. Mes'ûd b. Mahmûd

es-Sultan Mes'ûd b. İbrâhîm

es-Sultan Arslanşâh b. Mes'ûd

es-Sultan Behrâmşâh b. Mes'ûd

es-Sultan Husrevşâh b. Behrâmşâh

es-SULTAN YEMÎNUDEVLE

EBU'L-KÂSİM MAHMÛD B. SEBUK TEGİN

387 yedi senesinde Nâsiruddîn Sebuk Tegin vefat etti. Kıyâdet cuyûş verâsetin hükmü ve Nûh b. Mansûr'un isteği ile onun üzerine yürüdü. 'Abbulmelik yenilince tam kuvvet ve şevket buldu. Horâsân ve Sicistân memleketlerinde mustakil oldu. Hilâfet merkezinden teşrif ve ahdnâme ile faydalandı ve sultan lâkabını aldı. Ondandır aldığı yardım ile Fahrûddîn Deylemî'nin çocuklarından kendisine gelen zulumden dolayı Curcân ve Irak üzerine yürüdü. Onlardan kurtuldu. Hint yönüne gitti. Onların birçok kalelerini ve şehirlerini fethetti. Hidlerin puthanelerini harap etti. Dine güzellik verdi. Dini adalet ve insafla süsledi. Onun adına birçok kitaplar yazdı. Sonunda İsrâîl b. Süleyman b. Selçuk'u Mâverâünnehir'den çağırdı. Onların çok olmalarından korkması sebebiyle onu yakaladı

ve Hint ülkesinde Kalencâr kalesine gönderdi. Orada öldü. Onların başkaldırması ve çocuklarının zaafi sebebi onun ele geçmesine sebep oldu. 422 senesinde öldü.

es-SULTAN MES'ÛD B. MAHMÛD

Sultan Mahmûd Horâsân ve Irak sultanlığının Mes'ûd'a olması ve Hint ve Gazne'nin Muhammed'e olması için vasiyet etmişti. Mes'ûd hutbede kendisini ortak etmesi için kardeşinden istekte bulundu. Muhammed (bu isteğe) icabet etmedi.

Sonra Mes'ûd Gazne üzerine yürüdü. Onun varmasından önce Yûsuf b. Sebuk Tegin Muhammed'i esir etti ve Bulbâd kalesine gönderdi. Ondan sonra Mes'ûd varınca Yûsufu da esir alarak hapsetti. Babasının bütün memleketini kendi hükmü altına aldı ve tek başına orada tasarruf etti. O zamanda Selçuklular Ceyhun'dan geçtiler ve Horâsân'a geldiler. Mes'ûd bunlarla birkaç kez savaş ve anlaşmalar yaptı.

Sonunda hicri 438 senesinde yenildi ve yönünü Gazne'ye çevirdi. Muhammed onun meşguliyet döneminde kurtulmuş ve bağımsızlık kazanmıştı. Mes'ûd Gazne'ye varınca Muhammed onu yakaladı ve kaleye gönderdi. Arkasından oğlu Ahmed kaleye gitti ve onu öldürdü. Bu (olay) 433 yılında oldu.

es-SULTAN MUHAMMED B. MAHMÛD

Babasından sonra yaklaşık 14 yıl memleketlerde ve vilâyetlerde padişahlık yaptı. Onun üzerinden geçen geçti. Kardeşi öldürülünce Mevdûd b. Mes'ûd onu üzerine yürüdü ve galip geldi. Babasının kisası olarak onun bütün çocuklarını öldürdü.

es-SULTAN EBU'L-FETH MEVDÛD B. MES'ÛD B. MAHMÛD

Kisas yapınca amcasının memleketinde yaklaşık 7 yıl tasarrufu elinde bulundurdu. 441 senesine varınca yüzünü toprağa çevirdi (öldü).

es-SULTAN MES'ÛD B. MEVDÛD

Babası öldüğü zaman o çocuktü. Birkaç gün padişahlık onun adına idi. Sonra memleketin ileri gelenleri ve devlet erkanı amcası üzerinde ittifak ettiler. Şâhlik tacını onun başının üzerine koydular.

es-SULTAN ALİ B. MES'ÛD

Padişahlık sırası ona geçince uzun yıllar kalede mahpus olan 'Abdurreşîd b. Mahmûd kurtuldu ve asker topladı. Ali ona yenildi.

es-SULTAN 'ABDURREŞİD B. MAHMÛD

Yaklaşık 7 yıl padişahlık yaptı. 450 senesinde vefat etti.

**es-SULTAN EBU'L-MUZAFFER
İBRÂHİM B. MES'ÛD B. MAHMÛD**

Onun devleti 50 senesinden 498 senesine kadar devam etti. Kendi evini hiç bina etmedi. Ancak Allâh celle ve alâ için bir mescid yada bir medrese inşa etti.

es-SULTAN MES'ÛD B. İBRÂHİM

16 yıl süresince padişahlık yaptı. 508 senesinde dünyadan göçtü.

es-SULTAN ARSLANŞÂH B. MES'ÛD

Verâset yoluyla memleketin dizginini kendi tasarrufu kabzasına aldı kardeşi Behrâmşâh ondan kaçtı ve dayısının oğlu olan sultan Sencer Selçukî'ye ilticâ etti. Sencer onun refâkatinde Gazne'ye geldi ve Arslan ile savaştı. Zafer elde etti. Arslan yenilerek gitti. Sencer Behrâmşâh'ı tahta oturttu ve Horâsân'a geri döndü.

Sonra Arslanşâh döndü. Behrâmşâh ondan kaçtı ve tekrar Sencer'in hizmetine girdi. Ondan tam bir ordu aldı, Gazne'ye gitti. Arslan galip geldi ve onu öldürdü. Bu (olay) 512 senesinde oldu.

es-SULTAN BEHRÂMŞÂH B. MES'ÛD

Gûrlular'ın ilk meliklerinden olan 'Alâuddîn Huseyn b. el-Hasan ona karşı baş kaldırdı ve Gazne'ye gitti. Behrâmşâh ondan kaçtı. O kardeşi Seyfuddîn'i Gazne'de bıraktı ve döndü. Sonra Behrâmşâh Gazne'ye geldi ve Seyfuddîn'i ineğe bindirdi ve şehirde gezdirdi. Bu haber 'Alâuddîn'e ulaştı ve bundan dolayı çok üzüldü. Büyük orduyla Gazne üzerine yürüdü. (Daha) o varmadan Behrâmşâh öldü.

SULTAN HUSREVŞÂH B. BEHRÂMŞÂH

Babasının yerinde oturdu. 'Alâuddîn (Gazne'ye) varınca Husrevşâh kaçtı ve Hint diyârına gitti. 'Alâuddîn Gazne'yi yağmaladı ve çok insanı öldürdü. Kardeşi Sâm b. el-Hasan'ın çocukları Gıyâsuddîn Ebu'l-Feth Muhammed ve Şehabuddîn Ebu'l-Muzaffer orada kaldı. Onlar çeşitli hileler ile Husrevşâh'ı kendilerine güvendirdiler. Ansızın onu ele geçirdiler ve kaleye gönderdiler. Gazneliler'in memleketlerinin hepisini kurtardılar. Delî şehrinde ikamet ettiler. Husrevşâh 555 yılında vefat etti. Gazneliler'in döneminden ümid kesildi. Bir müddet sonra Gıyâsuddîn (de) öldü. Memleketin hepsi Mulâhade'nin Herât'da kendisini bıçakladığı Muhammed b. Tekiş zamanına kadar tek başına buyruk olarak Şehabuddîn'in tasarrufuna kaldı.

Sonra onun kölelerinden olan sultan Şemsuddîn itilmiş onun yerine geçti. Onun çocuklarının zamanına kadar Hint saltanatı ona teslim oldu. Gûrlular'dan şu 3 kişinin 'Alâuddîn, Gıyâsuddîn ve şehâbuddîn'in dışında padişahlık yapıp yapmadıklarını bulmadık. Allâh daha iyi bilir.

DÖRDÜNCÜ TAİFE DEYLEMİLER

Sayıları 18 kişidirler. Devletlerinin süresi yaklaşık 126 yıl idi. İsimleri ve nesepleri şu şekildedir :

- İmâduddevle Ebu'l-Hasan Ali b. Buveyh
- Ruknuddevle el-Hasan b. Buveyh
- Muizuddevle Ahmed b. Buveyh
- Adududdevle Ebû Şuca' Fennâ Husrev b. Hasan
- Fahruddevle Ali b. Ruknuddevle
- Mueyyiduddevle Buveyh b. Hasan
- Izzuddevle b. Muizuddevle
- Mecduddevle Rustem b. Fahruddevle

Şerefuddevle Ebu'l-Fevâris b. Adudduddevle

Samsâmuđdevle Ebû Kâlıncâr Merzubân b. Aduddevle

Bahâuddevle Ebû Nasr Husrev b. Fîrûz b. Aduddevle

Sultanuddevle b. Bahâuddevle

Muşerrifuddevle Hasan b. Bahâuddevle

İmâduđdînüllâh İzzulmulûk Ebû Kâlıncâr Merzubân b. Sultanuddevle

el-Meliku'r-Râhîm Ebû Nasr Husrev b. Fîrûz b. İzzulmulûk

el-Melik Ebû Mansûr Fulâd Sutûn veled-i İzzulmulûk

el-Melik Ebû Ali Keyhusrev veled-i İzzulmulûk

el-EMİR İMÂDUĐDEVLE

EBU'L-HASAN ALİ B. BUVEYH ed-DEYLEMÎ

Devamlı Nasıru'l-hak'ın hizmetiyle meşguldü. O şehit olunca İmâduđdevle kaçtı ve Horâsân'a gitti. Oranın valisinin hizmetiyle meşgul oldu. Deylemîlerden birçok gurup onun etrafında toplandılar. Vâli onu şevketinden korktu ve onu hapsedmek istedi. İmâduđdevle bu durumdan haberdar oldu, ondan kaçtı ve İsfehân yönüne gitti. Oranın valisi Ebu'l-Muzaffer b. Yâkut ona (şehre girmesi için) izin vermedi. İmâduđdevle kastettiği yeri ve sığınağı bulamayınca zorunlu olarak onunla savaşa girişti. Muzaffer'i esir etti ve İsfehân ona teslim oldu.

Sonra haber Yâkut'a ulaştı. O Şîrâz'da idi. Asker topladı ve yönünü İmâduđdevle'ye çevirdi. Onunla savaştı ve yenilmiş olarak geri döndü. İmâduđdevle onun arkasından Fars'a oradan da Huzistân'a geldi. Hepsini fethetti. Bağdât'ın mallarını ve işlerini kendi tasarrufuna aldı. Hutbede halifeye dua ettikten sonra ona da dua ettiler. Muizzuddevle'yi orada görevlendirdi. Ruknuđdevle Rey'e ve İsfehân'a ulaştı. Kendisi Şîrâz'da ikamet etti. Orada öldü. Sâbî " Tâcî " (isimli) kitabında onların Behrâm-ı cûr'un neslinden olduğunu belirtmiştir. İslâm'ın ilk dönemlerinde onların ataları kaçtılar ve Cîlân' gittiler. Onun padişahlık süresi 16 yıl idi.

RUKNUĐDEVLE

EBÛ ALİ el-HASAN B. BUVEYH

İmâduđdevle ölünce Ruknuđdevle Şîrâz'a geri geldi ve bir müddet orada kaldı. Sonra memleketi çocuklarına taksim etti. Fars'ı İzzuddevle'ye verdi. İsfehân, Kûm, Kazvîn ve Ebruzencân'ı Mueyyıduđdevle'ye verdi. Hemedân, Dinever ve havalisini Fahruddevle'ye verdi. En küçük oğlu Ebu'l-'Abbâs'ı İzzuddevle'ye emanet etti ve Rey'e gitti. Orada vefat etti. Onun padişahlık süresi 27 yıl idi.

el-EMİR MUİZUDDEVLE
EBU'L-HASAN AHMED

Kardeşi tarafından Bağdat'a hakim idi. Oradan Mısır ve Şâm'a azmetti Orayı fethetti. Runuddevle döneminde vefat etti.

el-EMİR ADUDUDEVLE
EBÛ ŞUCA' FENNÂ HUSREV

Buveyhîler'in göz nurudur. Cihân meliklerinden hiçbirisi ilimde ve sanatta onu derecesine kavuşmadı. Onun eserleri, övülecek şeyleri ve eşit davranışı maruf ve meşhurdur. Onun eserleri Bağdât ve Şîrâz hastaneleridir. Emîru'l-müminîn Ali b. Ebî Tâlib'in Kûfe'deki şehitliğini - kerremellahu vechehu - o ortaya çıkardı. Dünyada benzeri olmayan ve kendisine Bend-i emîr dedikleri bir bendi nehir kenarında yapmıştır. Bend-i emîr diye maruftur. Bu bendi yapan emîr Kelfiker idi. bendi yaptığı zaman suya attı. Şîrâz tarafında gayet güzel bir şehir bina etti. Bugün bir mezra dır ki ona Sûk-i emîr derler. Izzuddevle Bahtiyâr b. Muizzuddevle öldürülünce Izzuddevle Bağdât tarafına gitti. Mısır ve Şâm'da olup o bölgeye sahip olan onun çocukları el-Umdetuddevle Ebû İshâk ve emîr Ebû Tâhir'i ele geçirdi. Ondan sonra Bağdât ona ve çocuklarına kaldı. Onun ölümü Bağdat'a idi. Kabri Kûfe şehitliğindedir. Kâdî Ebû Bekr Bakkılânî eş-şeyh ve şuyûh Ebû 'Abdullah el-Hatîf, el-Kâdî Ebû Bekr Beyzâvî ve el-ustâd el-allâme Ebû Ali en-Nesevî onun muassırlarındandır. Sâdât'dan üç kabileyi getirmesi için Mekke'ye Şeyhu'l-Ekber'i gönderdi. Hayr şehrini onlara vakfetti. Sâdât onun bereketinden Şîrâz'da kaldılar. Onun padişahlık süresi 34 yıl idi.

MUEYYİDUDDEVLE
EBÛ MANSÛR BUVEYH RUKNUDEVLE

Babasının zamanında Isfehân'da idi. Babası ölünce Rey'e gitti. Babasının yerinde 7 yıl altı ay oturdu. O, Fahruddevle ve Taberistân, Kuhistân ve Horâsân valisi olan Semsu'l-Meâlî Kâbûs arasında savaş oldu. Hepsinde zafer onundu.

FAHRUDDEVLE
EBU'L-HASAN B. ALİ B. RUKNUDEVLE

Babasının vasiyeti gereği Hemedân'da bulunuyordu. Sonra Mueyyiduddevle Izzuddevle'nin yardımıyla onu rahatsız etti ve Nişâbûr'a gitti. Mueyyiduddevle ölünce Sâhib İsmâil b. Abbâd ona mektup yazdı ve geri döndü. Kendi ve Mueyyiduddevle'nin

malını ve mülkünü kendi tasarrufuna geçirdi. Diğer 13 yıl on bir ay yönetimde kaldı. Ondan üç çocuk kaldı : Mecduddevle Ebû Tâlib Rustem, Şemsuddevle Ebû Tâhir Muhammed ve Izzuddevle Ebû Şeca'. Mecduddevle onun yerine geçti. Sultan mahmûd b. Sebuk Tegin ona müstevli oldu. Onun bütün memleketini kendisi için kurtardı.

**ŞEREFUDDEVLE
EBU'L-FEVÂRİS ŞİRZİL B. ADUDUDEVLE**

Babası öldüğü zaman o Kirmân'da idi. Haber alınca Şîrâz'a geldi ve oradan Bağdât'a gitti. Babasının memleketini kendi tasarrufu altına aldı. Bu durum et-Tâi' Billâh'ın zamanında idi. 2 yıl altı ay padişahlık yaptı.

SAMSÂMUDEVLE EBÛ KÂLİNCÂR el-MERZUBÂN

Izzuddevle ile Bağdât idi. Izzuddevle ona kendi veliadlığını verdi. Babasından sonra 4 yıl altı ay müddetince Bağdat emîri idi. Ondan sonra Şerefuddevle Bağdât'a gidince emîrliği geri aldı ve Şerefuddevle ile Şîrâz'a gitti. Şerefuddevle vefat edince ona biat ettiler. Dokuz ay padişahlık yaptı. Ondan sonra Izzuddevle'nin çocukları Ebu'l-Kâsım ve Ebu'n-Nasr ona karşı baş kaldırdılar . O yenildi ve Şîrâz yakınlarında Dûdmân'da öldürüldü.

BAHÂUDDEVLE EBÛ NASR HUSREV B. FÎRÛZ B. ADUDDUDEVLE

Şerefuddevle'nin veliahdı idi . Şerefuddevle hayatta iken o Bağdât emîri idi. Samsâmudevle öldürülünce Fars'a geldi. Kâdir Billâh Şahinşâh Kıvâmuddîn lâkabını verdi. 24 yıl üç ay süresince padişahlık yaptı. Ezcân'da öldü.

SULTANUDEVLE EBÛ ŞUCA' B. BAHÂUDDEVLE

Basının veliahdı idi. 12 yıl dört ay padişahlık yaptı. Onun zamanında kardeşi Kıvâmudevle Ebu'l-Fevâris Şerzil baş kaldırdı ve zafer elde edemedi.

**MUŞERRİFUDEVLE
EBÛ ALİ el- HASAN B. BAHÂUDDEVLE**

Sultanuddevle Bağdât'tan geri dönünce Kâdir Billâh emîrliği ona verdi. 5 yıl iki ay süresince emîrlik yaptı ve Bağdât'da vefat etti.

İMÂMUDDÎNULLÂH İZZU'L-MULÛK
EBÛ KÂLÎNCÂR el-MERZUBÂN B. SULTANUDEVLE

Sultanuddevle ölünce o ve amcası Celâludevle Ebû Tâhîr Fîrûz Husrev arasında yaklaşık 4 yıl savaş oldu. İşi doğru gitmedi. Sonra barış yaptılar. Safer ayında 430 senesinde hilâfet merkezinden ona hilat ve sancak gönderdiler. Onun zamanında Minûçehr'in neslinden olan Şebânkâre İsmâîl, Erdeşîr-i Bâbekân'ın torunlarından olduğunu (da) söylerler İslâm'dan önce Fars komutanlarından idiler. İslâm'ın şevketinden ve ortaya çıkışından darbe yemişlerdi. Hayvan bakıcıları ile Erzin bölgesinde yer edinmişlerdi. İsfehân valisi Bâsferâs'tan kaçtılar ve Dârâbcird'e gittiler. Onların en iyisi olan Muhammed b. Yahyâ o bölgeyi ele geçirdi ve beş nöbet çaldı. Deylemler'in işi karıştı. Onların bitmesi mümkün olmadı. Hâlen Fars'da o bölge onun çocuklarının elindedir.

el-MELÎKU'R-RAHÎM EBÛ NASR
HUSREV B. FÎRÛZ B. İZZU'L-MULUK

Babasından sonra Bağdât emîri idi. Sultan Tuğrul Beg o emin olana kadar onula ittifak ve barış içine girdi. Onun yanına gitti ve onu esir aldı. Onu öldürmeleri için emir verdi.

el-MELİK EBÛ MANSÛR FULÂD SUTÛN

Izzulmulûk'un çocuklarından (el-melik Ebû Mansûr fulâdsutûn) ile el-Melik Ebû Sa'd husrevşâh arasında Kerât'ta savaşlar ve barışlar oldu. Sonunda Ebû Sa'd özürle öldürüldü. Fars Ebû Mansûr'a kaldı. Sonra annesi Ebû Mansûr'un veziri Sahib adl Behrâm b. Yafet'i öldürmesi için teşvik etti. Fazlûye-i Şebânkâre dedikleri Fazlûye b. Hasan Bend'de Sahib'in komutanı idi. Ebû Mansûr ile çatıştı ve onu ele geçirerek ölene kadar kalede tuttu. (Böylece) Deylemler'in devleti düştü. Fazlûye-i Şebânkâre 448 senesinde Fars'ı fethetti. Ebû Sa'd b. Muhammed gibi hertarafa Şebânkâre emîrleri gönderdi.

Sonra sultan Selçuk Kirmân'a geldi. Onun ile Şebânkâre arasında savaş oldu. (Bu savaştan) dolayı Fars harap oldu. Fazlûye kaçtı ve sultan Alp arslan'ın hizmetine

girdi ve ona ilticâ etti. Fars'ı ondan zorla aldı. Tekrar âsi oldu ve kalede hapsedildi. Sonra Nizâmu'l-mulk onu muhasara altına aldı ve esir etti. Istahr kalesinde hapsedti. Kaleden kaçmak isterken kale komutanı haber aldı ve onu öldürdü.

**el-MELİK EBÛ ALİ B.
KEYHUSREV B. IZZU'L-MULÛK**

Deylemîler'in büyüklerinden o kalmıştı. Sultan Alp Arslan'dan Nubencân'da kendisine bir görev vermesi sebebiyle razı oldu. Sultan ona Nubencân'ı verdi. Herne zaman sultanın yanına giderse (sultan) onu yanına oturtuyor ve ihtiramda bulunuyordu. 487 senesinde öldü. Yüce Allâh'ın sözü :

**BEŞİNCİ TAİFE
SELÇUKLULAR**

Devletlerinin süresi yaklaşık 160 yıl dır. Sayıları 14 kişi. İsimleri şu şekildedir :

es-Sultan Ruknuddîn Ebû Tâlib Tuğrul Beg Muhammed b. Mikâil b.

Seiçuk

es-Sultan Izzuddîn Ebû Şuca' Alp Arslan Muhammed b. Ca'fer b. Mikâil

es-Sultan Mazuddîn Ebu'l-Feth Melikşâh b. Alp Arslan

es-Sultan Ruknuddîn Ebu'l-Muzaffer Kiyâruk b. Melikşâh

es-Sultan Gıyâsuddîn Muhammed b. Melikşâh

es-Sultan Muizuddîn Ebu'l-Hars Sencer b. Melikşâh

es-Sultan Megîsuddîn Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Muhammed

es-Sultan Ruknuddîn Ebû Tâlib Tuğrul b. Muhammed

es-Sultan Gıyâsuddîn Ebu'l-Feth Mes'ûd b. Muhmûd b. Mahmûd

es-Sultan Megîsuddîn Ebu'l-Feth Melikşâh b. Mahmûd b. Muhammed

es-Sultan Gıyâsuddîn Ebû Şucâ' Muhammed b. Mahmûd

es-Sultan Muizuddîn Ebu'l-Hâris Süleymanşâh b Muhammed b. Mes'ûd

es-Sultan Ruknuddîn Arslan b. Muhammed

es-Sultan Megîsuddîn Tuğrul b. Arslan

es-SULTAN RUKNUDDÎN EBÛ TÂLİB
TUGRUL BEG MUHAMMED B. MİKÂİL B. SELÇUK

Seçuklu hanedanın ilk sultanıdır. Makamı Hemedân'da idi. Ramazan ayında 455 senesinde Rey kapısında öldü. Padişahlık süresi 26 yıl idi.

es-SULTAN IZZUDDÎN EBÛ ŞUCA'
ALP ARSLAN MUHAMMED B. CA'FER BEG B. MİKÂİL

Korkunç ve boyu posu yerinde bir adamdı. Bütün dünyaya galip geldi. Fazlûye ile Fars'a geldi ve Fars'ı aldı. On iki bin süvari ile otuz bin süvariye sahip Rûm meliki olan Barmanus'un üzerine yürüdü ve yendi. Çok hakir olan bir Rûm kölenin eliyle onu kendisine esir etti. Komutan onun adını yazmadığı zaman Bağdât komutanı olan Sa'duddevle yaz dedi. Eğer Rûm melikini ele geçirirse ve kazara ele geçirdi. Her gün bin dinar vermesi şartıyla ona eman ver. Sonunda yönünü Mâverâunneh'r'e çevirdi. Berzm kalesini kuşattı ve aldı. Kutûvâl'ı getirdiler ve onunla bir adam vardı. Sultan ondan açıklama yapmasını istedi. O doğru söylemedi. Sultan idam etmeleri için emir verdi. Sonra o bıçak çekti ve sultanın üzerine yürüdü. Hizmetçiler onu ele geçirmek için çalıştılar. Sultan kendisinin ok atmasına güvenmesi sebebiyle onları men etti ve ok hatalı gitti. O adam kavuştu ve sultanı yaraladı. Bu sebeple öldü. Padişahlık süresi 12 yıl idi.

MUIZUDDÎN EBU'L-FETH
MELİKŞÂH B. ALP ARSLAN

Babasının veliahdı idi. Uygun şansa ve döneme sahipti. Dünyanın birçok memleketi onun tahtı ve idaresi altında idi. Öyleki babasının ve kendisinin veziri olan Nizâmu'l-mulk Hasan, sultan Semerkân'dan ve Han'ı esir etmeden döndüğü zaman Ceyhun denizcilerinin ücretini Antakya'ya gönderdi. Savaşçı denizciler öğrendiler. Kendi ücretlerini Antakya'ya gönderdi diye Nizâmu'l-mulk'ü şikâyet ettiler. Sultan Nizâmu'l-mulk'e söyledi. Nizâmu'l-mulk o para peşindir. Buranın tüccarları para veriyorlar ki Rûm'da değiştirerek alsın. Tarih kitaplarında sultanın yazışmalarda bulunduğu yerler memleketinin sınırlarının ne kadar olduğunu gösteriyor ki ta Ceyhun denicilerinin parasının alınması için Antakya'ya yazı yazıyor. Sultana hoş geldi. 20 yıl süresince mutluluk ve önderlikle padişahlık yaptı. Onun zamanında yaşayan ileri gelenler imamu'l-harameyn Ebu'l Meâlî Abdulmelik Cuveynî idi.

es-SULTAN RUKNUDDÎN
EBU'L-MUZAFFER BERKYÂRUK B. MELİKŞÂH

Babası(nın) veliahdı idi. O ve kardeşleri Mahmûd ve Muhammed arasında savaş oldu. Mahmûd onun zamanında Merzable'de öldü. Muhammed ondan sonra padişah oldu. Onlar birbirleri ile uğraşırken Mulâhade güç kazandı. Hasan Sabbâh'ı görevlendirdi. 'Abbulmelik b. Attâs'ı İsfehân'a gönderdi. Birçok insanı yoldan çıkardı. Padişah onun arkasından İsfhân'a gitti. Muhafızları kandırdı ve kaleyi ele geçirdi. Onun padişahlık süresi 12 yıl idi.

es-SULTAN GIYÂSUDDÎN
EBÛ ŞUCA' MUHAMMED B. MELİKŞÂH

Bekyâruk ölünce saltanat ona geçti. Bağdât üzerine yürüdü. Babasından olan Ayâz ve Sadaka savaşmak azmi ile itaat çizgisinden sapma gösterdiler ve âsi oldular. Onların arasında sert savaşlar ve çatışmalar oldu. Ayâz'ın ordusunun üzerinde bir duman alevlendi ve ejderha şeklinde göründü. Onun korkusundan kaçtılar. Ayâz esir düştü. Sadaka savaşta öldürüldü. Oradan dönünce 'Abullah melik b. Attâs'ı indirene kadar Şâh kalesini muhasara altına aldı. Bütün İsfehân'da gezdirdi o zaman öldürdü. Padişahlık süresi 13 yıl idi.

es-SULTAN MUİZUDDÎN
EBU'L-HARS SENCER B. MELİKŞÂH

Kardeşinin zamanında 20 yıl süresince Horâsân'ın padişahı idi. Muhammed'in ölümünden sonra 40 yıl saltanat sürdürdü. Horâsân'da ikamet etti. Megîsuddîn Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Muhammed ona karşı baş kaldırdı ve yenildi. Ondan sonra tekrar (sultanın) hizmetine girdi. Geri dönmek için özür diledi. Sultan Irak'ta kendi yardımcılığını ona verdi. Onun zamanında Guzlar'ın hayvanları Ceyhun'dan geçtiler. Sultanın hayvanları onlardan zahmet gördüler. Sultan dönmeleri için birkaç kez uyardı. Onlar çok haraç vermeyi kabul ettiler. Sultan onlara eman verdi. Sonunda sultanı onlara getirmek için teşvik ettiler. Guzlar kadınlarını ve çocuklarını önlerine kattılar ve yalvararak öne geldiler. Her evin gümüş vermesini kararlaştırdılar. Sultan geri dönmek istedi. Umerâ bırakmadı. Guzlar ümitsiz kalınca canla başla çatıştılar ve sultanı esir ettiler. Sayısız insanı öldürdüler ve Horâsân ve Kirmân'a yönlerini çevirdiler. Birçok şehri harap ettiler. Sayısız insanı şehit ettiler. İmam Mumammed Yahyâ ki âlimlerin en faziletlisi

imam Muhammed Gazâlî'nin talebesi idi. İşkençe ile öldürdüler Belh'e vardıklarında Guzlar'a katılmış olan sultanın adamlarından bir gurup sultanın müvekkillerini kandırdılar. Bir gün avlanan sultana Ceyhun'da saldırdılar. Turmuz sınırına vardıklarında bir gemiye bindiler ve geri döndüler. Turmuz kalesine gittiler ve (kaleyi) ele geçirdiler. Sultan orada öldü.

Guzlar Irak, Fars ve Kırmân sınırına geldiler. Onların emirleri Bir gün Şebânkâre civarında ava gittiler. Şebânkâre meliki onlara bir pusu kurmuştu. Onları yalnız buldu ve öldürdü.

es-SULTAN MEGİSUDDÎN
EBU'L-KÂSİM MAHMÛD B. MUHAMMED

Irak'da 4 yıl sultan Sencer'in yardımcısı idi ve öldü.

es-SULTAN RUKNUDDÎN
EBÛ TÂLİB TUĞRUL B. MUHAMMED

Amcasının vekilliğinde 3 yıl babasının yerinde idi. (Sonra) öldü.

SULTAN GIYÂSUDDÎN
EBU'-FETH MES'ÛD B. MUHAMMED

Babasının ölümünden sonra 17 yıl Irak sultanlığı yaptı. Onun zamanında çok olaylar oldu. Guzlar sultan Sencer'e karşı ayaklandılar. O ve kardeşleri arasında savaş oldu. Dostları ve yardımcıları her yerde özgürlükten dem vurdular. Atabek İldagez Âzerbâyçân'da, Atabek Cihân pehlivan Irak'ta kardeşinin çocukları olan Salgurlular Melikşâh'a karşı Fars'da ayaklandılar.

es-SULTAN MEGİSUDDÎN
EBU'L-FETH MELİKŞÂH B. MAHMÛD B. MUHAMMED

Sultan Mes'ûd b. Melikşâh ve kardeşi Muhammed'i Atabek Bozâbe ve Tâcuddîn vezir ile Fars'a gönderdi. Sultan Bağdât'da olduğu zaman Bozâbe onları Isfân'a götürdü. Muhammed'i tahta oturttu ve beş nöbet çaldı. Sultan onlara saldırdı. Bozâbe büyük bir ordu ile onu karşılamaya gitti ve öldürüldü. Sultanın çocukları tekrar Fars'a geldiler. Salgurlular baş kaldırdılar. Onlardan kaçtılar. Amcası ölünce tekrar yerine geçti. Emirlere iltifât etmedi. Dört ay sonra emîrler müttefik oldular ve ziyâfete götürdüler. Müvekkil görevlendirildi.

es-SULTAN GIYÂSUDDÎN
EBÛ ŞUCA' MUHAMMED B. MUHMÛD

Kardeşini hapsedtiklerinde o Huzistân'da geldi ve padişahlığa geçti. Meliksâh onu Hemedân'dan Kuşek'e gönderdi. Oradan kaçtı ve Huzistân'a gitti. Muhammed vefat edene kadar orada kaldı. Süleymanşâh tahta oturdu. Ona karşı isyan etti. İsfehân'a geldi ve orayı ele geçirdi. Muhammed'in padişahlık süresi 7 yıl idi.

es-SULTAN MUİZUDDÎN
EBU'L-HÂRİS SÛLEYMANŞÂH MUHAMMED B. MES'ÛD

Sultan Muhammed ölünce umerâ birkaç gün meşveret ettiler ve onun üzerinde müttelik oldular. Musûl'dan getirmesi için birini gönderdiler. Tahta oturtular. Terbiyecisi Arslan'n olduğu Atabek İldakez'in gönlünü almak için onu veliaht yaptı. Bütün gün eğlence ile meşgul oldu. İnsanların nefretini kazandı. Altı ay sonra onu yakaladılar ve 'Alâuddevle'nin kalesine gönderdiler. Arslan'ı Âzerbâyecân'dan çağırıldılar ve tahta oturtular.

es-SULTAN RUKNUDDÎN
ARSLAN B. TUĞRUL B. MUHAMMED

15 yıl ve yedi ay padişahlık yaptı ve Hemedân'da öldü.

es-SULTAN MEGÎSUDDÎN TUĞRUL B. ARSLAN

Babası öldüğü zaman çocuk idi ve padişahlık sırası ona geldi. Atabek Muhammed b. İldakez tam hakim idi ve bütün işler onun tasarruf kabzâsı içinde idi. Mülkün hakimi ve devletin terbiye edicisi idi. O vefat edince saltanat işinin temeli harap oldu. Memleket bağları koptu. Umerâ müttelik oldular ve biraraya geldiler. Kardeşi Kızıl Arslan b. İldakez Irak'a geldi. Saltanat tahtına oturdu. Saltanatına dair beş nöbet çaldı. Birkaç gün sonra gecelerden bir gece Birkaç fedâinin eliyle öldürüldü. Sultan Tuğrul Atabekin gazabından (dolay) acı içinde idi. Onların def edilmesi için sultan Hârizmşâh'a peşpeşe mektuplar yazdı ve yardım istedi. Bu arada büyük bir ordu Rey kapısına geldi. Sultan sayılı birkaç kişi ile yönünü onlara çevirdi. Kendisini onları arasına attı. Kendisi başı çekti adını ve nesebini okudu. Onun etrafı sarılana kadar savaştı. Onu inleye inleye öldürdüler. Selçuklular'ın bu diyârda idaresi sona erdi. Fakat Rûm saltanatı hâlen onların

elindedir. Şimdi sultan 'Alâuddîn Kılıç Arslan b. Mes'ûd b. Kılıç Arslan b. Süleymanşâh b. Kilelmiş'in torunlarının tasarrufundadır. O Rûm memleketinde on dokuz muazzam şehir bina etmiş ve onun çocuklarının elindedir.

ALTINCI TAİFE KUHİSTÂN MELİKLERİ

Onlara Mulâhade derler. Devletlerinin süresi 181 yıl olmuştur. Başlangıç tarihleri 483 senesinin Recep ayının başlarıdır. Bitiş tarihleri 608 senesini Şevvâlî'na kadardır. Sayıları 8 kişidirler :

Hasan b. Ali b. Muhammed es-Sabbâh el-Humeyrî

Kiyâi Bozorg Umîd

Muhammed Bozorg Umîd

Hasan b. Muhammed

Muhammed b. el-Hasan

Celâluddîn el-Hasan Muhammed b. Hasan Nuvmuselmân

'Alâuddîn Muhammed b. el-Hasan

Ruknuddîn Horşâh

HASAN B. ALİ B. MUHAMMED es-SABBÂH el-HUMEYRÎ

İsmeti, zühdü ve iyiliği açık idi. Daima şeriat kuralları koruyordu. Bu hususta o dereceye kadar hukuk ve hadleri uyguluyordu ki içki içmesi sebebi ile kendi çocuğunu öldürdü. İsmâîl b. Ca'fer-i sadık şiasından idi. Onun çocuklarını davet ediyordu. Ehl-i ta'lime inancı vardı. Onun mazher yeri el-mevt kalesi idi. Oranın halkının çoğu onun sözüne kandılar ve davetini kabul ettiler. Onu kendilerine sultan yaptılar. Sonra oradan diğer kaleye ve Kuhistân bölgesine hucum etti. Birçoklarını kuşattı. Muntahir İsmâîl Mısır'dan ona niyâbet ahdi gönderdi. Yaklaşık 35 yıl padişahlık yaptı. Rebîyu'l-ahir'de 18 senesinde öldü.

KIYÂİ BOZORG UMİD

Deyâlîme'den bir adamdı. Onun zamanında ordu komutanı idi ve onun

yardımla her yerde hakimdi. Hasan'ın dönemi bitince onu kendine veliahd yaptı. O da şeriat kurallarının koruyucusu ve Muhammed'in sünnetine riâyet edendi. 14 yıl süresince padişahlık yaptı. Cemâdiyyu'l-evvel'in sonunda 532 senesinde vefat etti

MUHAMMED B. BOZORG UMÎD

Babasının vasiyeti hükmü ile padişahlık yaptı ve onu yerine geçti. Onun gittiği yoldan gitti. Onun Hasan adında bir çocuğu vardı ve çok kötü inanca sahipti. Babasından gizlice yasaklanmış şeylerle meşgul oluyordu. İnsanlara ruhsat veriyordu. Köyü sözler sarfediyordu. İmamet davasını değiştiriyordu. Sonra babası haberdar oldu. İnsanları topladı ve şöyle dedi : Hasan benim oğlumdur ve biz Deylemiyiz, imam değiliz. Herkim onun imam olduğuna inanırsa kâfirdir. Onu hapsedti. İnsanlar onu uygun bulmadılar. Rebîyyu'l-evvel'de 557 senesinde vefat etti.

HASAN B. MUHAMMED

Babası ölünce verâset hükmüyle babasının yerine geçti. Dinsizliğin temelini attı. Ramazan ayının 17'sinde 557 senesinde insanları topladı ve bayram namazı kıldı, hutbe okudu ve bir mektup çıkararak şöyle dedi : Kayıp imam bu mektubu bana yazdı. İnsanlardan sorumlulukları kaldırmıştır. Rebîyyu'l-evvel'de 607 senesinde öldü.

MUHAMMED B. el-HASAN

Babasının yolunda idi. Dinsiz ve hevâ ve hevesine uyuyordu.

CELÂLUDDÎN HASAN

B. MUHAMMED B. HASAN NUVMUSELMÂN

Ona numuselmân lâkabını dinsizliği terkettiği için verdiler. Ced ve babasının izinden gitmedi. Şeriâta tecavüz etmedi. Kendi temiz inancını imamların ve hükemânın onun İslâm anlayışının doğruluğuna hükmetmeleri için hilâfet merkezine açıkladı. Kurcî savaşında sultan Celâluddîn Hârizmşâh ile beraber idi. Ramazan'ın içinde 618 yılında öldü.

CELÂLUDDÎN MUHAMMED B. HASAN

Zamanın çoğunu yalnız geçiriyordu. Cami'de hazır bulunuyordu. Arasına koyun yayıyordu. Daima yanında bulunan Ali ed-Deylemîli bir şahıs idi. Şevvâl'in sonunda

geceleyin 653 senesinde onu öldürdüler. Onun zamanında Carmagûn Kuhistân'a geldi ve onu muhasara etti.

RUKNUDDÎN HORŞÂH

Babasının yerine geçeli 1 yıl olduktan sonra muhasaradan çıktı ve memleketin tamamını Hulâgû Han'a teslim etti. Sonra padişah onu Mengu Han'a gönderdi. Ceyhun'dan geçerken öldürüldü ve onların devleti sona erdi. Allâh daha iyi bilir.

YEDİNCİ TABAKA SALGURLULAR

Sayıları 11 kişidirler. Onların devletlerinin süresi bu kitabın telif tarihine kadar 131 yıldır. İsimler ve nesepleri şu şekildedir :

Atabek Muzafferuddîn Sankur b. Mevdûd

Atabek Muzafferuddîn Zengî b. Mevdûd

Atabek Muzafferuddîn Tekle b. Mevdûd

Atabek Muzafferuddîn Tuğrul b. Sankur

Atabek Muzafferuddîn Sa'd b. Zengî

Atabek Muzafferuddîn Ebû Bekr b. Sa'd b. Zengî b. Mevdûd

Atabek Muzafferuddîn Sa'd b. Ebû Bekr b. Zengî

Atabek Muzafferuddîn Muhammed b. Sa'd

Atabek Muzafferuddîn Muhammedşâh b. Salgurşâh b. Sa'd b. Zengî

Atabek Muzafferuddîn Selçukşâh b. Salgurşâh b. Sa'd b. Zengî

Atabek Muzafferuddîn Âbiş binti Sa'd b. Ebî Bekr

Bilmek gerekir ki Fars Deyâlîme döneminin sonlarından Salgurlular'ın devrinin başına kadar yaklaşık 80 yıl Selçuklular'ın tasarrufu altında idi. 455 senesinde sultan Alp Arslan Fars'a geldi, eline geçirdi ve Fazlûye'yi görevlendirdi. Salgurlular'ın başkaldırdığı 543 senesine kadar bir padişah onların üzerine tayin edildi. Birkaç yıl içinde onlardan 7 kişi hükmettiler.

Alp Arslan'ın Fars'a getirdiği Fazlûye Şebânkâre olup ondan Fars'ı kabullenerek aldı. Ruknudevle Humâr Tegin. Şebânkâre'nin kökünü kazan ve onları ezen atabek Celâluddîn Çavfî. Şîrâz ortasında medrese yapan ve Hemedân kapısında öldürülen atabek Karâçi. Karâçi öldürülünce atabek Mengubars Şîrâz'a geldi ve Ümmügülsüm mezarı civarında medrese yaptı ve mezarı oradadır. Lâlâ medresesini bina eden Ebû Lâlâ onunla beraber olmuştur. Irak yolu üzerinde olan Lâlâ ribâtını da o yapmıştır. Bu Nasr Mengubars ile beraber olmuştur. Atabek Bozâbe Mengubars'den sonra padişah çocukları ile Şîrâz'a geldi. Belirttiğimiz gibi İsfehân kapısında öldürüldü. Karısı Zâhide hatun Şîrâz şehrinde medrese ve yüksek minare yapıp onu (bedenini) parçalarını toplayıp oraya nakletti. Medresenin eğitim ve öğretim (görevini) başta Kâdî Murtezâ Hanefî'ye verdi. Ondan sonra ondan incindi ve geri aldı. Kendisi va babası Şîrâz imamlarının, hukemânın ve hatiplerinin ileri gelenlerinden olan ve kendisinden daha eski ve daha büyük aile olmayan Kâdî Nasıruddîn Serâbî'ye verdi.

Bozâbe öldürülünce Melikşâh b. Sultan Mahmûd Fars'a döndü ve 1 yıl Fars'da hükmetti.

**ATABEK MUZAFFERUDDÎN
SANKUR B. MEVDÛD es-SALGURÎ**

Melikşâh'a karşı ayaklandı ve onu yendi. Fars Sankur'a kaldı. 13 yıl padişahlık yaptı. Şîrâz'da bir ribât, mescid ve yüksek minare yaptı. O mescidin tedris (görevini) Fahrüddîn Ali b. el-Merîmî'ye verdi. Bu kıssa " Mevdûh " (adlı) kitabın başında irâd olmuştur. Veziri Sultan b. Muhammed'in vezirliğini yapmış olan Tâcuddîn şîrâzî idi. Onun başkaldırma zamanında Melikşâh cihetinden hakim idi. Şîrâz'da medrese-i tâcî denilen medrese, bir ribât ve minare yapmıştır. Mescid ve medreseler olarak birçok imarlar yaptı ve öldü.

**ATABEK MUZAFFERUDDÎN
ZENGÎ B. MEVDÛD es-SALGURÎ**

Kardeşi öldüğü zaman o kayıp idi. Beyzâ'da sâbikî ribâtını yapmış olan kızkardeşinin kocası ve akrabalarından olan Alp Arslan memlekete tamah ettiler. Zengî dönünce onların arasında savaş meydana geldi. Zengî zafer kazandı ve onları öldürdü. 14 yıl süresimce padişahlık yaptı. Şeyh-i kebîr Ebû Ali b. Hafifin- kaddesellâhu ruhehu ribâtı küçük bir zâviye idi. Onu imar ettiğini, eklemelerde bulunduğunu ve üzerinde

vakıflar yaptığını söylüyorlar. Atabek Ebû Bekr onu yeniden inşa etti. Yüksek birtakım imarlar ve birtakım eklemelerle tamamladı. Diğer birçok vakıflar üzerinde eklemeler yaptı. Son zamanlarda şeyh eş-şuyûh Muînuddîn kusegînin - kaddesellâhu ruhehu - iltıması ile cuma namazını orada kılmak için emretti.

**ATABEK MUZAFFERUDDÎN
TEKLE ZENGÎ B. MEVDÛD es-SALGURÎ**

Babasının veliahdı idi. Çok âdil ve iyi huya sahipti. 20 yıl süresince padişahlık yaptı. Sankur mescidinin yakınında bulunan Bezirganlar hanı onun eserlerindedir. Dönemin kâdısı ve birtakım kerâmetlere sahip olan Hâce Emînuddîn Kâzerûnî onun veziri idi. Şîrâz'da cami-i atîk yakınında medrese ve bir rıbât yapmıştır.

ATABEK MUZAFFERUDDÎN TUGRUL B. SANKUR

Sanatçı ve sanat sever bir padişah idi. Fakat tedbirleri yoktu. İki üç kere atabek Tekle üzerine saldırdı ve Irak'dan asker getirdi. Her defasında bir kaç ay padişahlık yaptı. Sonunda Şîrâz şehrinde savaştılar ve esir düştü. İstahr kalesinde hapsedtiler ve gözlerine mil çektiler.

**ATABEK MUZAFFERUDDÎN
EBÛ ŞUCA' SA'D ZENGÎ**

Tekle'den sonra atabeklik ona geçti. Cömertlik ve yiğitlikte yegâne idi. Kirmân'ı aldı ve kardeşinin oğlu Muhammed b. Zeydân'a verdi. Sonra o amcasına âsi oldu. Râzî Zuzenî onun üzerine yürüdü. Onu aldattı ve geri aldı. Atabek Sa'd Irak üzerine yürüdü. İsfehân ve Irak şehirlerini aldı. Oranın büyüklerini ve ileri gelenlerini Şîrâz'a getirdi. 614 senesinde sultan Mahmûd Tekiş askerle Irak'a geldi. Atabek Sa'd bin kişi kadar bir orduyla Hayl-i Bozorg'da Sultana saldırdı. Sultanın askerlerinden çoğunu öldürdü. Sonunda atı hata yaptığı için esir düştü. Onun cesareti ve büyüklüğü sultanın onu öldürmesini engelledi. Bir müddet onu elinde tuttu. Ondandır sonra kızı Meleke Hâtûn'u sultan Muhammed Tekiş'in oğlu Celâluddîn için istedi ve Atabek (kızı) verdi. Zengî adındaki çocuğu Nevâ'ya gönderdi. (Sultan) atabek'e hilat verdi ve geri Fars'a gönderdi. Geldiği zaman emîrler ve ileri gelenler oğlu Ebû Bekr ile ittifak kurmuşlardı. Askerle babasının önünü kesti. Baba ile oğul arasında savaş oldu. Umerâ uzaktan babasının şevket ve yiğitliğini görünce döndüler ve atabek Ebû Bekr'i kurtardılar. Ondandır sonra aralarında (

tekrar) savaş oldu. Atabek Ebû Bekr'i ele geçirdiler ve kaleye gönderdiler. 7 yıl esir kaldı. Ruknuddîn salâh kirmânî ve Hâce Amîduddîn Ebû Nars Efzerî onun vezirlerinden idi. Atabek Sa'd eserleri : Şîrâz'da ondan daha yüksek bina olmayan mescid-ı cami-i cedîd dir. Irak yolu üzerinde bir rîbât yapmıştır. Ona kork diyorlar. Yolcular için vakıflar yapmıştır. Şîrâz sûru harap olmuştu ve o yeni bir sûr çekti. Şeyh Sa'di onun şeyhi dir.

Onun padişahlık süresi 29 yıl idi. Can çekişirken atabek Ebû Bekr'i getirdiler. Varır varmaz öldü. Atabek Ebû Bekr tahta geçti. Onunla müttefik olup savaştan kaçan bazısı kaçtı bazısını hapsedti.

ATABEK MUZAFFERUDDİN KATLIHAN EBÛ BEKR ABDULLAH B. SA'D B. ZENGÎ

Dünyayı süsleyen, din seven, dindar. Tanrısal kuvvetle teyid olunan, rabbânî başarı ile başarılı, onun adalet haberleri doğunun en uzak bölgelerinde mütevâtir olan bir padişah idi. Onun faziletinin etkileri batı bölgesinde zâhir oldu. Onun kadrinin büyüklüğü herkesçe takdir edilmiş, onun zikrinin ululuğu dünyaca malumdur. 200 yıl Şebânkâre'nin Buveyhi Deylemiler'le Selçuklular'la ve sultan Gıyâsuddîn ile savaşlarından dolayı harap olan Pars, atabek Sa'd döneminde bir düğün gibi onun hüsn-ü muamelesi ile süslendi. (Çeşitli) bölgelerden ileri gelenler güvenilir faziletli (kişiler) kendi sarayına bağladı. Adaların ve sahillerin çoğunu Bahreyn, Katif, Kis ve ova'yı fethetti. Bazı Hint ülkelerinde yüce ismi adına hutbe okundu.

Harab olan Şîrâz rîbâtları, ibadethaneleri, medreseleri ve mescidleri onun mamur ettiği eserlerindedir. Şîrâz'da güzel hastane yaptı. Beyzâ muzafferî rîbâtı, ebrkuh muzafferî rîbâtı, serbend muzafferî rîbâtı sevâhil yolu üzerinde olan Câbir muzafferî rîbâtı gibi onun yaptığı hayırlı rîbâtlar ve yapıtlardır. Muzafferî sakâ'ye şehrinde pazarlar ve hanlar inşa etti. Onunla beraber bütün memleketin ileri gelenleri ve devlet erkânı ibadethaneler yaptılar. Memleketin komutanı ve medar-ı iftihar olan iki emîri vardı. Mukarubuddîn Ebu'l-Mefâhir Mes'ûd ve Fahrüddîn Ebû Bekr. Onların eseleri ve iyilikleri çoktur ve meşhurdur. İran'da yaptıkları vakıflar ve hayırlar (dan dolayı) onların durumları tam açıklama konusudur. Mukarubuddîn muteabbid ve muhayyır bir adamdı. Onda asla incitme kasdı olmayıp aksine galip olduğu zaman afv ve merhamet ile karşılıyordu. Çaresiz kurtulma imkanı olmayan bir zorlukta Allâh için yollar yapıyordu. Onu ezmeye çalışan herkes derhal rezil ve kötü bir şekilde yeniliyordu. Cemâdiyyu'l-

evvel'in 12'sinde 665 senesinde hakkın rahmetine kavuştu. Şîrâz cami atik plan kendi rîbâtı civarına defnedildi. O rîbâtın civarına bir medrese yapmış ve onun etrafında hastane cami-i cedîd mescidi kapısında daru'l-hadîs Bezeryân olarak maruf olan bir rîbât baġdât yolu üzerinde yapılmıştır. Rindlerin merkezi için orada vakıflar yapılmış ve diġer hayratlar vardır.

Atabek Ebû Bekr döneminde Fars memleketinde bulunan kâdılar ilk olarak kâdî'l-kudât Sa'd Cemâluddîn Ebû Bekr Mîsrî - Allâh ona rahmet etsin - ve son olarak en büyük kâdî'l-kudât İmamuddîn Ebu'l-Kâsım Ömer b. Muhammed'e - Allâh ona rahmet etsin - bırakıldı. Onların hüsn-ü muamelesi ve çalışmaları, kuralları uygulamaları ve dini yüceltmeleri herkesçe bilinmiştir. Atabek Ebû Bekr'in padişahlık süresi - Allâ onun delillerini nurlandırсын - 30 yıl idi.

ATABEK MUZEFFERUDDİN SA'D B. EBİ BEKR

Babası öldüğü zaman o Irak şehrinde ve hasta idi. Hulâġu Han'ın hizmetine girdi. Kendisi adına hutbe okunup sikke basıldıktan on iki gün sonra öldü. Şîrâz'a getirdiler ve oġlu atabek Muhammed'in yaptığı medrese-i âlînin yakınına defnedildi. Allâh'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun.

ATABEK MUZEFFERUDDİN MUHAMMED B. SA'D

Babası öldüğü zaman o çocuk idi. Annesi Bibi Terkân hatun nayîb olarak padişahlık yaptı. 2 yıl sekiz ay sonra ömrünün çiçeġi açmayarak döküldü.

ATABEK MUZEFFERUDDİN

MUHAMMEDŞÂH B. SALGUR B. SA'D B. ZENGİ

Atabek Muhammed b. Sa'd - Allâh onun delillerini nurlandırсын - ölünce askerler ona karşı toplandılar. Yaklaşık bir hafta toplandılar. Evde baş kaldırdı. Sekiz ay süresince padişahlık yaptı. Gece gündüz memleketin işinden gafil olarak zevk ve eğlence ile meşgul oldu. Ondan sonra umerâ atabek Muhammed b. Sa'd'ın annesi Bibi Terkân ile ittifak ettiler. Ramazan ayının onunda cuma günü 661 senesinde atabek Muhammed'in evinde onu ele geçirdiler. Kardeşi Selçukşâh kaleden kaçıp gelince onu Hulâġu Han'ın hizmetine gönderdiler. Düşmanlar ona saldırdılar ve öldürdüler.

**ATABEK MUZEFFERUDDİN
SELÇUKŞÂH B. SALGURŞÂH B. SA'D B. ZENGİ**

Gayet güzel bir surete sahipti. Annesi Selçuklu sultanlarının soyundandı. Muhammedşâh'dan daha büyüktü. Atabek Muhammed b. Sa'd ölünce o kalede hapis idi. Muhammedşâh esir düştüğü zaman Istahr kalesinden kaçtı. Hizmetçilerden bir gurup onun etrafında toplandılar. Muhammedşâh esir edildiği için idare ona geçti. Ramazan ayında Şîrâz'a geldi ve tahta oturdu. Beş ay süresince padişahlık yaptı.

Fazla talihi olmadığı için Şîrâz'da bulunan Moğol şahnelerini öldürdü. Atabek Muhammed'in annesi Bibi Terkân'ı öldürdü. Haksız kanlar döktü. Ondan sonra Moğol askerleri ve etraf melikleri Hulâgû Han'ın hükmü ile onunla savaşmaya geldiler. O kendi askerlerine güvenmedi ve kaçtı. Sıcaklarda gezdi. Sonunda Kazerûn'da durdu. Sonra tüccarlar, etraf melikleri ve emîrler Hulâgû Han'ın hükmü ile Şîrâz'a geldiler. Şîrâz'a bir kötülük yapmadılar. Alış veriş yaptılar. Sonra bir gurup asker atabek Selçukşâh'ın arkasından Kazerûn'a gittiler. Onun askerleri savaş meydanında kaçtılar. Onunla beraber sayılı bir kaç asker kaldı ve savaşlar. İç meliki, Kirmân meliki ve Yezd meliki olan Bibi Terkân'ın kardeşi 'Alâuddevle öldürüldü. Ondan sonra Selçukşâh Kazerûn mescidine gitti. Askerler onun arkasından gittiler ve mescidi kuşattılar. Sonunda esir düştü ve kısâs olarak öldürüldü. Ondan bir kız kaldı ve Şebânkâre'nin karısıdır.

Atabek mazume Abiş hatun ve kızkardeşi Salgom hatun Sefidrûd kalesinde hapis idiler. Kutuvâl Selçukşâh izin vermeyene kadar onları serbest bırakmayacağına yemin etmişti. Selçukşâh'ı bağılı olarak kalenin altına getirince onları kaleden indirmesi için izin verdi. Sonra Selçukşâh'ı nubendhânda öldürdüler. Padişahlığı atabek mazume Abiş hatuna verdiler.

**ATABEK MUZEFFERUDDİN ABİŞ HATUN
BİNTİ SA'D B. EBÎ BEKR B. SA'D B. ZENGİ**

662 senesinde padişahlık sırası ona geçti. Padişahlık sancağını yükseltti. Yüce Allâh bu memleketi onun şemsiyesi altında uzun yıllar onun keremi ve himmeti ile belâli olaylardan korudu. Bugün atabek Zengî'nin soyundan bu cihân padişahı ve kızkardeşi Salgom Hatun, atabek Selçukşâh'ın kızı ve melik-i muazzam Celâluddîn Erkân b. Melikhan b. Mahmûd b. Zeydân b. Zengî - Allâh onların imanlarını artırsın - kalmışlardır.

687 senesinde Âzerbâycân'da daru fenâdan daru bekâya göç etti. Tebrîz şehrinde medfundur.

SEKİZİNCİ TAİFE HÂRİZMŞÂHLAR

Onlara Hârizmşâhlar da derler. Sayıları 8 dir. Devletlerinin süresi yaklaşık 120 yıldır. İsimlerinin ayrıntısı şöyledir :

Hârizmşâh Muhammed b. Enûş Tegin

Hârizmşâh Atsız b. Muhammed

Arslan b. Atsız

Sultanşâh b. Arslan, ona Sultan dediler

es-Sultan 'Alâuddîn Tekiş b. Arslan

Sultan Muhammed b. Tekiş

Sultan Celâluddîn b. Muhammed

Sultan Gıyâsuddîn b. Muhammed

HÂRİZMŞÂH MUHAMMED B. ENÛŞTEKÎN

Enuştekîn Bilkâtekîn Selçuk'un kölesi idi. Sultan Berkyâruk Horâsân padişahlığını emîr Habeşî b. Altuntaş'a verince o Muhammed b. Enuştekîn'i Hârizm'e gönderdi ve ona Hârizmşâh lâkabını verdi. Bu durum 490 senesinde oldu. O adalet, doğruluk ve merhametti ön gördü. Alîmleri ve salihleri ta'zim ve terhîb etti. Hepisi hakkında ihsan ve şefkat buyurdu. Şüphesiz o bölgenin padişahlığı onun ve çocuklarının üzerinde uzun yıllar kaldı.

HÂRİZMŞÂH ATSIZ B. MUHAMMED

Babasından sonra yıllarca padişahlık yaptı. Babasının adalet ve uygulamasına tâbi olmakta hiç sapma göstermedi. 551 senesinde daru bekâya göç etti.

HÂRİZMŞÂH ARSLAN B. ATSIZ

Babası ölünce o veraset hükmü ile memleketin dizginini eline geçirdi. Horasân'ın ve Mâverâunnehr'in bir kısmını tasarrufu altına aldı. Selçuklular'ın zayıflaması sebebiyle ona tam bir bağımsızlık ortaya çıktı. 558 senesinde vefat etti.

HÂRİZMŞÂH SULTANŞÂH

O 'Alâuddîn'den daha küçük idi. Fakat ileri gelenler onunla ittifak kurdular. Onu tahta oturtular. 'Alâuddîn ona karşı isyan etti. Sultanşâh kaçtı ve Gazne'ye gitti. Sultan Ebu'l-Feth Gûrî ona yardım etmedi. Ondan ümit kesince Hatâ'ya gitti. Oradan asker aldı ve Hârizm'e döndü ve şehre yaklaştı. 'Alâuddîn Ceyhun'da onları kuşattı. Hepisinin boğulmaları için onlara yaklaştı. Sonra haber aldılar ve kaçtılar ve Merv'e gittiler. Oradan geri döndü. 'Alâuddîn geri döndü. Padişahlık 589 senesi ramazan hilâli görüldüğünde vefat edinceye kadar Sultanşâh'a teslim oldu.

SULTAN HÂRİZMŞÂH 'ALÂUDDÎN TEKİŞ

Kardeşinin vefatından sonra padişahlık ona geçti. Selçuklular'ın devleti o diyârda sona erdi. Onun işi irtifa gösterdi. Horasân'ın hepisini kurtardı.

SULTAN MUHAMMED B. TEKİŞ

Bu hanedanın devleti onun döneminde en yüksek zirveye ulaştı. Onun talih kuşu çok yükseldi. Mâveraunnehr şehrini fethetti. Âzerbâyçân, Irak ve Bağdât dolaylarında ayaklanma oldu. Hiç kimse ona mukâvemet edemedi. Barış ve itaatten başka uygun (bir şey) görmedi. Sonra dönünce devletinin güneşi battı. Moğol askerleri doğu tarafında onun ezerine saldırdılar. Onların arasında birkaç kez savaş oldu. Sonunda sultan yenildi ve Âzerbâyçân'a gitti. Orada öldü.

SULTAN CELÂLUDDÎN B. MUHAMMED

Hârizmşâh ordusu yenilip dağılınca o Hint taraflarına gitti. Moğol ordusu da onun durumu hakkında malumatı yoktu. Her iki tarafın askerlerinden birçoğu perişan oldular ve geri döndüler. Sonra Sultan Celâluddîn Moğollar'ın döndüğünü anlayınca geri döndü ve Fars'a geldi. Atabek Sa'd b. Zengî'yi gördü. Oradan Bağdât'a geri döndü. Kâdı Bâhâuddîn Kazerûnî ve İmamuddîn Azîzânî elçilik göreviyle gitmişlerdi ve barış yaptılar.

Sonra sultan yönünü Ahlât'a çevirdi. Dört ay süresince orayı muhasara etti. Ondan sonra kuşattı. İnsanları katletti. Oradan Âzerbâycân'a gitti. Atabek Özbek b. Muhammed b. İldakez ondan kaçtı. Sultan Tebrîz şehrinde ikamet etti. Bir müddet orada kaldı. Sonra Gürc'e yöneldi. İsmâîl Sâ mânî'nin yaptığı Tiflis şehrini ve o sınırdaki diğer birkaç şehri fethetti. Sonunda Mugân'a gitti. Moğollar'dan hiç haberi yoktu. Zevk ve eğlence ile meşgul oldu. Ansızın Moğol askerleri ona kavuştular. Ona tâbi olanlar ve dostlarının hepsi dağıldılar. O da kaçtı. Onun sonrası hakkında bilgi yoktur. Bazıları onun birkaç kişi ile Musûl yoluna girdiğini ve Kürtlerin onları tanımadığını, elbise ve ziynetine tamah edip onları öldürdüklerini söylerler. Onun eşi Meleke Hâtun Şâm tarafına gitti. Sa'd b. Ebû Bekr bir kişiyi gönderdi ve onu Şîrâz'a getirdi.

SULTAN GIYÂSUDDÎN B. MUHAMMED

O babasının olayından sonra Şîrâz'a geldi ve yağmaladı. Oradan Kirmân'a gitti. Kirmân meliklerinin ilki ve Mâverâunnehr meliklerinin torunlarından olan Berâk'ın onu öldürdüğünü söylerler.

DOKUZUNCUTAİFE MOĞOLLAR

Onların öncüsü ve lideri Cengiz Han idi. 617 senesinde Hârizmliler'in üzerine yürüdü. O ve çocukları Hatâ ülkesinin çoğunu, Türk (memleketinin) ve İran'ın tamamını fethettiler. Meliklerin memleketini kuşattılar. İran'da hükmeden ve memleketleri kuşatan onun çocuklarından Hulâgû Han idi. O cesur ve rey sahibi bir adamdı. Irak, İrakeyn ve Bağdât'ın tamamını fethetti. Halife Mu'tasım Billâh onun eliyle öldü. 658 senesinde öldü.

ABAKA HAN B. HULÂGÛ HÂN

İyi huylu bir padişah idi. Onun hükmü İran ve Rûm memleketlerinde idi. Adalet ve şefkate tam bir meyli vardı. Müslümanlar hakkında tam iyi bir niyete sahipti. Onun mülkünün medârı, naibi ve mutlak hakımı olan emîr Sûgûncâk akâ idi. Pars ve Bağdât tahsisi onula alakalı idi. Gerçekten beğenilen bir huya, şefkate ve adalete sahipti. Herkesin

dilinde onun şükürü ve övgüsü câri idi. Yine adalet sahibi Şemsuddîn Muhammed b. es-sâhib es-sefid bahâuddîn Muhammed el-Cuveynî memleketin divân sahibi idi. Babadan babaya Horâsân'ın ileri gelenlerinden idi. Onun dergâhında İran sultanları için encümen olup geçmiş sultanlar döneminde işlerin hal ve akdi onların elinde idi. İran memleketinde onun sahip olduğu başarı gibi hiç bir vezir göstermemişlerdir. İlk zamanlarda memleketin yararlı işlerinin neşr u nemâ bulmasıyla meşgul olup çeşitli kemâlât ve faziletli ilimler toplayıp, hayırlı kuralların tesisi, şer'in izahatı, İslâm'ı ve Müslümanları gözetme, Fuzâlânın hal ve hatırını sorma, ulâmâyı terhîb ve ta'zim etme hususunda mutekaddim ve muteahhirini geçmiştir. Bugün ehl-i İslâm yetmiş iki millet ile sultanlar, melikler, âlimler, vezirler ve bütün taifeler onun dergâhında yardım bulmuş ve hedefine ulaşmışlardır. Allâh onun celâlinin dayanaklarını ve gölgesinin gölgeliğini kuvvetlendirdiğinden nebi Muhammed ve onu pak ve temiz âli'nin hakkı için Allâh onu muvaffak kılsın. Allâh u teâlâ rahmeti ve keremiyle resûlünün ve ashâbının tümünden razı olsun. Şüphesiz o merhamet edenlerin en merhametlisidir.

- Kitap bitti. -

دانشگاه قیریق قلعه
انستیتیوی علوم انسانی
بخش زبانها و ادبیاتهای شرقی

هاشم کاراقوچ

تحقیق و تحلیل کتاب نظام التواریخ

رسالة فوق لیسانس

به راهنمایی استاد محمد نظیف شاهین اوغلی

قیریق قلعه - ۱۹۹۸

فهرست مطالب و مندرجات کتاب

۴ - ۱	بسم الله الرحمن الرحيم رب وفق	
۱۰ - ۵	قسم اول در بیان احوال و شرح آثار انبیا	
۱۱	قسم دوم در ذکر ملوک فرس	
۲۲ - ۱۱	طبقه اول پیشدادیان	
۳۳ - ۲۲	طبقه دوم کیانیان	
۳۶ - ۳۳	طبقه سوم اشکانیان	
۶۳ - ۳۷	طبقه چهارم ساسانیان	
۶۴	قسم سوم در شرح احوال خلفا	
۶۶ - ۶۴	محمد بن عبدالله بن عبدالمطالب	
۷۲ - ۶۶	طبقه اول خلفای راشدین	
۷۶ - ۷۲	طبقه دوم خلفای بنی امیه	
۹۲ - ۷۶	طبقه سوم خلفای بنی عباس	
۹۳	قسم چهارم در اخبار سلاطین	
۹۵ - ۹۳	طایفه اول صفاریان	
۹۹ - ۹۵	طایفه دوم سامانیان	
۱۰۵ - ۹۹	طایفه سوم غزنویان	
۱۱۴ - ۱۰۵	طایفه چهارم دیلمیان	
۱۲۳ - ۱۱۴	طایفه پنجم سلجوقیان	
۱۲۶ - ۱۲۳	طایفه ششم ملوک قهستان	
۱۳۸ - ۱۲۶	طایفه هفتم مغریان	
۱۴۲ - ۱۳۸	طایفه هشتم خوارزمیان	

۱۴۵ - ۱۴۳	.....	طایفه نهم مغول
۱۵۶ - ۱۴۶	.....	فهرست اسامی رجال
۱۶۰ - ۱۵۷	.....	فهرست اماکن
۱۶۱	.....	فهرست کتب

بسم الله الرحمن الرحيم رب وفق

حمد بی نهایت و شکر بی غایت آفریدگاری را که به یک امر "کن" عالم
ارواح و اشباح را بیافرید و پیدا کرد و اجرام فلکی و اجسام عنصری را از عدم 3
به فضای وجود آورد. صانعی که طباق افلاک را برافراشت و بساط خاک را
با ازهار و انوار بیاراست. قادری که از صخره صمای گل رعنا را برویانید
و در تضاعیف سحاب آتش و آب تعبیه گردانید. و بر صفحات لعاب مذاب 6
صورت جانوران بنگاشت. و آدمی زاد را به زیور عقل و زینت نطق اختصاص
داد تا بدان تاج کرامت/ و خلعت خلافت یافت. و او را از نتایج اکوان و موالید 20T
ارکان برگزید. و زمین زمان را در ریفه تسخیر او کشید. قوله تعالی: ولقد
کرما بنی آدم و حملناهم فی البر و البحر و رزقناهم من الطیبات و فضلناهم 9:

---

1 رب وفق S : هست کلید در گنج حکیم T : - ME // 2 بی نهایت ... بی غایت TS : بی
حد و نهایت و شکر بی عدد غایت E : و شاء و آفرین بی منتها M // آفریدگاری را M : مبدعی را ETS
// 3 اشباح را TS : اشباح E : اشباع M // بیافرید و T : - MES // عنصری را ETS : عنصری M
// از عدم M : از ممکن عدم ETS // 4 وجود MTS : عالم E // طباق افلاک را ETS : طباق افلاک M
// 5 با ازهار MTS : بانهار E // صما ETS : صما M // 6 لعاب مذاب TS : لعاب + E : لعاب
M // 7 به زیور MET : بنور S // نطق MTS : بطن E // 8 از MTS : همه E // اکوان ETS : الوان
M // 9 در ریفه... کشید TS : در ریفه بتصجر او وجود آید E : در ریفه تسخیر ایشان کشید M // قوله
تعالی ES : انهم فقال الله تعالی T : - M // 10 و رزقناهم TS : و قوله تعالی E

علی کثیر ممن خلقنا تفضیلاً^۱. و درود بی شمار بر پیغامبر ما محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم^۲/ که جهانیان را از هاویه غوایت و ضلالت برهانید. و از تیه بطانت و جهالت به مناهل معرفت رسانید^۳. و بر آنانی که او را 3 پیروی کردند و ما را راه نمودند.

اما بعد چنین گوید مؤلف این کتاب مولانا امام معظم قاضی القضاة

الاعظم افضل فضلا العالم مقتدای ائمة الامم عجوبة الزمان؛ ناصر الحق و 6

الملة و الدین ابو سعید عبد الله بن المولی الامام معظم قاضی القضاة المغفور

السعید امام الحق و الدین ابی القاسم عمر بن امام السعید^۵ فخر الدین ابی

الحسن علی بیضاوی ادام الله علی المسلمین ضلاله و رحم اسلافه که چون 9

باری تعالی جل و علا توفیق داد تا هر فنی از علوم دینی عجاله الوقت را در

ریعان شباب کتابی بتحریر پیوست. خواستم که در علم تاریخ که معظم کتاب

الهی/ و صحف آسمانی به ذکر آن مشحون است و فواید دین و دنیا در مطاوی 12

آن مضمون تجارب احوال گذشتگان ارباب تدبیر را مرشدی مشفق و تدبیر

1 و درود ... پیغامبر MTS : و تحیات و تسلیمات علی نبیای E // ما TS : - ME // 2

جهانیان MTS : جهانی E // هاویه MET : - S // غوایت ETS : بطالت M // 3 به مناهل ET :

بمشاهر S // او را MTS : ویرا E // 4 پیروی کردند ETS : بی کردند M // 5 اما بعد MET :

- S // گوید ETS : گویند M // 6 مقتدای E : مقتدی TS // 6 - 7 ناصر الحق و الملة S : ناصر

ائمة و الحق ET : ناصر الحق M // المولی ... المعظم S : المولی ... العظام E : مولانا ... المعظم

T : - M // 8 السعید ES : - MT // الحق TS : - M // ابی القاسم T : ابی الفتح S : ابو القاسم M

// 9 ادام الله ... اسلافه ET : طاب ثراه و جعل لجنة مثواه S // 10 تعالی ET : - S // علا

S : علی ET // هر TS : در E // 11 خواستم TS : خواستیم E // که ES : تا T // تاریخ TS

: تواریخ E // کتاب ES : کتب T // 13 تدبیر ET : تدبیر S

۱ - موره امرأه آیت ۷. این آیت در نسخه M وجود ندارد.

۲ - این صلوة در نسخه S بطور " علیه الصلوة و السلام " در نسخه E بطور " صلوة :

الله علیه وسلم " نوشته شده است.

۳ - در نسخه M عباره " و از تیه ... رسانید " که در سطر سوم است وجود ندارد.

۴ - در نسخه M بجای عباره " مؤلف ... عجوبة الزمان " که در سطر پنجم و ششم است

بصور: " امام معظم عالم و فاضل " نوشته شده است.

۵ - در نسخه E عباره " الامام ... السعید " که در سطر هفتم و هشتم است وجود ندارد.

- 102^{bs} حوادث و وقایع ایشان راهروان را مذکری صادق^۱/ مختصری سازم مشتمل به ذکر مشاهیر انبیا و اکابر علما و سلاطین عظام و ملوک کرام و شطری از احوال ایشان بر وجه ایجاز بیان کنم. و این کتاب را از تاریخهای/ معتبر 3 فراهم آوردم و " نظام التواریخ " نام کردم.
- چون در آن سلسله حکام و ملوک ایران و توران زمین که طول آن از فرات است تا به جیحون بلکه از دیار عرب تا حدود خجند چنانکه 6 یاد کرده اند من لدن آدم علیه السلام^۲ الی یومنا هذا. وهو الحادی و العشرون 1M من محرم سنه اربع/ و سبعین و ستمایه هجریه بر سیل اتصال آوردم و آن را به چهار قسم نهادم و به زبان فارسی ساختم تا فواید آن عامتر باشد. 9
- 3st والله سبحانه و تعالی هو الموفق و الهادی./ و هذا فهرست الکتاب:
- قسم اول: در بیان احوال انبیا و اوصیا و حکامی که از ابتدای دور آدم تا آخر زمان نوح علیه السلام بوده اند. عدد ایشان ده تن و مدت ملک 12 ایشان قریب دو هزار و پانصد سال بوده است.
- قسم دوم: اندر تعداد ملوک فرس و شرح احوال ایشان. و عدد ایشان 103st با ضحاک/ علوانی و افراسیاب تورانی و اسکندریونانی و انطیخن رومی هفتاد و 15 سه تن بوده اند. و مدت ملک ایشان چهار هزار و صد و هشتاد و یکسال و چند ماه است.

---

1 مذکری TS: مذکر E // مختصری سازم ETS: مختصری است M // 2 بذکر ETS: بر ذکر M // و اکابر علماء ETS: - M // عظام MTS: عظماء E // 3 بیان کنم ETS: چنانکه خرائنده ملول نباشد و آنچه اینعلم را لایستامت تمامت ایراد کرده آمد // این کتاب را ETS: و این را M // 5 چون E: چه TS: و M // و توران E: - MTS // 7 یاد کرده اند MES: کرده آید E // لندن TS: الان M: زمان E // من ETS: فی شهر الله الحرم M // 8 هجریه T: من الهجرة للتنبیة M: - ES // 10 سبحانه MTS: - E // 10 و تعالی ETS: - M // 11 احوال MES: T // اوصیا MES: + و حکما T // 12 زمان E: ایام TS: - M // تن ETS: + بوده اند M // و مدت ME: مدت TS // ملک E: - MTS // 13 بوده است E: - MTS // 14 و عدد ایشان S: - MET // 15 با MTS: تا // انطیخن M: اسطخن S: اسطخر T: اسطخن E // 16 تن بوده اند E: تن MTS // ملک ME: - TS // 17 است MTS: بوده است E

۱- در نسخه M عبارة " چون ... صادق " که در صفحه گذشته از سطر نهم تا این صفحه به سطر یکم است وجود ندارد.

۲- این صراة در نسخه E وجود ندارد و در نسخه T بطور " علی نبیا و علیه الصلوات و السلم " نوشته شده است.

قسوسوم: در شرح حال خلافا و ائمه اسلام رضی الله عنهم. عدد
 2E ایشان پنجاه تن است. و مدت ایام خلافت ایشان ششصد و پنجاه سال است.
 قسم چهارم: اندر اخبار سلاطین عظام و ملوک کرام که در ایام خلافتی 3
 بنی عباس با استقلال و استبداد در ممالک ایران پادشاهی کرده اند. و
 ایشان هفت طایفه اند. عدد ایشان هفتاد و هشت تن و مدت ملک ایشان من
 2M وقت خروج یعقوب بن اللیث الصفاری الی یومنا هذا چهارصد و بیست سال است. / 6

-

-

:

---

1 حال MTS : E // 2 تن E : MTS // است TS : بوده است E : M // و مدت
 ETS : مدت M // ایام ES : MT // سال است T : بوده است E : سال MS // 3 عظام MTS
 : E // 4 عباس M : العباس ETS // 5 هفت ETS : هشت M // تن و E : MTS // 6 وقت
 : MTS // الصفاری E : الصفار T : - // S // هذا ETS : M // سال است T : سال بود E :

MS -

قسم اول

در بیان احوال و شرح آثار انبیا و اصفیا و اوصیا و حکامی که از اول دور آدم تا آخر ایام نوح بوده اند. عدد ایشان ده تن و مدت ملک ایشان 3 قریب دو هزار و پانصد سال. نام ایشان^۱:

	آدم صفی الله علیه السلام	شیث بن آدم	
	انوش بن شیث	قینان بن انوش	6
103 ^{bs}	مهلائیل بن قینان/	یرد ^۲ بن مهلائیل	
	اخنوخ بن یرد و هو ادریس علیه السلام	متوشلخ بن اخنوخ	
	ملک بن متوشلخ	نوح بن ملک علیه السلام.	9

حضرت آدم صفی الله علیه السلام

علمای تواریخ آورده اند که چون^۳ آدم و حوا علیهما السلام از عالم علوی به عالم سفلی نقل کردند و از بهشت باقی به این جهان فانی پیوستند 12 و به زمین هند فرود آمدند و آنجا بیکه مقام ساختند. و نهصد و چند سال بزیستند. و حوا هر نوبتی آبستن شدی یک پسر و یک دختر آوردی و ماده هر بطنی را/^{2E} به نر بطنی دیگر دادی. پس خواست که توأم قابیل را در ربقة نگاه هابیل 15

2 و شرح آثار M :- ES // اصفیا ... و حکامی که M : اوصیا و اصفیا E : اوصیا
 که S // 3 بوده اند MS : بوده است E // و مدت MS : مدت E // ملک E :- MS // 4 قریب
 MS :- E // نام ایشان E :- MS // 5 صفی الله M : صفی ETS // 8 علیه السلام MTS :- E
 9 علیه السلام MTS :- E // 10 حضرت T :- MES // صفی الله M :- ETS // 12
 نقل کردند MTS : افتادند E // پیوستند MTS : نقل کردند E // 13 و به M : به ETS //
 فرود آمدند MTS : فرو آمدند E // و آنجا بیکه MTS : در آنجا بیکه E // چند MTS :- E // بزیستند
 ETS : زیستند M // 14 یک ... دختر E : پسری و دختری MT : پسری و دختری S // بطنی را E
 : بطنی MTS // 15 بئر بطنی S : بئر بطن MT : به نر بطنی E // قابیل را E : قابیل MTS // نگاه
 E :- MTS

۱- در نسخه T عبارت " قسم اول ... نام ایشان " که از سطر یکم تا به سطر چهارم است موجود نیست.

۲- در نسخه های ETS اسم " یرد " نوشته است.

۳- در نسخهای MTS کلیمه " چون " بعد از " عنیما السلام " که در سطر یازدهم است نوشته شده است.

3bT آرد./ و قابیل باوی میل داشت. و مانع گشت و به معادات هابیل بر خاست
 و او را هلاک کرد. و هابیل بیست ساله بود و قابیل بیست و پنج ساله و سنت
 3M قتل در بنی آدم او نهاد./ و آدم علیه السلام به داغ فراق می سوخت و 3
 متخیر و مبتلا در جهان می گردید و به زبان سریانی شعری می خواند که
 104S ترجمه آن این است. شعر^۱:/

6 تغییرت انبلاد و من علیها   و وجه الارض مغبر قبیح
 تغییر کل ذی لون و طعم   و قل بشاشة الوجه الملیح
 فوا اسفا علی هابیل امسی   قتلا قد تضمنه الضریح
 9 و جاوزنا عدو لیس بنی   لعین لا یموت فنستریح^۲
 تا باری تعالی شیث را به وی داد و بدان متسلی گشت و چون سال
 وی از نهند بگذشت یازده روز مریض شد پس به جوار حق تعالی پیوست. و
 حوا بعد از وی سالی دیگر بزینست بعد از آن وفات کرد و هر دو را در زمین 12
 هند دفن کردند. و گویند که به کوه ابو قبیس و طایفه ای گویند که نوح علیه
 السلام در وقت طوفان/ اجزای ایشان را باخود بر داشت و بعد از زوال آب
 4bT به زمین بیت المقدس دفن کرد. و قصه آفرینش و سجده ملایک و وسوسه ابلیس 15
 و اخراج ایشان از بهشت مشهور است و در قرآن مجید مذکور^۳. و آن از
 شرح مستغنی وصی خلیفه الله.

1 و قابیل TM : قابیل ES // میل MTS : میلی E // گنت MTS : شد E // و بمعادات
 ... برخاست ETS : M - // 1-2 و هابیل ... و پنج ساله M - : ETS // منف MTS : رسم E // 3 او
 E : MTS // بداغ MT : بدان S : در آن E // می سوخت E : سوخته شد MTS 10 را E :
 - MTS // متسلی گنت T : متسلی گنت S : متسلی گنت M : متسلی شد E // و چون ETS : M - // 11
 بگذشت ME : بر گذشت S : در گذشت T // یازده ... پس M - : ETS // تعالی T : - MES // 12 بعد
 از آن وفات کرد E : - MTS // هر دو را MTS : او را نیز بمثل آدم E // 13 علیه السلام MTS : - E
 // 14 در E : به MTS // آب S : آن MS : طوفان E // 15 ابلیس MTS : شیطان E //

۱ - در نسخه E بجای عباره "و به زبان ... شعر" که در سطر چهارم و پنجم است این
 طور نوشته شده است : و این شعر می گفت و می گریست شعر این است.

۲ - دو بیت پایان شعر در نسخه M و مصراع چهارم و پنجم در نسخه S موجود نیست.

۳ - نگاه کنید به سوره بقره آیت از ۳۰ تا ۸۳.

شیث بن آدم/ علیه السلام /

30E
104BS

آدم چون اجلش در رسید و خطاب ارجعی به گوش هوش بشنید شیث را وصی خود کرد و همگیان را به مطاوعت و متابعت او فرمود و باری تعالی 3 او را خلعت رسالت داد و تاج نبوت بر تارک میمونش نهاد. و مدت چهل دو سال عالم را با انوار شرع و آثار عدل منور و مزین گردانید و سالش به نهصد و دوازده سال کشید و عمرش بفرجام رسید و در جوار ابونیش دفن 6 کردند.

انوش بن شیث علیه السلام

چون شیث آثار ضعف و انکسار در خود بدید انوش را وصی خود 9 گردانید و ریاست اولاد آدم به او داد و زمام امور سیاست در قبضة/ تصرف وی نهاد و به رعایت رعیت وصیت فرمود. پس قریب ششصد سال بدان قیام 4M نمود آنگاه عمرش سپری شد و گویند عمرش هم نهصد بود. / 12

قینان بن انوش

پس قینان به حکم وصیت بر جای پدر بایستاد و به مراسم پیشوایی و 105S سرداری قیام نمود و هیچ قدر متابعت و اقتفای آثار آبای بزرگوار/ تجاوز و 15

:

1 علیه السلام S - : MET // 2 آدم MES : اما T // و MTS - : // 3 خود E - : MTS
 // همگیان M : همکنان ETS // مطاوعت TS : طاعت M - : E // 4 میمونش MTS : سر او E // 5
 شرع MTS : علوم E // سالش MTS : سال عمرش E // 6 دوازده سال M : دوازده ETS // ابونیش
 ETS : انویس M // 9 چون شیث M : شیث چون ETS // انکسار MTS - : E // خود ET - : MS //
 10 گردانید MTS : ساخت E // 11 فرمود MTS : کرد E // پس MTS : بعد از آن E // ششصد
 MTS : سیصد E // بدان ME : بران TS // 12 سپری شد MS : سپری گشت T : بسر آمد // و گویند
 ... بود M - : ETS // 14 پس قینان S : پس این قینان T - : ME // وصیت ... پدر MS : وصایت ...
 پدر T : وصیت پدر بر جای E // پیشوایی MTS : پیشدادی E // 15 هیچ قدر MTS : هیچ E // متابعت
 MES : مشایعت T // اقتفای ETS : افقار M // آبای MTS - : E

انحراف نکرد. و قریب نود و پنج سال در آن بسر برد و در وقت وفات پسر بزرگترین را عقد وصایت و عهد ولایت استوار کرد و در گذشت و گویند عمر او نهصد و ده سال بوده است.

3

مهلائیل بن قینان

36E در زمان او بنی آدم/ بسیار شدند و از انبوه در زحمت بودند. پس مهلائیل ایشان را در اقتار زمین متفرق گردانید و اقالیم را فرو گرفتند. و خود 6 با اولاد شیث علیه السلام به زمین بابل آمد و شهر سوس بساخت. و بابل نیز گویند که وی آباد کرده است^۱. و پیش از وی شهر نساخته بودند. و مأوای بنی آدم در مغاره ها و بیشه ها بودند. و او نهصد و بیست و شش سال بزیست 9 و یرد را وصی خود کرد و در گذشت و در بعضی تواریخ آورده اند که عمر او هشتصد و نود و پنج سال بود.

یرد/ بن مهلائیل

50T

بعد از وفات پدر خلافت وی قیام نمود. او را فرزند بسیار بودند و از ایشان یکی اخنوخ بود. و مدت عمر او نهصد و شصت و دو سال بود. و در آخر عمر اخنوخ را وصی کرد.

15

اخنوخ بن یرد

105S چنین گویند که در آیام یرد بتها ساختند و به عبادت آن مشغول شدند. پس باری تعالی به اخنوخ که او را ادریس گویند وحی فرستاد تا مردمان را 18

1 نکرده MET : نمود S // در MTS : دور E // 2 وصایت MTS : وصیت E // 2 - 3 و گویند... بوده است M : - ETS // 5 بنی آدم MTS : آدم زاد E // شدند MTS : شد E // 6 ایشان را MTS : گنتند تا + E // گردانید MTS : ساخت E // و اقالیم را فرو گرفتند E : - MTS // 7 موس ME : موسن TS // آمد MTS : آمدند E // بساخت TS : ساخت M :: بساختند E // 8 آباد M : - TS // 9 بیشه ها بودند M : پیشها بود ETS // او S : مهلائیل E : - MT // نهصد MTS : نهصد سال E // 10 یرد M : یزد ETS // خود E : - MTS // کرد MTS : ساخت E // 10 - 11 و در ... بود M : - ETS // 13 وفات ES : - TM // خلافت M : بخلافت ETS // او M : و او ETS : او M // فرزند MTS : فرزندان E // بودند M : بود ETS // 14 ایشان MTS : آن E // بود MET : - S // 15 و در ... کرد M : - ETS

۱- در نسخه E بجای عبارۀ " گویند... کرده است " که در سطر هشتم است این طور نوشته است: کرده او است.

5M دعوت کند. و از بتپرستی باز دارد./ و چنین گویند که سنت جهاد و سبی وی نهاد که با اولاد قابیل مقاتله کرد و زنان و کودکان ایشان را اسیر کرد. و استنباط خیاطت او کرده است. چون سیصد و شصت و پنج سال از عمر او 3 بگذشت باری تعالی او را به آسمان برد و آنجاست.

متوشلخ بن اخنوخ

40E او را فرزند بسیار شد./ چنانکه از عدد بگذشت. و چون عمر او 6 به نهصد رسید او را پسری آمد و نام او ملک کرد. و بعد از آن دویست و نود 5T سال دیگر/ بزیست.

ملک بن متوشلخ^۱

مردی موحد بود و بسیار بواسطه ارشاد او از بتپرستی تبرا نمودند^۲.

نوح بن ملک علیه السلام

این عباس رضی الله عنه چنین گوید که چون عمر نوح به چهارصد و 12 1060S هشتاد سال رسید او را وحی آمد و مدت صد و بیست سال دعوت/ خلق کرد. و در این مدت هشتاد تن به او ایمان آوردند. پس باری تعالی طوفان فرستاد و او با آن هشتاد تن در کشتی نشست و خلاص یافتند. و او بعد از طوفان سیصد 15

۱ و چنین MTS : چنین E // سبی MET : - S // 2 نهاد که MTS : نهاد E // مقاتله ETS : مقابله M // امیر کرد E : برده کرد TS : برده آورد M // 3 کرده است MES : کرده T // چون ES : و چون TM // 4 و آنجاست MES : و اکنون آنجاست T // 6 فرزند ... شد TS : فرزندان ... شدند E // بگذشت E : در گذشت TS // 7 و نام T : نام ES // 8 سال دیگر TS : سال E // 11 علیه السلام TS : - ME // 12 ابن عباس ... چنین گوید که TS : چنین گوید ابن عباس M : ابن عباس چنین گوید E // 13 سال رسید MES : ملکی رسید T // صد MTS : هفتصد E // 14 و در این مدت MTS : - E // تن MTS : نفر E // به او E : برو TS : بوی S // آوردند MTS : آورده بودند E // 15 و او با ETS : او با M // نشست MS : نشستند TE // یافتند MET : یافت S // و او TS : و ME

۱- در نسخه M عبارۀ " او را ... ملک بن متوشلخ " که از سطر هفتم تا سطر نهم است موجود

نیست.

۲- در نسخه E عبارۀ " مردی ... تبرا نمودند " که در سطر دهم است بطور " مردی بود موحد

بواسطه ارشاد او خلق بسیار از بتپرستی تبرا نمودند " نوشته شده است.

سال دیگر بزیست. و از آن هشتاد تن سه پسر نوح بودند: سام و حام و یافث:
 سام پدر ایرانیان و اهل عجم، حام پدر هندیان و زنگیان و حبشیان و بربریان
 و یافث پدر ترکان و باقی از اولاد شیث علیه السلام بودند. و او را پسری 3
 دیگر بود یام نام و او کافر بود و در طوفان هلاک شد. و چنین گویند که این
 جمع که با نوح بودند ایشان نیز بعد از طوفان وفات یافتند و نوح با این سه 6
 6M پسر خود بماند و انتساب بنی آدم بعد/ از طوفان با این سه تن است. والله
 اعلم و العلم عند الله تعالی./

→

:

---

1 از آن T : از این M : آن ES // 2 - 3 سام ... پدر ترکان M : - ETS // 3 از ETS
 : - M // 4 پسری ETS : - M // یام نام MTS : نام او یام بود E // و او M : و ETS // 6 خود
 E : - MTS // و انتساب MTS : و من انتساب E // تن است MTS : پسر شد E // 6 - 7 و الله ...
 عند الله S : و العلم عند الله MT : و الله اعلم E // تعالی T : - MES

قسم دوم

- در ذکر ملوک فرس و مشاهیر انبیا و اکابر علما که در ایام ایشان بوده اند. اتفاق است که جمله ملوک فرس چهار طبقه اند همه از یک اصل و 3
- 1000 S عدد ایشان با ضحاک علوانی و افراسیاب تورانی/ هفتاد و یک تن اند. و مدت 4E ملک ایشان/ تا روزگار اسکندر و انطیخن رومی چهار هزار و صد و هشتاد و 6
- یک سال و چند ماه بود. و طبقات ایشان این است:
- طبقه اول: پیشدادیان، با ضحاک و افراسیاب یازده تن. و مدت ملک ایشان دوهزار و پانصد و شصت و هشت سال بوده است.
- 9 طبقه دوم: کیانیان، عدد ایشان نه تن. مدت ملک ایشان هفتصد و سی و هشت سال بوده است.
- طبقه سوم: اشغانیان، عدد ایشان بیست تن. مدت ملک ایشان چهار 6E صد و بیست و سه سال / بوده است.
- 12 طبقه چهارم: ساسانیان، عدد ایشان سی و یک تن. مدت ملک ایشان 7M چهارصد و بیست و نه سال بوده است./
- 15 طبقه اول: پیشدادیان، با ضحاک و افراسیاب به دین موجب بوده اند:

- 2 در ذکر MES: + ملوک T // 10 همه MET: - S // 4 تن اند ETS: تن M // 5
- روزگار MES: بروزگار T // اسکندر ETS: - M // انطیخن M: اصطنخ E: اینطنخ TS //
- صد MTS: - E // 6 بود MTS: بوده است E // و طبقات ... است M: بر این نمط و
- تفصیل که نموده می شود و الله اعلم T: - ES // 7 مدت MTS: و مدت E // 8 هشت MET
- : S // بوده است ES: - MT // 9 کیانیان عدد MTS: کیانیان اند و عدد E // ملک ME:
- ملک TS // 10 بوده است ES: - MT // 11 اشغانیان MTS: اشغانیان اند E // 12 بوده
- است E: - MTS // 13 ساسانیان MTS: ساسانیان اند E // تن ES: پادشاه MT // مدت MT
- : و مدت ES // 14 سال بوده است E: سال بوده T: سال M: - S // 15 طبقه اول MES: اکثرن
- + T // با S: و T: تا E // بوده اند T: بوده است E: بوده S

۱ - در نسخه M بجای عبارت "پیشدادیان ... بوده اند" که در سطر یازدهم است این طور

نوشته شده است: در ذکر پیشدادیان.

	کیومرث چهل سال	هوشنگ چهل سال	
	طهمورث دیوبند سی سال	جمشید هفتصد و شانزده سال	
3	ضحاک هزار سال	افریدون پانصد سال	
	منوچهر صد و بیست سال /	شهریرامان ^۱ شصت سال	107 ^{AS}
	افراسیاب دوازده سال	ز اب ^۲ / بن طهماسب سی سال	5 ^E
6	کرشاسف بیست سال ^۳ و الله اعلم.		

کیومرث

پادشاه اول است؛ با اتفاق ارباب تواریخ اول کسی که پادشاهی کرد و آیین پادشاهی به جهان آورد کیومرث بود. و مغان گویند که او آدم 9 است. و دیگر مورخان ایشان را باور ندارند. بلکه امام جهان ابو حامد محمد بن محمد الغزالی قدس الله روحه در کتاب "تصایح الملوک"^۵ آورده است که او برادر شیت علیه السلام است. جمعی دیگر / گویند که او از اولاد نوح 12 علیه السلام است. و این ظاهرتر است از برای آنکه اتفاق است که ابراهیم خلیل علیه السلام در زمان ضحاک علوانی بوده است. و از زمان ضحاک تا

---

1 هوشنگ E : هوشنگ MTS // 2 دیوبند T : - MES // 6 کرشاسف ETS : کرشاسب M // و الله اعلم S : - MET // 9 کدر MET : - S // 10 باور ندارند E : بدین + TS : از اولاد شمارند M // بلکه ETS : و M // 11 بن محمد ETS : - M // قدس الله روحه MT : رحم الله S : - E // 12 علیه السلام است MT : بود ES // جمعی ETS : و جمعی M // از ETS : - M // 13 علیه السلام است MTS : بود E // 14 زمان E : ایام MT

-
- ۱ - در نسخه M بجای " شهریرامان " " نودرین منوچهر " نوشته و این نام دیگرش است. نگاه کنید، علی نقی بهروزی، فارسنامه ابن بلخی، شیراز، ص. ۱۷. در نسخه T بطور شهر بن امان " نوشته، در نسخه E این اسم بعد از " کیومرث " که در سطر سوم است جا می گیرد و " شهر از زمان چهل سال " نوشته شده است.
- ۲ - در نسخه M بجا " زاب " " زو " نوشته است. برای نوشتن این اسم نگاه کنید، فارسنامه ابن بلخی، ص. ۱۸.
- ۳ - در نسخه E در سر این اسمها کلمه " پادشاهی " موجود است.
- ۴ - در نسخه E بجای عبارت " پادشاهی ... است " که در سطر هشتم است این طور نوشته شده است: پادشاهی اول کیومرث اول کسی که از اولاد آدم پادشاه شد کیومرث بود.
- ۵ - تصایح الملوک که غزالی بزبان فارسی برای سلطان محمد بن ملکشاه سنجوقی نوشته است. نگاه کنید به کتاب تاریخ گزیده، ص. ۷۰۰.

- عصر کیومرث قریب هزار سال است. و از دور حضرت^۱ ابراهیم خلیل علیه السلام تا زمان طوفان قریب هزار و چهارصد سال است. همچنین اتفاق کرده اند که موسی علیه السلام در ایام دولت منوچهر بوده است. و از دور او 3 تا زمان کیومرث بقول عجم قریب دوهزار و دوست سال است. و بقول علمای 107¹ بنی اسرائیل / از ایام موسی تا وقت طوفان قریب این مقدار باشد. سوم آنکه 8M نسابه عجم ضحاک را نسبت به عاد برند که پدر عرب بوده است. / هوشنج 6 از نبیرگان کیومرث که اصل ملوک عجم است. و نسابه عرب نسبت او به ارم برند از اولاد سام بن نوح که پدر عرب بوده است. برادر او ارفخشذ که پدر فرس بوده است و توافق میان این هر دو نقل آن است که هوشنج ارفخشذ^۲ و 9 کیومرث سام بن نوح^۳ / و قومی گفته اند که کیومرث^۴، حام بن یافت است. و این قول ضعیف است که یافت پدر ترک است. و العلم عند الله تعالی. فی الجملة با اجماع کیومرث اول پادشاهان است. و گویند که^۵ ابتدای بنیاد 12

1 قریب MT : قرب E // و از دور حضرت T : و از دور ME : از S // خلیل MTS :
 E - : 1 - 2 علیه السلام ETS : M - // قریب MTS : E - // هزار سال T //
 است E : MTS // همچنین TS : و + TS // و از دور ... سال است MS : - T // 5 سوم آنکه T :
 دوم آنه M : سوم برآنکه S // 6 نسابه M : نسابه S : نسابت T // نسبت به ... بوده است M : به
 سه پدر به آدم برند نسبت با تازی برند که پدر عرب بوده است S : به سه پدر با تاز برند که پدر
 عرب بوده است T // هوشنج TS و + M // 7 ملوک عجم است TS : عجم بوده است M // نسابه MT
 : نسابه S // 7 - 8 به ارم برند M : به سه پدر به آدم برند TS // از MS : - T // بوده است S
 : بود MT // او S : - MT // 9 آن M : - T // که هوشنج M : که تاز ارم است و هوشنج T // 10
 : سام بن ES : سام یا T // و قومی گفته اند که TS : و جمعی دیگر می گویند که E // 11 قول MS :
 - T // که M : چه TS // تعالی T : - MS // 12 پادشاهان MT : پادشاه S

- ۱ - در نسخه S عبارت " ابراهیم ... از دور حضرت " که در صفحه گذشته از سطر سیزدهم تا این صفحه به سطر یکم جا می گیرد موجود نیست.
 ۲ - در نسخه S عبارت " که پدر ... ارفخشذ " که در سطر هشتم و نهم است وجود ندارد.
 ۳ - در نسخه E عبارت " و از دور ... سام بن نوح " که در سطر سوم تا سطر دهم جا می گیرد موجود نیست.
 ۴ - عبارت " سام ... کیومرث " که در سطر دهم است در نسخه M موجود نیست.
 ۵ - در نسخه E عبارت " و این قول ... و گویند که " که در سطر یازدهم و دوازدهم است تا این صفحه به سطر یکم وجود ندارد.

کردن شهر او کرد^۱. و در جهان دو شهر بنیاد نهاد یکی اصطرخ و بیشتر اوقات آنجا مقام ساختی. دوم شهر دماوند و گاه گاه آنجایگه بودی^۲. و او را پسری بود سیامک نام بر دست دیوان کشته شد. پس کیومرث لشکر کرد و 3 پسرزاده را هوشنگ با خود ببرد دیوان را هلاک کرد. و مدت هزار سال بزیست. اما قریب چهل سال پادشاهی کرد و بعد از آن بجوار حق تعالی 5E پیوست^۳ و نبیره خویش را / هوشنگ بن سیامک ولی عهد کرد. 6

هوشنگ؛

1080S پادشاهی با علم/ و داد بود^۵ و کتابی در حکمت عملی دارد. و آن را " جاردان خرد " گویند. و شطری از آن خواجه حسن بن سهل که وزیر 9 مأمون بود، یافته و به عربی آورده و شیخ ابو علی مسکویه در کتاب " آداب العرب والفرس " تضمین کرده و مطالعه آن دلیلی ظاهر است بر حصافت نفس

1 در جهان M: - TS // 14 ساختی MS: داشتی T // 2 - 4 و او را ... هلاک کرد
 M: - ETS // 5 قریب MTS: - E // بعد از آن E: بعد از خورد M: بعد T: - S // تعالی
 T: - ES // 6 خویش ETS: - M // هوشنگ بن میامک M: - ETS // 8 عملی MES: علمی
 T // دارد MTS: تصنیف دارد E // و آن را MTS: - E // 9 گویند MTS: نام کرد E //
 خواجه M: - ETS // سهل ETS: سهل M // که E: - MTS // 10 برد E: - MTS //
 یافته MS: یافته بود T: یافته است E // آورده MTS: کرده است E // 11 العرب MET: - S
 // مطالعه ETS: مطالع M // دلیلی MTS: دلیل E // حصافت نفس T: حصانت نفس S:
 فصاحت و E: حصانت نفس M

۱ - در نسخه های TS بجای عبارۀ " ابتدای ... او کرد " که در صفحۀ گذشته از سطر

دوازدهم تا این صفحۀ به سطر یکم است این طور نوشته شده است: ابتدای بنیاد شهر کردن او کرد.

۲ - در نسخه E بجای عبارۀ " ابتدای ... بودی " که در صفحۀ گذشته از سطر دوازدهم

تا این صفحۀ به سطر دوم است این طور نوشته شده است: و ابتدای شهر در عالم بعد از طوفان او نهاد. اول شهر که ساخت اصطرخ فارس بود و دوم دماوند بود و سوم بلخ بود و بسیار عمارت بکرد.

۳ - در نسخه M عبارۀ " بجوار ... پیوست " که در سطر پنجم و ششم است موجود نیست.

۴ - در نسخه های MTS کنبه " هوشنگ " بطور " هوشنج " نوشته شده است.

۵ - در نسخه های MT عبارۀ " پادشاهی با علم داد بود " که در سطر هشتم است این طور

نوشته شده است: پادشاهی بود با علم داد.

80T و کمال فضل او. و عجم دعوی کنند / که پیغامبر بوده است و از غایت
 معدلتش "پیشداد" لقب کردند. و مدت چهل سال پادشاهی کرد و تاج
 پادشاهی بر سر نهاد. و از سنگ آهن بیرون آورد و از آن سلاح ساخت. و در 3
 عمارت اصطر که دار الملوک بود، بیفزود. و دو شهر دیگر بنا کرد: سوس^۱
 و بابل. و جمعی گویند که بابل ضحاک ساخته است. و در بعضی از تواریخ
 آورده اند که او طریق تجرد سپردی. و همواره در کوه ها به عبادت 6
 مشغول بودی. جمعی از دیوان در حالت سجود سنگی بر سر وی زدند و او
 را هلاک کردند. پس طهمورث مدتها تضرع می کرد و نمی شکیبید تا شبی
 108bs در خواب/ از حال او آگاهی یافت و روز دیگر آهنگ آن جمع کرد و از 9
 ایشان کینه باز خواست و جمله را هلاک کرد. و در مقام ایشان شهر بنا کرد
 9M و آن شهر بلخ است. /

12

طهمورث بن انوجهان

چون هوشنگ در گذشت نبیره وی طهمورث که ولی عهد وی
 بود بر جای وی بنشست و به رعایت / خلاق / و حمایت ولایت قیام نمود 80T
 و طریق عدل و نصفت در پیش گرفت. و مدت سی سال پادشاهی کرد. و 15
 شهر نشاپور از فارس و کهن دژ از مرو و در خطه اصفهان مهرب و سارویه

1 کمال فضل MTS : کمال و فضل E // و عجم دعوی کنند MTS : و نیز عجم می گویند
 E // بوده است ETS : بوده M // 2 کردند MTS : کرده اند E // و تاج MTS : و او را تاج E //
 3 پادشاهی E : - MTS // نهاد MTS : نهادند E // از سنگ MTS : او بود که از سنگ E // سلاح
 ساخت MTS : آلات حرب ساختند E // 3-5 و در عمارت ... سوس و بابل MTS : و در اصطر
 کوشید و دار الملوک و تخت و بفرمود که بابل و سوس بنا کرد E // از M : - TS // 5-6 و جمعی
 ... آورده اند که MTS : و E // سپردی MTS : رفتی E // و همواره در کوه ها MTS : و در کوه ها
 و غارها E // 7 حالت MES : حال T // 7-8 و او را ETS : وی را M // طهمورث ME : کیمرث
 TS // و نمی شکیبید S : و نمی شکیبید MT : - E // 9 در خواب MTS : + دید E // حال MT : حالت
 ES // روز دیگر ETS : روزگار M // 10 جمله ETS : ایشان M // در مقام ایشان TS : در ان
 مقام E : در مقام M // 10-11 شهر بینا ... است MS : شهری بنا کرده است و حالا آن شهر را نام
 بلخ است T : شهر بساخت و نامش کابل نهاد و گویند بلخ است E // 12 طهمورث بن انوجهان MTS :
 طهمورث بن نوجان E // 13 هوشنگ E : هوشنگ TS // 13-14 نبیره ... وی بود MTS : طهمورث که
 نبیره او بود E // 14 بنشست MT : نشست ES // 15 و نصفت در MTS : - E // 16 و شهر ... فارس
 MT : - S // کهنرژ M : کهنرژ T : - S // از مرو M : از مرو بنا کرد T : - S // مهرب M : مهرس TS

بنا کرد. و اندر زمان وی قحطی پیدا گشت. و او منعمان را فرمود تا به طعام شبانگاه قناعت کنند و خورش بامداد به درویشان دهند. و سنت روزه بنهاد. و چنین گویند که وبای عظیم در زمان وی ظاهر گشت. و هرکرا عزیزی 3 کناره می رفت می مرد. بیاد او را صورتی می ساختند و بدعت بتپرستی از آن بر خاست. و گویند نوشتن و خواندن او بنیاد کرد. و در تاریخی چنان یافته شد که بعد از هوشنگ ششصد سال جهان را پادشاهی و کدخدا نبود تا او 6 جمعی را تبع خود گردانید و پادشاهی بدست آورد.

جمشید بن انوجهان

1099S طهمورث را فرزند نبود. / جمشید برادر وی بود و بروایتی برادرزاده 9 و بغایت جمال و فر و بها بود. و در عالم علم و عقل مشار الیه بود. عظمای فارس بر وی جمع شدند و او را پیشوا و ملک گردانیدند و کمر مطاوعت او بستند. پس او بتدبیر امور و ترتیب ادوات و آلات حرب و استتباط صنایع 12 مشغول شد. و شهر اصطرخ را دار الملک بود / بزرگتر گردانید چنانکه طول آن از صحرای حد حضرک بود تا آخر را مجرد بقدر دوازده فرسنگ^۲

1 اندر MTS: در E // گنت MTS: شد E // او E: - MTS // 3 بنهاد MTS: بماند E //

در زمان وی MTS: - E // 4 کناره TS: از میان E: - M // رفت ME: شد S: کرد T // می

مرد S: - MET // بیاد ... می ساختند T: صورت او را می ساختند E: صورتی می ساخت MS // 4

- 5 از آن بر خاست MTS: از آن زمان در میان مردمان بماند E // 5-7 و گویند ... بدست آورد M:

- ETS // 8 انوجهان MTS: نرجان E // 9 جمشید MES: و جمشید T // برادر MTS: برادرزاده

E // و بروایتی برادرزاده MTS: - E // 10 و بغایت MET: بغایت S // جمال و فر و بها MTS: با

فر و جمال و بها و زیب E // بود M: داشت E: - TS // در عالم T: - MES // مشار الیه بود E:

مشار الیه MTS // 11 و او را ... گردانیدند M: پیش او ملک باز گردانید S: و او را ملک گردانیدند T:

و پیشوای ملک کردند E // 11-12 و کمر ... بستند M: کمر مطاوعت بستند S: و کمر مطاوعت بر میان

جان بستند T: و کمر مطاوعت او بر میان جان بستند E // بتدبیر امور MTS: تدبیرها کرد و امرها

کرد E // و استتباط صنایع MTS: و استتباط هنرها و حکمتها کرد و بصنایع E // 13 دار الملوک بود M:

که بود TS: - E // 14 آن MS: او ET // صحرا M: - TS // تا آخر را MS: تا آخر طول آن T

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ " و شهر ... بنا کرد " که در صفحه گذشته از سطر شانزدهم

تا این صفحه به سطر یکم جا می گیرد این طور نوشته شده است: و شهر اصفهان و ساوه و ری و همدان و مازندران و آذربایجان را بنا کرد.

۲ - در نسخه E بجای عبارۀ " از صحرای حد ... فرسنگ " که در سطر چهاردهم است این

نوشته است: دوازده فرسنگ.

در طول ده فرسنگ در عرض، و بنای عظیم در آن بساخت. و امروز ظل
 و ستونهای آن مانده و آن را "چهل مناره" خوانند/ و کس در جهان مثل
 آن عمارت نشان نداده است. و چون این عمارت تمام گشت جمله ملوک و 3
 اکابر اطراف را بخواند و در آن ساعت که آفتاب به نقطه اعتدال ربیعی
 رسید در آن خانه بر تخت نشست و همگان را به عدل و شفقت وعده داد
 1099^ط و آن روز را "نوروز" نام کردند. و مدت^۱ پادشاهی وی / قریب به 6
 10M هفتصد سال/ رسید و در طلب نعمت حق تعالی گرفت^۲. و سودای حماقت و
 تجبر در وی غلبه کرد. و جهانیان را به عبادت خویش فرمود^۳. و بتان بصورت
 خویش بساخت و به اقالیم فرستاد تا آن را می پرستند. پس باری تعالی شداد 9
 عاد را غلبه داد تا برادرزاده خویش^۴ ضحاک علوانی را^۵ بفرستاد/ تا جمشید
 را قمع کرد و او را پاره پاره کرد. والله اعلم.

حکایت عادیان: بدانکه ارم برادر ارفخشذ را هفت پسر بود: عاد و 12

ثمود و صحار و طسم و جدیس و جاسم و وبار: عاد به یمن رفت و ثمود به

1 در طول ده فرسنگ در عرض M: در عرض ده فرسنگ T: و عرض او ده فرسنگ E: -
 S // در آن بساخت MTS: در آن حد بنهاد E // ظل S: طاق M: عصل E // 2 مانده MT:
 مانده است ES // 3 این MTS: آن E // تمام گشت MTS: تمام شد E // اطراف را T: اطراف MS:
 عالم را E // 5 در آن خانه MTS: در روز نوروز در آن قصر E // همگان را MTS: عالم را E //
 وعده داد MTS: و احسان بسیار بکرد E // 6 نوروز نام کردند MT: نوروز نام کرد S: نام روز نهاد
 E // قریب M: بقریب TS // 7 رسید MTS: بوده است E // در طلب M: و بطر TS // نعمت حق تعالی
 T: نعمت MS // و سودای MTS: نگاه سودای E // تجبر MTS: - E // 8 در وی TS: بر وی ME
 // عبادت خویش MT: عبادت خود S // و بتان MTS: و بتها E // 8-9 بصورت خویش M: بر صورت
 خویش TS: بر صورت خود E // به اقالیم MTS: + عالم E // می پرستند MT: می پرستیدند ES //
 10 عاد را MS: + بر وی ET // خویش TS: خود ME // ضحاک علوانی T: ضحاک بن علوانی M:
 ضحاک E // 11 و او را ... کرد E: پاره پاره کرد S: پاره پاره کرد او را T: و پاره پاره کرد M
 // و الله اعلم S: - MET // 12 ارم MTS: + که E // برادر ارفخشذ را MTS: ارفخشذ بود او را E
 // عاد MTS: یکی E // 13 جدیس ME: جدیس TS // جاسم MTS: جاسم E // رفت E: شد MTS

۱ - در نسخه E در میان "نام کردند" و "و مدت" که در سطر ششم است این عبارته نوشته

است: و تقویم اصطرلاب انشا کرد و تیر و کمان و شمشیر و جبه و خیمه و آسیاب انشای او است.

۲ - در نسخه E عبارته "و در طلب ... گرفت" که سطر هفتم است موجود نیست.

۳ - عبارته "و جهانیان را ... فرمود" که در سطر هشتم است در نسخه E این طور نوشته

است: و جهانیان را فرمود که وی را عبادت کنند.

۴ - کلمه "خوایش" در نسخه T تکرار شده است.

میان حجاز و شام مقام ساخت. و طسم به عمان و بحرین فرود آمد. و جدیس
 70E به زمین یمامه و صحار به اراضی طی و جاسم به میانه حرم/ و وبار به زمین
 که به وی باز خوانند و اولاد عاد بسیار شدند و مستولی گشتند و بر جهانیان 3
 110S غلبه کردند. مهتر ایشان عملیق بن عاد بود. چون وی در گذشت/ از پسران
 وی شداد و شدید پادشاه گشتند و بر جهانیان غلبه کردند و ضحاک را به
 زمین بابل و پارس فرستادند تا جمشید را قهر کند و او را قهر کرد و آنجایگه 6
 فرو گرفت و آغاز جور و ستم کرد. پس باری تعالی هود بن الخالد
 10T بن عیض بن عملیق را پیغامبری فرستاد و عدیان را دعوت/ کرد و شداد
 به وی التقات نکرد تا بلای آسمانی به وی رسید و با دیگر معاندان بربح العقیم 9
 هلاک شدند. و مرتد بن شداد بر جای او بنشست و به هود علیه السلام بگروید
 و با وی در حضرموت می بود و در آنجایگه در گذشت.

12

فریدون بن اثقیان^۱

از اسباط جمشید بود و پدران او از ضحاک گریخته بودند و در میان
 شبانان می بودند. چنین گویند که چون قرب هزار سال ضحاک پادشاهی ایران
 زمین کرد و همواره بر رعیت ستم کرد و نیز در آخر الامر دو سلعه به شکل 15
 110aS دو مار از دوشهای او بر آمد و رجوع آن به مغز سر آدمی ساکن می شد.

1 فرود آمد MTS : شد E // 2 یمامه MTS : تهمه E // به اراضی طی MTS : + رفت E
 // حرم M : مفران E : حرم مفران TS // 3 به وی ETS : بر وی M // باز ETS : را خوانند M
 // 3 - 4 بر جهانیان غلبه کردند E - : MTS // ومهتر MTS : مهتر E // از MT - : ES // 5 گشتند
 MTS : شدند E // و بر جهانیان ... کردند MTS : و عالم را فرو گرفتند E // 6 فرستادند MT : فرستاد
 ES // جمشید را MTS : بر جمشید E // قهر کند MT : قهر کردند S : قهر کرد E // و او را قهر کرد
 T : بگرفت E - : MS // 7 فرو گرفت MTS : فرو گرفتند E // کرد TS : کردند ME // 8 عیض
 ETS : عوص M // عملیق را ES : عملیق MT // 10 شدند MET : شد S // بر جای او E - :
 MTS // به TS : بر E - : M // 11 می بود MTS : می بودند E // در آنجایگه در گذشت E :
 و آنجایگه در گذشتند S : از آنجا در گذشتند M : آنجایگه در گذشت T // اثقیان MT : اهیان S : امنان
 E // 13 بود MT : است TS // پدران MTS : پدر E // گریخته بودند MTS : گریخته بود E // 14
 می بودند MET : می بودی S // 14 - 15 پادشاهی ... کرد T : ... بود MS : پادشاهی کرد E //
 همواره TS : دایم E : هموان M // سلعه MS : شلعه T : سلعه E // 16 از دوشهای MES : از دو
 دوشهای T // مر MET - : S // می شد MES : نمی شد T

۱ - در نسخه های TS کلیه " اثقیان " بطور " اهیان " در نسخه E " اهیان " نوشته است.

برای نوشتن این اسم نگاه کنید ' تاریخ گزیده ' ص. ۸۲. فارسنامه ابن بلخی ' ص. ۱۶.

- 7^bE و برای طلای آن خلقی بسیار بقتل/آوردند و ظلم بی حد شد. و مردمان در کوهها
قلعه ها ساختند و جزیره ها اختیار کردند و جایهای سخت پیدا کردند.
- 3 و کاوه آهنگر از اصفهان بجهت آنکه دو پسر وی کشته بودند خروج کرد
11M و پوست آهنگران بر سر چوب کرد و ضحاک را دشنام داد. و خلقی بسیار/
10^bT بر وی جمع شدند و روی به ضحاک/ نهادند. ضحاک از ایشان بگریخت.
6 پس ایشان فریدن را طلب کردند و به پادشاهی نشاندند. و ضحاک را باز
دست کردند و بقتل آوردند. و گویند که در کوه دماوند در بند کرده اند.
و چوب را بفال داشتند و درفش کاویان لقب کردند و مرصع کردند. و
فریدون آهنگ عادیان کرد و ایشان را متفرق گردانید و بر مملکت ایشان 9
مستولی گشت و عزم دیگر مواضع کرد و بیشتر معموره عالم را بگشاد و
تمامت رعیت را در ظلل رأفت معدلت خویش گرفت و جمله ممالک به پسران
سه گانه قسمت کرد. تور و ایرج و سلم تسلیم کرد. و ملک توران زمین را 12
و چین و خطا و دشت و ترکستان را به تور داد و ممالک روم و شام و مصر
و مغرب و حبش و انکوروس و اوروس به سلم داد و تختش صنوب شد و ملک
فارس و عراق و آذربایجان تا به حد فرات و البروزکوه و/مازندران و 15
خراسان و کابل و بابل و کشمیر و هندوستان به ایرج داد و او را پیش خود
111^aS نگاه داشت بسبب آنکه او را دوستر/ داشت.

1 برای E : از برای TS : آن برای M // 1 - 2 و ظلم ... پیدا کرد E : - MTS // 3
کاره : MES : کابی T // بجهت آنکه MTS : براسطه آنکه E // بودند TS : بود ME // 4 پوست آهنگران
MS : پوست آهنگری E // پوست که آهنگران پیش خود گیرند T // بسیار MTS : - E // 5 نهادند ETS
: کردند M // ضحاک ES : و + MT // 6 - 7 باز دست کردند TS : بگرفتند E : باز دست آوردند M
// و گویند که ... در بند کرده اند T : - MES // 8 و چوب را ... داشتند MTS : پوست را که بر سر
چوب کرده بودند E // کاویان M : کابیان S : کابیانی T : کاویانی E // لقب کردند MTS : لقب نهادند
E // مرصع کردند E : مرصع گردانیدند TS : - M // 9 عادیان کرد ETS : عادیان را اسیر کرد M //
گردانید MTS : کرد E // 10 گشت ETS : گشتند M // عالم را بگشاد E : عالم بگشود
MT // 11 رعیت را E : رعیت MTS // گرفت ES : بداشت MT // و جمله ممالک TS : جمله ممالک M :
و جمله روی زمین E // 11-12 به پسران ... قسمت کرد M : به پسران سه گانه تفویض کرد T : بر پسر
خود قسم کرد E : به پسر سه گانه S // تور ... تسلیم کرد TS : - ME // 17 داشت S : می داشت MET

۱- در نسخه های MTS بجای عبارت " و ملک توران ... نگاه داشت " که در سطر
دوازدهم تا سطر شانزدهم است این نوشته است: روم و مغرب تا حدود یمن بمسلم داد و ترکستان و سین به تور
و فارس و عراق و خراسان و قهستان به ایرج داد و عبارت " تا حدود یمن " در نسخه M وجود دارد.

پس ایشان هر دو متفق شدند و ایرج را بکشند. و ابراهیم پیغامبر علیه السلام در آن ایام ظهور کرد. بعد از مدتی منوچهر که از نژاد ایرج بود با اشارت 110T فریدون برفت و خون پدر/ از ایشان باز خواست و هر دو را بکشت. پس عمر 3 فریدون سپری شد و مدت ملکش پانصد سال بود.

منوچهر بن میشخوریار

6 جمعی گویند که دخترزاده ایرج بوده است. و جمعی گویند که پسرزاده وی است. چون فریدون در گذشت منوچهر به حکم ولی عهدی به پادشاهی بنشست و بر هر اقلیمی پادشاهی و به هر دهی دهقانی فرستاد. و نهر فرات را حفر کرد و به عراق آورد. و بستانها ساخته و انواع اشجار و ریاحین از 9 بیشها و کوهها بدان نقل کرد و در باغها بنشاند و به عمارت عالم مشغول شد. و بسیار شهر بنا کرد. مثل: کوفه و بصره و اهواز و در حدود شام و حلب و تدمر. و ایام دولتش به شصت سال رسید در زمان یعقوب و یوسف پیغامبر 12 بودند. و در آن ایام افراسیاب که از نسل تور بود آهنگ وی کرد با لشکری 80E عظیم. منوچهر از وی/ بگریخت و به طبرستان شد. و افراسیاب از پی او

1 ایشان MTS: آن برادران E // 1-2 و ابراهیم ... ظهور کرد E: - MTS // 2-3 با اشارت فریدون M: - TS // 3 خون پدر از ایشان T: خون پدر ایشان S: خون پدر E: چون خدا از ایشان M // هر دو را بکشت E: - MTS // 4 سپری شد MTS: بسر آمد E // بود MTS: است E // 5 منوچهر بن میشخوریار T: منوچهر مسخوریار S: پادشاهی منوچهر E: منوچهر M // 6 گویند که دخترزاده MT: گویند دخترزاده S // وی است T: - MS // 7 چون MES: اما + T // فریدون ETS: پسر فریدون M // 7-8 به پادشاهی بنشست MTS: بر جای وی نشست E // 8 نهر فرات MS: نهر فرات T: آب فرات E // 9 به عراق آورد MTS: آب به عراق برد E // بستها ساخته M: بومستها ساخته ETS // 10 بدان MTS: - E // و در باغها بنشاند E: - MTS // 11-12 و بسیار ... و تدمر E: - MTS // 13-12 در زمان ... بودند E: - MTS // و در آن ایام TS: در آن ایام: و در ایام او E // که E: - MTS // بود ME: - TS // با لشکری TS: با لشکر ME // 14 و به طبرستان ETS: به طبرستان M

۱- در نسخه E عبارت "بعد از ... برفت و" که در سطر دوم و سوم است این طور نوشته شده است: پس فریدون بعد از مدتی منوچهر را که از نژاد ایرج بود تربیت کرد و او را به سام نریمان سپرد و لشکر گران به وی داد و فرستاد تا.
۲- در نسخه E عبارت "جمعی گویند که ... وی است" در سطر ششم و هفتم است وجود

نتوانست رفت. پس صلح کردند برآنکه ماورای جیحون افراسیاب را باشد و
 111bS ترکستان و ختن منوچهر را/ و باز گشت. وهم در زمان وی باری تعالی و تقدس
 11bT شعیب را/ علیه السلام به اولاد مدین بن اسماعیل بن ابراهیم فرستاد و موسی 3
 12M و هرون را علیهما السلام به فرعون فرستاد. نام او ولید بن المصعب/ و از
 اولاد عادیان بود که شداد ایشان را به حاکمی مصر فرستاده بود و هرام را
 آن قوم ساخته بودند از جهت آنکه از علم نجوم دانسته بودند که آفتی از سما 6
 فرود می آید و قصه ایشان معروف و مشهور است.

افراسیاب

بعد از وفات منوچهر به فارس آمد و مدتی دوازده سال به خرابی و 9
 قتل مشغول شد.

زاب بن طهماسب

از اسباط منوچهر بود. چون خروج کرد افراسیاب از وی بگریخت و 12
 باز به حدود خود رفت. پس زاب با اصلاح فساد و تلافی خرابی افراسیاب
 مشغول شد. و دو رود آب به عراق آورد که آن را زابین گیند. و سی سال به
 عدل و رای بسر برد. پس مملکت را به برادرزاده خود داد. 15

1 رفت MT : شد ES // پس MTS : E - // 2 ترکستان ... منوچهر را M : - ETS // و
 باز گشت ET : باز گشت MS // در زمان MTS : زمان E // تقدس T : - MES // 3 شعیب را
 ... السلام M : شعیب نبی را T : شعیب S : شعیب را E // 4 هرون را E : هرون MTS // علیه السلام
 MES : T // فرستاد E : - MTS // نام او TS : نام این فرعون M : فرعون لیث E // ولید
 بن المصعب MS : و گویند ولید بن المصعب بود E : ولید بن المصعب است T // 5 ایشان را
 TS : او را ME // مصر ME : بمصر T : مصر بفرعون S // 5 - 7 و هرام ... مشهور است T :
 و قصه ایشان مشهور است M : و چون منوچهر در گذشت E : - S // 9 آمد MTS : رفت E //
 دوازده M : ده MTS // 10 شد ME : بود TS // طهماسب MTS : طهماسب E // 12 بود ME : -
 TS // چون M : - ETS // خروج کرد MTS : + و قارون در خدمت وی بود E // 13 به حدود
 ES : در حدود M : حدود T // پس E : و MTS // خرابی افراسیاب MTS : خرابی که افراسیاب
 کرده E // 14 مشغول شد ME : مشغول گشت TS // و دو رود آب MTS : جوی آب سنگین E
 // و زابین T : رامین S : رامین M : بنین E // 14 - 15 به عدل و رای بسر برد MTS : بعد از
 وی به رای و تدبیر بسر برد E // مملکت را E : مملکت MTS // به برادرزاده خود داد S : به
 برادرزاده داد T : به برادر داد E : برادرزاده را داد M

گرشاسف بن گشتاسب

که مادرش دختر بنیامین بن یعقوب علیه السلام بود سپرد. و مدت بیست

3 سال/ پادشاهی کرد و رستم داستان/ از نسل وی بود^۱. 120T
1120S

طبقه دوم کیانیان/

90E

مدت ملک ایشان هفتصد و سی و هشت سال بود. و عدد ایشان نه

پادشاه و اسکندر رومی در آخر ایام ایشان بوده است. مدت ملک اسکندر 6
سیزده سال بوده است^۲. اسامی و مدت ملکت ایشان این است:

	کیقباد صد و بیست سال	کیکاوس صد و پنجاه سال	
9	کیخسرو شصت سال	لهراسب صد و بیست سال	
	گشتاسب صد و بیست سال	بهمن صد و دوازده سال	
	همای بنت بهمن سی سال	دارا بن بهمن دوازده سال/	13M
12	دارا بن دارا چهارده سال		

کیقباد^۳

اول کیانیان است. و از اسباط نوذر بن منوچهر بود. و مدت صد و

بیست سال پادشاهی کرد. و همواره بر کنار جیحون بودی. و با اتراک محاربت 15

1 بن گشتاسب T : بن گشتاسف ES - : M // 3 داستان TS : زال E // 4 کیانیان T :

کیانیان اند S : کیانیانند E : در ذکر کیانیان M // 5 هشت MTS : - E // بود M : بوده است E - :

TS // 6 پادشاه MTS : تن E // و اسکندر رومی MT : اسکندر رومی S : اسکندر E // مدت S : و مدت

ME // اسکندر E : او MS // 7 اسامی T : + ایشان ES : - M // و مدت ... ایشان TS : - ME

// این است T : - MES // 9 لهراسب M : لهراسب ETS // 10 گشتاسب E : گشتاسف MTS //

صد و بیست MTS : دوازده E // صد و دوازده MTS : سی E // 11 همای MS : خمانی ET // سی

TS : سی و نه M : دوازده E دارا M : دارای ETS // دوازده MT : چهارده ES // 12 دارا ... سال

MT : - ES // 13 قیباد M : پادشاهی + ETS // 14 کیانیان است ME : کیان است TS // بود

E : بوده است M : - TS // و مدت ME : و او مدت S : - T // 15 همواره MTS : دایم E

۱ - در نسخه M بجای عبارت " که مادرش ... وی بود " که در سطر دوم و سوم است این طور

نوشته شده است: برادرزاده زاب بیست سال پادشاهی کرد. رستم داستان از نسل او بود. مادرش از نسل
بنیامین بن یعقوب.

۲ - در نسخه T عبارت " مدت ... بوده است " که در سطر ششم و هفتم است وجود ندارد.

۳ - این اسم در نسخه S دو دفعه نوشته است .

کردی. و از پیغامبران که در زمان وی بوده اند حزقیل و الیاس بن الیسع و سموئیل بوده اند.

- 3 کیکاوس/ 112^{bs}
 12^{bt} پسرزاده کیقباد و ولی/ عهد او بود. مدت صد و پنجاه سال پادشاهی کرد و در فارس و در بلخ مقام داشت. پسر داشت نام او سیاوش که در حصافت و شجاعت یگانه عصر بود. و از رستم داستان زال تربیت و تأدیب یافته 6 بود. زن کیکاوس بر وی تهمتی کرد و پدر بر وی متغیر شد. پس سیاوش پیش 9 افراسیاب رفت و دختر وی زن کرد. / برادر افراسیاب سیوزنام سعایت وی کرد تا او را بقتل آورند. زنش بعد از دو سه ماه پسری آورد و نامش کیخسرو 9 کرد. او در ترکستان پرورش یافته تا بحد بلوغ رسید آنگاه گیو بن گودرز از اصفهان برفت و او را با مادرش به فارس آورد. و چنین گویند که موی سر فرو گذاشت و جامعه کبود پوشیدن مردان و زنان به تعزیت سیاوش در میان 12 خلق باقی مانده است. و حکیمان و پیغامبران که در زمان وی بوده اند داود و سلیمان و لقمان علیهم السلام بودند. و از آثار او آن است که رصدی در بابل 13^{at} بساخت. و این ساعت/ آن را تلی عرقون گویند. 15

1 پیغامبران ETS: پیغامبرانی M // حزقیل M: حزقیل ETS // 2 سمویل M: شمویل ETS // بوده اند MT - : ES // 4 کیقباد MTS: کیقباد بود E // مدت MS: و مدت T - : E // 5 در فارس E - : MTS // مقام داشت MTS: می بودی E // 5 - 6 در حصافت و شجاعت TS: در حصافت و شهامت E: در کمال شجاعت M // عصر E - : MTS // دستان MTS: دستان زال E // و تأدیب ETS - : M // 7 بود MTS - : E // 8 زن ETS: و زن M // تهمتی کرد TS: تهمت E: عاشق شد M // پس M - : ETS // میوزنام E - : MTS // 9 آورد MT: آورد ES // زنش S: و زنش MET // بعد از EM: بعد از وی TS // دو سه ماه M: بچند ماه TS: چندگاه E // و نامش M: نامش ETS // 10 او M: و ETS // بن گودرز ETS: گیودر M // 11 از اصفهان M: از اصفهانی TS: از ایران E // و او را با مادرش M: و او را و مادرش را S: او را و مادرش T: و او را و مادر او را E // و چنین گویند که MTS: و عزای سیاوش داشتند E // موی سر E: موی MTS // 12-13 به تعزیت ... مانده است M: پارس از تعزیت سیاوش بمانده است TS: و سنت عزای وی هنوز هست در میان مردمان و زنان فارس مانده است بعد از آن میان بر بست و هفت اقلیم بگرفت E // و حکیمان ... بودند MTS: و از حکما که در عصر وی بوده اند و پیغامبران زمان او E // 14 علیهم السلام بودند M: علیهم السلام S: علیه E - : T // آن است که TS: آن است M: و E // در بابل M: به بابل TS - : E

۱ - در نسخه E بجای عبارت " و این ... گویند " که در سطر پانزدهم است این نوشته شده است: و خوارزم را نیز او ساخت در عصل نام او خون رزم بود. و گویند که کیخسرو چون به ایران زمین آمد کیکاوس پیر شده بود تاج و تخت بدو تسلیم کرد.

چون کیخسرو بدین جانب آمد کیکاوس بغایت پیر بود و عاجز و
 14M پادشاهی بوی/ باز گشت و او^۱ بر تخت بنشست و خطبه کرد و همگان را به 3
 عدل و عاطفت وعده داد. و عم خویش فریبرز را با طوس که از ابنای ملوک
 عجم بودند با لشکر تمام به جنگ افراسیاب فرستاد و یک نوبت دیگر خود برفت
 و ایشان از مقاومت او عجز ماندند. پس رستم زال باجمعی دیگر به معاونت 6
 10⁹E ایشان فرستاد/ و نیز گویند که کیخسرو خود برفت و میان ایشان مبارزات و
 محاربات عظیم شد. و به آخر الامر شیده پسر افراسیاب با لشکر تمامتر
 به زمین خوارزم آمد و کیخسرو را به مبارزت خواست. کیخسرو با او 9
 محاربت کرد و او را با اول ضربه هلاک کرد. و آن حرب را خوارزم نام
 کردند و آن زمین را بدین نام کردند. پس افراسیاب بگریخت و به
 آذربایجان رفت و آنجا بگه گرفتار شد. و کیخسرو با برادرش گرمیوز بقتل 12
 13¹BT آورد و دل از کینه صافی کرد. پس چون ایام دولتش به شصت/ رسید

1 کیخسرو بن سیاوش M : کیخسرو TS : پادشاهی کیخسرو شست سال بوده است E

// 2 عاجز و T : عاجز S - : M // 3 خطبه کرد MTS : خطبه نام او شد E // و همگان را

TS : همگان E : کیخسرو چون به پادشاهی بنشست M // 3-4 به عدل MTS : + و انصاف

E // عم خویش MT : عمان خویش S : عم خود E // فریبرز را با طوس E : فریبرز و طوس

M : زرافه و طوس TS // از MTS - : E // 5 عجم E : MTS // بودند TS : بود ME

// 5-6 و یک نوبت... و ایشان M - : ETS // او عاجز ماندند TS : عجز آمدند : عاجز

شد E // رستم زال E : رستم دستان M : رستم TS // 7 و نیز... خود برفت TS : و خود نیز

برفت E : و نیز گویند که کیخسرو M // میان MTS : در E + // مبارزات و ES - : MT //

8 شد E : رفت MTS // شیده ETS : شید M // با لشکری تمامتر M : + تمام TS : + گران

E // 9 به زمین خوارزم TS : به خوارزم E : پیش خوارزم M // خواست E : خواند MTS //

9-10 با او... کرد M - : ETS // و او... هلاک کرد ETS : با اول ضربه شید را هلاک کرد

M // 10-11 نام کردند TS : خواندند M // و آن... نام کردند MTS : و از آن حرب زمین

را خونریزم لقب شد E // و آن... نام کردند MT : و خوارزم بنای او است E - : S // به MTS :

در حدود E // 12 رفت M : به دست کودرز E - : TS // آنجا بگه M - : ETS // با برادرش گرمیوز

E - : MTS // 13 صافی MTS : خالی E // پس MTS - : E // پس MTS - : E

۱ - در نسخه E بجای عبارت "چون... او" که در سطر سوم و چهارم است این نوشته شده

- 113bS لهراسب را وصی کرد^۱ و ولی عهد خود کرد. و خود گرانه شد و ناپیدا گشت. /
 بوجه کس ندانست او متابع سلیمان علیه السلام بود و به دین وی بود. و از
 غایت خداپرستی به کوه به عبادت رفت. و در رمه بمرد. و جمعی گویند که 3
 سلیمان علیه السلام آهنگ وی کرد و او از اصطرخ بگریخت و به بلخ رفت و
 آنجا بگه هلاک شد. و از مشاهیر حکما که معاصر وی بودند فیثاغورس حکیم
 تلمیز داود نبی و لقمان حکیم علیهم السلام بوده است. 6

لهراسب /

10bE

- نبیره برادر کیکاوس است. و مقام او بیشتر به بلخ بودی. همواره به
 تسخیر ملوک و ممالک مشغول بودی تا بیشتر ممالک بگشود و ایام پادشاهی وی 9
 به صد و بیست سال رسید و ضعف پیری در وی اثر کرد. پس پسر خویش
 را قائم مقام خویش گردانید. و از مشاهیر انبیا که در عهد وی بوده اند عزیز
 و ارمیا و دانیال علیهم السلام و رجعیم بن سلیمان بن داود نبی و بخت نصر 12
 بن گئو که به محاربه رجعیم بن سلیمان رفت و دو بار بیت القدس را

---

1 خود ETS : - M // کرد MTS : گردانید E // و خود گرانه شد TS : و خود
 گرانه گرفت M : و خود از میان پا کنید E // 2-3 به وجه که ... بمرد M : - ETS // 3
 - 5 و جمعی ... هلاک شد و از MTS : و بعد از وی سلیمان پیغامبر علیه السلام ظهور کرد E //
 معاصر TS : در زمان E : در عصر M // حکیم E : - MTS // 6 تلمیز داود نبی MTS : - E
 // علیهم السلام S : - MET // بوده است M : هر دو تلمیز داود پیغامبر بوده اند E : - TS // 7
 لهراسب MTS : لهراسب پادشاه شد E // 8 نبیره MET : - S // است MTS : بود E // مقام
 ... بودی MTS : و بیشتر اوقات در بلخ می بودی E // همواره TS : هموار M : - E // 9
 بودی MTS : بود E // ممالک M : اقلیم TS : اقلیم عالم E // 10 سال M : - ETS // ضعف
 پیری MS : ضعف و پیری ET // در وی ETS : بروی M // 11 گردانید MTS : ساخت E
 // عهد MT : زمان ES // 11-12 عزیز ... داود نبی M : ارمیا و عزیز و ETS // 12-13 بخت
 نصر بن گئو S : بخت نصیر بن گئو T : بخت نصر بن گئولی M : در زمان او بخت النصر گئو بود E
 // که MT : - ES // دو بار بیت المقدس را E : بیت القدس را دو نوبت MS : بیت المقدس دو نوبت T

۱- در نسخه E بجای عبارۀ " لهراسب را وصی کرد " که در سطر یکم است این
 نوشته شده است: مملکت بخش کرد. توران زمین به جهنم پسر افراسیاب داد زابلستان را به رستم
 داد و خراسان به طوس داد و شیروان زمین نرگه شابران داد و روم را به قیصر داد و خوارزم
 را و دشت را با شکش تیزجنگ و اصفهان را به کودرز داد و آذربایجان را بخت نصر بن گئو
 داد و تاج و تخت خود را به لهراسب داد.

با زمین راست کرد، گماشته وی بود بزمین بابل. و گویند بخت نصر دانیال
 نبی را اسیر کرد و بعد از آن او را رها کرد. و بنی اسرائیل باز به بیت
 15M المقدس/ فرستاد ایشان بیت المقدس را باز عمارت کردند. و لشکر کشیدند به 3
 حرب. بخت نصر به طرف خراسان گریخت و به قلعه سوس متحصن شد.
 و دانیال عقب او رفت. در آنجا دانیال را اجل فرا رسید. مدفن او اکنون
 آنجاست و العلم عند الله. 6

گشتاسب بن لهراسب

140T در زمان وی زردشت به دین/ مجوسی دعوت کرد. و مردمان را از
 1140S دین صابی/ باز داشت و در کوه نخشت از اصطر مخم مقام ساخت. و در این کوه 9
 و حوالی آن صورتها و دخما باشد. و مدفن ملوک عجم بیشتر آنجاگاه
 است. و گورهای ملوک عجم که پیش از اسلام بوده اند بر سه گونه باشد. و
 بعضی در غارها و دخما که در کوهها ساخته اند و چندی در مابین کوه 12
 نهاده اند و سنگ بسیار بر سر آن ریخته اند چنانکه تلی گشته است. و بعضی
 دیگر در خمها نهاده و خم را در زیر زمین تعبیه کردند. پس گشتاسب بدو بگروید و
 به اصطر مخم آمد و بدان کوه بنشست و به کتاب زند خواندن مشغول گشت 15
 110E و آتشکدهها/ ساختن فرمود. لهراسب پدرش بغایت پیر بود و در بلخ بود. پس

1 راست کرد ME : راست کرد که TS // 1 - 6 بزمین بابل ... و العلم عند الله M : بزمین

بابل و موصل پادشاهی کرد T : بزمین بابل و موصل S : و موصل از بنای او است E // 7 گشتاسب بن
 لهراسب TM : پادشاهی گشتاسب بن لهراسب S : پادشاهی گشتاسب E // 8 زردشت MTS : زرده
 هنت مردم را E // مردمان را MTS : ایشان را E // 9 صابی ES : صابیان MT // نخشب از M
 : نفشت از TS - : E // مقام MTS : مقامی E // 9 - 10 در این کوه و حوالی آن MT : در آن کوه
 و حوالی آن S : در حوالی آن کوه E // دخما TM : چشمها S : درختهای بسیار E // بیشتر MET
 : - S // 11 ملوک عجم M : عجم TS - : E // بوده اند MT : بوده است ES // باشد MTS : بوده
 است E // 12 دخما MTS : بعضی خمها E // مابین M : پایین ETS // 13 بر سر آن M : بر آن
 ETS // چنانکه MES : چنانچه T // است E - : MES // 13-14 بعضی دیگر MS بعضی T :
 دیگر E // خمها نهاده M : نهاده اند S : خبنها نهاده T : خمها نهاده اند E // خم ME : خنب S
 : خنب T // را TS - : ME // تعبیه کردند ME : تعبیه کرده TS // بدو MTS : به زردشت E // 15
 به کتاب زند E : به زند MTS // 16 ساختن فرمود M : فرمود ساختن TS : فرمود تا ساختند E //
 پدرش MTS : نیز E // بغایت ETS : سخت M // بود MTS : می بود E // پس S : که MT - : E

- ارجاسب ملک ترک خراسان را خالی یافت و آهنگ بلخ کرد و لهراسب را بکشت و دختران کنتاسب ببرد. گشتاسب از این حال خبردار شد. پسرش 14bT اسفندیار را بفرستاد/ و با ارجاسب ملک ترک جنگ کرد و او را بکشت و بسی 3 114bS از ترکستان خراب کرد و خواهران را باز ستد/ و پادشاهی به اولاد اغریث بن پشنگ برادر افراسیاب داد که از پیغامبرانش شمرده اند. و جز وی در ترک پیغامبر نبوده است. و ملک در دست ایشان بماند تا زمان اسکندر. گشتاسب 6 چون اسفندیار به جنگ می فرستاد و از قلعه اصطخر فرستاد و با او گفت که البته ای پسر می باید که خون پدرم لهراسب را باز خواهی و باز نکردی تا درفش کابیان که آن را عزیز می داشتند باز ستانی. اسفندیار همچنان کرد 9 و خواست و غارت بسیار آورد. و چون اسفندیار باز گشت از پدر پادشاهی خواست تا به وی تعویض کند. و پدرش اجابت نکرد و او را به جنگها می فرستاد و مظفر و منصور باز می آمد. و در آخر کار که چون وعده پادشاهی 12 16M دادن از حد گذشت گفت: یک حرب/ دیگر مانده است اگر آن را تمام کنی 15bT پادشاهی به تو سپارم^۲ و او را به جنگ رستم زال فرستاد./ و میان ایشان به زاولستان محاربتی عظیم رفت. و بآخر الامر رستم او را بحیلت هلاک کرد و 15 گشتاسب از فرستادن او پشیمان گشت و ولی عهدی به پسر اسفندیار بهمن داد.

1 ارجاسب ... مافت MTS : جاسف پسر جهن که ملک ترکستان بود خراسان را نمی یافت E
 2 // دختران ... ببرد MTS : و دختران او امیر کرد E // گشتاسب M : کی ببرد + را TS : + را E
 // خبردار شد M : خبر شد ETS // 3 اسفندیار را MES : اسفندیار T // و با MTS : با E // ملک ترک
 MT : - ES // بکشت MT : هلاک کرد ES // 3 - 4 // و بسی از ترکستان حراب کرد M : + و تابنت
 برفت مقهور کردت E : - TS // و خواهران را ME : خواهران TS // باز ستد MT : ازو + S :
 باز گرفت E // پادشاهی MT : + ترک S : + ترک را E // 4 - 5 اغریث بن پشنگ TS : غزیرت بن
 پشک M : اغریث بن پشنگ E // و جز وی MTS : بغیر از وی E // 6 نبوده است ES : نبوده T :
 نبرده M // ملک E - : MTS // گشتاسب M : - T // 7 که T - : M // 8 ای پسر M : - T // پدرم
 M : پدر T // 9 درفش T : درس M // 10 و چون ... باز گشت ME : و این اسفندیار چون باز گشت
 S : و چون باز گشت T // 11 تا بوی تعویض کند ES : - MT // و پدرش MT : پدرش ES // 13
 دادن T : - M // 14 زال E : دستان MT : - S

۱- در نسخه های ES عبارت " گشتاسب ... بسیار آورد " که از سطر ششم تا سطر دهم جا می گیرد وجود ندارد.

۲- در نسخه های ES عبارت " و او را ... سپارم " که از سطر یازدهم تا سطر چهاردهم جا می گیرد وجود ندارد.

واز آثار گشتاسب ولایت بیضاء است. ولایت بغایت نزه است. و میوه های نیکو آنجا باشد. و آبهای روان بسیار و مرغزاری که طول او دوازده فرسنگ است و در تمامت فارس چنان مرغزاری نشان ندهند و پیوسته آن ولایت موضع 3 11^bE مجمع فضلی علمای/ بزرگ بوده است مثل: امام ابو عبدالله که شیخ ابو اسحاق 115^S فیروز آبادی/ ذکر او در طبقات فقها آورده اند و قاضی ابوبکر که در فنون علوم تصانیف معتبر دارد. و شیخ عالم شهاب الدین ابوبکر و امام محقق فخر 6 الدین محمد بن علی و دیگر اجداد و اقاریب این ضعیف که در ذکر و تصانیف ایشان در این صوب مشهور و معروف بود^۱. و از حکما که در روزگار وی بوده اند سقراط عابد تلمیز فیثاغورس و جاماسب که در علم نجوم بی نظیر بوده است. 9 و مدفن وی در شهر خفر است از فارس. و از حوادث زمان وی آن بود که تبع ملوک یمن و کنعان بدست فرو گرفت و مستولی گشت.

12

بهمن بن اسفندیار

چون بر تخت نشست به کینه پدر لشکر فرستاد و زاوولستان را خراب کرد. و برادر رستم را بکشت^۲ و چون رستم نمانده بود.

---

1 ولایت E - S // ولایت بغایت S : بغایت صومسی E // میوه های E : میوه S // 2 آنجا باشد S - E // و آبهای روان S + : افر E // 3 موضع E - S : 4 علمای E - S // ابو عبدالله S : عبدالله E // 5 فیروزآبادی S + : باشد E // آورده اند E : آورده S // 7 و اقاریب S - E // تصانیف S - E // 8 درین صوب S : در صوب E // حکما MES : حکمایی T // بوده اند MTS : بوده است E // 9 سقراط MTS : مثل E + // فیثاغورس S : فیثاغورث MET // جاماسب MTS + : حکیم E : بوده است TS : بوده M : بوده است و در سه هزار بعد از خود خبر داده است E // 10 مدفن وی MES : + گذشته T // خفر MTS : خیر E // از فارس MTS : در ممالک فارس E // 11 تبع MTS : بتبع E // یمن و کنعان S : یمن کنعان MT + : و مصر و مغرب E // مستولی گشت MTS : روم خود دختر بوی داد و بر جمیع اقالیم E + // 12 بهمن بن اسفندیار MTS : پادشاهی E + // 14 رستم را MS : رستم T // چون رستم E : و رستم T : چه رستم S - M

۱ - در نسخه های MT عبارۀ " و از آثار ... معروف بود" که از سطر یکم تا سطر هشتم جا می گیرد وجود ندارد.

۲ - در نسخه E بجای عبارۀ " و برادر ... بکشت" که در سطر چهاردهم است این طور نوشته شده است: فرامرز پسر رستم را زنده بر دار کرد و بکشت.

- و بلتصر بن بخت نصر را از بابل معزول کرد. و کی آرش که از اسباط
 جاماسب بن لهراسب که مادرش دختری یکی از انبیای بنی اسرائیل بود^۱ به
 115^{bs} عوض وی فرستاد. و بفرمود تا بنی اسرائیل را جمله بیت المقدس فرستد/ و 3
 کسی که ایشان/ خواهند بر سر ایشان گمارد. کی آرش ایشان را جمع کرد ودانیال/
 پیغامبر علیه السلام راباتفاق ایشان ریاستی بنی اسرائیل و ملک شام بوی داد. 12^{oe}
 15^{bt}
 و ایشان را باز مقام خویش گسیل کرد. و به بیت المقدس را عمارت فرمود. و 6
 مادر بهمن از اولاد طالوت بود. و زنش از نژاد رجعی بن سلیمان بود و او را
 دو پسر بود. یکی ساسان و دیگری دارا و سه دختر داشت: همای، فرنگیس
 بهمن دخت. ساسان زهد و عبادت اختیار کرد و از خلق کرانه شد. و دارا 9
 خرد بود. بهمن همای را ولی عهد خود ساخت. جمعی گویند که بهمن رنجور
 شد و خمانی که او را همانی نام بود از وی به دارا آبستن بود^۲. و تاج
 بر شکم وی نهاد و ساسان از آن گفته گشت، ترک تاج و تخت کرد و زهد را 12
 پیش گرفت. و ملوک و اکابر چون تاج بر شکم زن دیدند، بیعت کردند^۳. و از

1 بلتصر بن بخت نصر را E : بلینصر بن بختصر را S : بلتصر بن بخت النصر T :

بلینصر بن بخت النصر M // معزول کرد MTS : عزل کرد E // کی آرش که E : کیرش که M : کرس

S : کیرش T // 1 - 2 از اسباط ... لهراسب که S : از اسباط لهراسب بود M : از نمل لهراسب بود E //

یکی MS - : E // 3 بفرمود MT : فرمودش S : فرمود که E // اسرائیل را ES : اسرائیل MT // جمله

TS - : E - : جمله را M // 4 کی آرش برفت E : کیرش MT : کرسی S // ایشان را MTS : برفت + E

// 5 بنی اسرائیل ETS : + کرد M // 6 کسبل کرد MTS : کسل کرد E // فرمود MTS : کرد E // 7

رجعی ME : رجاعیم S : جیعام T // سلیمان بود ES : سلیمان MT // 8 یکی E - : MTS // دیگری E

: - MTS // داشت E - : MTS // همای S : خمانی MT : یکی + E // فرنگیس M : فرنک TS : و

دوم فریک E // 9 ساسان ME : و + TS // شد MT : گرفت ES // 10 بهمن MTS - : E // همای S :

خمانی MET // ساخت TS : کرد ME // جمعی ES : بعضی M // 11 خمانی که ... نام بود M :

همای S : همانی E // از وی ... بود ES : از پدرش آبستن بود از دارا به دین مجوس M // 12 از آن

MTS : + معنی E // گفته گشت MES : گرفته گشت T // ترک ... کرد E - : MTS // 12 - 13

و زهد را پیش گرفت MTS - : E // دیدند M : نهادند T

۱ - در نسخه T عبارت "از اسباط ... بود" که در سطر یکم و دوم است وجود ندارد.

۲ - در نسخه T عبارت "جمعی ... آبستن بود" که از سطر دهم تا سطر یازدهم است وجود

ندارد.

۳ - در نسخه های ES عبارت "و ملوک ... بیعت کردند" که در سطر سیزدهم است وجود

ندارد.

- آثار بهمن در فارس بندگوار است که به رود سیگان بسته و منبع این رود از دهی است که آن را گنجویه گویند. و امیر سعید مقرب الدین بر آن را رباطی ساخته، بر راه بغداد است. در صحرای زربان وقف کرده^۱ و شهر فسا/ و جهرم 3 و بوشکان و در نواحی سیستان قلعه ترک در آذربایجان شهر در گزین بنای او است و در حدود ری قزوین اوساخته است. و مدت ملک او صد و دوازده سال بود. / و از اکابر علما و اساطین حکما/ که در عصر وی بوده اند: دیمقراطیس 6 حکیم و بقراط و ارسطاطالیس بوده اند.

12bE
17M

همای بنت بهمن/

16bT

- زنی با حزم و رای بوده است و سیرتی پسندیده داشت. و مدت سی 9 سال پادشاهی کرد. و با آخر الامر ملک به دارا تفویض کرد. و جمعی گویند که چهل مناره و خانه عظیم که در وسط اصطخر بوده است و مسلمانان آن را مسجد ساخته اند و این ساعت بغایت خراب است، وی ساخته است. والله اعلم. 12

دارا بن بهمن

پادشاهی بود با عدل و رای و بیشتر ملوک آفاق وی را مطیع و

1 میگان : میسکان E : شنکان S // بسته M : بسته اند ES // 1-2 و منبع ... گویند S : آنجا دهیست التجویه گویند E: منبع این رود از دهیست از کوهستان کنجومه M // 2-3 و امیر... بغداد است M : امیر مقرب الدین آن را بر رباطی که آن را بر سر راه بغداد ساخته است S : و امیر بو سعید مقرب الدین آن را بر رباطی که بر سر راه بغداد ساخته است E // 3 در صحرای زربان M : در صحرای زردبان S : - E // وقف کرده MS : + است E // شهر فسا T : شهر فسا E : دیگر شهر فسا E : شهر فسا M // 4 بوشکان TS : بوستکان E : بوشکان M // 4 - 5 و در نواحی ... ساخته است E : - MTS // 6 بود MTS : بوده است E // اساطین حکما TS : ملاطین M + : - E // دیمقراطیس MTS : مقراطیس E // 7 و ارسطاطالیس M : - ETS // بوده اند T : بود E : - MS // 8 همای بنت بهمن S خمانی ... MT : خمانی ... پادشاهی می سال بوده است E // 9 زنی ... بوده است ETS : زنی با حور بوده است M // میرتی MS : + وی T : صورت E // داشت E : داشته است S : بوده T : داشته شده است M // 9-10 و مدت ... کرد MTS : - E // جمعی ... عظیم TS : بعضی ... M : و از آثار او عمارت بزرگ E // 11 که TS : - M // وسط MTS : میان E // و مسلمانان آن را MT : مسلمانان آن را S : و این دم مسلمانان E // 12 مسجد ES : این ساعت + MT // و این ساعت ... ساخته است S : و این مسجد خراب است او ساخته است T : بنای اوست E : و این مسجد خراب شده است M // و الله اعلم M : - ETS // 13 دارا MT : داراء S : دارای E // 14 بود MET : بوده است S // و بیشتر MTS : بیشتر E // ملوک آفاق MTS : ملکان عالم E // مطیع ES : مطاع T : مطاع M

۱ - در نسخه T عبارۀ " که به رود ... وقف کرده " که از سطر یکم تا سطر سوم جا می

مناقد بوده اند و وزیري داشت با عقل و رای رشتين نام. و بیشتر مقام دارا در پارس بوده شهر دارا مجرد و کوره ای که بدان منسوب است وی ساخته است. و مدت ملک او دوازده سال بود. و از حکیمان عصر وی افلاطون است 3 که تلمیز سقراط عابد بوده است.

دارا پن دارا

- 116^{bs} جمعی او را اردشیر گویند. / چون پدرش در گنشت و ملک بروی مقرر 6
 16^{bt} گشت بر رشتين وزیر متغیر شد سبب سعایت همزادی / که داشت بیبری نام. و
 قصد کرد تا وی را معزول کند. ۱. رشتين آگاه شد و کس فرستاد پیش اسکندر
 رومی تا بر وی عاصی شد و خراجی که پدر اسکندر می فرستاد باز گرفت و 9
 هر سال چون خراج می فرستاد در میان تحف بیضه زرین می نهاد. چون یک
 سال نفرستاد دارا کس فرستاد که پدران تو باج فرستادند. چرا تو نمی
 فرستادی؟ او جواب فرستاد که آن مرغ که خایه زرین می نهاد ببرد. یعنی 12
 13^{ae} پدرش. / و اکنون میان ماحرب است و حرب ساختند. و دومی همسانی از لشکر

1 بوده اند MTS : شدند E // رشتين ET : رشتين S // رشتين M // بیشتر MTS : او
 دایم E // 2 پارس E : به پارس TS : پارس M // بوده MTS : بودی E // شهر M : و + TS
 // دارا مجرد S : دارا مجرد MT : دارا کرد E // 2-3 ساخته است E : ساخته MTS // بود M :
 بوده است E : بوده T : - S // حکیمان ETS : حکماء M // افلاطون MT : + الهی ES // 4 که E : -
 MTS // بوده است M : بوده T : باشد E : - S // 5 دارا پن دارا MT : دارا پن دارا S : پادشاهی
 دارای پن دارا E // 6 جمعی E : و + MTS // اردشیر MT : + پن دارا ES // چون MES : پسر دارا
 T // 6-7 مقرر گشت MT : مقرر شد ES // رشتين ETS : رشتين M // بیبری نام S : بیبری T : بیبری نام.
 وی E // 7-8 سبب ... معزول کند ETS : - M // رشتين ET : رشتين S : چون رشتين M // و کس
 MTS : کس E // پیش E : نزد M : که S : تا T // 8-9 اسکندر رومی تا M : اسکندر رومی را بر آن
 داشت تا TS : اسکندر فیلقوس رومی را بر آن داشت که E // بر وی عاصی شود MTS : - E // 10
 بیضه M : حاکی T // 11 دارا M : در میان T // پدران T : پدر M // 11-12 چرا تو نمی فرستادی
 M : بمر او نمی فرستاد T // خایه M : خاک T // 13 از لشکر TM : از کسان S : بودند از کسان E

- ۱- در نسخه M عبارت " سبب ... معزول کرد " که در سطر هشتم و نهم است وجود ندارد.
 ۲- در نسخه S بجای عبارت " و خراجی ... و خراب ساخته " که از سطر دهم تا سطر
 چهاردم جا می گیرد این طور نوشته شده است: و خراج از وی باز گشت و در میان محاربت قائم گشت.
 در نسخه E بجای عبارت مذکور این نوشته شده است: اسکندر نیز برادر دارا است و مال روم را بر وی می
 رسد شما خراج باز گیرد و بر وی شوید همچنان کرد. دارا بشنید. در میان محاربت قائم گشت.

- دارا فریب قبول کردند. ایشان دارا را زخم زدند و در لشکر اسکندر گریختند.
 18M اسکندر در حال بیامد. و سر وی بر زانو نهاد و سوگند خورد که من نفرودم/
 و قصد قتل تو نکردم. دارا از وی التماس کرد تا کشندگان وی را بکشد. 3
 17^{AT} و دختر او را زن کند و بر اولاد ملوک فرس بیگانه نگمارد. و ایشان را/ خوار
 ندارد. اسکندر از وی پذیرفت و بدان وفا کرد از این جهت ملوک و طوایف
 بگماشت که نخواست که مخالفت عهد کرد و نیاراست از اقارب دارا کسی 6
 قایم مقام او داشتن مبادا که مستولی شود و از وی یا از اولاد وی کینه
 117OS خواهد. و نیز گویند که/ ارسطاطالیس که تلمیز افلاطون بود او را بدین امر
 اشارت کرد. 9

اسکندر الملقب بذي القرنين

- اسکندر پسر فیلقوس الیونانی بوده نبیره عیص بن اسحاق النبی علیه
 السلام. و جمعی گویند که دارا بن بهمن هلالی دختر فیلقوس را بخواست. چون 12
 به وی رسید از بوی دهن او نفور گشت و او را باز به پدر فرستاد و زن از
 وی آبتن بود. / و سی و هشت سال بزیست و سیزده سال در جمله جهان بگردید
 13^{BE}

1 فریب قبول کردند M: بفریفت و خواسته قبول کرد T: وزیر بر آن داشت که در جنگ E:
 S- // ایشان M: + را T: ویرا S: - E // 2 در حال TS: در آن حال ME // و مر... نهاد MTS
 : بر بالین دارا و سر دارا در کنار گرفت E // سوگند خورد MT: سوگند مقلظه یاد کرد S: سوگند یاد
 کرد E // من MTS: + این E // 3 قتل ETS: - M // نکردم MT: نداشتم ES // تا MTS: که E //
 بکشد ET: بکشد M: بکشند S // 4 او را ET: او MS // 4-5 و ایشان خور ندارد TS: و ایشان
 را خور نکند E: - M // 5 پذیرفت MT: پذیرفت ES // بدان MT: بران S: - E // 6 بگماشت
 MTS: بگمارد E // نخواست که ... کرد M: مخالفت عهد نخواست که بکند TS: خلاف عهد نخواست که
 کند E // و نیاراست TS: و اندیشید که E: - M // کسی MTS: کسی را E // 7 داشتن MTS: کند
 E // مبادا که ETS: مبادا M // از اولاد وی MES: - T // 8 خواهد MTS: باز + E // گویند
 که MTS: - E: که E // MTS: - E // بود E: - MTS // بدین امر M: بدین ES: بدان T // 10
 اسکندر ... القرنین MTS: پادشاهی اسکندر ملقب بذو القرنین رومی E // 11 اسکندر ES: این +
 MT // پسر ... الیونانی MTS: فیلقوس رومی المشهور بالیونانی E // بوده MT: بوده است ES //
 عیص MT: عیص S: عیص E // بن اسحاق M: بن اسحق ETS // النبی MT: - ES // 12 جمعی
 MTS: - E: // هلالی TS: - ME // را E: - MTS // 13 از ... گشت T: از بوی او نفور گشت
 MS: از دهن او بوی می آمد دل وی متفر گشت E // باز TS: باز پیش M: باز پس E // زن E:
 با اسکندر MTS // 14 بود ME: گشته بود TS // و سی ... بزیست MTS: اسکندر چون به روم رسید
 از وی بزد و در دنیا سی و سه سال بزیست E // در جمله ... بگردید MTS: پادشاهی کرد و روی
 زمین جمله فرو گرفت E

و تمامت معموره زمین در تخت امور خود آورد. و چند شهر بنا کرد و از جمله آن شهرستان اصفهان و شهر مرو و شهر هرات و شهر دربند و سد اسکندریه و شهر بتلیس و یک بوغاز در روم و بوغازی دیگر در عدن و 3 بوغازی در مغرب و در بدخشان سه شهر بنای او است. و در سرانندیب بنای ادم پیدا کرد و در هند پل خزران یست و دریای عمان به مکه آورد و راه حبشه و سد یاجوخ و ماجوج وی کرد. و گویند که این اسکندر/ غیر از ذو 6 القرنین بوده است و بوقت مراجعت در شهر روز. و جمعی که ویند که در بابل از دنیا رحلت کرد و به جوار حق رسید^۱ و ملک بر پسرش عرض کردند. قبول نکرد. و با علم و عبادت مشغول گشت. پس بطلمیوس بر جای اسکندر داشتند. و العلم عندالله. 9

طبقه سوم اشکانیان و ملوک طوایف/

117^{bs}

اسکندر چون فارس را بگشود ابنای ملوک را جمع کرد و محبوس گردانید. و نامه ای به ارسطاطالیس^۲ نوشت که این فتح که مرا افتاد از 12 تأیید آسمانی و توفیق ربانی بود. و آن ملوک زادگان مردمانی با فر و بهاند. 14^{ae} و از گذشتن ایشان می اندیشم. ارسطاطالیس جواب داد/ که بمجرد استعمار

1 معموره زمین MTS : معموره جهان بگردید E // در تخت MTS : عالم + E // و چند... بنا کرد TS : و بسیار شهری در عالم بساخت E // 1-2 و از جمله آن TS : و از آن جمله آن M : و از آن جمله E // 2-6 شهرستان ... و راه حبشه E : شهرستان مرو و هرات و اصفهان است TS : شهرستان مرو و هرات و اصفهان و اسکندریه M // ماجوج M : - ETS // وی کرد TS : بر بست E - M // 6 - 7 زو القرنین M : آن TS // گویند که M : گویند TS // 8 رسید M : پیوست TS // ملک MTS : پادشاهی E // عرض کردند MT : عرضه کردند : عرض کرد E // 8-9 قبول نکرد ETS : و + M // کشت MTS : شد E // پس ... داشتند MTS : پس فرمود تا بطلمیوس حکیم بر جاییدر بنشانند E // و العلم عند الله M : و خود پا از میان بیرون کشید E - TS // 10 اشکانیان M : اشغانیان S : اشغانیان ET : // و MET - S // 11 فارس را E : فارس MTS // ملوک را ETS : ملوک M // 12 نامه ای TS : نامه ME // به MTS : پیش E // نوشت MS : بنوشت T : فرستاد E // فتح که MET : فتح S // از MTS - E // 13 بود MET - S // آن MTS : این E // مدرمانی M : مردمان T : مردمانی اند ES // بهاند MT : بها ES // 14 گذاشتن MTS : گشتن E // داد ET : کرد MS // استعمار MTS : استعمار E

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ " و گویند ... رسید " که در سطر ششم و هشتم است این طور نوشته شده است: و بسیار طلسماتی در عالم بستد و بگشود و در بابل نماند.

۲ - در نسخه E ارسطاطالیس نوشته است.

ایشان را شاید کشتن و خون بی جنایتی نشاید ریختن شرعا و عدلا. و اگر تو ایشان را هلاک کنی باری جل و علا کسانی دیگر بر تو بگمارد تا تلافی 18^{TS} آن از خاندان تو بکنند. پس صواب آن است که هر یکی را بر صوبی/گماری 3 تا پیوسته با یک دیگر/مشغول باشند. اسکندر همچونین کرد و ممالک ایران بر ایشان قسمت کرد. و فارس را دار الملک اصلی بود و زمین عراق و جزیره که متأخر ممالک رومیان بوده است به انطیخن رومی داد. و قریب چهار سال 6 با وی بماند.

پس اشک بن دارا بن دارا خروج کرد و انطیخن را هلاک کرد و متصرفات وی فرو گرفت و با دیگر ملوک طوایف بساخت و با اتفاق ایشان 9 118OS ممالک ایران از/ رومیان خالی کرد. و ایشان نیز او را و خاندان او را پیوسته معظم و معزز داشتند. و جمعی گویند که اشک بنت دارا خروج کرد و چون وی در گذشت اشک که خال وی بود و از نسل برادر کیخسرو قایم مقام وی گشت. 12 و مدت ملک اشکانیان و دیگر ملوک طوایف قریب دو بیست و پنجاه سال بود. و 18^{TS} جمعی گویند چهارصد و سی سال و بیشتر/مورخان ذکر ایشان بتقصیل نیاورده اند. اما اشکانیان چون تختگاه داشته اند و ممالک ایشان فسحتر بوده است.¹ 15

1 نشاید MTS: نتوان E // خون بی جنایتی TS: بی جنایتی خون M: خون بی جنایت E // نشاید MTS: نتوان E // 2 باری ... و علا S: باری تعالی MT: خدای تعالی E // کسانی MTS: کسان E // بر تو T: - MES // 3 آن از TS: از M: آن E // خاندان MTS: خواندان E // بکنند MET: کنند S // یکی ME: یک TS // بر MES: به T // گماری MET: بگماری S // 4 ایران MTS: + اصل E // 5 را E: - MTS // اصلی MTS: - E // بود ETS: : بوده است M // 6 متأخر MET: متاجم S // قریب MT: قرب S: - E // 8 پس MT: - ES // اشک بن دارا بن دارا ETS: اشک بن دارا M // انطیخن MTS: + رومی E // 9 فرو گرفت ES: بدست + MT // 10 از MET: از از S // ایشان MTS: + را E // نیز ETS: - M // او را TS: + با خوشاوندان M: - E // خاندان او را MTS: خندان E // 11 معظم و معزز E: مرجب و معظم S // موجب و معظم M: منجلی و معظم T // داشتند ME: داشته اند TS // جمعی MTS: - E // که ETS: - M // بنت TS: دختر M: بن E // وی MTS: - E // 12 اشک ... بود TS: اشک خال وی بود M: او را خالی بود E // و از MTS: از E // برادر MTS: - E // قایم مقام وی S: و + T: او + M: او را قایم مقام خود E // گشت MTS: ساخت E // بود M: بوده TS // 15 نیاورده اند S: نیاورده T: بدین طریق + M // ایشان MT: - S

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ " و مدت ... بوده است " که از سطر سیزدهم تا سطر پانزدهم جا می گیرد این طور نوشته شده است: و مدت اشغانیان چهارصد و بیست و سه سال و می گویند که اشغانیان چون ملک فارس فرو گرفتند.

و بر دیگران مقدم بوده اند. اسمای ایشان بتفصیل یاد کنیم. و از انبیای بزرگ
 14bE که در زمان ایشان بوده اند: جرجیس بوده است در جزیره. و زکریا و یحیی
 و عیسی در شام^۱ صلوات الله علیهم اجمعین. و از حوادث واقعه اصحاب الکهف 3
 و ویس و رامین از ملوک طوایف بوده اند بجانب خراسان. و عدد ایشان و زمان
 منکت ایشان بدین موجب بوده.

اشکان بن دارا: اول اشغانیان بوده است. و جمله اشغانیان به وی 6
 118bS نسبت کنند. / مدت ملک او ده سال بوده است.

اشک بن اشکان: مدت ملک او ده سال بوده است.

شاپور بن اشکان: مدت ملکش شصت سال بود. و عیسی علیه السلام 9
 در زمان وی مبعوث گشت^۲.

بهرام بن شاپور: یازده سال پادشاهی کرد.

12 بلاش بن بهرام: یازده سال پادشاهی کرد.

هرمز بن بلاش: نوزده سال پادشاهی کرد.

نرسی بن بلاش: چهل سال بود^۳. 19aT

15 فیروز بن هرمز: هفده سال بود. 20M

1 بتفصیل یاد کنیم T: یاد کنیم ES: مفصل باز گنم M // 2 ایشان ES: وی MT // بوده اند
 ETS: بوده M // بوده است MTS: است E // در جزیره MES: و + T // 2-3 و زکریا ... اجمعین
 ES: زکریا علیه السلام و عیسی و یحیی در شام MT // واقعه MTS: + ایشان E // 4 ویس و رامین
 MTS: ویس رامی E // بجانب خرمان MT: - ES // عدد ایشان MTS: - E // 5 و زمان ... بوده
 M: پنجاه پادشاه است T: پنجاه پادشاه S: بیست پادشاه بود E // 6 اشکان ... بوده است T: اشغان
 ... است S: ... بوده M: اول اشغان بن دارا E // اشغانیان TS: ایشان M: - E // 7 مدت ES: و +
 MT // بوده است E: بوده T: - MS // 8 بوده است E: - TS // 9 شاپور TS: شاه پور E // مدت ملکش
 E: - TS // شصت سال TS: شصت و سه سال E // بود E: - TS // 10 وی S: او ET // مبعوث
 گشت TS: بود E // 11 شاپور TS: شاه پور E // پادشاهی کرد MTS: بود E // 12 بلاش E: بلاش MTS
 // پادشاهی کرد MT: بود E: - S // 13 بلاش ET: بلاش MS // نوزده ETS: چهل M // پادشاهی کرد
 MT: بود E: - S // 14 بلاش ET: بلاش S // 15 فیروز ETS: بهروز M // بود E: - MTS

۱ - عبارۀ "در شام" در نسخه E وجود ندارد.

۲ - در نسخه M بجای عبارۀ "اشک بن اشکان ... مبعوث گشت" که از سطر هشتم تا سطر
 دهم جا می گیرد این طور نوشته شده است: اشک بن اشکان شصت سال پادشاهی کرد و عیسی علیه
 السلام در زمان وی مبعوث گشت.

۳ - در نسخه M عبارۀ "نرسی ... بود" که در سطر چهاردهم است وجود ندارد.

- بلاش بن فیروز : دوازده سال.
- خسرو بن بلادان : پسر عم فیروز بود. چهل سال پادشاهی کرد.
- 3 بلاسان بن بلاس بن فیروز : بیست و چهار سال بود.
- اردوان بن بلاسان : سیزده سال.
- اردوان بن اشغان : ابن عم اشک است. بیست و سه سال ۱.
- 6 خسرو بن اشغان : یازده سال بود.
- بلاش بن اشغان : دوازده سال ۲.
- جودرز بن اشغان : سی سال پادشاهی کرد. این جودرز بود که
- به شام رفت و بسبب کشتن یحیی بن زکریا علیه السلام یهودان را قمع کرد و 9
- زلزل گردانید و ایشان را آواره کرد. و آن زل بر ایشان -بماند. و نبوت
- 1190S از بنی اسرائیل پس از آن بکلی منقطع گشت ۳./
- 12 پیری بن جودرز : بیست سال پادشاهی کرد.
- جودرز بن پیری : یازده سال ۴.
- اردوان : سی و یک سال پادشاهی کرد. و این اردوان آخر اشغانیان
- 15 15E است/ که اردشیر بن بابکان برو خروج کرد و وی را هلاک کرد.

1 بلاش E: بلاس MTS // 2 بلادان ETS: بلاس M // پسر M: - ETS // عم فیروز بود
 E: عم فیروز MS: - T // پادشاهی کرد M: بود E: - TS // 3 بلاسان بن بلاس TS: بلاش بن بلاش
 E: خسرو بن بلاس M // بود E: - MTS // 5 اشغان MT: اشکان S // ابن عم اشک T: ابن عم اشک
 MS // 6 اشغان MTS: اشکان E // بود E: - MTS // 7 بلاش ET: بلاس M // 8 جودرز E: جودرز M
 : جودرز TS // پادشاهی کرد M: - ETS // جودرز ME: جودرز TS // 9 و سبب ES: سبب MT //
 بن زکریا M: - ETS // یهودان E // جهودان TS: جهود و جهودان M // 11 پس... گشت T: منقطع و
 حکومت از آن قوم برفت E: منقطع گشت S // 12 پیری بن جودرز E: پیری بن جودرز S: پیری بن جودرز
 T: بیژن بن جودرز M // جودرز ME: جودرز TS // پادشاهی کرد M: بود E: - TS // 13 جودرز
 MT: جودرز S // بن پیری S: بن بیژن M: بن پیری T // 14 اردوان MTE: اردو S // پادشاهی
 کرد M: - ETS // و این اردوان M: و این اردان T: و این ES // 15 اردشیر بن بابک S: اردشیر بابکان
 MET // برو خروج کرد و وی را M: وی را TS: او را E // 16 ساسانیان MT: ساسانیان ES

- ۱ - در نسخه E عبارت " اردوان ... سال " که در سطر چهارم و پنجم است وجود ندارد.
- ۲ - در نسخه S عبارت " بلاش ... دوازده سال " در سطر هفتم است وجود ندارد.
- ۳ - در نسخه M عبارت " و آن زل ... گشت " که در سطر نهم و دهم است وجود ندارد.
- ۴ - در نسخه E عبارت " جودرز ... سال " که در سطر سیزدهم است وجود ندارد.

طبقه چهارم ساسانیان

- مدت ملک ایشان قریب چهارصد و سی و یک سال بوده است. و عدد
- 19T ایشان سی و یک نفر است. / تفصیل ایشان بدین ترتیب است.
- 3 اردشیر بن بابک: چهارده سال و دو ماه.
شاپور اردشیر: سی و یک سال و نیم.
- 6 هرمز بن شاپور: دو سال.
بهرام بن هرمز: سه سال و سه ماه.
بهرام بن بهرام: هفده سال.
- 9 بهرام بن بهرام بن بهرام: سیزده سال.
نرسی بن بهرام بن هرمز: هفت سال و نیم.
هرمز بن نرسی بن بهرام: هفت سال و پنج ماه. / 21M
- 12 شاپور بن هرمز: هفتاد و دو سال.
اردشیر بن هرمز: چهار سال.
شاپور بن شاپور بن هرمز: پنج سال و چهار ماه.
- 15 بهرام بن شاپور بن هرمز: یازده سال.
یزدجرد بن بهرام: بیست و یک سال و پنج ماه.
بهرام گور بن یزدجرد: بیست و سه سال.
- 18 یزدجرد بن بهرام جور: هجده سال و پنج ماه.

:

1 ساسانیان MT : ساسانیان ES // 2 قریب T : قرب S - : ME // سی و یک ES: سی
 MT // بوده است E : 3 است T - : MES // تفصیل ... است T - : MES // 4 بن بابک TS : بن
 بابکان E : بابک M // چهارده سال و دو ماه MT : چهارده سال E : چهارصد سال S // 5 شاپور
 اردشیر M : شاپور TS : شاه پور E // 6 بن شاپور MTS : شاه پور E // 7 سه ... ماه MET: سی سال
 و سه ماه S // 8 بهرام ... سال MT - : ES // 9 بهرام بن بهرام بن بهرام MTS : بهرام بن بهرام
 E // 10 هفت سال و نیم MES : هفده سال و نیم T // 11 هفت سال و پنج ماه TS : هشت سال و پنج
 ماه: هفتاد و دو سال E // 12 شاپور بن هرمز هفتاد دو سال MTS: شاه پور بن هرمز چهار سال E // 13
 چهار سال MTS: پنج سال و چهار ماه E // 14 شاپور MTS: شاه پور E // پنج سال و چهار ماه TS: پنج
 سال M: یازده سال E // 15 بهرام ... سال MTS - : E // 16 بیست ... ماه MET: یازده سال S // 17 بهرام
 گور MET: بهرام جور S // 18 هراو گور MT: بهرام جور S: بهرام E // هجده ME: هفده S : هفده T

	فیروز بن یزدجرد: چهار سال./	119 ^b S
	بلاش بن فیروز: چهار سال.	
3	کسری بن یزدجرد: چهل سال.	
	قباد بن فیروز: چهل و سه سال.	
	جامسب بن فیروز: سه سال.	
6	کسری انوشیروان بن قباد: چهل و هفت/سال.	20 ^a T
	هرمز بن کسری انوشیروان: یازده سال و چهار ماه.	
	پرویز بن هرمز: سی و هشت سال.	
9	شیرویه بن پرویز: هشت ماه.	
	اردشیر بن شیرویه: یکسال و شش ماه.	
	کسری بن ارسلان: یکسال و پنج ماه.	
12	کسری بن قباد بن هرمز: سه ماه.	
	پوران دخت کسری بنت پرویز: یک سال و چهار ماه.	
	پرویز بن بهرام: شش ماه.	
15	ازرمیدخت/ بنت پرویز: چهار ماه ^۱ .	15 ^b E
	فرخ زاد بن پرویز: شش ماه.	
	یزدجرد بن شهریار: بیست سال. آخر ملوک عجم است. آمدمیم باهر حدیث	
18	ایشان چگونه بوده اند ^۲ .	

: 2 بلاش ET : بلاش MS // چهار MT : چهل S : سه E // 3 کسری ... سال E: - MTS // 4 فیروز MTS : کسری E // چهل و سه MTS : چهل E // 5 جامسب ... سال MTS : - E // 6 کسری MTS : - E // 7 کسری M : - ETS // 8 پرویز ME : ابرویز TS // سی و هشت MTS : - E // 9 پرویز MS : ابرویز T : هرمز E // ماه MES : سال T // 10 ماه MES : سال T // 11 کسری ... ماه MTS : - E // 12 سه ماه S : سه سال MT : یک سال و پنج ماه E // 13 پوران ... ماه M : توراندخت بنت پرویز چهار ماه S : توراندخت بنت پرویز یک سال و چهار ماه T : پوران دخت بنت خسرو پرویز سه ماه E // 14 پرویز ... شش ماه MT : - ES // 14 چهار ماه MT : یک سال و 15 شش ماه MTS : چهار ماه E // 16 آخر ملوک عجم است T : آخر ملوک فارس است M : - S // 17-18 آمدمیم ... بوده اند TS - : M

۱- عبارۀ " آزرمیدخت... ماه " که در سطر یازدهم است در نسخه S وجود ندارد.

۲- در نسخه E بجای عبارۀ " یزدجرد ... بوده اند " که در سطر هفدهم و هجدهم است این

نوشته است: آزرمیدخت فرخ زاد شش ماه.

اردشیر بن بابک

- نبیره ساسان بن بهمن است. در روزگار اردوان خروج کرد و
اصطخر فرو گرفت بسبب آنکه پدر و مادرش آنجایگه حاکم بودند. و گردانکه 3
پیوسته لشکر فارس ایشان بودند با وی متفق شدند. بجهت آنکه ساسان در میان
ایشان بود و نیز از ظلم ملوک طوایف ستوه شده/ بودند/ و اردوان را بکشند. 120^{DS}
20^T
و دیگر ملوک طوایف را قمع و قهر کردند. و چونین گویند که از جمله 6
ملوک^۱ چهار گانه که جمله جهان را در تحت حکم آوردند. یکی اردشیر بابک بود
و در عدل و سیاست قاعدهایی نهاد که پیش از وی ننهاده بودند. و او را
22M وصایا و عهد نام است بغایت خوب. و از آثار وی کوره اردشیر است از/ 9
فارس و اصل آن کوره فیروزآباد است گه بقدم آن را جور گفتندی. و بعد
از اردشیر خراب گشت و شاه فیروز آن را عمارت کرد و فیروزآباد نام
کرد. و شهر قدیم است. و در میان آخره افتاده است و آن را سوری محکم 12
بوده است. چون اسکندر به آنجا رسید عاجز شد از ستن آن. پس رودی که از
بالای آن می آید و بر سر کوه می رود آن آب را در آنجیگاه انداخت. و
خراب کرد. و آن آب بتواتر بآنجایگاه می رفت و منفدی نمی یافت. و جمعی 15

1 اردشیر بن بابک : TS : اردشیر بن بابکان M : اردشیر بن بابک بیست سال و این اردشیر E
2// است MTS : - E // 3 مادرش ETS : مادرش بابک M // آنجایگه MT : آنجا ES // حاکم
MES : پادشاه T // گردان که MET : دیگرانکه S // لشکر MTS : لشکرکش E // ایشان MET :
آنجا S // با وی متفق شدند MET : و از آن ایشان بوده اند + S // در میان MET : میانه S // 5
ستوه ETS : تباہ M // و اردوان MTS : اردوان E // 6 طوایف ETS : - M // جمله MS : - E
7// حکم MTS : تصرف E // آوردند MS : آورده اند E : درآورده بودند T // اردشیر بابک T :
اردشیر M : وی S : او E // بود MS : است T : - E // 8 و در عدل MT : در عدل ES // نهاد
MTS : نهاده است E // 9 وصایا MTS : - E // نام T : - MES // وی MES : او T // است
MTS : که E // 9-10 از فارس ... است که MTS : - E // گفتندی ETS : گویند M // 10-12 و بعد
از ... نام کرد MT : - ES // و آن را MET : و او را S // سوری MES : سوری T // بوده
است MS : بوده ET // به آنجا M : بانجایگه TS : بانجایگه E // آن MTS : او E // پس MTS
: - E // 14 می آید MTS : می آمد E // سر MTS : + آن E // می رود MTS : می ریخت E
// آن آب را E : و M : - ES // 15 و آن آب ETS : و از آن M // بتواتر MET : متواتر S //
منفدی MT : منفذ ES

۱ - در نسخه E عبارة " ملوک ... ملوک " که در سطر ششم و هفتم وجود ندارد.

می گشت تا همچون دریا شد. / اردشیر مهندسان را / بفرستاد تا شیب آن طلب
 کردند. / و کوه را ببریدند. و از آن آب خالی کردند و شهر مدور بنیاد نهادند.
 و در آنجاگاه عمارت‌های غریب و بناهای عالی ساختند. و آن هنوز مانده 3
 است. و شهر یزدشیر که آن را گواشیر می گویند و از کرمان و اهواز از
 خوزستان و جزیره از موصل و خط از بحرین از بنای او است. و خفر رود
 مشرقان هم وی کرده است. و مدت سی سال رایت پادشاهی بر افراشت و 6
 چهارده سال از آن او بود که حکم^۱ وی در اکثر ربع مسکون نفاذ یافت.

شاپور بن اردشیر

پادشاهی بود باعدل و سخاوت و رای و شجاعت. مدت سی و یک سال و 9
 چند ماه پادشاهی کرده و در جهان بسیار شهر و عمارتی کرد. و از جمله
 آثار او شهر نسابور که طهمورث بنا کرده بود و اسکندر آن را خراب
 کرده بود آبادان گردانید. و در شعبی که در جنوبی آن شهر است غاری هست 12
 و صورت شاپور از سنگ تراشیده / چنانکه بشکل ستونی در میان غار / استاده
 است. و بر سر شعب صورتی چند کرده اند و در میان آن شهر ایستاده ساخته
 21^{bT}
 121^{oS}

1 همچون MS : همجورت : - E // دریا MET : دریایی S // شد ETS : گشت M // شیب
 TS : سبب M : نشیب E // 2 را E : - MTS // آن آب ME : آن TS // مدور MTS : مرو E //
 نهادند MT : نهاد ES // 3 آنجاگاه MTS : آنجا E // عالی ساختند MTS :
 عجایب + E // 4 یزدشیر M : نردشیر E : اردشیر TS // واز M : از TS : و در E // اهواز MTS : شهر
 بم و شهر اهواز و در حدود شوشتر E // 4-5 از خوزستان T : و خوزستان E : خوزستان MS // جزیره
 MTS : خره T // خط ES : خط T : - M // از بحرین ETS : - M // خفر رود TS : خفر رود M :
 خفرود از E // 6 مشرقان ES : مشرقان T : مهرقان M // کرده است ES : کرد MT // و مدت M : مدت
 ETS // افراشت ES : افراخت MT // 7 سال ET : - S // ار T : - ES // وی T : او MTS // اکثر
 MS : کردار T : - E // نفاذ M : نفاذ ETS // 9 رای MTS : - E // مدت M : و مدت ETS //
 9-10 و یکسال و چند ماه MTS : - E // کرده M : کرد ETS // شهری و عمارتی E : عمارت
 MTS // جمله MTS : آن + E // 11 آثار او T : - MES // کرده بود ETS : کرده M // اسکندر
 MTS : - E // آن را M : - ETS // 12 کرده بود M : گشته بود E : کرده TS // آبادان گردانید
 MTS : + کرد E // در شعبی که T : از شعبی که S : - ME // در جنوبی S : از صبری T : در صوب
 M : در آنجا E // آن شهر است S : آن است MET // 13 تراشیده MTS : تراشیده اند E // چنانکه
 MES : چنانچه T // در میان MET : بر در S // 14 شعب MTS : شعب E // و در میان ... ایستاده
 M : و صورتی دیگر در میان شهر بشکل زنگی ایستاده E : در میان آن شهر صورتی زنجی ایستاده S :
 در میان آن شهر زنگی ایستاده T

1 - در نسخه M عبارۀ " چهارده ... بود که " در سطر هفتم است وجود ندارد.

اند. و بلاد شاپور از جبل جیلویه از اعمال فارس و جندشاپور از خوزستان و شادشاپور از نیستان/ آثار او است. 16^bE

3 هرمز بن شاپور

مردی بود با جمال و قوت و بهای علم و داد. و مدت دو سال پادشاهی کرد. و رامهرمز از خوزستان و دسکیره که میان بغداد و خوزستان

6 23M بوده است وی ساخته است./

بهرام بن هرمز

چون بهرام پادشاه گشت شیعه مانی مکرم داشت و به خودشان نزدیک

9 کرد تا مانی بروی آمد و واثق شد. و او را ترحیب تمام می کرد تا اتباع او را جمله بدست آورد. آنگاه علما را حاضر کرد تا با وی بحث کردند و ملزمش گردانیدند و کفر او مبین گشت. و توبه بر وی عرض کردند. قبول نکرد.

12 پس بفرمود تا/ پوستش بیرون کردند/ و بگاہ در آنکندند و بیاویختند. نایبان را فرمود تا دیگران را هلاک کردند. و از ایشان هر که دعوی کرده بود بفرمود تا در زندان ابد محبوس داشتند. و مذهب وی بکلی از آن طرف

22^{at}
121as

1 از جبل جیلویه S : از جبل جیلوی M : از خیل حلیونه E : از جبل جیلویه T // جند شاپور
MTS : جند E // خوزستان MET : خراسان S // 2 شاد ETS : شاراوان M // از نیستان آثار
اوست M : از نیستان S : ارمیان بوده است T : از نیستان بنای اوست E // 4 بود MS : بوده T :
بوده است E // بهای علم و داد M : بهیا و علم و داد TS : علم و وجود و داد E // 5 رامهرمز TS
: رامهر M : شهر مهرمز E // دسکیره T : دستکیره M : دستکیره S : دستکرد از خوزستان E // 6
بوده است MTS - E // وی ساخته است S : وی ساخته T : وی کرده است M : بنای او است E
// 8 مکرم MT : + و مرجب S : + و مرجب E // بخودشان ETS : از خوزستان M // 9 تا مانی
... شد M : تا مدتی که مانی بر وی واثق شد بر وی آمد S : تا مانی بر وی واثق شد و بر وی
کرد آمد T : تا مانی واثق شد بر وی آمد E // ترحیب E : ترحیبی TS // می کرد TS - E : تا
ETS : و M // 10 جمله MTS - E // بدست E : باز دست MTS // علما را M : علما ETS //
وی M : مانی ETS // 11 گردانیدند MTS : گردانید E // او ETS : وی M // بر وی MES : +
و امتش T // عرض کردند ES : عرضه کردند M : عرض کرد T // قبول ETS : و قبول M //
12 بفرمود MTS : فرمود E // بیاویختند ETS : پوست را + M // 13 فرمود تا دیگران را S :
فرمود تا مصران را T : فرمود که E - M // 13 - 14 و از ایشان ... زندان MTS : هر که با
ایشان بیعت کرده بود در زندان E // ابد S - : MET // محبوس داشتند MTS : کردند E // بکلی
ETS : جنگی M // آن M : این TS - : E // طرف MT : اطراف ES

گسسته شد. و چنین گویند که اثر آن در صین مانده است. و مدت ملک او سه سال و سه ماه است.

3 بهرام بن بهرام

مردی بغایت نیکو سیرت بوده است. و از آثار وی چیزی مشهور نیست. و مدت پادشاهی وی هفده سال بوده است. و مقام او به جندشاپور داشت.

6 بهرام بن بهرام بن بهرام

170E او را سگانشاه گویند سبب آنکه در زمان پدر پادشاهی سجستان/بود. و مدت ملک او سیزده سال و نیم بوده است. و در این مدت به جندشاپور بوده است.

9

نرسی بن بهرام

سیرت نیکو داشت. و هم در جای پدر مقام داشت. مدت ملک وی هفت

12

1220S سال و نیم بود./

هرمز بن نرسی

24M
22T

مردی بدخلق بوده است. اما مع ذلک عدل داشت. مقام او نیز به

15

جندشاپور بود. مدت ملک او هفت سال و پنج ماه بود.

شاپور بن هرمز المعروف بذی الاکتاف

هرمز چون وفات یافت فرزندی نداشت. اما زنش آبستن بود. پس

18

امرا و اکابر و موبدان جمع شدند و تاج را از بالای سر آن زن آویختند. و مطاوع وی گشتند تا آن زمان که شاپور وجود آمد و بزرگ شد. پس

:

1 گسسته شد ETS: گشته شد M // آن در صین MTS: او در چین E // او MET: ایشان S // 4 و از آثار ... نیست MTS: - E // 5 پادشاهی وی MTS: ملک او E // مقام او E: مقام MTS // بجند شاپور داشت MTS: در جند شاپور E // 6 بهرام بن بهرام بن بهرام ETS: بهرام بن بهرام M // 7 او ETS: و M // مگانشاه S: اشکانشاه M: شکانشاه T: مگانشاه E // سبب آنکه MTS: - E // پادشاهی سجستان MT: در سجستان پادشاه S: در سجستان پادشاه E // 8 او MET: وی S // بوده است MS: بود E: است T // 8-9 بوده است M: بوده S: نشست T: و می بود E // 11 سیرت ETS: سیری M // در جای ETS: بر جای M // مقام داشت MTS: می بود E // مدت E: و مدت MTS // 14 مردی ETS: + بود M // بوده است TS: بوده E: - M // مع ذلک MTS: - E // داشت MET: داشته است S // 14-15 مقام او... شاپور بود MTS: - E // او ETS: وی M // سال MTS: + بود E // ماه بود T: ماه MES // 16 شاپور بن M: - ETS // 17 پس MTS: - E // 18 موبدان M: موبد TS: مردمان بر آن E // را E: - MTS // سر آن TS: سر S: - E // 19 مطاوع ری M: مطاوع وی T: مطیع ری S: مطیع E // گشتند MTS: شد E // آن زمان که MS: زمانی که ET

وزرا به خدمتش حاضر شدند. و حطوطی که از حدود ممالک آورده بودند بشکایت از تغلب و تعدی عرب و غیرهم عرضه داشتند. شاپور خود بالشکر تمام آهنگ عرب کرد. و خلق تمام از ایشان هلاک کرد. و دوازده هزار سر از شانها بر 3 کرد. بدین سبب او را ذی الاکتاف گویند. و بیشتر جاههای ایشان انباشته کرد 122as و باقیان را آورده گردانید. و چهار قوم از ایشان که امان خواستند / هر یکی 23^{at} را بجای فرستاد. / بنی تغلب را بجانب بحرین فرستاد. و بنی قیس و بنی تمیم 6 به هجر و یمامه و بنی بکرین و ایل بجانب عمان و حدود کرمان فرستاد. و 17^{be} بنی حنظله بجانب / اهواز و بصره فرستاد. و بعد از آن آهنگ روم کرد. و قسطنطین یونانی ملک روم را ضعیف کرد. و خراج از وی بستد و باز گشت. 9 و شهر مداین را بساخت. و ایوان بنا کرد. و دار الک را بساخت. و از آثار او فیروزشاپور است که آن را انبار گویند. و عکبر و طیسفون از حدود بغداد و شادروان و سوس و نیشابور در خراسان و چند شهر از سجستان و چند 12 شهر دیگر در هند بساخت. و چند شهر دیگر در آذربایجان بساخت. و مدت ملک او هفتاد و دو سال بود.

---

1 وزرا بخدمتش MTS : وزیران همه E // حاضر شدند ETS : شدند M // حدود MTS : -
 2 // E تغلب و تعدی MT : متغلب و تعدی S : تغلب و تعدی E // غیرهم MTS : - // E 3 عرب MTS :
 ایشان E // خلقی تمام MTS : چند E // هلاک کرد MES : هلاک ساخت T // 3-4 و دوازده... گویند
 T : و چندی از ایشان شانها سوراخ کرد و درهم کشید ES : - M // ایشان انباشته کرد S : ایشان
 انباشته ساخت T : ایشان را پر کرد E : ایشان انباشته کرده M // 5 و باقیان را ... گردانید S : و باقی
 را ... گردانید T : آورده گردانید M : و بیشتر قبایل ایشان را آورده کرد E // که MTS : - // E 5-6
 هر ... فرستاد S : هر یکی بجایی فرستاد T : هر یک طایفه را بیک جای فرستاد E : آهنگ بجانبی فرستاد
 M // بنی تغلب M : بنی تغلب S : تغلب E : - T // بجانب ... فرستاد MES : - T // 6-7 بنی قیس ...
 به حجر M : و بنی عبد قیس و تمیم بحجر TS : و بنی عبد قیس و بنی بحجر E // و یمامه MTS : و بنی
 یمامه E // بنی ... و ایل TS : ... و اهل M بنی بکرین و ایل E // بجانب ETS : به M // فرستاد E : -
 MTS // 8 فرستاد E : بحلب T : - MS // 9 روم را MTS : روم بود او را E // بستد MTS : بستند
 E // باز کشت MTS : باز کشتند E // 10 و شهر مداین را E : مداین MTS // بنا کرد MTS : -
 E // بساخت M : ساخت TS : بنا کرد E // 11 فیروزشاپور است M : فیروزشاپور TS : فیروزآباد و
 شاپور E // آن MTS : او E // گویند MTS : خوانند E // عکبر TS : کبرا E : - M // طیسفون
 M : طیسفون TS : طینون E // 12 سوس M : سوس T : ششتر S : از ششتر E // در خراسان ME :
 از خراسان T : فیروزشاپور S // و چند... از سجستان T : - MES // 13 در هند بساخت T : در هندوستان
 E : در هند MS // و چند... بساخت E : - MTS

شاپور بن شاپور

پادشاهی مشفق و نیکو خلق بوده است. ومدت پنج سال و پنج ماه

پادشاهی کرد. پس روزی در زیر خیمهٔ ادیم نشسته بود. و بادی برآمد گرد. 3

می گویند که طناب خیمه گسسته شد و خیمه/ بر وی افتاد و در گذشت./ 23^{AT}
25M

بهرام بن شاپور ذی الاکتاف

6 123AS و او را کرمانشاه گویند/بمبب آنکه در زمان پدر و برادر ملک

کرمان بود. و همواره بخود مشغول بود و بتدبیر مملکت نپرداختی. مدت ملک

او یانزده سال بود.

9 یزدجرد بن بهرام الاثم

مردی بوده است بداندیش و دانشمندان را ترحیب نکردی و اکابر را

خوار داشتی و باندک بهانه مردم را استیصال کردی. و ظالم بود. و بیست و یک

12 18^{AE} سال پادشاهی کرد. پس روزی اسبی بغایت نیکو بیامد و نزدیک/قصر وی

بایستاد. و مردمان سعی کردند تا اسب را بگیرند میسر نشد. یزدجرد خود از

غایت حرص بیرون آمد و بنزدیک اسب رفت و اسب بایستاد و یزدجرد او را

بگرفت. وزین بخواست و بدست خود بر آن نهاد. چون خوست که پاردم او را 15

2 پادشاهی ES : مردی بود M : مردی T // بوده است ETS : - M // 2 - 3 و مدت ...

کرد MTS : - E // در MET : - S // ادیم MT : - ES // و بادی ... کسسته شد MT : دیسمان کسسته

شد S : و طناب خیمه بکست E // 4 بر وی M : برو TS : بلای وی E // افتاد ETS : آمد M //

5 بهرام ... ذی الاکتاف S : + که E : پادشاهی بهرام بن شاپور T : بهراو بن شاپور بن شاپور M //

6 بمبب آنکه T : سبب آنکه MS : - E // برادر ملک M : برادر در ملک S : ملک ملک T : با مغل :

E // 7 بود MTS : می بود E // بخود ... بود MTS : بعیش می بود E // مملکت T : ملک

MES // مدت ES : و + MT // 8 بود MTS : بوده است E // یزدجرد بن بهرام الاثم T :

یزدجرد بن بهرام الاثم S : یزدجرد اثم بن بهرام M : یزدجرد بن بهرام E // 10 بوده است

MTS : بوده E // بد اندیش M : بد اندرون مندفع S : بد اندرون مدمع T : بد اندرون و مدمع

و دشمن دانشمند و عالم E // 11 و باندک ... کردی E : و بادنی بهانه استیصال مردم بپردی

MTS // و ظالم بود E : - MTS // 12 پس MTS : - E // 13 باستاد ETS : ایستاد

M // مردمان MTS : مردم E // را ETS : - M // خود E : - MTS // 13 - 14

از غایت حرص S : + خود MT : - E // بنزدیک اسب MTS : غایت حرص نزدیک اسب E //

و اسب S : اسب MT // و اسب ... یزدجرد MTS : - E // او را ME : وی را TS // 15

بخوست MTS : - E // بر آن S : برو ET : بدان M // چون MS : و + T : - E // که MTS :

تا E // پاردم او را E : پاردم MS : پاردم T

24^{MT} راست کند جفته بر سینه وی زد. و در حال او را هلاک کرد. و ناپیدا گشت./
123^{TS} لاشک عاقبت ظالمان همه چنین باشد./

3 بهرام بن یزجرد الملقب بگور

- بزدجرد او را به نعمان بن منذر لخمی که امیر عرب بود سپرده بود تا او را تربیت کند. سیزده سال بود. چون یزدجرد نماند مردم از وی بستوه آمدند و گفتند پسر او در میان عرب پرورش یافته است و آداب فرس نداند. 6 پس کسری نامی را شخصی از اولاد اردشیر به پادشاهی نشانند. بهرام، نعمان منذر را با لشکری تمام بفرستاد تا به طیسفون که سرحد فرس است بغارتیدند و کشتن کردند. بزرگان فرس رسولی به منذر فرستادند تا پسر را باز گرداند. 9 منذر گفت: من محکوم و حاکم بهرام است. هرچه او فرماید آن کنم. رسول نزد بهرام رفت و حال با وی بگفت. بهرام جواب داد که ملک حق من است. و لابد طلب آن خواهم کرد. رسول گفت: صواب آن است که شما به سرحد آید 12 18^{BE} تا بزرگان عجم شما را ببینند./ بهرام و منذر با سی هزار سوار به سرحد آمدند و امرا و معاریف/ نزد بهرام آمدند و او را خدمت کردند و از پدرش شکایت 124^{DS} 24^{BT} بسیار کردند و ستمهای وی بر شمردند/ و گفتند بدین سبب دست در دیگری 15 26^M

1 جفته MTS : لکش E // بر سینه وی TS : بر سینه او E : بسینه وی E // و در حال MTS : E - // و ناپیدا گشت MS : و ناپیدا شد T - : E // 2 لاشک MTS : بلاشک E // همه T : - // MES // 3 الملقب بگور MS : - // ET // 4 او را ETS : ویرا M // به نعمان بن منذر لخمی M : بنعمان منذر E : منذر TS // که E : - // MTS // امیر عرب ETS : - // M // بود E : - // MTS // سپرده بود ETS : سپرد M // 5 او را MTS : - // E // سیزده سال بود E : - // MTS // چون E : و + MTS // 5 - 6 بستوه آمدند و M : بستوه آمده بودند S : ستوه آمده بودند T : متوده شده بودند E // پرورش یافته است MTS : بوده است E // و آداب MTS : آداب E // نداند MTS : نمی داند E // 7 پس MET : - // S // او را M : - // ETS // شخصی T : هم M : - // ES // اردشیر MTS : + یکی بود او را E // نشانند TS : نشانند M : دادند E // بهرام MTS : + بشنید E // 8 او را MET : - // S // با لشکری T : با لشکر MES // تمام E : - // MTS // تا ETS : - // M // 8-9 بغارتیدند ... کردند MT : بغارتیدند S... : تا ککش و غارت کردند E // به منذر M : بر منذر TS : نزد منذر E // 10 منذر گفت MTS : نعمان در جواب گفت E // بهرام E : آن MTS // هرچه ... کنم E : که بهرام فرماید MTS // 11 نزد E : بر MTS // رفت MTS : بردند E // و MTS : - // E // حال E : - // MTS // داد MTS : گفت E // 12 و لابد ... کرد MTS : هر آینه من ترک نخواهم کرد E // شما E : بهرام MT : - // S // آید E : آید MTS // 13 عجم MTS : همه E // شما را E : او را MTS // ببینند MTS : ببینند E // و منذر MTS : با نعمان منذر E // 14 معاریف MET : معارف S // نزد E : بر MTS // 15 بسیار E : - // MTS // بر شمردند MTS : بشمردند E // دست ETS : نظر M

زدیم. بهرام ایشان را مصدق داشت و به عدل و شفقت و عمارت و رعایت
 وعده داد. بزرگان او را دعا گفتند و بیرون آمدند و دو گروه گشتند.
 3 و میان ایشان منازعات ظاهر گشت.
 بهرام گفت: میراث من است. و امروز دیگری دارد. من و وی رها
 کنید. هر که چیره آید ملک وی را بود. یا انکه تاج در میان دو شیر گرسنه
 6 بنهید. هر که بر دارد وی را باشد. مردمان دانستند که کسری مرد نبرد وی
 نیست.

و تقریر بدادند و کسری و بهرام را حاضر کردند. و تاج را میان دو
 شیر نهادند. کسری گفت: تو بدعوی آمده بیشتر رو. و بهرام پیش خرامید. 9
 شیری روی در وی نهاد. او بر پشت شیر نشست. و پای در میان شیر فشرد.^۱
 25^{BT} و بگرزی که داشت/ سرش را بکفت و هلاک کرد. پس به آن شیر دیگر حمله
 کرد و یک ضربه به وی زد و پایش بگرفت و سرش بر سر آن دیگر می زد تا 12
 هلاک گشت.^۲ کسری چون/ بدید به پای وی بوسه داد و از وی عذر خواست./
 19^{BE}
 124^{BS}

1 زدم MT: زده ایم S: زده ایم E // عمارت ETS: عنایت M // رعایت TS: - E
 2// بزرگان MTS: و + E // او را MTS: - E // و بیرون ... گشتند MT: - ES // 4 امروز MTS
 : در دست E // دارد MTS: بود E // من و وی MTS: مرا و او را E // 4-5 رها کنید MS: دیم
 T: بکارید E // چیره MTS: غالب E // وی را MT: از آن وی ES // بود MTS: باشد E // یا
 آنکه T: یا MES // تاج MET: تاجی S // در میان ET: میان MS // شیر گرسنه MES: شیر درنده
 گرسنه آدم خوار T // 6 هر که TS: هر آن کمر که M: هر که در آید E // وی را MTS: از آن وی
 E // مردمان MTS: مردم E // دانستند که MET: بدانستند که S // 6-7 مرد ... نیست S: مرد جنگ
 و نبرد وی نیست T: مرد نبرد بهرام نیست E: نه مرد جنگ و نبرد نیست M // 8// تقریر بدادند ES: قرار به
 ثانی بدادند T: و به دوم راضی گشتند M // بهرام را E: بهرام MTS // کردند ES: گشتند T: شدند
 M // میان MS: میانه T: در + E // 9// نهادند MES: بنهادند T // بیشتر رو MTS: بیش رو E //
 10 شیری T: شیران E: شیر S: شیر دوید M // در وی TS: در بهرام E: - M // نهاد MTS: نهادند
 E // شیر MS: آن T // نشست MT: جست S // پای TS: بادی M // در MT: بر S // شیر M: او
 S: - T // 11 و بگرزی ... کرد MTS: - E // 12 ضربه TS: ضرب M // بگرفت TS: گرفت M //
 و سرش TS: - M // 13 بدید به پای وی MTS: این دست برد و ضرب بدید در پای بهرام افتاد E

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ " او بر ... فشرد " که در سطر دهم است این طور نوشته شده
 است: بهرام برجست و بر پشت شیر سوار شد و او را در زیران خود چنان بفشرد که کمر شیر شکست.
 ۲ - در نسخه E بجای عبارۀ " پس ... گشت " که از سطر یازدهم تا سطر سیزدهم است این
 طور نوشته شده است: و آن شیر دیگر را یک مشت در میان دو ابرویش چنان بزد که دو چشمش از کاسه
 سرش به در جست و پای یک شیر را بگرفت و بر سر آن شیر دیگر زد و هر دو را بکشت.

و همگان را به خدمت وی کمر بستند. و پادشاهی بر وی مقرر گردانیدند. و بهرام بر تخت نشست.

- 3 وبعد از مدتی ناگاه خاقان چین با دوستان و پنجاه هزار مرد از جیحون بگذشت. و فارسیان بغایت ترسناک شدند. و هرچندکه بهرام را می گفتند التقات نمی کرد. و عشوه می داد. پس هفت صد کس از اقارب خود ا و سیصد مرد از اسفهبندان و تمامت هزار سوار مرد مبارز را بر گزید. و برادرش نرسی 6 را نیابت داد و گفت که من با این جماعت به آذربایجان خواهم رفت تا آتشگاه را زیارت کنم. و از آنجاگاه به شهر ارمنیه به شکار می روم. چون باز کردم تدبیر کارزار کنم. چون برفت بزرگان فرس به خاقان نامه کردند که 9 25bT بهرام بگریخت و ما محکومیم. باید با سکون می آیی تا مردم از تو نترسند. / خاقان فارغ و خرم گشت و با امنی تمام می آمد.
- 12 بهرام برفت و زیارت آتشگاه بکرد و کله اسب در پیش انداخت و دو 125DS روز به راه ارمنیه برفت. پس راه بگردانید و بسوی خوارزم رفت / و از کنار دریای مازندران در آمد. چون به حوالی آنجاگاه رسید جامه ترکان پوشید و 19bE بتعجیل تمام / بتاخت. چون بیک منزلی خاقان رسید جاسوس بفرستاد و از حال 15

1 و همگان T : همگان MS : - E // به خدمت وی کمر MT : کمر خدمت S : کمر خدمت

بر میان E // گردانیدند MTS : شد E // 2 و بهرام ... نشست E : - MTS // 3 و بعد از مدتی MTS

: بعیش مشغول شد E // ناگاه ... چین E : خاقان MTS // با دوستان و پنجاه MTS : با پانصد هزار E

10 : // از جیحون MTS : از آب جیحون E // 4 ترسناک TS : خوفناک M : ترسان E // و هرچندکه MT :

و هرچند ES // بهرام را MT : با بهرام ES // 5 صد M : - ES // کس MS : تن E // و سیصد MT

: سیصد ES // 6 از MTS : - E // اسفهبندان MTS : اسفهبندان E // مرد M : جنگ E : - TS //

برادرش MTS : برادر خود E // 7 نیابت داد MTS : نیابت خود نصب کرد E // که ET : - MS

// 7 - 8 آتشگاه MTS : آتشگاه E // آنجاگاه MTS : آنجا E // به شهر ارمنیه M : بارمنیه ETS

// روم MTS : کتم E // 7 کارزار MTS : کار را E // چون برفت E : و M : - TS // کردند MT :

نشستند S : فرستادند E // می آیی MTS : بیایی E // نترسند ETS : بترسند M // 11 گشت MTS :

: شد E // با امنی MT : بایمنی S : بامنیت E // آمد ETS : آید M // 12 آتشگاه ES : آتشگاه T :

: آتش خانه M // و کله ... انداخت ETS : - M // 13 راه MTS : عنان E // و بسوی S : بسوی MT :

رو E // خوارزم رفت S : خوارزم MT : خاقان کرد E // 13 - 14 و از ... در آمد E : - MTS //

چون MTS : تا E // پوشید MT : در پوشید E : پوشیدند S // 15 بتاخت M : بتاختند TS : برانند

E // رسید ES : رسیدند و فرود آمدند T : فرو آمد و M

- و جای خاقان تفحص کرد. پس در شبانه بر سر وی شبیخون کرد. و خود با دوستان مرد بر سر خاقان رفت و هر جانب دوستان مرد بداشت تا چون فغان از لشکرگاه بر آید نام بهرام یاد کنند و طبل بزنند. و هرکس که برایشان گذرد 3 بکشند. و او با آن جماعت از خواص بر آمدند و بر در خیمه خاقان رفتند. و 27M حامیان/ که بر در نشسته بودند بکشند. و اندر خیمه رفتند. و خاقان را مست خفته بر سر تخت یافتند. در حال سرش بیریدند و آواز بر آوردند. و خلقی 6 بسیار بکشند. / و بعضی را اسیر کردند و باقی بگریختند. و چون روز بر آمد بهرام لشکرگاه را از اتراک خالی دید. و غنیمت فراوان یافت. در حال 125S بشارت به اطراف فرستاد و خود آهنگ هند کرد. / ملک هند چون از آمدن وی آگاه شد رسولی فرستاد و باوی صلح کرد. و دختر خود بزنی به بهرام داد. و دیبل و مکران به وی تسلیم کرد.
- و بعد از آن قصد به جانب یمن و حبشه کرد. پادشاه حبشه نیز مال و 12 دختر دادند. و نرسی را به روم فرستاد. و نرسی روم را بگرفت. القصه هفت اقالیم را بگرفت و هفت دختر از ایشان قبول کرد و بسیار شهری در عالم

1 و جای MTS : - E // پس MTS : - E // شبیخون ETS : شبخون M // کرد MT : برد
 S : بزد E // 2 خاقان رفت MS : خاقان چنین ریخت T : خاقان رسانید E // هر جانب MT : هر دو
 جانب S // 3 لشکرگاه ETS : لشکر M // نام MTS : شما E // کنند MTS : کنید E // بزنند S :
 باز + MT : بزنید E // برایشان گذرد MTS : بر شما گذرد E // 4 آن جماعت MT : جماعتی S
 : من مرد E // خواص MTS : خواصان E // بر آمدند M : بیامدند S : برانندند T : - E //
 خاقان MT : او S // و بر ... رفتند MTS : بر در سرایرده خاقان رفت E // 5 و حامیان S : پرهنگان
 E : حاجبان را T : حامیان را M // بر در ... بودند ES : - MT // بکشند MTS : بکشت E //
 و اندر ... رفتند MTS : و در خرگاه در آمد E // را ME : - TS // 6 یافتند MTS : یافت E // در
 حال E : و TS : - M // بیریدند TS : بیریدند M : بیرید E // و آواز بر آوردند ES : - MT // 7
 بکشند MTS : هلاک کردند E // را ME : - TS // باقی MET : باقیان S // و چون ETS : چون M
 // 8 بهرام ETS : - M // لشکرگاه را E // لشکرگاه MTS // اتراک MTS : ترک E // دید MTS : یافت
 E // فروان یافت MTS : بسیار بکرد E // 8 - 9 در حال ... فرستاد MTS : در حال بشارت زدند
 فتح نامه باطراف فرستاد E // هند MTS : هندستان E // وی MTS : - E // رسولی E : رسول MTS
 // و باوی TS : باوی ME // خود E : - MTS // بزنی MES : زنی T // به بهرام E : بهرام TS //
 11 دیبل TS : دیبل M : دیبل E // 12 و بعد ETS : بعد M // 12-13 پادشاه ... دادند E : - MTS

۱ - در نسخه E بجای عباره " و هر جانب ... تا " که در سطر دوم است این طور نوشته شده است: و گفت با یاران که.

20DE بساخت. و در/ ولایت فارس کوشکزر بساخت و در آنجا مقام کرد^۱. هردو برادر مظفر باز گشتند. پس روی به نخجیر نهاد. و از پی گوری^۲ می دوانید^۳. آبی تنگ در زمین شوره افتاده بود. و اسب را در آن براند و فرورفت و ناپدید 3 گشت. و مدت ملک او بیست و سه سال بود.

یزدجرد بن بهرام

6 پادشاه عادل و نیکو سیرت بود. از غایت لطف و حلم که داشت او را یزدجرد نرم خوانندی. و مدت ملک او هژده سال و پنج ماه بود.

هرمز بن یزدجرد

9 پسر کوچک/ یزدجرد برادر بزرگ غلبه کرد. و ملک به قهر فرو گرفت. 9 برادر بزرگ به ملک-هیاطله التجا کرد و به مدد وی. بعد از مدتی اندک پادشاهی باز ستد و هرمز را اسیر کرد.

12 فیروز بن یزدجرد/ 126AS

مردی دیندار و بر خیر بود. و در اول پادشاهی او قحطی عظیم ظاهر

1 هر دو برادر M : هردو TS : E - // 2 مظفر باز گشتند MTS : E - // روی MTS : روزی E // به نخجیر نهاد MTS : در نخجیر بود E // دوانید TS : ناخت E // 2-3 آبی تنگ ET : آب تینک S : M - // در زمین ES : در زمینی MT // افتاده بود ET : افتاده S : افتاد M // اسب را TS : اسب M - : E // در آن براند MTS : در وی راند E // و فرورفت MTS : E - // 3 - 4 ناپیدا گشت ETS : ناپیدا شد M // ملک MTS : دوران E // او ETS : وی M : بود MTS : بوده است E // 6 و نیکو ETS : نیکو M // بود MES : بوده T // از TS : و + ME // غایت لطف و حلم MTS : حلمی E // او را MTS : E - // 7 خوانندی MTS : خوانند E // هژده M : شده T : هجده ES // بود M : بوده است ETS // 9 کوچک E : کوچکتر MTS // یزدجرد TS : + بود M : + است و E // بزرگ ES : بزرگتر MT // 10 برادر بزرگ S : برادر T : و برادرش M : برادرش E // وی MTS : + کردند E // و بعد از مدتی TS : و بعد از مدت M : E - // اندک MTS : بانگی E // 11 باز ستد TS : باز شد M : باز ایستد E // کرد MTS : کردند E // 12 فیروز E : پیروز MTS // 13 مردی MES : مرد T // و بر خیر S : و خیر MT : E - // پادشاهی M : دولت + T : عهد ES // قحطی ETS : قحط M

- ۱ - در نسخه های MTS عبارت " نرسی ... مقام کرد " که در صفحه گذشته از سطر سیزدهم تا این صفحه به سطر یکم است وجود ندارد.
- ۲ - در نسخه E کلمه " کوری " بطور " کور " نوشته شده است.
- ۳ - در نسخه M عبارت " و از پی ... دوانید " در سطر دوم است وجود ندارد.

- گشت. و مدت هفت سال خراج از خلق بینداخت. و بیسیار مال از خزینه به هر کس داد. و از آثار وی فیروزرام است از اعمال ری. روشن فیروز است از جرجان و رام فیروز از بلاد هند و شهرنو اصفهان و شادفیروز از آذربایجان 3 و دیواری به خجند میان ایران و توران کرده است. و کام فیروز از اعمال فارس. / و مدت ملک او بیست و شش سال بود. و سبب هلاک او آن بود که به زمین ترک از دنبال ایشان می رفت و ملک ترک در راه وی خندقی ساخته بود 6 و پنهان کرده او در آن افتاد و هلاک شد. و نیز گویند که بهرام میان ایران / و توران مناره ای ساخت و حد ترک پدید کرد تا هیچ مداخلت با یکدیگر نکنند. و فیروز بفرمود بیدان بیاوردند و کردارها بساخت و بینداخت سبب جنگ. از این افتاد 9.

بلاش بن فیروز

- چون به پادشاهی بنشست برادرش قباد بگریخت و به ترکستان رفت و از خاقان مدد خواست. خاقان وی را مدد داد و با وی لشکری گران بفرستاد. 12 چون به نشابور رسید خبر مرگ برادرش بشنید / و لشکر باز گردانید و بیامد و بر تخت بنشست.

قباد بن فیروز

- 15 در زمان وی مزدک ظاهر شد و اباحت بدید آورد. و آن را مذهب عدل نام کرد. و عبادت از خلق بر داشت. و مردم را رخصد داد در تصرف

1 گشت MTS : شد E // و مدت MTS - : E // خلق MTS : مردم E // مال MTS :

- مالی E // 1-2 به هر کس MTS : بمردم E // و روشن فیروز ETS : دوش فیروز M // است TS : ME - // 3 شاد فیروز MET // شادفروز S // 4 بخجند ETS : - M // کرده است E : - MTS // کام فیروز MT : قصه کام فیروز S : قصه کام فیروز E // 5 ملک او ETS : ملک وی M // بود MTS : بوده است E // 6 بزمین ترک MTS : بزمین هند E // و ملک MTS : پادشاه E // ری ... ساخته بود MTS : او جاهی کننده بود E // 7 آن MTS : جاه E // افتاد ETS : افتاده M // که T : - M // 9 بفرمود بیدان بیاوردند M : آن را بیها بیاورد T // کردارها M : کردونها T // 10 بلاش E : بلاش MTS // 11 برادرش MET : و S + // 12 مدد MS : مدت T : لشکر E // خاقان T : و + MES // مدد داد MES : مدت داد T // لشکری TS : لشکر ME // 13 بشنید ME : شنید TS // 14 بر تخت E : به پادشاهی MTS // بنشست ETS : نشست M // 16 مزدک MET : مردی S // آورد MTS : آمد E // را MTS - : E // 17 مردم ETS : مردمان M // در ETS : - M

۱- در نسخه های ES عباری " و نیز گویند که ... افتاد" که از سطر هفتم تا سطر نهم

زن و مال یکدیگر. و بدین سبب رنود بسیار بر وی جمع شدند. و قباد را نیز بفریفت و مطیع خود کرد. و بقوت وی مال از منعمان می ستد و به دیگران می داد.

3

خلق از وی مضطرب شدند و از قباد نفور گشتند. وی را بگرفتند. و

27^{BT} پادشاهی را به برادرش/ جاماسب دادند. مزدک بگریخت و به آذربایجان رفت.

6 و خواهر قباد او را به حیل بجهانید. و از آن پس به بلاد ترک رفت و از ایشان

استمداد کرد و باز گشت و پادشاهی باز ستد و قباد را داد. در زمان وی

شمر ذو الجناح از ملوک یمن خروج کرد و قباد از مقاومت او عاجز گشت و با

9 وی صلح کرد. و او را تحفها داد و معاونت کرد تا بگذشت و بطرف ماوراء

127^S 127^S النهر/ رفت و آنجایگاه بگرفت. و از آثار/ قباد حویزه است. و اصل آن شهر

21^E ارجان است. و حلوان و بهفتاد آب از عراق و شهر ابار از جانب جرجان

12 و جابور از دیار موصل و چند ناحیت از طبرستان. و مدت چهل سال پادشاهی

29^M کرد. / و باخرا الامر بجانب روم شد و مظفر باز گشت و ملک به پسر خود سپرد^۱.

انوشیروان بن قباد العادل

چون انوشیروان بر تحت نشست و او عهد و وصایا و عدل از اردشیر 15

1 رنود ES : زنود MT // بسیار T : - MES // نیز MET : - S // 2 مطیع MES : مطاع

// 4 وی E : آن MTS // شدند MTS : گشتند E // نفور گشتند TS : بر گشتند M : متفرق شدند E

وی را T : و + MS : و قباد را E // 5 را E : - MTS // مزدک M : و + ETS // رفت ME : شد

TS // 6 از آن پس E : - MTS // 7 گشت MTS : آمد E // ستد MTS : بمتد E // و قباد را داد E :

- MTS // 8 شمر ذو الجناح MS : سمر ذو الجناح T : ذوالجناح E // گشت E : آمد MT // از مقاومت

... گشت MET : - S // 9 و او را ET : او را MS // بگذشت MTS : بر گذشت E // بطرف E :

به MTS // 10 حویزه S : قبادخواره T : جزه M : شهر خونه E // 10 - 11 شهر ارجان MTS :

ارجان E // بهفتاد آب S : هفتاد آن M : هفتار E : بتقادات T // ابار از جانب ETS : آبار در

جانب M // 12 جابور MTS : جابور E // 13 خود TS : - M // 14 انوشیروان بن قباد العادل M :

انوشیروان بن قباد T : انوشیروان بن قباد S : انوشیروان پادشاه شد E // 15 چون ... نشست E : -

MTS // او عهد MS : او عهد T : عهد E // و عدل از MT : - ES

۱ - در نسخه E عبارۀ " و مدت ... سپرد" که از سطر دوازدهم تا سطر سیزدهم جا می

گیرد این طور نوشته شده است: و باخر الامر بجانب روم رفت و روم را بگرفت و مظفر باز گشت. و مدت

ملک او چهل سال بود. و بعد از آن ملک بیسر خود سپرد و با بیرون کشید.

- 28^aT بابک پیش نهاد. و بر آن کاربند شد. و بزر جمهر را وزارت/ داد. و با وی و دیگر مدبران در کار مزدک مشورت کرد. و رای ایشان بر آن قرار گرفت که وی را به مکر و حیل باید بر داشت. پس او را به خود نزدیک کرد و مغرور گردانید. و با لطایف الحیل از وی تقصیل اتباع و اعوان خواست. و بهر جایگاه بنواب خط فرستاد تا بروز مهرجان کسان وی که^۱ آنجایگاه باشند جمله را هلاک کنند. و روز مهرجان مزدک و داعیان وی را دعوت کرد و بر مایده ای 127^bS حاضر کرد. / و ایشان را بکشت. و انوشیروان بدست خود مزدک را زخم زد و بکشت. و امتان وی را مجموع بکشتند.
- بعد از مدتی عزیمت روم کرد. و ملک روم را بگرفت. پس باز او را 9 21^bE پادشاهی داد/ بتقریر آنکه هر سال بدرگاه آید. و از آنجایگاه باز گشت. و به ماوراءالنهر رفت. و باخاقان قاقم صلح کرد بشرط آنکه تا فرغانه انوشیروان را باشد. و دختر خاقان را بخواست. و باتفاق به محاربه هیاطله رفتند. و ایشان 12 28^bT را قهر کردند. و بعد از آن بجانب هند و چین رفت. و با ایشان/ نیز صلح کردند و مال و مواضع بر خود گرفتند. و چون باز گشت از دربند خبر آمد که قباچاق مسئولی شده اند و دربند مختل و خراب کرده اند. پس انوشیروان 15

---

1 بابک E - : MTS // بر آن ETS : بدان M // کاربند شد MTS : کارکرد E // بزر

جمهر S : بزر جمهر MT : ابزر جمهر حکیم E // و با وی MET : تا وی S // 2 مشورت کرد MET : مشورت کردند S // 3 حیل MTS : حیل E // باید بر داشت ET : بر باید داشتن M : باید بر داشتن S // 4 با لطایف الحیل MT : با لطف الحیل S : با لطف حیل E // اعوان MTS : + وی E // 4 - 5 بهر جایگاه بنواب MTS : بهر جایگاه که بنوابی داشت E // تا ETS : با M // 6 روز MTS : در + E // مزدک MTS : + را E // داعیان ETS : اعیان M // دعوت کرد و E - : MTS // 7 بکشت TS : هلاک کرد M - : E // 8 بکشت ... بکشتند E - : MTS // 9 عزیمت MTS : عزم E // ملک MTS - : E // روم را E : روم MTS // او را MTS : روم را E // 10 پادشاهی MTS : + ملک روم E // بتقریر آنکه ETS : بمقرر آنکه M // هر سال ES : هر چند سال MT // 10 - 11 و به ماوراءالنهر MTS : بماوراءالنهر E // قاقم S : قاقم E - : MT // را MES : T // 12 خاقان را E : وی MTS // 13 کردند ME : کرد TS : بعد از آن E - : MTS // بجانب ETS : بجانبان M // چین M : صین TS - : E // با T - : MES // نیز E - : MTS // 14 مال و مواضع M : مواضع ETS // باز گشت MTS : باز آمد E // آمد E : آمده بود MTS // 15 پس M - : ETS

---

۱ - در نسخه S حرف " که " که در سطر پنجم است بعد از کلمه "مهرجان" که در سطر

پنجم جا گرفته است.

- آهنگ ایشان کرد و ایشان را قمع کرد و دربند را معمور کرد. و دیوار
بس عظیم از این روی بکشید. و جمع از لشکریان آنجا بداشت تا آن ثغر نگاه
دارند. و بفرمود تا حصنها بساختند و پولها عمارت کردند و راهها نگاه 3
- 128^S داشتند از دزدان و مقصدان. در زمان/وی سیف ذوالیزن از ابنای ملوک حمیر
بر وی آمد و استمداد کرد. و برمسروق بن ابرهه که سوره الفیل در حق پدرش
آمده است و مدد داد تا یمن از ایشان مستخلص کرد. 6
- و پیغامبر ما محمد مصطفی بن عبدالله بن عبد المطلب الهشمی صلوة
الله علیه در آخر زمان وی بوجود آمد. و در آن روز آتش و آتشگدهها مرده
گشت و دریای ساوه خشک شد. و دوازده /کنگره از ایوان انوشروان بیفتاد. / 9
- 22^E
29^T انوشروان از آن بغایت متفکر شد. و سطح کاهن را بخواند و حال با وی گفت.
سطح در جواب گفت: آن حال دلیل کند به ولادت بنی عربی و استلای امت وی
- 30^M در جمله / آتشگدههای فارس و بعد دهر کنگره که افتاده است. یکی از ملوک 12
فارس پادشاهی کند از آن پس ملک از ایشان منقطع شود. و از بنای انوشروان
رومیه است که بشکل انطاکیه ساخته است بجانب مداین. و پیوسته در بارگاه
وی چهار کرسی زرین بودی. 15

1 آهنگ : MTS : عزم E // ایشان را MTS : آن طایفه را E // دربند را ETS : دربند M
// معموره کرد MTS : معموره ساخت E // 2 و دیوار ... بکشید E - : MTS // آنجا M : آنجاگاه
ETS // بداشت MTS : بداشت E // آن ثغر ES - : MT // 3 پولها عمارت MTS : پولها معمور E
// 4 از MT : و + S // 3 - 4 و راهها ... مفسدان MTS : و راهها براهداران سپرد تا از مفسدان و
دزدان ایمن باشند E // در زمان S : و + E : و در ایام MT // ذوالیزن MES : زی الیزن T // حمیر
MTS : حمیر E // 5 استمداد کرد MET : استمداد همگی کرد S // در حق E : در شان MTS // 6
مدد MTS : + او E // داد ETS : کرده M // تا ETS - : M // از ایشان ETS : از او M // کرد
TS : گردانید M : کردند E // 7 مصطفی MT : ES - // 7 - 8 صلوة الله علیه MTS : - E // بوجود
آمد T : در وجود آمد MES // روز ES : ساعت MT // آتش و M - : ETS // 9 دوازده MT :
دوازده ES // انوشروان ME : وی TS // 10 انوشروان MET : و + S // از آن MTS : - E //
بغایت E - : MTS // را ME - : TS // بخواند و حال با وی ETS : - M // 11 در جواب E - :
MTS // آن حال M : این ETS // دلیل کند MT : دلیلی بود ES // به MT : بر ES // بنی عربی
MTS : محمد عربی E // وی MTS : او است E // 12 در TS : بر ME // فارس T - : MES //
ملوک ME - : TS // 13 از آن E - : MTS // شود MTS : گردد E // و از ETS : از M // بنای
MTS : آثار E // انوشروان E : وی TS : او M // 14 رومیه MTS : ارمیه E // انطاکیه MTS :
انطاکیه E // ساخته است M : ساخته اند S : ساخت T : است E // بجانب مداین MTS : و مداین را
بزرگ کرد و بردع و کنجه E // و پیوسته ETS : پیوسته M // 15 بودی MTS : نهاده E +

128^{bs} یکی برای بزرجمهر/ و دوم برای قیصر روم سوم برای ملک چین و چهارم برای ملک قیچاق. و مدت ملک او چهل و هفت سال و هفت ماه بود.

3 هرمز بن انوشیروان

پادشاهی بود با عدل و داد و رای. اما مردم اصیل نتوانستی دید و پیوسته مردم دون را تربیت دادی. و در زمان وی شابه خاقان ترک به خراسان

29^{bt} آمد و رسول به هرمز فرستاد که عزیمت/ روم دارم. بگو تا پلها را عمارت 6 کنند و علوفه در منازل و مراحل مهیا کنند. هرمز بهرام چوبین را که از نژاد ملوک است و اسفهلار لشکر بود با لشکر تمام بفرستاد و بتعجیل برفت تا ناگاه

22^{be} بر سر خاقان رسید. و چند روز در برابر یکدیگر بنشستند و هر روز/ از طرفین 9 سواران چالش می کردند و رسولان می آمدند و می رفتند. آخر الامر بهرام فرصتی یافت و چوبه تیر شابه زد. و او را بکشت و لشکرش به تاراج بزد.

129^{cs} بعد از آن/ پسرش ربود بیامد با لشکرش تمام. و بهرام با وی حرب کرد و 12 بقتل آورد. مال و غنیمت بسیار بر هرمز فرستاد و عزیمت آن ساخت که به

1 برای MTS: از + E // بزرجمهر S: بوزرجمهر MT: ابوزرجمهر حکیم E // و دوم

ME: دوم TS // برای M: از + E // مر TS // قیصر روم E: قیصر M: قیصر را TS // سوم S:

و میوم M: و میوم ET // برای MES: - T // چین ME: صین S: صین را T // 2 برای ملک قیچاق

MES: ملک قیچاق را T // هفت ماه MT: - ES // بود S: بوده است MET // 4 بود ETS: بوده

است M // داد و E: - MTS // مردم MTS: مردمان E // اصیل ETS: اصل M // 5 مردم ME:

مردمان TS // دون MES: - T // دادی TS: کردی ME // شابه خاقان S: شابه خون ملک T: شابه

E: شابه بن خاقان M // 6 به MTS: بر E // دارم بگو MET: دارد بگیرد S // پلها را E: پلها را

M: بولها TS // 7 علوفه ETS: علوفه M // مهیا کنند MS: مهیا سازند T: مهیا گرداند E // را M:

- ETS // از MTS: - S // 8 است MT: بود E: داشت S // اسفهلار لشکر TS: اسفهلار لشکر

M: اسفهلار ایران E // برفت ETS: بر وقت M // تا TS: - ME // 9 خاقان E: وی MTS //

در M: - ETS // طرفین MES: آن دو طرف T // 10 سواران ... می کردند ETS: - M // و

رسولان ETS: رسولان M // می رفتند ME: می شدند TS // آخر الامر E: و + TS: و به + M //

بهرام MET: - S // 11 چوبه تیر M: مکروار S: متکروار + T // بزد S: زد T: زدند E: داد M

// 12 بعد از آن MT: - ES // ربود MT: زبود E: زود S // بیامد MTS: - E // تمام MTS: -

E // بهرام با وی MTS: با بهرام E // حرب کرد ETS: چون + M // 13 بقتل آورد TS: بدست

بهرام + E: بقتل آرد M // مال M: و + ETS // بسیار ET: - MS

۱- در نسخه E بجای عبارۀ " و چوبه ... زد " که در سطر یازدهم است این طور نوشته

شده است: و متکروار خود را بر شابه زد و یک چوبه تیر بر سینه شابه نواخت.

- بلا ترک در رود. هرمز را این معنی منصوب نیامد و در حق بهرام سخنان درشت گفت. و بهرام از آن آگاهی یافت و طبع هرمز در قتالی شناخت. 1.
- 30AT پس اعیان لشکر با خود/ متفق ساخت و بتقریر آنکه وی پادشاه باشد. 3 تا زمانی که پرویز^۲ به ایشان رسد این حال به هرمز و پرویز رسید. پرویز از پدر بگریخت و به آذربایجان رفت. پس هرمز لشکر به جنگ بهرام فرستاد. اتفاقاً لشکرش شکسته شدند. چون خبر هزیمت رسید اکابر فرس هرمز را اسیر 6 کردند. چشمهایش کور گراندند. و این حال در سال هفدهم بود از موالد حضرت رسالت و در نوزدهم او را بقتل آوردند. و گویند مدت ملک او یازده سال و 9
- 31M چهار ماه بود. /

پرویز بن هرمز

- چونین گویند که چون خبر حبس پدر بوی رسید باز به مداین آمد و بر تخت نشست و تاج بر سر نهاد و برفت و از پدر عذر خواست. پدرازی در 12
- 1298S خواست / تا کینه او باز خواهد. در آن نزدیکی / بهرام آهنگ وی کرد و 239E پرویز کوچ کرد. به آب نهروان به بهرام رسید. پرویز دانست که طاقت بهرام ندارد. کس سوی پدر فرستاد و مشورت کرد. هرمز صواب آن دید که زنان و 15

- 1 در رود MTS: رود E // هرمز MES: و + T // منصوب MTS: خوش E // نیامد MES: نیفتاد T // و در حق بهرام MTS: در حق او E // 2 هروز TS: + را E // شناخت E: شناخته بود T: ساخت S // 3 اعیان لشکر MTS: اعیان را E // ساخت E: گردانید MTS // بتقریر آنکه MTS: بتقریر که E // 5 از پدر E: - MTS // پس E: و MTS // 6 اتفاقا ETS: و + M // لشکرش E: - MTS // هزیمت MTS: بهرمز E // رسید ETS: برید M // 7 چشمهایش T: چشمهایش MS: چشمش E // 7-8 و این حال ... و گویند M: - ETS // ملک او ETS: ملکش M // یازده ETS: سیزده M // 10 پرویز MT: ابرویز S: خسرو E // 11 چونین گویند که M: - ETS // حبس MTS: از + E // 12 و برفت ES: - MT // عزرها ES // پدر از وی ES: و + M: پدر را روزی T // 12-13 در خاست S: در خواست کرد MET // او ETS: وی M // 14 به آب نهروان MTS: در بهروان E // پرویز MTS: خسرو E // بهرام E: او S: وی MT // 15 ندارد ES: نیاررد T: نیارد M // و مشورت کرد MTS: بمشورت E

۱ - در نسخه M عبارت " و منبع ... شناخت " که در سطر دوم است موجود نیست.

۲ - نام " پرویز " در نسخه M پرویز' در نسخه های T S ابرویز در نسخه E گاهی خسرو پرویز گاهی پرویز نوشته است. ما " پرویز " را ترجیح کردیم و به واریانت نگرفتیم.

- 31^{ET} خزاین در حصنی مضبوط گردانید و خود استمداد را روی به ملک روم نهد. / پرویز به تدبیر آن مشغول گشت. و او را دو خال بود بندویه و بسطام^۱. و از جمله آنان بودند که هرگز را گرفته بودند. و از وی می ترسیدند با پرویز گفتند 3 که مبادا که در غیبت ماهرمز بلجاج آنچه رفت ناگاه بهرام را بیاورد و مملکت بوی سپارد. مصلحت آنست که ما وی را بکشیم. پرویز جواب نداد. ایشان از خاموشی وی رضا فهم کردند. هر دو برفتند و هرگز را بزه کمان بکشند. پس 6 پرویز با ایشان چند سوار معدود فرات را عبور کردند. و براه بیابان نیل 130^{MS} برانندند تا نزدیک دیر رسیدند و در آنجاگاه فرو آمدند تا آسایش/ یابند که لشکر بهرام از دور بدیدند. بندویه به پرویز گفت که جامه و ساز خویش مرا 9 ده و تو و بسطام بادیگر سواران برانید که من این لشکر را از شما باز دارم. - پرویز جامه به وی داد و خود برفت. بندویه جامه پادشاهی پوشید و در دیر را استوار کرد. و خود / بالای دیر رفت / و نشست. و لشکر چون 12 به دیر رسید بندویه را با آن جامه و رینت یافتند پنداشتند که پرویز است. چون در آن زمان کس را یارای نبودی که زیب و زینت پادشاهان

23^E
30^T

1 حصنی MTS : حصن // E نهد MTS : کند E // 2 مشغول گشت MS : مشغول شد ET //
 بود MTS : بودند E // 3 و از جمله آنان بودند MTS : - : E // 4 آنچه MT : + : ما E : آنچه S //
 رفت MTS : کردیم E // ناگاه E : - : MTS // را ETS : - : M // 5 بوی سپارد MET : بروی سپرد
 S // مصلحت M : و + : صلح ES // ما وی را E : او را MTS // 6 هر دو S : و + : T - :
 ME // بزه کمان MTS : زه کمان در خلق کردیم E // پس MTS : و E // 7 چند سوار MTS : با چند
 سواری E // براه MTS : در راه E // نیل MS : نیک T : بتک E // 8 برانندند MTS : می رانندند E //
 در E : به M - : TS : آسایش یابند TS : ایشان + : M : آسایش کنند E // که MTS : ناگاه E // 9
 بدیدند MT : ظاهر شد S : پیدا شد E // که MET : - : S // خویش TS : خروشن M : پادشاهی E // 10
 و بسطام TS : بطام E : - : M // با MET : تا S // برانید MTS : بروید E // که MET : چه S // من
 MTS : تا من E // را E : - : MTS // 11 به وی داد MTS : چنان کرد E // پادشاهی E : - : MTS
 // پوشید MTS : در E // دیر را ET : - : MS // 12 استوار کرد MTS : + بر بست استوار E
 // بالای MET : در S + // نشست E : - : MTS // 13 به دیر رسید E : در رسیدند MTS // را E : - :
 MTS // جامه MTS : لباس پادشاهی E // 14 چون E : چه MTS // کس را MTS : کسی
 را E // یارای MT : + : آن ES // نبودی که MTS : نبود که E // زیب و زینت پادشاهان
 MTS : جامه پادشاهی E

۱ - در نسخه E نامهای "بندویه و بسطام" در سطر سوم بعد از کلمه "می ترسیدند" جا

گرفته و این طور نوشته است: بندویه نام یکی را و یکی بطام نام.

داشتی. و او را بازینت پادشاهی دیدند. پیرامن دیر فرو آمدند. بندویه گفت که من پرویزم شما دانید که مرا از اینجاگاه راه گریز نیست. خواهم که امروز و امشب مرا مهلت دهید تا به عبادت و استغفار مشغول شوم. فردا 3 بیرون آیم. لشکریان اجابت کردند. روز دیگر نیز مهلت خواست. ایشان گفتند آخر پادشاه است. مهلت دادند. چون شب در آمد بندویه گفت یاران شما یک شب دیگر مرا مهلت دهید. فردا با شما روانه شوم. قبول کردند. روز دیگر 6 بیرون آمد. چون بندویه را دیدند از حیلت او آگاه شدند. او را بنزد بهرام بردند. / بهرام کشتن او نیارست چه خویش و اتباع بسیار داشت. او را محبوس 130^{bs} کرد. پس بندویه از بند بگریخت و به آذربایجان رفت. / و آنجاگاه می بود تا 9 پرویز به روم رفت. و مریم دختر قیصر را زن کرد^۱. و لشکر تمام بستد و براه آذربایجان باز گشت. / و بندویه با وی به عراق آمد و با وی محاربت کرد. 31^{bt} و ظفر وی را بود. بهرام هزیمت یافت و به خراسان رفت. و آنجا ثبات / نیافت 24^{ce} و به ترکستان رفت. و انجام مقام کرد. پرویز کس بزن خاقان فرستاد با تخفه بسیار

1 داشتی MTS : در پوشید E // و او را ... دیدند E : - MTS // پیرامن T : پیران S : بیرون M : E // 2 که T : - MES // شما E : - MTS // مرا MTS : من را E // از اینجاگاه MTS : - E // نیست MTS : ندارم E // خواهم که MTS : از کرم شما E // 3 و امشب MTS : - E // دهید ETS : دهند M // به عبادت MTS : من + E // 4 فردا E : آنگاه MTS // 4 لشکریان ETS : لشکر M // اجابت کردند MTS : نیز مانده بودند E // نیز MTS : - E // 4 - 6 ایشان ... روز دیگر E : تا شبانگاه پس TS : تا شبگاه پس M // 7 بندویه را T : بندویه MTS // از MET : و + S // شدند ETS : گشتند M // او را E : و + MTS // 8 بردند MTS : آوردند E // چه MTS : چرا که E // اتباع MTS : قبیله E // او را ES : و + MT // 9 پس بندویه MTS : و او E // از بند E : - MTS // به آذربایجان رفت MTS : در پی پرویز رفت E // 10 به روم TS : روم M // را S : - MT // زن کرد MT : بزنی کرد T // لشکری تمام بست MT : لشکر تمام بست S : با لشکر عظیم E // 10 - 11 و براه ... باز گشت MTS : به آذربایجان آمدند E // و بندویه ... آمد MTS : و بندویه لشکر آذربایجان را جمع کرد و با وی به یمن رفتند E // محاربه کرد MTS : محاربه کردند E // 12 و ظفر وی را بود MTS : و ظفر یافتند E // بهرام ... یافت M : و بهرام بهزیمت TS : و بهرام منهزم شد E // آنجا MT : آنجاگاه S : - E // 13 و به MS : به E : و T // و آنجا ... کرد MTS : - E // کس MTS : - E // فرستاد با تخفه بسیار MT : ... تخف ... S : بتخفه ها فرستاد E

۱ - در نسخه E عبارت " و از آنجاگاه ... زن کرد " که از سطر نهم تا دهم جا می گیرد این طور نوشته است: بروم و دختر قیصر که مریم نام داشت از برای خسرو بخواست.

و استدعا کرد تا بفرمود که بی آگاهی خاقان بهرام را بکشند.
 چنین گویند که ملوک شیروان از نژاد وی اند. و کسری پرویز بدرجتی
 رسید در بزرگواری و جباری و تنعم و کامکاری که هیچ ملک مانند او نبود. 3
 و قریب سی و هشت سال در پادشاهی بسر برد. و بر ملوک جهان تفوق نمود تا
 131S آفتاب دولتش غروب کرد و گلبرگ حشمتش از تندباد/ نکبت فرو ریخت. و اعظم
 اسباب آن واقعه بود که پیغامبر ما صلی الله علیه و سلم به ملوک اطراف نامه 6
 نوشت و ایشان را به اسلام دعوت کرد. نامه چون به پرویز رسید نام پیغامبر
 32T ما بالای خود دید طیره کرد و نامه بدرید خبر آن/ به پیغامبر صلوات الله علیه
 و آله رسید بر وی دعا کرد و گفت "مزق الله ملکه کامزق کتابی". و دعا 9
 مستحب گشت. و پرویز به بادان که عامل یمن بود نامه کرد که کس فرست
 تا این مرد که^۱ در تهامه دعوی پیغامبری می کند تا باز دین قوم خود رود. و
 الا او را بر من فرست. بادان فیروز دیلمی را با چند معروف دیگر 12
 بفرستاد. چون ایشان این حکایت در پیش حضرت رسالت عرضه داشتند
 رسول علیه السلام جواب داد که پرویز را دوش کشتند. شما این حکایت را
 از بهر که می گویند. 15

1 بفرمود ETS: بفرمودی M // که E: و TS: - M // بی آگاهی ETS: آگاهی M // 2
 چنین گویند که MTS: - E // شیروان ME: شروان TS // از نژاد MTS: از نسل E // کسری TS:
 خسرو E: - M // بدرجتی S: بدرجه MET // 3 و تنعم MET: - S // ملک ME: ملکی را TS // او
 ME: آن TS // نبود M: نبوده T: نبوده است ES // 4 قریب MT: قرب S: - E // و هشت MS:
 هفت T: - E // در ETS: - M // برد E: کرد M: آورد TS // تفوق MTS: در E+ // نمود
 MTS: پیش کرد E // 5 غروب کرد MET: آهنگ S+ // حشمتش از ES: حشمت او E: حشمت M
 // 6 اسباب آن MTS: الباب آن E // واقعه E: + آن S: - MT // ما MT: - ES // صلی ... و سلم
 M: صلوات الله علیه TS: علیه السلام E // 7 نوشت ME: نبشت TS // 8 ما MS: + را E: - T //
 کرد MTS: گشت E // 8 - 9 صلوات ... و آله T: - MES // کما ETS: و M+ // و دعا M: +
 حضرت T: و ES // 10 بادان S: بازان MT // کسی T: کس MS // 11 تا این MT: با این S //
 11 - 12 تا ... او را MTS: بگیرد E // بادان ES: بازان MT // را MT: - ES // چند MES:
 چندی T // فرستاد TS: فرستاد ME // 13 پیش E: - MTS // 13 - 14 علیه السلام MT: صلوات الله
 علیه S: - E // 14 جواب داد MT: فرمود ES // را ETS: - M // کشتند MTS: بسرش بکشت E
 // حکایت را MS: حکایت ET // 15 از بهر که MET: از برای که S // می گویند ES: می کنید MT

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ "به بادان ... مرد که" که از سطر دهم تا سطر یازدهم جا
 می گیرد این طور نوشته شده است: رسولی بر عامل فرستاد که این مرد که.

ایشان تاریخ ضبط کردند.

- 24^bE بعد از مدتی خبر قتل وی برسید و موافق/ قول رسول الله صلی الله
 131^bS علیه وآله آمد./ و آن جماعت جمله مسلمان شدند. و سبب کشتن پرویز آن بود 3
 که پرویز مردی بدخوی بود و بزرگان را خوار داشتی. و بگناه اندک عزابی
 سخت فرمودی. و در اواخر بنیاد مصادره و ناواجب بنهاد. و همگان از وی
 32^bT نفور شدند./ و اکابر در سر بایکدیگر مواطاه کردند و شیرویه را بر وی بیرون 6
 آوردند. و او را بر آن داشتند تا پدر را محبوس کرد. و از وی راضی نشدند
 33M تا بفرمود و او را بزه کمان هلاک کردند^۱. و مدت ملک او سی و هشت سال بود./

9^a

شیرویه بن پرویز

- شیرویه چون پدر را بکشت هفده تن از برادران و برادرزادگان را
 بکشت. پس خود رنجور شد و علت طاعون بر وی ظاهر شد. و او و بیشتر
 بزرگان فرس با طاعون هلاک شدند. و مدت ملک او هشت ماه بود. 12

ارشمیر بن شیرویه

چون پدرش در گذشت کسی دیگر نبود که استعداد پادشاهی داشت.

- 1 تاریخ ضبط کردند MTS: تا تاریخی ثبت کردند E // 2 بعد از ME: و + TS // مدتی
 MTS: چند روز E // قتل MET: - S // وی MES: او T // برمید MET: رمید S // و موافق
 MTS: موافق E // 2 - 3 صلی ... اله T: علیه السلام E: - MS // آمد MTS: - E // آن MES:
 این T // جمله MTS: - E // مسلمان ETS: مسلمانان M // پرویز M: خسرو + T: وی S: او E //
 4 مردی S: - MT // او MS: - T // عزابی S: عزاب MT // 5 در اواخر MT: در آخر الامر S
 // بنیاد مصادره TS: ... و ... M // 6 در سر MS: در سر T // مواطاه S: مواطاه T: مواطاه M //
 او T: - MS // بر وی MS: بر او T // 8 بزه کمان هلاک کردند MS: بکشتند T // ملک او TS:
 ملک وی T // 9 شیرویه بن پرویز M شیرویه بن ابرويز S: شیرویه بن ابرويز T: پادشاهی شیرویه
 بن خسرو پرویز E // 10 شیرویه E: - MTS // برادرزادگان را M: برادرزادگان نیز T:
 برادرزادگان ES // 11 خود E: - MTS // ظاهر شد MTS: اثر کرد E // او و ETS: و او M
 // 12 بزرگان MTS: ملوک E // با طاعون E: بر آن MTS // بود MT: بوده است ES // 14
 پدرش MT: پدر او E: پدر S // داشت MS: داشتی T: داشته باشد E

۱ - در نسخه E بجای عبارت " پرویز ... هلاک کردند " که از سطر چهارم تا سطر هشتم جا
 می گیرد این طور نوشته شده است: شیرویه پسر او بود. از دختر قیصر و بر زن پرد که شیرین باشد
 عاشق شده بود. و او را بر آن داشتند که پدر را محبوس کرد و شیرین نیز خود از بکشت.

1320S و او هفت ساله/ و در طیسفون بود. و در آنجایگاه وی را بر تخت نشاندند بی مشورت شهریار فراهین و او اسفهلاری بزرگ بود. و از او خشم گرفت. و برفت و اردشیر را بکشت و خود به پادشاهی بنشست. پوران دختر پرویز 330T جمعی را بگماشت / تا او را ناگاه زخمی زدند و هلاک کردند و مدت ملک اردشیر یک سال و شش ماه بود.

6

کسری خرهان

از نسل فارس بن ساسان بن بهمن است. چون دیگری نیافتند او را 250E پادشاهی دادند. و یک سال و پنج ماه بیش نزیست.

9

کسری بن قباد بن هرمز

پرورش او در ترکستان بود. با اتفاق اکابر فارس پادشاهی به وی دادند. و باقی عمرش بیش از سه ماه نبود.

12

پوران دخت بنت کسری پرویز

زنی عاقل بود. و در زمان وی لشکر اسلام خروج کردند. و مدت ملک 34M او یکسال و چهار ماه بود.

---

1 در ES: به MT // بطیسفون M: طیسفون ETS // در E: - MTS // وی را MET: او را S // 2 شهریار فراهین M: شهرزاد S: شهریزاد T: شیرزاد E // اسفهلاری T: اسفهلار S: اسپهلار E: اسفهلاری M // از او ES: او T: - M // 3 و برفت ETS: - M // و اردشیر MTS: اردشیر E // بکشت ETS: بگفت M // خود ET: - MS // به پادشاهی بنشست MTS: پادشاه شد E // پوران M: توران TS: توخت E // دختر S: دخت M: دخت دختر T: بنت E // 4 جمعی را TS: + بر آن E: جمعی M // ناگاه زخمی زدند MTS: زخم زدند E // 5 اردشیر ETS: او E // 6 کسری خرهان TS: کسری بن خارهان E: کسری بن خاقان M // 7 فارس ETS: ارسلان M // ماسان بن بهمن است MTS: ماسان بود که پسر بهمن است E // 8 پادشاهی دادند MES: به پادشاهی نشاندند T // بیش نزیست ES: بیشتر نزیست T: بیشتری است M // 10 با اتفاق ETS: و M // 11 و باقی MTS: - E // 12 پوران دخت ... پرویز M: توران دخت بنت کسری پرویز S: توران دخت بنت کسری پرویز E: توران دخت بن کسری پرویز T // 13 زنی عاقله بود S: زنی عاقله عدل بود MT: + و صالحه E // 14 او MET: وی S

فیروز بن خوشنوشبند

132AS از نژاد یزدجرد ایشم است. و مادرش از نژاد انوشیروان. / و مدت شش ماه پادشاهی کرد.

3

آزمیدخت بنت پرویز

زنی عاقله بوده است. و فرخ هرمز از اصفهبد خواست که او را زن کند. او ابا کرد. اما او را وعده دهد که شبی بخلوت او را راه دهد. فرخ 6
33^{BT} بوعدہ برفت. / آزمیدخت بفرمود تا او را بکشند. رستم پسر فرخ بکینه آزمیدخت را زهر داد. و مدت ملک او چهار ماه بود.

9

فرخ زاد خسرو بن پرویز

در آن حال شیرویه برادران را می کشت وی خرد بود. و بدین سبب خلاص یافت. اما عاقل و رای نداشت. و مدت شش ماه بود که به پادشاهی نشسته بود که یزدجرد را از فارس بیاوردند و پادشاهی بوی دادند.

12

یزدجرد بن شهریار بن پرویز

چون شیرویه برادران را می کشت دایه یزدجرد او را پنهان به فارس آورد. بزرگان فارس او را در اصطخر می پروردند. پس چون بشنیدند / که 15
133AS فرخ زاد در مداین به پادشاهی نشست و استعداد / ندارد یزدجرد را

1 فیروز بن خوشنوشبند M : فیروز بن خوشنوشبند T : - ES // 2 از نژاد ... است MT : از برادر یزدجرد اکتب است S : او از نژاد یزدجرد E // نژاد MTS : نسل E // 4 بنت پرویز ME : بنت ابرويز TS // 5 زنی MTS : زن E // و فرخ هرمز T : فرخ هرمز S : و فرخ زاد M : و فرخ E // از M : - ETS // اصفهبد S : اصفهبد T : اصفهسالار E : اسپهبدان M // که MTS : تا E // 6 او ابا کرد ME : ابا کرد TS // اما او را ES : اما MT // وعده داد MTS : وعده کرد E // شبی MS : او را T + : او را E // او راه دهد M : راه دهد ETS // 7 آزرمی دخت M : آزرمی ETS // رستم ETS : و رستم M // 8 آزرمی دخت EM : آزرمی TS // او ME : - TS // 9 فرخ زاد... پرویز MT فرخ زاد خسرو بن ابرويز S : فرخ زاد بن خسرو بن پرويز E // 10 حال TS : حالت E : وقت M // را MET : - S // بدین ETS : بدان M // 11 یافت MS : داد T : شده است E // و مدت MTS : مدت E // 11 - 12 بود که ... بود که MTS : پادشاهی کرد E // را ES : - MT // پادشاهی بوی دادند MES : به پادشاهی نشانند T // 13 بن پرويز ME : بن ابرويز TS // 14 برادران E : خویشان MTS // دایه MES : - T // 15 بزرگان ES : و + MT // پروردند ETS : بردند M // پس MES : - T // بشنیدند TS : شنیدند M : بشنید E // 16 در MET : در در S // نشست ETS : نشسته است M

- به مداین بردند و به پادشاهی نشانند. و همه اطراف مملکت متغلبان فرو گرفته بودند. و استلای مسلمانان بود. مدت هشت سال در مداین بود.
- 34^{MT} چون سعد بن ابی وقاص/ قادسیه را بگرفت رستم بن فرخ را به جنگ وی فرستاد. 3 و تاج انوشیروان را با جواهری نفیس به صین فرستاد. بودیعت و خود به نیاوند آمد.
- چون بشنید که رستم کشته شد و لشکر هزیمت گشت و لشکر عرب فرا 6 35^M پیش آمد/ به اصفهان رفت و مدتی آنجا بگه بود. پس به کرمان رفت و از کرمان به مرو آمد و از آنجا بگاه^۲ اقامت کرد^۳. ماهویه که نایب وی بود در آن طرف بود. بسبب خیانتی که کرده بود می اندیشید. پس ملک هیاطله و گویند 9 که خاقان را بر سر وی آورد. بر آنکه بمعاونت می آیند تا عرب را از میان بردارند. یزدجرد چون بدانست که عذر خواهند کرد و بگریخت. و در آسیایی 133^{bs} پنهان شد. آسیابان او را نشناخت/ سبب طمع جامه و زینت او را هلاک کرد. 12

1 به مداین MTS - E // نشانند ETS : نشانند M // 2 فرو گرفته بودند MTS : فرو گرفتند E // مسلمانان E + : را MTS // مدت ETS : و M + // سال MTS : ماه E // در مداین E : به مداین MTS // 3 چون ... بگرفت MTS : که سعد وقاص لشکر اسلام را بیاورد و قادسیه را بگرفت E // بن ME : پسر S - : T // فرستاد MTS : فرستادند E // 4 انوشیروان را ME : انوشیروان TS // با جواهری MS : با جواهر T // نفیس T : چند S + : M - // فرستاد M : فرستاده بود TS // بودیعت MT : ES - // 5 به نیاوند آمد MTS : در نیاوند بود E // 6 بشنید MTS : خبر آوردند E // گشت MTS : کرد E // لشکر E - : MTS // 7 آمد ME : آمدند TS // به اصفهان MTS : تا اصفهان E // رفت MTS : بر رفت E // بود MT : بیبود S // رفت S : شد T // 8 آمد T : S - // اقامت کرد E : اقامت ساخت TS // ماهویه MES : ماهویه T // وی ETS : او M // 9 آن طرف MET : اطراف S // بود E : S - : MT // بسبب ET : سبب MS // خیانتی ME : جانی TS // 10 که MET : S - // خاقان را ME : خاقان TS // آورد MTS : آوردند E // بر آنکه MTS : بدانکه E // می آیند MTS : می آیند E // عرب را ES : عرب MT // از میان E - : MTS // 11 چون MTS : E - // 12 پنهان E : MTS - : ET // شناخت MS // سبب E : و بر M : و به TS // او را هلاک کرد M : وی را هلاک کرد T : وی او را هلاک کرد ES

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ "با جواهری ... فرستاد" که در سطر چهارم است این طور نوشته شده است: بچین فرستاده بودند و جواهری چند قیمتی با وی.

۲ - در نسخه E عبارۀ ">> بود ... و آنجا بگه <<" که از سطر هفتم تا هشتم جا می گیرد موجود

نیست.

۳ - در نسخه M عبارۀ ">> پس ... اقامت کرد <<" که از سطر هفتم تا هشتم جا می گیرد موخود

نیست.

و منک از ملوک فرس بکلی منقطع شد و مسلمانان را مسلم شد. "یمحوا الله ما
 34¹T یشاء و یثبت وعنده ام الکتاب"^۱. و این واقعه در خلافت /امیر المومنین عثمان
 رضی الله عنه بود. و مدت ملک یزدخرد بیست سال بود. و مدت عمرش سی و 3
 36M پنج سال. هلاکت او در سنه احدى و ثلاثین هجری بود^۲. / و الله اعلم و احکم.

---

1 از ETS : او را M // شد TS : کشت ME // مصلمانان را MTS : بر مصلمانان E // 2
 و یثبت TS : - E // 3 رضی الله عنه TS : - ME // و مدت عمرش MT : عمرش E // 4 هلاکت ...
 بود M : - ET // و الله ... و احکم S : - MET //

۱- سورة الرعد، آتت ۳۹. و این آیت در نسخه M موخود نیست.
 ۲- در نسخه S عبارة " و مدت عمرش ... بود " که از سطر سوم تا چهارم جا می‌گیرد

وجود ندارد.

قسم سوم

- در شرح احوال خلفا و ائمه اسلام رضی الله عنهم. مدت ملک ایشان
 26^{SE} ششصد/ و چهل و پنج سال بود. و ایشان سه طبقه اند. جمله از قریش از نسل 3
 اسماعیل بن ابراهیم علیه السلام. و ایشان با ملوک فرس به ارفخشذ بهم می
 رسند. و ارفخشذ آن است که او را اهل فرس هوشنگ گویند و ایران گویند.
 و بیشتر سطری از احوال پیغامبر ما علیه الصلاة و السلام یاد کنیم. 6

محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب

- پدران عبد المطلب از قریش اند و مادرش از اولاد یعرب بن قحطان
 که بعد از سلیمان پیغامبر علیه السلام ملوک یمن بوده اند. و پیغامبر علیه السلام 9
 134^{SE} چون سال وی به چهل رسید/ باری جل و علا او را به وحی مشرف کرد
 و برسانتش به جمله خلیق فرستاد. و بفرمود تا بیشتر اقارب به خود را دعوت
 کنند. و اول کسی که بر وی بگروید از مردم بزرگ ابو بکر صدیق رضی الله 12
 35ST عنه بود. و از/ کودکان علی بن ابی طالب کرم الله وجهه و از زنان خدیجه
 بنت خویلد رضی الله عنها. بواسطه دعوت ابو بکر بسیاری از اکابر صحابه

1 سوم S : سیوم MET // 2 در شرح احوال M : - ES // و ائمه S : - EM // رضی الله
 عنهم ES : و غیرهم M // مدت ME : و + S // 3 ششصد ... بود MES : - T // طبقه اند E :
 طبقه بوده اند MTS // جمله MES : - T // 4 بن ابراهیم MTS : پیغمبر E // 5 و ارفخشذ ... اهل
 فرس E : و ارفخشذ اهل فرس او را S : و ارفخشذ را بفرس M : و آن ارفخشذ فرس افرا T // و
 ایران گویند MS : - ET // 6 و بیشتر سطری M : سطری E : و بیشتر سطری TS // علیه ... والسلام
 MS : علیه السلام E : صلی الله علیه و آله T // 8 پدران T : پدر E : - MS // عبد المطلب ET
 : - MS // قریش اند MET : قریش است S // از اولاد MTS : - E // یعرب MES : یعقوب T //
 9 سلیمان پیغامبر E : سلیمان MTS // بوده اند MET : بوده S // پیغامبر MTS : + را E //
 علیه السلام M : - ETS // 10 وی MTS : - E // به چهل MES : + سالکی T // جل و علا TS : تعالی
 جل و علی E // تعالی M // به وحی مشرف کرد MTS : وحی فرستاد و بدان مشرف کرد E // 11 بجملة
 خلیق M : بجملة خلق TS : - E // بیشتر MTS : جمله E // خود ETS : خویش M // 12 بگروید ETS
 : گروید M // از مردم بزرگ E : از مردان MT : از مردمان S // صدیق MTS : - E // 12-13 رضی
 ... عنه MS : - ET // و از کودکان MTS : و فرزندان E // کرم ... وجهه MS : - ET // 14 بنت
 خویلد T : - MES // رضی ... عنها MS : ... عنهم T : - E // بواسطه E : و + MTS // بسیاری از
 MTS : بسیار E

- مسلمان شدند. و لکن نیارستند اظهار نماز و جماعت کردن. و پیغامبر علیه السلام دعا می کرد تا باری تعالی اسلام را به ابو جهل یا عمر قوی گرداند. و در حق عمر مستجاب گشت. عمر رضی الله عنه چون مسلمان شد پیغامبر 3 علیه السلام را با جماعت در مسجد آورد و نماز بگزاردند. قریش در خروش افتادند و قصدها کردند. اما سبب آن که ابو طالب رئیس و بزرگ قریش بود و بر همگان مقدم بود و/ حمایت پیغامبر علیه السلام و مسلمانان می کرد 6 26^{BE} شکایتی نتوانستند کرد. چون ابو طالب در گذشت / و عباس مردم حلیم بود 134^{BS} و ازیت قریش از وی نتوانست دفع کرد^۱. و/ پیغامبر علیه السلام و مسلمانان 37^M با انواع متازی می شدند. 9
- حضرت آهنگ هجرت فرمود و صحابه را بتقاریق به مدینه فرستاد. و خود از پی/ ایشان با ابو بکر صدیق رضی الله عنه برفت در سال سیزده 35^{BT} از بعثت. و در مدینه اسلام ظاهر و قوی گشت. و مدت ده سال آنجا بگه 12 بزیست. و آیت سیف آنجا نازل شد.

---

1 و لکن MTS: ولیکن E // اظهار نماز ES: اظهار کردن نماز MT // و جماعت کردن TS: و جماعت M: جماعت E // 1-2 علیه السلام MET: صلی الله علیه و سلم S // تا MTS: که یا E // ابو جهل MTS: در دل + E // گرداند MTS: گردان E // 3 گشت MTS: شد E // رضی ... عنه MTS: - E // 4 علیه السلام MET: - S // را MS: - ET // آورد MTS: - E // و نماز TS: نماز ME // 5 ابو MTS: ابی E // و بزرگ E: - MTS // 6 و حمایت MET: حمایت S // پیغامبر ... السلام M: پیغامبر صلی الله علیه و سلم S: پیغامبر T: - E // مسلمانان TS: و همگان M: مسلمانان را E // 7 شکایتی M: نکایتی ES: نکایتی T // کرد MET: کردن S // ابو MTS: ابی E // 8 و ازیت ... دفع کرد T: و دفع ... کرد M: و رؤف ... نمی ترسیدند E // و پیغامبر علیه اسلام M: پیغامبر ... T: و پیغامبر S: و بر پیغامبر ما ... E // 9 با انواع ... شدند MS: ... داشتند T: مقوی می شدند E // 10 حضرت T: - MES // فرمود MTS: فرمودند E // 11 صدیق MTS: - E // رضی الله عنه T: - MES // در سال سیزده MTS: و در سیزده سال E // 12 از بعثت MS: از بعثت T: - E // و مدت ... بزیست MTS: و مدتی آنجا بود E // 13 آنجا ES: آنجا MT

---

۱ - در نسخه S عبارت " و عباس ... دفع کرد " که از سطر هفتم تا سطر هشتم جا می گیرد

و پیغامبر علیه السلام بنفس خویش در بیست و هفت غزا حاضر شد^۱.
 و در جمله مظفر آمد. و در احد اگرچه بسبب عذر منافقان نکایتی رسید و
 عمش حمزه رضی الله عنه در آنجا شهید گشت. اما در صدمه اول ظفر او را 3
 بود. و شرح معجزات و غزوات و حالات او بسیار است. و کتابهای مطول
 در شرح او ساخته اند. و اگر عمر وفا کند و توفیق الهی مساعدت نماید کتابی
 مفرد در آن نوشته آید انشاء الله تعالی^۲. و چون روی در نقاب کشید و بجوار 6
 حق رسید سال او شصت و سه بود. و روز دیگر در حجره عایشه دفن کردند.
 135^{MS} و گویند روز سوم صلی الله علیه وسلم. / و التابعین لهم باحسان.

9

طبیقة اول خلفای راشدین

36^{ET} و ایشان شش نفر اند. چهار آنانند که بیعت ایشان/ تمام بود. و مدت
 خلافت ایشان قریب سی سال بوده است^۳.

12

خليفة اول خليفة رسول الله ابو بكر صديق رضی الله عنه
 27^{QE} چون پیغامبر صلی الله علیه وسلم از/ حضيض انسی به اوج قدسی ارتفاع

1 علیه السلام M : صلعم T : - E // بنفس خویش MT : بنفس نفیس خود E // حاضر شد ET :
 حاضر شده بود M // 2 و در MTS : در E // بسبب MT : سبب ES // 2 - 3 و عمش ... عنه ET :
 و عمش حمزه S : حمزه عم رسول M // در آنجا S : در آن MT : - E // صدمه MTS : صدمت E
 // اول MET : + و آخر S // 4 و غزوات MTS : - E // 5 شرح او E : مسطور آن T : آن MS //
 6 نوشته آید E : نبشته آید S // 7 رسید MTS : پیوست E // سال او MT : من او S : من مبارک او E
 // سه MT : + سال ES // دیگر ES : دیگرش MT // 8 و گویند MTS : + نیز که در E // صلی
 ... وسلم MS : صلی الله علیه و آله T : - E // و التابعین ... باحسان MT : تمت S : - E // 9
 خلفای راشدین ME : + است T : + اند S // 10 نفر MTS : تن E // چهار آنانند MTS : - E //
 بود ES : شد T : - E // 11 قریب M : قرب T : - S // 12 خليفة ... عنه TS : خليفة اول ابو بكر
 الصديق رضی الله عنه M : خليفة اول ابو بكر صديق E // 13 صلی ... وسلم MS : علیه السلام T :
 - E // انسی ETS : همی M // ارتفاع TS : ارتقا ME

۱- در نسخه S عبارت " و پیغامبر ... حاضر شد " که در سطر یکم جا می گیرد وجود ندارد.

۲- در نسخه های MT عبارت " و اگر ... انشاء الله تعالی " که از سطر پنجم تا سطر

ششم جا می گیرد وجود ندارد.

۳- در نسخه E بجای عبارت " و مدت ... است " که در سطر نهم و دهم جا می گیرد

این نوشته است: و مدت سی سال خلافت کردند.

فرمود انصار در دار السقیفه جمع شدند و به سعد بن عبادۀ اتفاق کردند که امیر و پیشوا گردانند. ابو بکر و عمر در مسجد حاضر شدند. و این خبر به ایشان رسید. از مخالفت و محاربت مسلمانان و تهییج فتنه اندیشیدند. بر 3 خاستند و پیش ایشان رفتند. و سخن از هر باب برانند. و بآخر الامر جمله به خلافت ابوبکر رضی الله عنه راضی شدند. و باوی بیعت کردند. و کار خلافت بر وی مقرر شد. و بزرگواری و مساعی او در اسلام ظاهر شد. 6 و اندر زمان وی دوازده طایفه از عرب مرتد گشتند. و ده را او کفایت کرد و دو دیگر عمر. و لشکر بجانب شام فرستاد/ و اغلب شام را بگشود. و 135^{bs} مدت خلافت وی دو سال/ بود. 9 36^{bt} 38^M

خليفة نوم امير المومنين عمر بن الخطاب العدوي رضی الله عنه کفایت و شهامت و معدلت و رای او جهانیان را متواتر گشته و همگان را مبین و مبرهن شده و در جهان چون وی پادشاهی نشان نداده اند. دین محمدی 12 در بدایت و نهایت از وی قوت یافت. و رایات اسلام در مشارق و مغارب بر افراشت. و تمامت ممالک شام و بیشتر روم بگشود و اکاسره را قمع کرد. و

1 به MTS: بر E // 2 امیر و ETS: - M // در مسجد MTS: - E // حاضر شدند ES: حاضر بودند MT // 3 محاربت MET: محاربه S // و تهییج فتنه ES: و فتنه T: - M // 4 بر خاستند MTS: و + E // 5 - 4 جمله به خلافت MT: بخلافت E: به S // رضی ... عنه S: - MET // 6 ظاهر شد ES: ظاهر گشت MT // و مساعی او MTS: وی E // شد E: است MT: جلیست S // 7 اندر MTS: در E // گشتند MTS: شدند E // را ME: - TS // 8 و دو MT: دو E: و S // و لشکر بجانب MTS: به E // را E: - MTS // 9 خلافت وی MTS: ملک او E // بود MES: - T // 10 امیر المومنین MTS: - E // رضی ... عنه MTS: - E // 11 کفایت E: از + TS: - M // جهانیان را MTS: در جهان E // متواتر گشته M: + است TS: منتشر گشته E // همگان را MTS: بر همگان E // 12 مبین ES: معلوم M: معلوم و + T // شده MTS: است E // پادشاهی MET: پادشاه S // دین MTS: در + E // 3 در بدایت ES: بدایت MT // نهایت MTS: در + E // و مغارب MTS: و در + E // 14 ممالک MTS: ملک E // و بیشتر روم ES: و روم E: و بیشتر را M // بگشود MET: بکشاد S // و اکاسره MS: و کاسره E: و اکابر T // قمع کرد MTS: قمع کرد E

فارس و عراق را از ایشان مستخلص کرد. او را غلام خالد بن ولید طعنه زد و شهید گشت. و مدت خلافت او ده سال و نیم بود.

3 خلیفه سوم امیر المومنین عثمان رضی الله عنه / 27^bE

چون عمر را طعنه زدند شش کس خلافت را معین کردند. عثمان و علی و عبدالرحمن و سعد و طلحه و زبیر ۱. پس به عثمان رضی الله عنه مقرر شد.

37^{at} پدر وی و پدر پیغامبر صلعم پسر عمان بودند. و دو دختر پیغامبر / صلی الله علیه و سلم / 136as در نگاه وی بوده اند. و از این جهت او را ذو النورین می گویند.

و مدت خلافت وی دوازده سال بود. و در ایام وی خراسان و

آذربایجان و طبرستان و کرمان گشوده شد. و مصر و حدود مغرب و اکثر بلاد روم بستند. و اول فتنه در اسلام افتاد خروج جمعی از مسلمانان بود بر وی و شهید کردن وی.

12 خلیفه چهارم امیر المومنین علی بن ابی طالب الهاشمی کرم الله وجهه

در آن روز که امیر المومنین عثمان رضی الله عنه شهید شد بر وی

1 عراق را E : عراق MTS // مستخلص کرد E : مستخلص گردانید MTS // او را M :

و + ETS // غلام ES : غلامی MT // خالد بن ولید M : خالد ETS // طعنه زد TS : از آن + E

: ضربه زد M // 2 شهید گشت MET : شهید کرد S // او ES : وی MT // 3 امیر ... عنه MTS

: عثمان بن عفان بود E // 4 عمر ... زدند MTS : عمر شهید شد E // کس MT : + را ES //

خلافت را T : بر خلافت M : خلافت ES // معین کردند MES : معین کرد T // 5 سعد TS : سعد

و سعید E : سعد و قاص M // به S : بر E : - MT // رضی ... عنه M : - ETS // مقرر شد

ETS : معین شد M // 6 پدر وی E : و + MTS // صلعم T : علیه و سلم E : - MS // عمان بودند

S : عم بودند E : عمان بوده اند M : عمان اند // 7 بوده اند M : بوده TS : بود E // او را ET :

وی را MS // می گویند MT : گویند S : خوانندی E // 8 خلافت MTS : ملک E // بود ES :

بوده است MT // وی MTS : او E // 9 و آذربایجان MTS : - E // حدود MTS : - E // 10

بستند MT : بستند ES // اسلام MTS : مسلمانان E // بود MES : - T // بر وی ES : - MT

// 11 شهید ... وی MS : + را E : + بوده است T // 12 علی MTS : + بود E // کرم ... وجهه

ME : علیه السلام S // 13 که MTS : - E // امیر المومنین MT : - ES // رضی ... عنه M : را

T : - ES // شد MES : کردند T // بر وی MES : حضرت امیر T

بیعت کردند. و اغلب مسلمانان بر وی متفق شدند. و عایشه صدیقه و طلحه و زبیر جدا گشتند. و بر وی قتل عثمان را نسبت کردند. و بجانب بصره رفتند. و امیر المومنین علی رضی الله عنه از پی ایشان برفت و محاربه کرد. و 3 عایشه را باز به مدینه آورد. و طلحه و زبیر رضی الله عنهم در جنگ کشته شدند.

- 39M و معاویه در مطاوعت ننمودن هم بدین عذر/ تمسک ساخت. و میان 6
ایشان محاربات عظیم رفت. و خلی/ بی حد از طرفین/ کشته شدند. و بآخر الامر 37
امیر المومنین رضی الله عنه به کوفه آمد و در آنجا مقیم شد. و معاویه باز به 136S
شام رفت. و آن دیار را جمله بدست فرو گرفت و دعوی خلافت/ کرد. 28E
پس از خوارج سه کس اتفاق کردند تا هر یکی بجانبی روند^۱ و علی -
کرم الله وجهه و معاویه و عمرو عاص را صبحگاه بیست و هفتم ماه رمضان
هلاک کنند. عبد الرحمن ملجم لعنه الله بیامد و علی در نماز بود او را زخم زد. 12
و دیگری که به شام رفته بود معاویه را زخم زد ولی کارگر نبود.

---

1 مسلمانان MTS : E // متفق شدند MTS : متفق شد E // صدیقه T : MES - // 2
را ES : MT - // 3 امیر المومنین E : MTS // رضی ... عنه MT : کرم الله وجهه E : S - //
برفت E : بند MTS // محاربه TS : محاربت ME // 4 رضی ... عنهم T : MES - // 6 ننمودن
MT : نانمودن S : E - // عذر MTS : E - // ساخت MTS : ساخته بود E // 7 محاربات MES
: + چند T // شدند MET : شد S // 8 رضی ... عنه M : ETS // آمد MTS : رفت E // و در
آنجا E : و آنجا M : و آنجایکه TS // مقیم شد MTS : ساکن شد E // 9 رفت ETS : شد M // را
E : MTS - // بدست MT : ES - // 10 کس MTS : تن E // کردند MET : کرد S // تا MT :
که S // هر یکی TS : هر کسی M // علی MTS : بقصد E + // 11 کرم ... وجهه S : MET - //
را MTS : E - // صبحگاه S : سحرگاه M : صبحگاهی T : در سجده گاه E // ماه E : MTS - //
12 هلاک کنند MTS : E - // عبد الرحمن ... الله M : عبد الرحمن ملجم علیه ما یسحق من العذاب T
: این ملجم ES // و علی ... زد M : و امیر در نماز بود و زخم زد T : و علی را زخم زد S : و
علی را ضربه زد در نماز E // 13 و دیگری که ETS : و دیگر که M // به MTS : در E // رفته
بود MTS : رفت E // زخم زد MT : زخم کرد S : ضربه زد E // ولی E : اما MTS // کارگر
نبود MT : کارگر نیامد S : کاری نشد E

---

۱ - در نسخه E عبارت " تا ... روند " که در سطر دهم است وجود ندارد.

- و آن کس که به عمرو بن عاص رفته بود قضا الله عمرو بن عاص آن روز بیرون نیامد و برادرزاده خود بفرستاد او کشته شد. مدت خلافت امیرالمومنین علی رضی الله عنه چهار سال و نه ماه بود.
- 3 سبط رسول الله الحسن بن علی رضی الله عنه
- چون علی کرم الله وجهه شهید گشت اهل عراق به حسن بیعت کردند.
- 6 و معاویه بمحاربه وی برخاست و آهنگ وی کرد. حسن رضی الله عنه از 137S عذر اهل عراق اندیشه کرد و با وی مصالحت کرد و بجانب حجاز رفت. چنین 38AT گریند / که زنش اسماء بنت جعد داروی زهر داد و بر آن شهید گشت.
- 9 رضوان الله علیهم اجمعین. آمین.

السبط الاخر الحسين بن علی رضی الله عنه

- چون معاویه وفات یافت اهل عراق بیعت نامه سوی امام حسین فرستادند. او قصد کوفه کرد. عبد الله بن زیاد برادرزاده معاویه امیر کوفه 12 بود. لشکر در پیش وی باز فرستاد تا او را دستگیر کنند. او خواست که باز گردد و نگذاشت^۱. و در دشت کربلا بهم رسیدند. و دو سه شبانروز محاربه و

1 آن کس ... رفته بود E - : MTS // بن عاص آن E : عاص آن MS : آن T // 2 خود E
 را MS : T // بفرستاد TS : فرستاد ME // او E : MTS // مدت ES : و + MT // 2 - 3
 خلافت ... علی MES : حضرت امیر T // رضی ... عنه M : علیه السلام S : - ET // بود MET :
 بوده است S // 4 علی MTS : امیر المومنین + E // رضی ... عنه MT : ... عنهما S : کرم الله وجهه
 E // 5 علی ... وجهه S : امیر المومنین علی M : حضرت علی T : علی E // گشت MTS : شد E // 6
 حسن ... عنه M : حسن S : امیر المومنین حسن T : امام E // 7 عراق MS : کوفه T : - E // اندیشه
 کرد MTS : اندیشه E // مصالحت MS : مصالحه E : صلح T // چنین ES : و + MT // 8 اسماء ...
 جعد ES : MT // داروی زهر M : دارو TS : او را زهر E // و بر ... گشت S : و شهید گشت T :
 و او را شهید گشت E : و او نماند M // 9 رضوان ... آمین T : - MES // 10 السبط الاخر MTS :
 السبط الثانی E // رضی ... عنه MT // ... عنهما S : کرم الله وجهه E // 11 عراق MTS : کوفه E //
 بیعت نامه MT : نامه بیعت E : بیعت S // امام حسین T : حسین MS : وی E // 12 عبد الله بن زیاد
 MTS : عبید الله ریاد E // 12 - 13 معاویه ... بود MT : امیر کوفه S : یزید لعن الله و میر در کوفه
 E // لشکر ES : و + MT // باز فرستاد MTS : فرستاد E // او E : و + TS // نگذاشت S : نگذاشتند
 E : و + T

۱ - در نسخه M عبارت " او نخواست ... نگذاشت " که در سطر سیزدهم و دوازدهم است

مقاتله رفت تا لشکر حسین آنچه بود بقتل آمد. یکپسر کوچک داشت در کهواره می گریست. امیر المومنین حسین ع. آواز او بشنید دل مبارکش بجوش آمد. و او را برخواست و در کناره نهاد. ناگاه یک حربه زدند و آن طفل هلاک شد. 3
 حضرت امام فرمود: انالله و انا الیه راجعون^۱ و از کنار بر زمین نهاد. 38
 آنگاه تشنگی بر حسین رضی الله عنه غلبه کرد. و بر لب فرات رفت که آب خورد. چون آب در دهن کرد یک تیر در دهن مبارک امام زدند. و خون 40M
 آلوده گشت. آب از دهن بریخت و باز آمد و از قوت فرو ماند. و در ته عرارهای اهل بیت قدری باقلا و حبوبات یافتند. و در شب نهم محرم بجوشانیدند و گذارنیدند. چون بخواب رفت حضرت امام پیغامبر را صلعم بخواب دید که 9
 فرمودند: یا حسین غم مخور که فردا از غربت خلاص یافته قربت ما خواهی یافت.

روز دیگر حسین بن علی بقتل آوردند. و اهل بیت را با امام زین 12
 العابدین پیش یزید علیه لعنه فرستادند سروپای برهنه و جامه دریده و سر حسین
 ببریدن. چون پیش وی بردند فرمود که این علی نیز بکشید و سر حسین در طشتی
 نهادند و پیش وی بردند. چوبی که در دست داشت بر لب حسین ع. می مالید. 15
 اکابر که پیش وی حاضر بودند منع کردند که لبی که پیغامبر علیه السلام بوسه

1 تا T : که M // آمد T : آمدند M // یک پسر M : او اولاد که پسر T : در کهواره T : در
 کیواره M // 2 امیر ... حسین ET : حسین M // بشنید M : بشنود T // دل ... آمد T : و دلش بر
 جوشد M // 3 نهاد T : گرفت M // یک حربه زدند M : از ناگاه یک حرام زاده حربه ای زد T // و آن ...
 ... شد M : بر خلق آن طفل معصوم و بجوار حق واصل شد T // 4 حضرت امام فرمود T : و حسین بن
 علی رضی الله عنه گفت M // و از ... نهاد M : - T // 5 بر ... عنه M : - T // لب T : آب M // 6
 خورد M : خوردند T // یک تیر M : یک تیری T // مبارک امام T : حسین M // 7 دهن M : دهان T //
 7 - 8 و در ته ... یافتند T : - M // 8 - 9 بجوشانیدند و گذارنیدند T : بخیدند M // چون بخواب T :
 چون چشم در خواب M // حضرت امام T : - M // 10 فرمودند T : گفت M // یا حسین M : یا فرزند T
 // 10 - 11 از غربت ... یافت T : تو نزدیک من خواهی بود M // 12 روز دیگر ... آوردند M : روز
 دیگر آن سکان شیرزاده میدان دین را شهید کردند T // 12 - 13 و اهل ... العابدین T : و اهل بیت
 حسین را همه برهنه پا و علی بن حسین را که مانده بود M // پیش M : نزد T // علیه لعنه M : بلبند T //
 13 - 14 سروپای ... ببریدن M : - T // پیش T : به M // این علی را نیز بکشید T : این علی نیز
 بکشند M // 15 پیش وی بردند T : پیش خود نهاد M // ع . T : - M // می مالید M : می نهاد T //
 16 اکابر M : اکابری T // پیغامبر ... السلام M : حضرت بهتر و مهتر کاینات T

39^{AT} داده باشد/نشاید که تو چون چوب زنی. و این پسر کوچک است چه از دست وی بر آمد. رها کرد. و از نسل حضرت امام مظلوم او مانده ۱.

3 طبقه دوم خلفای بنی امیه

مدت ملک ایشان نود پنج سال بود. عدد ایشان سیزده نفر/ و گویند که 28^{BE} چهارده. اما صحیح سیزده است. و هذا اسمائهم

6	یزید بن معاویه	معاویه بن ابی سفیان
	عبد الملک بن مروان	مروان بن الحکم
	سلیمان بن عبد الملک	ولید بن عبد الملک
9	یزید بن عبد الملک	عمر بن عبد العزیز
	ولید بن یزید	هشام بن عبد الملک
	ابراهیم بن ولید	یزید بن ولید

12 مروان بن محمد بن مروان الحکم/ 137^{BS}
معاویه بن ابی سفیان

از دهات عرب بود. و در ایام عمر رضی الله عنه در جانب شام امیر

41M بود. اما استقامت/ کار و استبداد در تدبیر ممالک اسلام مدت بیست سال یافت 15

1 چون T - : M // زنی M : نهی T // 2 بر آمد M : بر خیزد T // حضرت ... مظلوم T : حسین M // او مانده M : ایشان ماندند و بس T // 3 بنی امیه MTS : + اند E // 4 بود T : - : MES // عدد MS : و + ET // نفر MTS : تن E // 4 - 5 و گویند ... است T : - : MES // و هذا اسماءهم MES : و این نامهای ایشان است T // 6 ابی MES : ابو T // یزید MES : + ولید T // 7 الحکم MTS : حکم E // 10 هشام MTS : هاشم E // یزید MES : + ولید T // 11 یزید بن ولید MT : سلیمان بن الولید S : سلیمان بن یزید سلیمان بن ولید E // ابراهیم بن ولید ME : ... الولید T : سلیمان بن عبد الملک S // 12 مروان ... الحکم S : ... بن الحکم T : ... بن حکم E : محمد بن مروان الحکم M // 13 ابی MES : ابو T // 14 دهات MTS : دهاده E // در ایام TS : از ایام M : در زمان E // رضی ... عنه MTS : - : E // 15 کار MES : + او T // و استبداد در تدبیر MT : استبداد تدبیر S : و تدبیر E // مدت MT : - : ES // یافت MTS : ضبط کرد E

۱ - در نسخه های ES بجای قسم " و در دشت ... او مانده " که در صفحه ۷۰ از سطر چهاردهم تا به این صفحه به عباره " مانده است " که در سطر دوم است این طور نوشته شده است: در نسخه S: پس محاربه کرد تا شهید گشت، در نسخه E: پس محاربه کرد و شهید شد.

یزید بن معاویه

چون معاویه در گذشت یزید بر جای وی ایستاد. و مدت چهار سال 3
پادشاهی کرد. و در آخر عهد وی عبد الله بن زبیر خروج کرد به حجاز.
چون یزید در گذشت کار وی قوی گشت. و جمله عراق بوی اتفاق کردند. و
بر وی بماند تا ایام عبدالملک بن مروان. پس او حجاج بن یوسف را فرستاد 6
و با وی محابه کرد. و او را بگرفت و بیاویخت.

مروان بن الحکم

چون یزید در گذشت پسرش خالد خرد بود. بنی امیه بر مروان اتفاق 9
کردند. و شام از عبدالله بن زبیر نگاه داشتند. چون نه ماه بگذشت زن یزید
29^{AE} که زن او شد او را زهر داد و هلاک کرد.

12 عبدالملک بن مروان/ 138AS

چون پدرش در گذشت اهل شام با وی بیعت کردند. و او حجاج بن
40^{AT} یوسف را بمقاتله ابن الزبیر فرستاد. چون از آن فارغ شد/ او را بجانب عراق
و فارس فرستاد و او برادرش محمد را به فارس فرستاد. و شهر شیراز 15

1 وفات MTS : - E // علی MES : امام + T // رضی ... عنه M : کرم الله وجهه E : علیه ؛
اسلام TS // 2 یزید بن معاویه MTS : + نعن الله علیه E // 3 یزید MS : + پلید T : - E // ایستاد
MTS : نشست E // و مدت MTS : - E // 4 وی MTS : او E // خروج کرد به حجاز MTS : قوی
شد E // 5 یزید در گذشت MTS : یزید ملعون بمرد E // کار ... گشت MT : ... شد S : - E // اتفاق
کردند MTS : بیعت کردند و او در حجاز خروج کرد E // 6 بن المروان ME : بن مروان T : مروان
S // حجاج بن یوسف T : حجاج ES : بحجاز یوسف M // 7 و با MES : تا با T // بگرفت E : وی T :
- MS // و بیاویخت E : بیاویخت MET // 8 الحکم MTS : حکم E // 9 در گذشت MS : بمرد E //
بحیثم واصل شد انشاء الله تعالی T // پسرش ES : و + MT // 10 و شام MTS : و او را E // بن
MET : - S // 11 که M : ملعون E : - TS // شد E : شده بود MTS // او را MT : و + ES // 13
در گذشت MTS : بمرد E // 13 - 14 حجاج بن یوسف MTS : حجاج E // او را ETS : و M //
15 او TS : - M // شهر MT : - ES

او ساخته است که پیش از آن در اصطخر شهرستان بوده است.^۱ و مدت ملک او بیست و یک سال بود.

3 ولید بن عبدالملک

نه سال و چند ماه پادشاهی کرد. و در ایام او بیشتر ماوراء النهر

42M گشوده شد./

6 سلیمان بن عبدالملک

او را مفتاح الخیر خوانندی چه ولید ظالم بود. و در ایام او باران اندک بود و قحطی عظیم پیدا شد. چون پادشاهی به سلیمان رسید عدل بیشه کرد. باری تعالی باران تمام بفرستاد. و فراخی در عالم ظاهر شد. و مدت 9 ملک او قریب دو سال و هشت ماه بود.

عمر بن عبدالعزیز بن مروان

138S بعد از خلفای راشدین چون وی خلیفهای بعلم و دیانت و تقوی نبوده/ و 12

پیوسته با اهل بیت نبی صلوات الله علیه و آله تقرب جستی. چون نام امیر

المومنین/ شنیدی تعظیم داشتی. و مردمان را از سب وی منع کردی.^۲ و مادر 40BT

1 او ساخته است MS : او ساخت T : بنای اوست E // آن T : این M // بوده است T : بوده

M // 2 بید MT : بوده است ES // 4 چند ماه MTS : - E // کرد MTS کرده است E // او ETS :

وی M // 5 گشوده شد MTS : + است E // 7 او ES : و + MT // الخیر MT : الجنة ES // و در :

MTS : در E // او ETS : وی M // 8 و قحطی MS : قحطی ET // پیدا شد MT : پیدا گشت ES //

چون MTS : و + E // 8 - 9 بیشه کرد MTS : پیش گرفت E // باری MET : و + S // بفرستاد MT :

فرستاد ES // ظاهر شد MET : پیدا گشت S // 10 او ETS : وی M // قریب MTS : - E // بود

MTS : بوده است E // 11 بن مروان ETS : - M // 12 خلیفه ای TS : + برخواست E : خلیفه //

نیوده MT : نبوده است S : - E // 13 اهل بیت MT : اهل و بیت S : اهل E // نبی ... علیه ETS : -

M // و آله T : - MES // تقرب ETS : بتقرب M // 13 - 14 چون ... شنیدی M : امیر المومنین علی

را ETS // از سب TS : از زشت M

۱- در نسخه های ES عبارت " که پیش از... بوده است " که در سطر یکم است موجود نیست.

۲- در نسخه E عبارت " و مردمان را... کردی " که در سطر چهاردهم است این طور

نوشته شده است: و مردمان را دایما نفی کردی.

وی از اسباط امیر المومنین عمر بود. و در خلافت دو سال و نیم مهلت یافت.

یزید بن عبدالملک

- 3 پادشاهی با جمال بود. و ایام خلافت او چهار سال بود. و در انشای 3
 آن مدت ابو عبدالله بن محمد بن علی بن عبدالله بن عباس آغاز دعوت/
 کرد و ابو مسلم خراسانی را که از ابنای ملوک فرس است فرمود تا در
 خراسان او را دعوت کند. و مملکت فرو گرفت. ابو مسلم خراسانی آغاز 6
 دعوت کرد و خروج ملوک فرس شد. و در عراق و خراسان صاحب دعوت
 شد و ملک فرو گرفت. و مدت خلافت او چهار سال بود^۱.

9 هشام بن عبدالملک

- مرد صاحب رای و تدبیر بوده است و مدت نوزده سال و هفت ماه -
 پادشاهی کرد.

12 ولید بن یزید بن عبدالملک

- سال و سه ماه پادشاهی کرد. آنگاه محمد بن خالد القشیری او را
 43M خلع کرد و با یزید بیعت کرد.

15 یزید بن ولید بن عبدالملک^۲

- مادرش شاه آفرید بود. و دختر فریبرز بن یزدجرد بن شهریار و جوانی

1 امیر المومنین MTS : - E // بود ETS : بوده M // دو سال M : مدت + ETS // مهلت
 یافت MT : مهلت یافت E : بودی S // 3 - 4 پادشاهی ... مدت MTS : چون پادشاه شد در ایام خلافت
 او بود که E // ابو عبدالله ES : عبدالله MT // بن محمد MET : محمد T // عباس ES : العباس MT :
 // 5 خراسانی ES : الخراسانی MT // او را MTS : - E // است MT : بود ES // 5 - 6 در خراسان
 او را MT : او را در خراسان S : در خراسان E // دعوت کند MTS : دعوت کرد E // 10 مرد MTS
 : + بود E // و تدبیر E : - MTS // بوده است S : بوده MT : - E // و مدت ES : و پادشاهی او
 مدت MT // 11 پادشاهی کرد ES : بود MT // 13 خالد MT : خالد E // او را MT : را E // 16
 آفرید S : آفریده M : آفریدون E : فرزند T // فریبرز MS : فربز T : - E // بن شهریار MTS : - E
 // و جوانی TS : جوانی M : جوان E

1 - در نسخه های MTS عبارت " و مملکت ... بود " که از سطر ششم تا سطر هشتم جا می
 گیرد وجود ندارد.

2 - در نسخه S اسم " ولید بن یزید بن عبدالملک " نوشته ولی اسم " یزید بن ولید بن
 عبدالملک " که بعد از وی می آید نوشته و معلومات که درباره او است راجع به " ولید بن یزید بن
 عبدالملک " نوشته است.

41^{AT} عادل و نیکو سیرت/ بود. و مدت ملک او شش ماه بود.

ابراهیم بن ولید بن عبدالملک

139AS ولی عهد برادر بود. و مدت/ سه ماه و چند روز پادشاهی کرد. پس 3 مروان بر وی خروج کرد و از وی بستند.

مروان بن محمد بن مروان بن الحکم

از ایام ولید بن عبدالملک امیر حمص بود. و چون با وی بیعت کردند 6 بر قرار آنجایکه بود تا ابو مسلم و اولاد عباس رضی الله عنه بر وی خروج کردند. و آفتاب دولت بنی امیه غروب کرد. و مدت و منک او پنج سال و دو ماه بود. والله اعلم. 9

طبقة سوم خلفای بنی عباس

30^{AE} عدد ایشان سی و هفت نفر. / مدت خلافت ایشان پانصد و بیست سال. و هذا اسماءهم: 12

ابو العباس السفاح عبدالله بن محمد بن علی بن عبدالله العباس رضی الله عنه

المنصور ابو جعفر عبدالله

:

1 و مدت ... او MTS : مدت عمرش E // بود MS : بوده است T - : E // 2 ولید بن عبد الملک : الولید MS : ولید E // 3 و مدت MTS : مدت E // و چند ... کرد MTS : خلافت کرد E // 5 بن مروان بن الحکم TS : بن مروان الحکم M : مروان حکم E // 6 امیر MET : حاکم S // 7 آنجایکه بود M : آنجایکه می بود TS : همان جایکه می بود E // ابو مسلم E - : MTS // رضی ... عنه S : ... عنهم T - : ME // 8 کردند ETS : کرد M // دولت MES : - T // 9 و الله اعلم S - : MET // 10 خلفای بنی عباس ET : ... العباس M // عباسیان اند S // 11 عدد MTS : - E // نفر MTS : نفرند E // مدت MTS : و E // 12 و هذا اسماءهم MT : اسامی ایشان بدین گونه است E - : S // 13 ابوالعباس ... العباس MT : ابو العباس عبد الله السفاح ES // 13-14 رضی ... عنه T - : MES // 15 المنصور ابو جعفر عبدالله ES : المنصور ابو جعفر بن محمد بن علی بن عبد الله المعروف بدواً ینتی M : منصور ابو جعفر عبدالله بن محمد T

	المهدي ابو عبدالله محمد بن عبدالله	
	الهادي ابو محمد موسى بن محمد	
3	الرشيد ابو جعفر هارون بن محمد	
	الامين محمد بن هارون/	41bT
	المأمون عبدالله بن هارون	
6	المعتصم بالله ابو اسحق محمد بن هارون	
	الواثق بالله هارون بن المعتصم	
	المتوكل على الله جعفر بن المعتصم	
9	المنتصر بالله محمد بن المتوكل/	139bS
	المستعين بالله احمد بن محمد بن المعتصم	
	المعتز بالله ابو عبدالله محمد بن المتوكل ¹	
12	المهتدي بالله محمد بن هارون الواثق /	44M
	المعتمد على الله احمد بن المتوكل	
	المعتضد بالله احمد بن طلحة بن المتوكل	
15	المكتفي بالله علي بن المعتضد	
	المقتدر بالله جعفر بن المعتضد	
	القاهر بالله محمد بن المعتضد	
18	الراضي بالله احمد بن احمد المقدر	
	المتقي بالله ابراهيم بن احمد بن المقدر	
:		

1 المهدي MT : المقدي S : المهتدي E // ابو عبدالله M : - ETS // 2 ابو محمد M :
 - ETS // 3 ابو جعفر M : - ETS // 4 محمد بن هارون MTS : هارون بن محمد E // 5 المأمون
 ... هارون MTS : + بن محمد E // 6 ابو اسحق M : - ETS // 9 المنتصر بالله ETS : + ابو العباس
 M // 10 بن المعتصم MT : المعتصم S // 11 بن المتوكل MS : متوكل T // 12 المهتدي MTS :
 المقدي E // الواثق ETS : - M // 17 بن المعتضد MT : بن المقدر ES // 18 بن احمد
 MTS : بن E // 19 المتقي ETS : متقي M // بن احمد بن المقدر TS : ابن المقدر E : بن احمد
 المقدر M

١ - در نسخه E نامهای " المستعين ... بن المعتصم " و " المعتز ... بن المتوكل " که در سطر
 دهم و یازدهم است وجود ندارد.

	المستكفي بالله عبد الله بن علي بن احمد	
	المطيع لله ابو القاسم عبد الله الفضل بن المقتدر	
3	الطانع لله عبد الكريم بن المطيع	
	القادر بالله احمد بن اسحق بن المقتدر	
	القايم بامر الله ابو جعفر عبد الله بن القادر	
6	المقتدى بالله ابو القاسم عبد الله بن احمد بن ابي القاسم /	30 ^b E
	المستظهر بالله ابو العباس احمد بن المقتدى	
	المسترشد بالله ابو منصور الفضل بن المستظهر	
9	الراشد بالله ابو جعفر منصور بن المسترشد	
-	المقتى لأمر الله ابو عبد الله محمد بن مستظهر	
	المستجد بالله ابو المظفر يوسف بن المقتى /	140 ^{CS}
12	المستضي بنور الله الحسن بن المستجد	
	الناصر لدين الله ابو العباس احمد بن المستضي	
	الظاهر بامر الله ابو نصر محمد بن الناصر	
15	المستنصر بالله ابو جعفر منصور بن الظاهر ^١	
	المستعصم بالله ابو احمد عبد الله بن المستنصر	

2 ابو القاسم عبدالله الفضل M : الفضل S : الفضل بن الفضل T : ابو الفضل E // 3 بن المطيع MS : بن مطيع E // 5 ابو جعفر... بن القادر M : ابو جعفر S : ابو E // 6 ابو القاسم عبدالله MS : ابو القاسم بن عبدالله E // احمد بن ابي القاسم ES : احمد القايم M // 7 احمد بن المقتدى S : احمد المقتدى E : بن احمد المقتدر M // 8 الفضل بن المستظهر S : الفضل المستظهر E : بن المعز بن المستظهر M // 9 منصور بن المسترشد S : منصور المسترشد E : بن + M // 10 لأمر الله ابو عبد الله محمد M : لأمر الله عبدالله S : لأمر الله ابو عبدالله E // 11 ابو المظفر ME : ابو منصور S // بن المقتى MS : بن المقتى E // 12 بنور الله S : بالله E : بامر الله M // 13 لدين الله ETS : الدين الله M // 14 ابو نصر محمد MS : ابو نصر بن محمد E // 15 ابو جعفر ES : - M // بن الظاهر MS : الظاهر E // 16 المستعصم... بن المستنصر M : آخرهم - T : المستعصم... رضى الله عنهم ES //

١ - در نسخه T از خلیفه " الطانع... بن المطيع " که از سطر سوم تا " المستنصر... الظاهر "

که در سطر بانزدهم است وجود ندارد.

ابو العباس سفاح عبدالله بن محمد بن علی بن عبدالله بن العباس

- 42ST سبب خلافت / ایشان آن بود که محمد بن علی داعیان بر گماشت تا
- 3 پسران او ابراهیم و بعد از او ابوالعباس را دعوت کنند. و بیشتر اهل خراسان و عراق بر آن اتفاق کردند. و مروانیان را مطاوعات نکردند. چون مروان پادشاه شد خلق از وی بیشتر نفور شدند. ابو سلمه الخلال که از رؤسای کوفه بود ابراهیم از حجاز بخواند و او با دوازده تن از اقارب روی به کوفه نهاد. 6 اتفاقا کسان مروان بوی رسیدند. و او را بگرفتند و بنزد مروان بردند تا او را هلاک کرد. ابو العباس / با تمامت خریشان به کوفه آمد. / و خلق بر وی جمع شدند. و روز جمعه سیزدهم ماه ربیع الاخر سنه اثنین و ثلاثین و مایه ب 9 وی بیعت کردند. و نماز از پی وی بگزارند. روز دیگر ابو العباس لشکر را جمع کرد و برادرش / منصور را به واسط فرستاد بمحاربه قتال بن میسر که 45M
- 42ST امیر عراق بود / و عم خریش عبدالله بن علی را بجانب شام بمقاتله مروان 12 فرستاد. و هر دو مظفر گشتند. و مدت خلافت او چهار سال و هشت ماه بود.

المنصور ابو جعفر عبدالله بن محمد

- 15 در اواخر ایام ابو العباس به حج رفت. و در مراجعت بغی برادر و عهدنامه او بخلافت ولی عهدی عیسی بن موسی بن علی بن عبدالله بوی رسید. چون پسرش مهدی بزرگ شد عیسی را خلع کرد. و ولی عهدی به وی

1 ابو العباس سفاح M : ابو العباس TS - E // بن العباس ETS : العباس M // 2 ایشان
 MTS : او E // 3 پسران او ابراهیم MT : ... او را ... S : ... را E // 4 اتفاق کردند ES : هم
 داستان شدند MT // مطاوعات ES : طاعت MT // 5 از وی ME : ازو TS // شدند TS : گشت M :
 کردند E // ابو سلمه الخلال ES : زید + M : ابو مسلم الجلال T // 6 بخواند S : بر خواند MT : بر خود
 خواند E // از اقارب روی MTS : که + او بود رو E // 7 بگرفتند MTS : بگشتند E // نزد MES :
 نزدیک T // بردند MTS : خبر کردند E // 7 - 8 تا ... کرد MTS : - E // ابو العباس M : و +
 ETS // آت MT : آمدند ES // 9 سنه MTS : در + E // اثنین ETS : اثنی M // و مایه MTS : مایه
 E // 10 از پی وی MT : از پی او S : با وی E // روز دیگر TS : و + E : و دیگر M // را ES : -
 MT // 11 را ME : - TS // قتال ETS : قباد M // بن میسر ETS : بن العیصر M // 12 عراق
 MTS : واسط E // را E : - MTS // 12 - 13 بمقاتله ... فرستاد MS : فرستاد ... T : بمقاتله مروان
 E // گشتند MTS : بار + E // 14 المنصور MTS : منصور E // 15 اواخر MTS : آخر E // بنی
 MTS : نفی E // 16 او ETS : + را M // ولی عهدی MTS : ولی عهدی E // بوی MTS : - E //
 18 پسرش MTS : - E // و MTS : - E // به وی S : باو T : به جعفر E : بدو M

داد و ابو مسلم که صاحب دعوت ایشان بود در خراسان بتوهم عصیان و استقلالی که از وی داشت ترسیدند که ناگاه امام محمد باقر را بیاورد و بر تخت نشاند. با او غدر کردند و او را هلاک کرد. و محمد و ابراهیم ابنای 3
 141AS عبدالله بن الحسین/ بن علی بن ابی طالب رضوان الله علیهم بر وی خروج
 31^{BE} کردند. و او لشکر فرستاد تا ایشان را بقتل آوردند. و شهر بغداد در سنه /
 6 خمس و اربعین و مایه بنا کرد. و مدت خلافت او بیست و دو سال بود. و از
 43^{AT} ائمه کبار که در عصر وی بودند امام ابو حنیفه کوفی/ و امام مالک مدنی و
 امام سفیان ثوری رضی الله تعالی عنهم.

9 المهدی محمد بن عبدالله

منصور به خج رفت و رنجور شد در راه . چون به بیر میمون رسید به
 دو منزلی مکه در گذشت. و مهدی با وی بود و اندر مکه با وی بیعت کردند.
 و در زمان وی بجانب خراسان شخصی ظاهر شد و دعوی پادشاهی کرد. و 12
 از آنجایکه بجانب زاولستان رفت^۱. و مهدی اصفهیدان خراسان را بفرستاد تا
 او را هلاک کردند. و حسین بن علی بن الحسن العلوی در مکه دعوی خلافت
 141^{BS} کرد. و در ایام هادی کشته شد^۲. و مدت خلافت او ده سال و چند روز بود. / 15

1 و ابو مسلم MTS : امیر E // ایشان MTS : او E // در خراسان MT : ایشان E - : S // عصیان MTS : - خود E // 2 استقلالی ETS : استقلال M // از وی MTS : او E // 2 - 3 ترسیدند ... کردند و E : - MTS // هلاک کرد MTS : بکشند E // و محمد ... ابنای MTS : پس محمد بن ابراهیم بن E // 4 ابی MTS : ابو E // رضوان ... علیهم S : رضی الله عنه E : - MT // 5 کردند ؛ MTS : کرد E // و او E : - MTS // 6 مدت MTS : - E // 7 در عصر وی MT : ... او S : در زمان او E // امام ابو MTS : مثل E + // 8 امام MTS : ابو E // ثوری MTS : الثوری E // تعالی T : - MES // 10 منصور ETS : چون M // رفت M : می رفت ETS // در راه MTS : و + E // به بیرمیون TS : بیر میمون M : بیر همون E // 10 - 11 رسید به دو MTS : رسیدند E // مکه ... با وی MTS : در شب با مهدی E // 12 بجانب MTS : از جانب E // دعوی پادشاهی MTS : ... خلافت ... E // 13 رفت S : شد MT // اصفهیدان خراسان را S : اسپهبدان خراسان MT : اصفهیدان را بجانب خراسان E // بفرستاد TS : فرستاد ME // 14 الحسن S : حسن E : الحسن MT // العلوی MTS : علوی E // 15 و در ES : و او در T // او ETS : - M // و چند روز MTS : - E

۱ - در نسخه E عبارت " و از ... رفت " که در سطر سیزدهم است وجود ندارد .

۲ - در نسخه M عبارت " و در ... کشته شد " که در سطر پانزدهم است وجود ندارد .

الهادی موسی بن محمد

چون پدرش در گذشت او بجانب جرجان بود. چون آگاه شد باز
46M به بغداد آمد و قریب/ هفت سال در خلافت بزیست. و حسین بن علی العلوی در 3
ایام او کشته شد.

الرشید هارون بن محمد

چنین گویند که اندر آن شب که هادی وفات یافت با او بیعت کردند و 6
43^bT هم مأمون در وجود آمد. و از این سبب آن شب را لیله الهاشمه/ گویند. و اول
32^aE کسی که با او بیعت کرد یحیی بن خالد البرمکی بود که از اولاد ملوک ساسان/
بوده است. و از آن جهت وزرات بوی داد. و بعد از مدتی جعفر بن یحیی را 9
بکشت. و یحیی را محبوس کرد. و در اول دور او بسیاری اکابر حجاز که با
علوی متفق بودند به بغداد آورد. و از آن زمره امام ابو عبدالله محمد بن
ادریس الشافعی رضی الله عنه. و در آن ایام ابو یوسف قاضی بود. و محمد 12
بن الحسن والی بیت المال بود. و شافعی رضی الله تعالی عنه چند نوبت در
142^aS حضور رشید با ایشان مناظره کرد و غالب آمد. / و رشید در شان وی معتقد شد.
و او را خلعت داد. و چند سال در بغداد درس گفت. و از جمله ملازمان او 15
امام احمد بن حنبل بود.

پس به مصر رفت و در آنجاگاه بجوار حق تعالی رسید و مدت خلافت

2 جرجان بود MTS : خراسان شده بود E // چون MTS : + جرجان E // شد ETS :
گشت M // 2 - 3 باز به بغداد TS : به بغداد E : باز بغداد M // قریب MTS : قرب E // 3 - 4
حسین ... کشته شد M : - ETS // 5 الرشید هارون MTS : هارون الرشید E // 6 با او MTS : آن
شب E + // 7 هم E : - MTS // آن شب را ME : آن را S : - T // لیله الهاشمیه MES : ب + T //
8 با او MET : با وی S // از MTS : - E // ماسان MTS : ساسانیان E // 9 و از آن MTS : از
این E // مدتی MTS : مدت چند E // را MET : - S // 10 دور ETS : روز M // بسیاری اکابر
MT : بسیار اکابر S : از اکابر E // که MT : - ES // 11 بودند به بغداد MTS : شدند او را به
بغداد E // آورد ES : آورد MT // ابو MTS : - E // 12 رضی .. عنه MT : - ES // آن ایام
MTS : ایام او E // 13 الحسن MTS : حسن E // المال بود E : انمال MTS // شافعی MTS : با +
E // رضی ... عنه T : رضی الله عنه MS : - E // 14 رشید MTS : نشستند E // و رشید ETS :
رشید M // شان MTS : حق E // شد MET : گشت S // 16 امام MET : - S // بن حنبل TS : حنبل
M : بن خلیل E // 17 به ETS : - M // در آنجاگاه M : آنجاگاه S : آنجاگاه T : - E // بجوار
حق تعالی T : بجوار حق ES : جوار حق M // رسید MT : پیوست ES // خلافت MTS : ملک E

هارون بیست و سه سال بود. و وفات او در طوس بود.

الأمین محمد بن هارون الرشید

- 44ST رشید او را ولی عهدی داد. و مأمون/را در حال حیات خود بسلطنت 3
به خراسان فرستاد. پس چون امین پادشاه شد علی بن عیسی را با لشکر تمام
بحرب مأمون فرستاد. مأمون ظاهر بن الحسین را که عامل ری بود پیش لشکر
وی فرستاد^۱. و میان ایشان مقاتله رفت. و لشکر امین منهزم شد. و از پی او 6
32^{SE} به بغداد رفت. و امین را هلاک کرد. و مدت خلافت او/ چهار سال و هفت ماه
بود.

9 المأمون عبدالله بن هارون الرشید

- افضل واعلم خلفای بنی العباس بود. و در فنون علوم شهرت داشت. و
47M بیشتر علوم حکمی/ در ایام او به زبان عربی کردند. و با سادات میلی تمام
142^{SS} داشت./ و از این جهت امامت و ولی عهدی به علی بن موسی بن جعفر 12
الصادق داد. و او را با خود به خراسان برد. و بنی عباس از آن تافته شدند.
و او را خلع کردند و با ابراهیم بن المهدی بیعت کردند.
پس مأمون حسن بن السهل الساسانی را با لشکر تمام بفرستاد و ابراهیم 15

1 و وفات MTS : وفات E // بود ES : شد T : - M // 2 بن هارون TS : هرون E : المهرون

.. M // 3 رشید M : - ETS // عهدی داد MTS : عهد خود ساخت E // در ... خود E : - MTS // 4
به ETS : - M // را E : - MTS // 4 - 5 تمام ... مأمون MES : - T // را E : - MS // 5 - 6
پیش ... وی E : بذیره لشکر S : - M // و میان ... رفت MT : و با ایشان مقاتله کرد S : و با وی مقاتله
کرد E // و لشکر MTS : لشکر E // او E : آن MTS // 7 امین MT : او ES // 8 بود MES : بوده
است T // 9 الرشید M : - ETS // 10 بنی العباس MES : عباسیه T // بود MTS : او + E // و در
فنون MES : و در فن و فنون T // شهرت M : شروع ETS // 11 علوم حکمی T : علوم حکمت E : علم
حکمی MS // ایام MTS : زمان E // میلی تمام E : میلی کنی T : میلی MS // 12 جهت امامت و E :
قبل MTS // بن موسی بن جعفر MT : موسی بن جعفر S : بن موسی الرضاء بن جعفر E // 13 الصادق
ES : الرضا MT // و او را ... بدر E : - MTS // و بنی MTS : بنی E // از آن MTS : + معنی E
// تافته شدند ETS : آشفته شدند M // 14 المهدی MTS : مهدی E // 15 پس M : - ETS // مأمون
MTS : + شنید E // الساسانی را M : الساسانی TS : الساسانی E // با لشکر تمام E : - MTS

۱ - در نسخه T عبارۀ " مأمون ... فرستاد " که در سطر پنجم و ششم است وجود ندارد.

را اسیر کرد. و امام علی بن موسی الرضا پیش از مأمون وفات یافت. و مدت خلافت مأمون بیست سال و پنج ماه بود.

3 المعتصم بالله محمد بن هارون

44BT او را خلیفه مشمن گویند بسبب آن که هشتم خلیفه بود/ از ابنای عباسیان و هشتم بطن و هشت سال و هشت ماه و هشت روز خلافت کرد. و قاضی القضاة در ایام او احمد بن ابی داود بود. و از فقهای بزرگ اسماعیل المزنی و الربیع 6 المرادی و امام احمد نیز در حیات بود. و معتصم بسبب آن که میلی باعتزال داشت و معتقد حفص الفرد بود او را ترحیب نکردی. و گاه گاه رنجانیدی. / 33E

9 الواثق بالله هارون بن المعتصم

143S مردی سنی بود. و بغایت قوی بوده / چنانکه گویند بهر دستی گسفتندی نگاه داشتی تا پوستش جدا کردند. و مدت خلافت او پنج سال و نه ماه بود.

12 المتوکل علی الله جعفر بن المعتصم

مردی سنی بود و فقها و محدثان را دوست داشتی. و امام احمد را ترحیب کردی. و اندر ایام او امام وفات یافت. و بعد از چهارده سال و نه ماه که خلافت کرد بدست وصیف و الحاجب ابوغای شرانی ا کشته شد بسبب آن 15

1 امام M : - ETS // بن موسی الرضا E : - MTS // پیش از مأمون E : بیشتر MTS // 2

بیست ... ماه MTS : بیست و پنج سال E // بود ES : بوده است MT // 4 بسبب T : سبب MES // از

ابنای MET : - S // عباسیان S : عباس MT : بنی عباس E // 5 خلافت MES : خلیفه T // و قاضی

MTS : قاضی E // 6 بود ETS : - M // بزرگ MTS : او E // المزنی MTS : مدنی E // 7 در

حیات ME : در حیات TS : بسبب MET : سبب S // 8 معتقد ETS : + نبود M // حفص الفرد بود

ETS : - M // ترحیب MTS : ترحیب E // گاه گاه MS : گاه و گاه T : گاه گاهی E // 9 هرون بن

المعتصم MT : هرون المعتصم S : هرون بن معتصم E // 10 سنی بود و E : - MTS // قوی بوده MT :

... است S : روزمند و قوی E // 11 تا ... کردند MTS : تا پومت از وی کشیدندی E // خلافت

MET : - S // بود MTS : بوده است E // 12 المعتصم MTS : معتصم E // 13 مردی سنی بود TS :

موسس M : مردی بغایت متشرع E // و فقها TS : فقها M : + را E // و محدثان را MT : و محدثان S

: - E // و امام MET : امام S // 14 کردی MTS : نکردی E // ایام ETS : خلافت M // امام M : -

ETS // و بعد از TS : بعد از M : + آن او E // چهارده TS : چهار ME // 15 که MTS : بود E //

خلافت کرد ETS : + و بزیست M // وصیف بن الحاجب ابو عاشرانی M : وصیف و TS : - E //

حاجب بغای شرابی E : حاجب بوغا شرانی T : حاجب ابو عاشرانی S // بسبب TS : سبب ME

که فتح خاقان را بر کشید و اقطاع وصیف بوی داد.

المنتصر بالله/ محمد بن المتوکل

45^{PT}

او با ترکان در کشتن پدر هم داستان بود. لاجرم بعد از شش ماه 3

48M بخناق در گذشت./

المستعین بالله احمد بن محمد بن المعتصم

در ایام او حسن بن زید العلوی اندر طبرستان خروج کرد. و جبل دیلم 6

با وی یکی شد و ری گشودند. و مدت دو سال خلافت کرد. پس ترکان او را

143ST خلع کردند. و به معتز بالله بیعت کردند./ -

9

المعتز بالله محمد بن المتوکل

چهار سال و نیم خلافت کرد. و آنگاه ترکان او را نیز بگرفتند و

برگردونش می زدند تا خود را خلع کرد. پس او را محبوس کردند و طعام از

12

وی باز داشتند تا وفات یافت.

المهتدی بالله محمد/ بن الواثق

33^{SE}

مردی بغایت متورع و مترهد بود. و اغلب شب در نماز و روز در روزه

مشغول بودی و کهنه جبه پوشیدی و بر کلیمی نشست. و در ایام او مناهی و 15

:

1 خاقان را TS : خاقان M : خاقانی را E // وصیف MS : وصف T : حاجب بغا را E // 2

المنتصر TS : المنتصر ME // المتوکل MTS : متوکل E // 3 او ETS : و M // هم دامتان ETS :

یکی M // 3-4 شش ماه بخناق MTS : پدر بشش ماه بردد خناق E // 5 محمد بن المعتصم MT : المعتصم

S : معتصم E // 6 در MTS : و + E // زید ETS : یزید M // اندر MTS : در E // و جبل دیلم S :

... و ... MT : و جبلان با دیلمان E // 7 یکی شد TS : یکی شدند ME // ری MES : توی T // ترکان

MET : بزرگان S // 9 المعتز ... المتوکل MTS : - E // 10 و نیم MTS : - E // و آنگاه ترکان

MTS : آنگاه E // نیز E : - MTS // 11 برگردونش می زدند ETS : در آفتاب نگاه داشتند M //

خود را MTS : خود E // 12 باز داشتند MTS : باز گرفتند E // 13 المهتدی ... الواثق MTS : المعین

بالله محمد بن المتوکل E // 14 مردی E : - MTS // متورع S : + بود T : متشرع بود M : متشرع E

// بود ES : - MT // در ... روزه E : بنماز MTS // 15 مشغول بودی MTS : بودی E // پوشیدی

MTS : در + E // مناهی ES : ملاهی MT

محرمات منافع شد. و کس را یارای آن نبود که اظهار کند. و در ایام او اولاد
45¹T لیث الصفار در سجستان خروج کردند. / و قریب سالی در خلافت مهلت یافت.

3 المعتمد علی الله احمد بن المتوکل

چون با او بیعت کردند برادر را ابو احمد طلحه بن المتوکل به یمن و
حجاز فرستاد. و بیست و سه سال و سه ماه خلافت کرد. و در ایام او کار
صفاریان بغایت رسید. و از فقهای کبار که مانده بودند ابو علی الحسن بن 6
144¹S محمد الزعفرانی / که تلمیز امام شافعی بود. و ابو القاسم انماطی تلمیز مزنی و
ربیع بود^۱.

9 المعتضد بالله احمد بن طلحه بن المتوکل

مردی بغایت مهیب بود. چنانکه او را سفاح ثانی گفتندی. و در آخر
ایام او امیر اسماعیل بن احمد السامانی خروج کرد. و عمرو لیث بدست او
49M اسیر شد. و مدت خلافت او نه سال و هفت ماه بود. / 12

المکتفی بالله علی بن احمد بن طلحه

مردی بغایت فصیح و جمیل بود. و در ایام او محمد بن هارون در
طبرستان خروج کرد. و مکتفی به اسماعیل سامانی نامه کرد. و او برفت و با 15

1 منافع MTS : مرتفع E // یارای آن نبود که اظهار کند MT : یارای اظهار آن نبود S

: زهره و یارای آن نداشت E // در ایام او E : بزمان او M - : TS // 2 الصفار S : صفار MET
// قریب سالی در خلافت MTS : او قریب یکسال E // 3 المعتمد ... المتوکل MTS : المقتدی بالله محمد
بن الواثق E // 4 او TS : وی ME // 4 - 5 طلحه ... فرستاد MTS : طلحه را که بن متوکل بود به یمن
فرستاد E // و سه ماه MTS : E // 6 بغایت MES : بعتاب T // که E : S // 7 امام E : S -
انماطی ... مزنی S : E // 8 بود E : S - // 9 بن المتوکل MTS : E // 10 مهیب MT : محب
S : نیک نفیس E // چنانکه ETS : M - // 11 امیر MTS : امام E // بن احمد MTS : E -
عمرو لیث MTS : عمر لیث E // 13 علی بن MTS : E - // 14 مردی E : S - // 15 طبرستان S :
+ بود E // سامانی E : فلتانی S // نامه کرد S : نوشت E

1 - در نسخه های MT عبارة " و از فقهای ... و ربیع بود " که از سطر ششم تا سطر
هشتم جا می گیرد وجود ندارد.

340E محمد حرب کرد. محمد هزیمت شد و در هزیمت/بقتل آمد. و مدت خلافت
مکتفی سالی و هفت ماه بود.

3

المقتدر بالله جعفر بن احمد بن طلحه^۱

در عهد او الناصر الحق الحسن بن علی الحسینی در دیار دیلم خروج
کرد و کشته شد. و عماد الدوله که اول ملوک دیلم است با وی بود. و قاضی
144bS ابو العباس بن شریح قاضی شیراز بود. / و مقتدر بالله بدست بعضی از خواص 6
خود کشته شد. و در کار خلافت و تدبیر و هن پدید آمد^۲. و مدت خلافت او
460T قریب بیست و پنج سال بود. /

9

القاهر بالله محمد بن المعتضد

چون برادرش را شهید کردند او را نامزد خلافت کردند. و بعد از
سالی و نیم او را خلع کردند. و با پسرزاده مقتدر بیعت کردند.

12

الراضی بالله احمد بن احمد بن جعفر

مدت خلافت او شش سال و ده ماه بود. پس در گذشت.

1 هزیمت S : بهزیمت E // 1 - 2 و مدت ... بود S : و مدت ملک او سه سال بود E // 3 بن
طلحه MTS : طلحه E // 4 در عهد او MTS : در زمان او E // الناصر ... الحسن MTS : ناصر الحق
حسن E // الحسینی MT : - ES // دیلم ETS : دیالمه M // 5 قاضی MTS : - E // 6 بن شریح
MT : شریح ES // بود MES : - T // مقتدر بالله E : مقتدر MS : مقتدر و مکتفی T // 7 خود E : -
MTS // تدبیر و E : - TS : وهن ES : وهنی T // 7 - 8 خلافت او قریب TS : ملک او M : او E //
بیست و پنج ETS : پنج M // بود MTS : بوده است E // 10 برادرش را ... کردند MTS : برادرش ...
گشت E // 11 سالی MTS : یکسال E // او را MES : اول T // 12 احمد بن MT : - ES // 13 پس
در گذشت M : - ETS

۱- در نسخه های MT نام "المکتفی... بن طلحه" که در صفحه گذشته است نوشته وئی
"المقتدر... بن طلحه" که بعد از وی می آید ننوشته و معلومات که در باره او است راجع به "المکتفی
... بن طلحه" نوشته شده است.

۲- در نسخه M عبارت "و در کار ... آمد" که در سطر هفتم است وجود ندارد.

المتقی بالله ابراهیم بن احمد بن المقتدر

قریب چهار سال خلافت بنام وی بود. بعد از آن در چشم او میل

کشیدند. 3

المستکفی بالله عبدالله بن علی بن احمد

او را بیعت کردند. و بعد از سالی و چهار ماه معزالدوله احمد بن بویه

او را محبوس کرد. و پسر مقتدر را بنشانند. 6

المطیع لله الفضل بن المقتدر

145OS سی و یکسال خلافت کرد. و بعد از آن ترکان که بنده زادگان/ خلفا

50M بودند غوغا کردند/ و یکدیگر بر آمدند. و از آن فتها ظاهر شد و او خود را 9

34^{BE} خلع کرد و تقویض خلافت/ به پسر خود داد.

الطائع لله عبدالکریم بن الفضل

46^{BT} هفده سال و نه ماه خلافت کرد در فته و زحمت. و بآخر الامر/ 12

بهاء الدوله بن عضد الدوله او را خلع کرد و با پسر عم او بیعت کرد.

القادر بالله احمد بن اسحق بن المقتدر

در ایام او سلطان محمود بن سبکتگین عبدالملک سامانی را هزیمت 15

کرد. و خراسان و عراق را باستقلال فرو گرفت و خلافت او چهل و یکسال و

چهار ماه بود.

1 بن المقتدر TS : المقتدر M - : E // 2 قریب MET : قرب S // چهار ETS : چهل M //

وی MTS : او E // بعد از ES : و + MT // 2 - 3 در چشم .. کشیدند E : او را میل کشیدند MTS //

4 بن علی بن احمد S : بن علی MT : بن احمد E // 5 او را MET : با وی S // و بعد از MTS : بعد

از E // 6 مقتدر را ES : مقتدر MT // 7 المطیع لله S : المطیع بالله MT - : E // بن المقتدر MT : بن

جعفر ES // 9 خود E - : MTS // 11 الطائع لله ES : ... بالله MT // 12 بآخر الامر MT : در

آخر الامر ES // 13 عم او ES : عم وی MT // 14 بن المقتدر MT : اسحق المقتدر ES // 16 و

عراق را E - : MTS // خلافت MTS : پادشاه E // 16 - 17 چهل ... ماه TS : چهل و یکسال

E : چهل سال و چهار M

القائم بامر الله ابو جعفر عبدالله بن القادر

در ایام او طغرلنگین بن مکائیل بن سلیمان بن سلجوق خروج کرد در

خراسان. قائم بامرالله او را خلعت فرستاد و رکن الدوله لقب کرد. و بعد از 3

آن بساسیری که اصفهید بغداد بود آهنگ قایم بالله کرد و او را در مخیم قریش

محبوس کرد. ۱. قایم بالله به طغرلنگین استعانت کرد. او عمیدالدوله را که وزیر

145^S او بود گفت که جوابی مختصر که او را وثوقی تمام حاصل شود/ بنویس. عمید 6

الدوله بنوشت قوله تعالی که: ارجع الیهیم فلنأتینهم بجنود لا قبل لهم بها

و لنخرجنهم منها اذلة وهم صاغرون^۲. و سلطان خود با لشکری تمام برفت

47^T و میان واسط و کوفه جنگ کرد. و بساسیری هزیمت شد. و سلطان از آنجایگه/ 9

35^E بخدمت خلیفه رفت و او را باز به بغداد آورد. و چون نزدیک/ شهر رسید

سلطان پیاده شد و در رکاب می رفت. و خلیفه مبالغه می کرد و می گفت:

ارکب یا رکن الدوله. و از آن روز لقب سلاتین از دولت بدین مبدل شد. و 12

مال بغداد در تصرف سلاطین آمد. و مدت خلافت او چهل و چهار سال و

51^M هشت ماه بود.

1 ابو جعفر عبدالله MTS : ... بن عبدالله E // 2 بن ... سلجوق T : بن سلیمان S : بن سلجوق

ME // 2 - 3 در خراسان MTS : از ... E // و قایم بامر الله MT : قایم بالله ES // رکن الدوله ES :

به + MT // 4 بساسیری MS : بسامرای T : مساسیری E // قایم بالله ETS : - M // 5 محبوس کرد E

: محبوس ساخت T // قایم بالله MET : - S // او MT : و ES // 5 - 6 که ... بود M : - ETS //

مختصر MTS : مختصری E // 7 بنوشت MTS : نبیست E // قوله تعالی که M : - ETS // فلنأتینهم MT

: و لنأتینهم ES // 8 خرد E : - MTS // لشکری MTS : لشکر E // برفت MTS : بیامد E // 9 و میان

MTS : در میان E // بسامسیری MS : بسامر که T : سامری E // هزیمت شد MTS : هزیمت کرد E

// 10 آورد MTS : برد E // و چون ETS : چون M // رسید MET : رسیدت S // 11 پیاده شد و

ME : پیاده TS // مبالغه MET : مبالغت S // و می گفت ETS : - M // 12 رکن الدوله ES : رکن

الدین MT // و از MTS : از E // سلاطین ETS : سلطان M // 13 سلاطین ETS : سلطان M // و

چهار TS : - ME

۱ - در نسخه های MS عبارت " و او را ... محبوس کرد " که در سطر چهارم و پنجم است

وجود ندارد.

۲ - سورة النمل آیت ۳۷ در نسخه های ETS عبارت " ارجع الیهیم " که آیت با آن شروع می

شود وجود ندارد.

المقتدی بالله ابو القاسم عبدالله بن احمد القاسم

مدت خلافت او نوزده سال و هشت ماه بود. چنین گویند که به مرگ
مفاجه در گذشت. و در روز وفات او پانزده ملک بزرگ مثل ملک هند و ملک 3
روم، منک دشت و سلطان ترک و خاقان چین و ملک شرق و حبش از دنیا رحلت کردند.

المستظهر بالله ابو العباس احمد بن المقتدی/

146^S

در ایام او دولت آل بویه منقضی شد. و شبانکارگان در فارس مستولی 6
شدند. و شرح آن بجای خود داده آید. و مدت خلافت او بیست و پنج سال بود.

المسترشد بالله ابو منصور الفضل بن المستظهر

در ایام او محمود بن محمد بن ملکشاه/ السلجوقی بغداد را حصار داد. 9 47^{BT}

و بآخر الامر بمصالحت باز گشت. و در آن-تزدیک وفات یافت. پس مسترشد
روی به عراق کرد. و چون از دینور بگذشت به مسعود برادر محمود رسید و

35^{BE} میان ایشان محاربت گشت. و لشکر مسترشد/ هزیمت شد و مسترشد^۱ اسیر 12

شد. و در سرانجام مسعود محبوس بود که ملاحظه او را کرد زدند.

و در ایام او محمد بن بومرث که با امر معروف و علم و تقوی مشهور

بود و از حجة الاسلام تربیت و تعلیم یافته بود^۲ در سنه اربع و عشرين و 15

1 عبدالله MTS : + بن E // بن احمد القاسم S : بن احمد MT : بن احمد بن قاسم E // 2

خلافت او MTS - : E // و هشت ماه MTS : خلافت کرد E // چنین MTS : و + E // 2 - 3 مرگ

مفاجه S : بمفاجات MT : بمفاجا E // 3 - 4 و ملک ... و حبش E - : MTS // 5 المستظهر MTS :

المنظمر E // احمد MS : بن + ET // 6 در ایام او دولت S : در ایام دولت او T : در ایام دولت

او دولت M : در زمان وی E // شبانکارگان M : شبانکاره ETS // 7 شدند MTS : شد E // بجای

خود MTS : در جای دیگر E // و مدت خلافت ES : و مدت ملک M : خلافت T // 8 الفضل بن

المستظهر MT : بن + S : بن الفضل بن المستمر E // 9 او ETS : - M // السلجوقی MS : السلجوقی

T : سلجوقی E // حصار داد MTS : حصار کرد E // 10 نزدیک MT : نزدیکی ES // 11 کرد MT :

آورد ES // دینور MES : دمهور T // به MET - : S // 12 میان ایشان MET : در میان S //

گشت MTS : شد E // شد TS : شدند M // 13 شد MT : گشت E - : S // و در ME : در TS //

محبوس بود MTS : اسیر افتاده بود E // 14 و در MTS : در E // بومرث TS : بومرث ME //

امر معروف و علم ES : بعلم MT // 15 و از S : از E // تعظیم S - : E // یافته بود S : یافت E //

عشرين ES : عشر T //

۱ - در نسخه E عبارۀ " هزیمت ... و مسترشد " که در سطر دوازدهم است وجود ندارد.

۲ - در نسخه T عبارۀ " و از ... یافته بود " که در سطر پانزدهم است وجود ندارد.

خمسمايه^۱ بجانب مصر و مغرب خروج كرد. و در سنه اربع و عشرين و خمسمايه^۲ وفات كرد. و عبدالمؤمن بن علي از اصحاب او بود بحكم وصايت 146^{BS} او بر كار او قيام نمود/. و تمامت ممالك مغرب بستند. و مشهد عبدالمؤمن بنا 3 كرد^۳. و چنان مي نمايند كه هنوز آن ديار در تخت تصرف اولاد او مانده است. و مدت خلافت او هفده سال و هفت ماه بود.

6 الراشد بالله ابو جعفر منصور بن المسترشد

48^{TS} چون مسترشد اسير گشت در بغداد با او بيعت كردند. و در پي/ كينه 52^M خواستن بود كه سلطان مسعود/ به بغداد رفت و شهر در حصار گرفت. و بعد از چند ماه راشد به ملك موصل بگريخت و به موصل رفت. و از آنجا يگاه 9 بازر بايجان آمد. و بعد از آن قصد عراق كرد. و در راه عراق بدست ملاحدان شهيد شد. و مدت خلافت او ده ماه و چند روز بود.

12 المقتفي لأمرالله ابو عبدالله محمد بن المستظهر

چون راشد بگريخت مسعود در بيست و سوم ذالقعده سنه ثلثين و خمسمايه 36^E با مقتفي بيعت كرد و باز گشت./ و در ايام او سنقر سلغري در فارس بر

1 مصر و E - : MTS // 2 و خمسمايه M - : TS // بود E - : MTS // 3 او M - : ETS

// مي نمايند S : نمايند MET // تخت T - : MES // 4 - 5 مانده است ES : مانده M : دارند T //

بود MTS : بوده است E // 6 المسترشد MTS : مسترشد E // 7 در بغداد MES : و اهل بغداد T // 8

بود كه TS : بودند كه E - : M // 9 چند ماه MTS : آن E // به ملك ... بگريخت MTS : به موصل

گريخت E // و به موصل رفت TS - : ME // 10 آمد MTS : رفت E // و در راه MTS : در راه E

// عراق E - : MTS // ملاحدان MET : ملاحده S // 11 شد MTS : گشت E // و چند روز MTS :

E - // 12 المقتفي MTS : المقتفي E // محمد بن المستظهر MTS : بن محمد المسترشد E // 13 بيست ...

و خمسمايه M - : ETS // 14 با مقتفي ... كرد MTS : او با مسعود بيعت كرد E // و باز گشت ES

: و مسعود + MT // سنقر ... در فارس ES : از سلغريان سنقر اتابك MT // بر ES : اتابك MT

۱- در نسخه M عبارۀ " و از ... خمسمايه " كه صفحه گذشته از سطر شانزدهم تا اين صفحه به سطر يك است وجود ندارد.

۲- در نسخه E عبارۀ " و در سنه ... خمسمايه " كه در سطر يك و دوم است اين طور نوشته شده است: و آن ممالك را فرو گرفت در آنجا.

۳- در نسخه هاي MTS عبارۀ " و مشهد ... بنا كرد " كه در سطر سوم و چهارم است وجود ندارد.

ملکشاه سلجوقی که در شیراز حاکم بود خروج کرد. و غزان سلطان سنجر را 147^S اسیر کردند. و مدت خلافت او بیست سال و چهار ماه و نیم بود.

3 المستجد بالله ابو المظفر يوسف بن المقتدی
پانزده سال خلافت کرد و در زمان او کار آل سلجوق ضعیف شد.

المستضی بنورالله ابو محمد الحسن بن المستجد
در ایام او دولت غزنیان منقطع شد. و ملک غور بر بلاد هند و غزنه و 6
48^{AT} خوارزمشاه بر بلاد خراسان و بندگان آل سلجوق بر عراق مستولی شدند/ و
مدت خلافت او نوزده سال بود.

9 الناصرلدين الله ابو العباس احمد بن المستضی
مردی دلاور و دانا بود. و در ایام او دولت آل سلجوق در این دیار
بانجام رسید. و سلطان محمد بن تکش مستولی گشت و عزیمت بغداد کرد. و
شیخ الشیوخ شهاب الدین سهروردی قدس الله سره برسالت بر وی رفت و 12
سخن وی نشنید. و در راه برقی عظیم در افتاد و بسیار از لشکریان او هلاک
شدند و سلطان بترسید و باز گشت. و عن قریب چنگیزخان بر وی خروج کرد.
و ابن قصاب وزیر ناصر/ قصد خوزستان کرد^۱. و مدت/خلافت او چهل/و پنج 15
147^S 53^M 36^E
سال بود.

۱ که ... بود M : - ETS // 1-2 و غزان ... کردند ETS : - M // 3 ابو المظفر يوسف
MTS : ابو مظفر بن يوسف E // 4 پانزده ES : یازده MT // و در زمان او S : و در ایام او E : و در
عهد M // 5 ابو محمد ES : - MT // الحسن MTS : حسین E // 6 او دولت MTS : دولت او E //
منقطع شد MTS : منقطع شدند E // ملک ES : ملوک MT // 7 بلاد MTS : - E // برعراق MTS : -
E // مستولی شدند MET : مستولی گشتند S // 9 لدین الله S : بدین الله E : الدین الله MT // ابو العباس
MES : ابو عباس T : احمد MT : - ES // المستضی ETS : المستصر M // 10 در ... دولت MTS :
در دولت او E // 11 تکش M : تکین TS : بکش E // 12 شهاب الدین MTS : شیخ + E // سره ES :
روحه MT // 13 برقی MET : برقی S // بسیار MS : بسیاری ET // او MET : - S // 13 - 14
هلاک شدند MTS : بسوخت E // سلطان بترسید MTS : او E // عن MES : بعن T // 15 خوزستان S :
بغداد E // 15 - 16 چهل و پنج سال MTS : چهل سال و پنج ماه E

الظاهر بامرالله ابو نصر محمد بن الناصر

قدر شش ماه در خلافت مهلت یافت.

- 3 المستنصر بالله ابو جعفر منصور بن الظاهر
در زمان او خوارزمیان مستأصل شدند. و مغول مستولی گشت. و
جرماغون به بغداد رفت و با شرف الدین اقبال شرابی محاربت کرد و منهزم
49AT باز گشت. و مدت خلافت/ او هفده سال و هفت ماه بود. 6

المستعصم بالله ابو احمد عبدالله بن المستنصر

- آخر خلفای بنی العباس بود. مردی عالم و متورع بود. اما رای و تدبیر
نداشت. و مدت هفده سال خلافت کرد. آنگاه هولاکوخان بجنگ او رفت و او 9
را با اکثر اهل بغداد بقتل آورد. و کان ذلک درسنه سته و خمسين و ستمایه ۱.
و از وی پسر مانده است در میان مغول. و عمی که او را ابن ترکیه گویند در
54M مصر رفت. و آخر خلفای بنی عباس بوده است. ۱۲

1 ابونصر ETS : ابو نصیر M // محمد MT : - ES // 2 قدر MTS : مدت E // در خلافت
مهلت یافت ES : از خلافت نهایت یافت T : پادشاهی کرد و درگذشت M // 3 ابو جعفر ES : - MT //
منصور بن الظاهر MT : بن + S : منصور الظاهر E // 4 او TS : وی ME // مستأصل MTS : متلی
E // مغول ET : مغل S : - M // گنت MTS : شد E // 5 جرماغون ETS : جرماغون M // شرف
الدین ... شرابی S : ... شروانی T : ... سرابی M : شرف الدین آفتابی شرابی E // 6 باز گنت MTS :
شد E // 7 المستعصم بالله MTS : المعصم E // ابو احمد... المستنصر MT : - ES // 8 آخر
... العباس ES : آخر عباسیان T : آخر بنی العباس M // بود ME : - TS // و متورع ES : متورع
MT // و تدبیر E : - MTS // 9 و مدت MET : - S // هفده MTS : هفت E // آنگاه MTS : - E //
او ES : وی MT // 10 باکتر ... بغداد TS : با اکثر بغداد M : - E // بقتل آورد ES : شهید کرد
MT // ستمایه S : + بود E // 11 در میان مغول S : + می باشد T : و در میان مشغول باشد M // ابن
ترکیه TS : بن التراکیه M // 11 - 12 در مصر رفت M : بمصر S : در مصر T // و آخر ... بوده
است MT : و الله اعلم S

- ۱ - در نسخه های MT عبارت " و کان .. ستمایه " که در سطر دهم است وجود ندارد.
۲ - در نسخه E بجای عبارت " و از وی ... بوده است " که در سطر یازدهم و دوازدهم است
این طور نوشته شده است: و از وی پسری و عمی مانده است در مصر نام او برکه است.

قسم چهارم

در اخبار سلاطین و ملوک عظام که در ایام عباسیان با استقلال در
 148AS ممالک ایران پادشاهی کرده اند. و ایشان هشت طایفه اند: صفاریه،/ سامانیه،³
 غزنویه، دیالمه، سلجوقیه، غوریه، خوارزمیه، سلغریه^۱، ملاحده، مغولیه. سلغریان:
 اگرچه در فسحت مملکت مساوی ایشان نبوده اند اما سبب آنکه ملک فارس
 49^{AT} داشته اند که دار الملک اصلی ایشان ایران است. و نیز در تشیید/ قواعد⁶
 37^E خیرات و تأیید معاهد مبرات از همگنان برگزیده اند./ و اتابک سعد بن ابو
 بکر بن سعد رحمه الله قطب این دودمان است بر سر آمد. و همگنان بر تقدم و
 بزرگواری او اتفاق کرده اند. و نیز حقوق رعایت و تربیت ایشان اباعن جد⁹
 ثابت و لازم گشته است.^۲ نخواستیم که این کتاب از مآثر ایشان معطل ماند.

طایفه اول صفاریان

مدت ملک ایشان پنجاه سال بوده است. و عدد ایشان سه نفر بوده اند: 12

یعقوب بن الیث

عمر بن الیث

15

طاهر بن محمد بن عمرو

- 2 عظام MTS : عظامی E // 3 ایران MTS : E // و ایشان ... طایفه اند MT : ES -
 4 غزنویه M : غزنیه ES // غوریه ES : M - // سلغریه ME : سلغریه S // مغولیه M : مغول ES
 5 در MTS : E - // مملکت TS : ممالک ME // مساوی ... نبوده اند MT : مساوی بوده اند S : مثل ایشان
 نبوده E // ملک : E - // MTS // 6 داشته اند MTS : E - // ایشان M : ETS // است MTS : + داشته اند
 // تشیید MS : تشیید T : E - // 7 معاهد MTS : معاهدات E // مبرات MTS : مبرهن است و E // بر گذشته اند
 MES : در گذشته اند T // 8 رحمه الله S : E - // دودمان S : دوران E // 9 کرده اند E : کردند S // و
 تربیت S : E - // 10 گشته است E : گشته S // نخواستیم ETS : خواستیم M // ماند ETS : نماند M // 11
 صفاریان MTS : صفاریان اند E // 12 بوده است و M : بود E : TS - // عدد ایشان MES : T - // بوده اند
 MT : ES - // 14 عمرو MTS : و عمر E // 15 بن محمد بن عمرو MTS : ابن الیث E

۱ - در نسخه M عبارت: " سلغریان و خوارزمیان " جا عوض کرده است.

۲ - در نسخه های MT عبارت: " و اتابک ... لازم گشته است " که از سطر هفتم تا سطر دهم جا

می گیرد وجود ندارد.

يعقوب بن الليث السجستاني

- او و برادرانش در خدمت درهم بن نصر بن رافع بن ليث مي بودند
 148^{bs} در بست از شهرهاي سجستان. / و درهم پيوسته به غزاي خوارج رفتي. و از آن 3
 55M قبل عوام تمام متابع وي بودند. / پس درهم لشكري جمع كرد و به يعقوب داد تا
 بقتال عمار بن ياسر كه عامل هرات بود رود. يعقوب رفت و بر وي غلبه كرد.
 و اعمال او فرو گرفت و آنجا يگه توقف ساخت. و مردم درهم بفررفت تا جمله 6
 متابع وي شدند. و بدان استقلال و شوكتي تمام يافت و تمامت سجستان و
 500^T كرمان و خراسان^۱ و يزد مستخلص كرد. معتمد علي الله، امير محمد/ بن
 طاهر را كه حاكم عراق بود بفرستاد تا با وي محاربت كند. 9
 37^{be} اتفاقا او اسير گشت/ و كار يعقوب ارتفاع يافت و آهنگ فارس و خوزستان
 كرد. و جمله را مسخر كرد و بجند نيشابور مقام ساخت. و در آنجا در سنه^۲ خمس و
 ستين و مائتين وفات يافت. و ابتداء ظهور او در سنه خمس و خمسين و مائتين بود 12

عمرو بن الليث

چون برادرش در گذشت بر جاي وي نشست. و تمامت ممالك برادر

---

1 السجستاني MS : المنجاني T : الصفاري E // 2 برادرانش TS : برادرش E : عم او M
 // بن نصر... بن ليث M : نصر T : النصر ES // 3 در بست MET : در نسب S // از ... سجستان
 TS : قندهار شهريست E // از شهرستان و سجستان M // درهم MES : در T // و كفار MET : كفار S
 // 4 قبل MTS : قبيل E // وي MES : - T // 5 بن MTS : - E // هرات بود ME : مراد بود T :
 هرات S // رفت MTS : برفت E // 6 توقف ساخت TS : وقف كرد M // و مردم ... بفررفت E : ... مي
 فررفت TS : و مردم را دعوت و رعايت مي كرد M // تا ETS : - M // 7 استقلال TS : استقلاي M
 : استقلاي پيدا كرد E // و شوكتي تمام MS : شوكت تمام E : شوكتي T // تمامت سجستان MTS :
 سجستان E // 8 و يزد E : - MTS // معتمد MS : و + ET // علي الله MTS : علي عبد الله E //
 9 را E : - MTS // تا MTS : كه E // كند ETS : كردند M // 10 او اسير گشت MTS : اسير او
 شد E // يافت MTS : گرفت E // 11 خوزستان كرد ES : خوزستان نمود MT // را ETS : -
 M // بجند نيشابور T : بجند نيشابور S : بجند ساپور M : در جند و ساپور E // در آنجا E : آنجا يگه
 MTS // 12 خمس و ستين و مائتين T : خمس و ستين و مائيتي S : ستين و مائتين E : خمس و خمسين و
 مائتين M // يافت MES : كرد T // او در سنه S : او اسير او + T : او E // 13 مائتين ET : مائيتي S
 // 14 عمرو بن الليث MTS : + صفاري E // 15 بر جاي وي نشست E // باز جاي وي ايستاد MTS
 // برادر E : - MTS

۱ - در نسخه E عبارت "كرمان و خراسان" جا عوض کرده است.

۲ - در نسخه M عبارت "و ابتداء... بود" كه در سطر يازدهم جا مي گيرد وجود ندارد.

1490S در تصرف خود آورد تا حدی/ که مستولی گشت که بنام وی خطبه کردند. و پیش از آن در خطبه جز خلیفه را دعا نکردندی. و در منتصف ربیع الآخر سنه سبع و ثمانین و مائتین اسماعیل سامانی اندر بلخ او را اسیر کرد و 3 به حضرت المعتضد بالله فرستاد. و در حبس بغداد بگرسنگی وفات یافت. و چنین گویند که در اسفار مطبخ او را سیصد شتر زیاده کشیدندی. و یک چشم 50T داشت. و از / آثار وی جامع مسجد عتیق شیراز است. 6

طاهر بن محمد بن عمرو

چون عمرو بن اللیث اسیر گشت طاهر بگریخت و به سجستان رفت و لشکر جمع کرد و به فارس آمد. معتضد بالله پدر را با سپاهی تمام به 9 حرب وی فرستاد. طاهر از وی بگریخت و به سجستان رفت^۱ و آنجا بگریخت رحلت کرد. و ایام دولت صافاریان سپری گشت.

12

طایفه نوم/ سامانیان

380E

مدت ملک ایشان صد و دو سال و شش ماه. عدد ایشان ده نفر بود.

1 خود E - : MTS // آورد MTS : در + E // حدی MTS : بحدی E // که MET : تا حدی که S // کردند MTS : خواند E // 2 دعا MTS : یاد E // و در منتصف ربیع الآخر MTS : در منتصف ربیع اول بود E // 3 مائتین MT : مائت S : + که E // سامانی ETS : سامان M // 4 حضرت MTS : خدمت E // المعتضد MTS : معتضد E // فرستاد MES : بود T // بگرسنگی MTS : او + E // 5 و چنین MTS : چنین E // شتر ES : + و MT // 5 - 6 و یک چشم داشت MT : - ES // جامع ... است S : مسجد عتیق جامع شیراز مانده است M : مسجد عتیق جامع شیراز است T : مسجد جامع شیراز که عتیق E // 7 عمرو MTS : عمر E // 8 عمرو بن اللیث MTS : عمرو S : عمر اللیث E // گشت MTS : شد E // سجستان MS : سجستان T : سجستان E // 9 آمد T : رفت E // معتضد بالله E : معتضد T // 10 - 11 آنجا بگریخت ... کرد MTS : در آنجا بگریخت وفات یافت E // و ایام MTS : ایام E // سپری گشت MTS : در گذشت E // 12 سامانیان MTS : سامانیانند E // 13 مدت ETS : و + M // صد و دو MES : صد و بیست T // و شش ماه MTS : - E // عدد T : و + MES // بود E - : MTS

۱ - در نسخه های MS عباره " و لشکر ... رفت " که از سطر نهم تا سطر دهم است

56M منک ایشان از/ دیار ترک تا حدود هند و فارس و عراق بود^۱. و مقام ایشان در بخارا بود. اسامی ایشان بدین گونه بوده است.

3	اسماعیل احمد بن السمانی ابو نصر احمد بن اسماعیل ابو الحسن نصر بن احمد/	149 ^{bs}
6	نوح بن نصر بن احمد عبدالملک بن نوح بن احمد منصور بن نوح	
9	الامیر نوح بن منصور ابو الحرث منصور بن نوح عبدالملک بن نوح ^۲	
12	المستصر اسماعیل بن نوح السمانی ^۳	

الامیر ابو ابراهم اسماعیل بن احمد السامانی

51^{at} اول سامانیان که پادشاهی کرد/ او بود. مردی عادل و صاحب رای بود. و پیوسه با خلفا اظهار طاعت کردی. و مشایعت او امر دیوان عزیز 15

- 1 ملک MT : و + ES // بود MT - : S // 2 در بخارا بود E // در بخارا و M : بخارا
TS // اسامی ... بوده است E - : MTS // 3 السمانی MS : مامانی E // 4 ابو نصر MTS : ابو
النصر E // 6 بن نصر S : بن نصیر M : النصر E // بن احمد M : - ETS // 7 بن احمد S : -
MET // 8 منصور بن نوح MT : امیر ... بن احمد E // 9 الامیر T : امیر E - : E // 10 ابو الحرث
M ابو الحرث E : ابو الحرب مقدم T // عبد الملک بن نوح M : عبد الملک موخر بن نوح T : امیر نوح
بن عبد الملک E // 11 عبد الملک بن نوح M : امیر نوح بن عبد الملک E : عبد الملک موخر بن نوح
T // 12 السمانی S - : MT // 13 الامیر ... السمانی MT : الامیر ابراهم بن احمد S : امیر
اسماعیل بن احمد E // 14 و صاحب ME : صاحب TS // 15 مشایعت S : مشایع E

۱ - در نسخه E بجای عبارۀ " ترک ... بود " که در سطر یکم است این طور نوشته شده است:
چین و ترکستان تا هندوستان و خراسان و فارس و عراق و آذربایجان تا فرات و از روم و شام نیز خراج
گرفتند.

۲ - در نسخه S " منصور بن نوح " الامیر نوح بن منصور " ابو الحرث منصور بن نوح " عبد الملک بن نوح " وجود ندارد.

۳ - در نسخه E " المستصر ... السمانی " بطور " امیر منصور اسماعیل بن نوح السمانی " نوشته شده است.

داشتی و لازم و واجب دانستی^۱. و مدت ملک هشت سال بود. و از آثار وی شهر تقلیس بنای وی است.

- 3 الامیر ابو نصر احمد بن اسماعیل
بعد از پدر بحکم وراثت و تقدیم دار الخلافه مدت شش سال و سه ماه
بر مراسم پادشاهی قیام نمود. بعد از آن بدست جمعی از بندگان خود کشته
6 شد. / 38E

الامیر ابو الحسن نصر بن احمد

سی سال در عدل و راستی و نشر ایادی و نصر موالی و قهر اعادی
رایت پادشاهی و جهاننداری بر افراشت. پس بلجام شهادت سیادت دنیا 9
سعادت عقبی ملتحم و متصل گردانید.

الامیر نوح بن نصر

- 12 دوازده سال در جهاننداری بسر برد و ایام دولتش بسر آمد. / 57M

الامیر عبدالملک بن نوح

- 150S مدت هفت سال و شش ماه و پانزده روز اسب/ مراد در میدان جهان
بتاخت. و بآخر الامر از اسب در افتاد و در گذشت. 15

1 و لازم ... دانستی S - : E - // 1 - 2 و از ... است E - : MTS - // 3 ابو نصر MTS :
ابو انصر E // 4 تقدیم ETS : تقدم M // دار الخلافه MTS : دار الخلافه E // سه ماه ES : شش ماه
MT // 5 بر مراسم ... نمود ETS : بود که پادشاهی کرد M // بعد از آن MET : و + S // بدست
MTS : بر دست E // خود E - : MTS - // 8 در عدل و راستی و عدل M // ایادی ETS : ایادی M // اعادی MES : اعدا T // 9 و جهاننداری MET : - S // دنیا M : دینی
ETS // 10 سعادت MTS : و بسعایت E // ملتحم ES : ملتحم MT // گردانید MTS : شد E //
11 الامیر M : - ETS // 13 الامیر M : - ETS // 14 مدت ES : - MT // پانزده روز MTS :
E - // در میدان MTS : - E // 15 بتاخت MTS : - E // در افتاد MT : بیفتاد S : اوقات E

۱ - در نسخه های MT عبارة " و مشایعت ... دانستی " که در صفحه گذشته از سطر
پازدهم تا این صفحه به سطر یکم است وجود ندارد.

الامیر منصور بن نوح

مدت ملک او پانزده سال و نه ماه بود.

3 الامیر نوح بن منصور / 51^{AT}

امیران خراسان بر نوح بن منصور عاصی شدند. و او نامه کرد به ناصرالدین سبکتگین که شحنة غزنه بود تا شر ایشان کفایت کرد. و قیادت جیوش خراسان به وی داد. و ذلک فی سنة اربع و ثمانین و ثلاثمائه. و مدت 6 منک او بیست و یکسال هفت ماه بود.

الامیر ابوالحرث منصور بن نوح

بعد از یکسال و نه ماه که پادشاهی کرد بکتوزون پسر حسن او را 9 اسیر کرد و با برادرش بیعت کرد.

الامیر عبدالملک بن نوح

چون نوبت پادشاهی به وی رسید خواست که قیادت جیوش خراسان را 12 39^{AE} از سلطان محمود سبکتگین/ صرف کند. و از آن سبب میان ایشان محاربه و مقاتله ظاهر گشت. و عبدالملک بهزیمت باز به بخارا رفت. ملک ترک ایلگ 150^{BS} خان/ بر وی حمله کرد و مسلط گشت. و ممالک او را در ماوراء النهر بدست/ 15 58^M فرو گرفت.

1 الامیر منصور بن نوح MTS : امیر منصور بن نوح نب احمد E // 3 الامیر MTS : امیر

E // 4 امیران ETS : امراء M // بر نوح S : بروی MET // عاصی شدند MTS : خروج کرد

و عاصی شد E // کرد TS : نوشت M : فرستاد E // 5 غزنه MT : غزنی S : عراق E // تا شر...

کرد MTS : تا او را کفایت کرد E // قیادت MES : قتاده T // 6 و ذلک MES : ذلک T // 6 -

7 و مدت ... او MTS : مدت او E // 8 الامیر S - : MET // ابو الحرث MTS : ابو حرث E // 9

بعد از MTS : - E // که MTS : - E // بکتوزون ETS : بکتوزن M // 10 برادرش MTS : پدرش

E // 11 الامیر ... بن نوح MTS : امیر نوح بن عبدالملک E // 13 کتد MES : کتد T // محاربه

MET : محاربت S // 14 گشت MTS : شد E // و عبدالملک ETS : عبدالملک M // به هزیمت باز

MET : باز به هزیمت S // به ES : - MT // رفت E : شد MTS // 15 را E : - MTS // ماوراء

النهر MET : در + S // ماوراء النهر MTS : - E // بدست MT : - ES

المستنصر اسماعیل بن نوح

چون عبدالملک اسیر گشت او بگریخت و به خراسان آمد. و از آنجایکه به
 52^{MT} جرجان / وری^۱ شد. و باز به خوارزم رفت. و از هیچ آفریده به وی 3
 وفای بمشام او نرسید. بلکه از همگان رنج و زخمت یافت. و سلطان محمود
 رها به وی بسپرد^۲. اتفاقا شیبی به حلد بن بهیج الاعرابی فرو آمد و آنجایکه
 او را هلاک کردند. و ایام دولت سامانیان بآخر رسید. 6

طیفة سوم غزنویان

عدد ایشان دوازده نفر. مدت ملک ایشان صد و شصت و یکسال.
 اگرچه ابتدای دولت این طایفه در اثنای ایام دیالم بوده است اما چون ایشان 9
 از موالی سامانیانند و ان موالی القوم منهم نخواستیم که این دو طایفه
 از یکدیگر گسسته شود. و هذا اسمائهم:

12

السلطان محمود بن سبکتگین

السلطان مسعود بن محمود

السلطان محمد بن محمود

1 المستنصر MTS : امیر + E // 2 امیر گشت او MT : سبری گشت او S : از او E //

4 بمشام او MT : بمشام آن مظلوم S : بمشامش E // 5 به وی M : بروی T - : S // به حلد

بن بهیج العرابی S : بحله ابن نهیج اعرابی T : بخیل اعرابی E : در خانه این شیخ اعرابی M

// و آنجایکه MTS - : E // 6 دولت E - : MTS // 7 سوم ES : میوم MT // غزنویان M : غزنیان

TS // غزنه ویانند E // 8 مدت MET - : S // شصت MTS : شست E // 9 ابتدای ETS :

ایام M // این طایفه MT : این S : غزنی یان E // بوده است ES : بوده MT // ایشان MTS :

- E // 10 سامانیانند ME : سامانیان اند TS : ان ES : آن MT // دو MT - : ES //

11 از یکدیگر MTS : از هم E // و هذا اسماءهم ES : - MT // 12 بن سبکتگین MS :

سبکتگین ET // 14 بن محمود MTS : + بن مسعود E

۱- در نسخه E عبارۀ " جرجان وری " که در سطر سوم جا می گیرد بطور " رو

و جرجان " نوشته شده است.

۲- در نسخه E عبارۀ " سلطان... بسپرد " که در سطر چهارم و پنجم جا می گیرد

وجود ندارد.

	السلطان مودود بن مسعود ^۱	
	السلطان مسعود بن مودود/	151 ^{QS}
3	السلطان علی بن مسعود بن محمود ^۲	
	السلطان عبدالرشید بن محمود	
	السلطان ابراهیم بن مسعود بن محمود	
6	السلطان مسعود/ بن ابراهیم	52 ^{AT}
	السلطان ارسلان شاه / بن مسعود	39 ^{BE}
	السلطان بهرامشاه بن مسعود	
9	السلطان ^۳ خسروشاه بن بهرامشاه	

السلطان یمین الدوله ابو القاسم محمود بن سبکتگین

در سینهٔ سبع و ثمانین و ثلاثمائه ناصرالدین سبکتگین وفات یافت.
 59M و قیادت جیوش/ بحکم وراثت و تفویض نوح بن منصور بر وی قرار یافت. 12
 و چون عبدالملک از وی منہزم گشت قوتی و شوکتی تمام یافت. و به ولایت
 خراسان و سجستان مستقل شد. و از دارالخلافه بتشریف و عهدنامه محظوظ
 گشت. و سلطان لقب یافت. و بعد از آن بجهت استعانتی که از ظلم اولاد 15
 فخرالدوله دیلمی به وی رسید عزیمت جرجان و عراق کرد و از ایشان
 استخلص کرد. و به جانب هند رفت. و بسیاری از قلاع و بلاد ایشان بگشود.

- 1 بن مسعود MS : بن محمود T // 3 بن محمود M - : TS // 5 بن مسعود بن محمود MTS :
 بن مسعود E // 8 بن مسعود ETS : M - // 9 بن بهرام شاه ETS : M - // 10 السلطان MTS :
 سلطان E // ابر القاسم ME : ابر القاسم TS // 11 وفات یافت MTS : سلطانت یافت E // 12 بحکم
 MTS : E - // بر وی MET : E - // 13 گشت TS : شد ME // قوتی و شوکتی MTS : قوت E //
 به MTS : E - // 14 مستقل MS : + ار E : مشتغل T // 15 بجهت استعانتی MTS : از جهت استعنتی
 E // 16 فخر الدوله MTS : فخرالدین E // به وی رسید TS : می رسید M : بوی رسیده بود E // 17
 بسیاری ETS : بسیار M

۱- در نسخهٔ E نام "السلطان مودود بن مسعود" بطور "مودوده علی بن مسعود" نوشته شده است.

۲- در نسخهٔ E نامهای "السلطان مسعود بن مودود" و "السلطان علی بن مسعود بن محمود" وجود ندارد.

۳- در نسخه های ES در سرنامها کلمهٔ "السلطان" وجود ندارد.

53^{AT} و بت/کده های هند خراب کرد. و رونق دین داد. و دینی را بعدل و انصاف
 بیاراست. و بسیار کتویی بنام او بساخت^۱. و بآخرا امر اسرائیل بن سلیمان بن
 151^{BS} سلجوق از ماوراءالنهر بخواند. و سبب مخافتی که از کثرت ایشان داشت/ 3
 او را بگرفت و بقلعه کالنجار از زمین هند فرستاد. و او آنجا بگه بمرد. و
 40^{EE} سبب خروج ایشان و ضعف اولاد او در گرفتن او بود. و در سنه عشرين/ و
 اربعماهه وفات یافت. 6

السلطان مسعود بن محمود

سلطان محمود وصیت کرده بود تا سلطنت خراسان و عراق مسعود
 را باشد و ملک هند و غزنه محمد را باشد. مسعود از برادر التماس کرد تا 9
 او در خطبه هم شریک گرداند. محمد اجابت نکرد.
 پس مسعود آهنگ غزنه کرد. و پیش از وصول او یوسف بن سبکتگین
 محمد را اسیر کرد و به قلعه بلباد فرستاد. پس چون مسعود بر رسید یوسف را 12
 نیز اسیر کرد و محبوس کرد. و تمامت ممالک پدر در حکم خود آورد. و بانفراد
 53^{BT} در آن تصرف نمود. و در آن ایام آل سلجوق از جیحون بگذشتند. / و به
 خراسان آمدند. و مسعود با این طایفه چند نوبت محاربت و مصالحت افتاد. 15
 و بآخرا امر در سنه اثنین و ثلاث و اربماهه هجریه منهزم گشت. و

1 هند T - : MES // 2 و بآخرا امر MES : در زمان اولاد T // 2 - 3 سلیمان ... بن
 سلجوق MTS : مکاتیل بن سلجوق E // و سبب مخافتی MTS : و سبب مخالفتی E // 4 او را بگرفت و E
 : او را TS - : M // و او E : و MTS // آنجا بماند E // 5 ضعف ME : و
 سبب + TS // در گرفتن او بود ETS : در گرفتن مملکت این بود M // و در MS : در E : و از T // 7
 السلطان MTS : سلطان E // 8 کرده بود تا MS : کرد تا E : کرده بود با T // 9 ملک ME : ملکی TS
 // محمد را باشد E : محمد را MTS // 9 - 10 مسعود ... گرداند MTS : و از برادر مسعود در
 خواست تا در خطبه او را شریک کرد E // محمد E : و + MTS // 11 بن MTS : - E // 12 بلباد
 ETS : تکیآباد M // 13 اسیر کرد و E : - MTS // محبوس کرد MTS : محبوس ساخت E // ممالک
 پدر MTS : ملک یزد E // بانفراد MET : بانفراد S // 14 نمود MTS : کرد E // در آن ایام MTS :
 در ایام او بود که E // بگذشتند MES : بگذشت S // 15 مسعود E : + را MTS // 16 بآخرا امر
 MTS : در آخر الامر E // هجریه T : بود E : - MS // گشت MTS : شد E

۱ - در نسخه های MTS عبارۀ " و رونق ... بساخت " که در سطر یکم و سطر دوم جا می

152^{MS} روی به غزنه نهاد. و محمد/ در ایام اشتغال او خلاص و استقلالی یافته بود.
چون مسعود به غزنه رسید محمد او را بگرفت و به قلعه فرستاد. و پسرش
احمد از پی او به قلعه رفت و او را هلاک کرد. و کان ذلک در سنه ثلاث و 3
ثلاثین و اربعمیه.

السلطان محمد بن محمود

40^{bE} قریب چهارده سال بعد از پدر در ممالک و ولایت پادشاهی کرد. / و 6
60^M قد جری علیه ماجری. / و چون برادرش را بقتل آورد مودود بن مسعود آهنگ
وی کرد و غالب آمد. و بقصاص پدر او را باتمامت اولاد او را بقتل آورد.

9 السلطان ابو الفتح مودود بن مسعود بن محمود

چون از اقتصاص فارغ شد قریب هفت سال در ولایت عم تصرف
کرد. و چون بسنه احدی و اربعین و اربعمیه رسید روی در نقاب خاک کرد.

12 السلطان مسعود بن مودود

54^{at} چون/ پدرش رحلت کرد او طفل بود. و چند روز پادشاهی با اسم او
152^{bs} موسوم بود. پس اکابر مملکت و ارکان دولت/ بر عم او اتفاق کردند. و تاج
شاهی بر سر او نهادند.

- 1 غزنه MTS : غزنین E // محمد MET : محمد + S // در ایام ... استقلالی S : در ایام
اشتغال و استقلال T : در ایام او خلاص E : در آن ایام استقلال M // 2 مسعود MTS : - E // بگرفت و
E : - MTS // 3 احمد E : + بن محمد MS : محمد T // از پی ... رفت و MT : بقلعه رفت و S : - E
// هلاک کرد MET : بقتل آورد S // و کان ذلک ES : - MT // در MET : - S // 5 السلطان MTS
: سلطان E // 6 قریب T : قرب MES // و ولایت T : ولایت MS : - E // 7 و TS : - ME // را E
: - MTS // بن مسعود ETS : - M // 8 پدر او را MES : پدر T // با تمامت MTS : و تمامت E //
اولاد او را E : اولاد MTS // 9 ابو الفتح ES : - MT // بن محمود MT : - ES // 10 اقتصاص TS
: نصاص ME // قریب MTS : مدت E // 10 - 11 در ولایت ... کرد TS : ... عجم تصرف نمود M
: پادشاهی کرد در بلاد عجم E // و اربعمیه MT : - ES // خاک MTS : - E // 12 السلطان MTS
: - E // 13 - 14 با اسم ... بود S : ... کشت MT : برسم مرسوم بود E // 15 سر MET : تارک S

السلطان علی بن مسعود

چون نوبت پادشاهی به وی رسید عبدالرشید بن محمود که از سالها
باز در قعه محبوس بود خلاص یافت و لشکر جمع کرد. و علی از وی منهزم 3
شد.

السلطان عبدالرشید بن محمود

قریب هفت سال پادشاهی کرد. و در سنهٔ خمسين و اربعمائه وفات 6
یافت.

السلطان ابو المظفر ابراهیم بن مسعود بن محمود-

ایام دولت او از سنهٔ خمسين تا سنهٔ اثنین و تسعین و اربعمائه متمادی 9
گشت. و هیچ خانهٔ خود بنا نکرد. الا که مسجد یا مدرسه ای خدا را جل و علا
61M بنیاد کرد./

12 السلطان مسعود بن ابراهیم/ 41E
مدت شانزده سال پادشاهی کرد. و در سنهٔ ثمان و خمسمائه از جهان
رحلت کرد.

15 السلطان ارسلان شاه بن مسعود/ 153S
بر سنیل وراثت زمام مملکت در قبضهٔ تصرف خود گرفت و برادرش
54E

:

1 السلطان MTS : سلطان E // 2 از MTS : - E // 3 باز MTS : - E // محبوس MTS :
در بند E // 4 شد MTS : + E // 5 السلطان MTS : سلطان E // بن محمود MET : بن سلطان محمود
E // 6 قریب MET : قرب S // هفت MTS : هفده E // پادشاهی کرد MT : رایت پادشاهی بر افراشت
S : پادشاهی بر افراشت E // خمسين MET : خمس S // 8 بن محمود MTS : - E // 9 خمسين MET
: خمس S // اثنین و تسعین MTS : - E // و اربعمائه MT : - ES // 9 - 10 متمادی گشت MTS :
بود E // خانهٔ خود را TS : خانهٔ خود M : خانهٔ از بهر خود E // یا MTS : و E // مدرسه ای ETS :
+ خاص M // خدا را جل و علا MS : خدا را جل جلاله T : از بهر خود E // 12 بن MTS : - E //
13 پادشاهی کرد MT : بر مراسم پادشاهی قیام نمود S : بر مراد + E // از جهان ES : - MT // 14
رحلت کرد MTS : برفت E // 15 السلطان MTS : سلطان E // 16 بر ETS : - M // تصرف M : -

برام شاه از وی بگریخت و التجا به سلطان سنجر سلجوقی کرد که پسر خال او بود. سنجر به موافقت او به غزنه آمد و با ارسلان محاربت کرد و نصرت یافت. و ارسلان بهزیمت رفت. سنجر بهرام شاه را بر تخت نشاند و باز به 3 خراسان رفت.

پس ارسلان شاه رجعت کرد. بهرام شاه از وی بگریخت و باز بخدمت سنجر آمد و از وی لشکری تمام بستد و به غزنه رفت و بر ارسلان مسلط گشت 6 و او را هلاک کرد. و کان ذلک سنه اثنی عشر و خمسمایه.

السلطان بهرام شاه بن مسعود

علاءالدین حسین بن الحسن که اول ملوک غور است بر وی خروج کرد 9 و به غزنه رفت. و بهرام شاه از وی بگریخت. و او برادر خوایش را سیف الدین در غزنه بگذاشت و مراجعت کرد.

پس بهرام شاه به غزنه آمد و سیف الدین را برگاو نشاند و در شهر 12

بگردانید. و این خبر به علاءالدین/ رسید و بغایت از آن تافته شد. و با لشکر

انبوه عزیمت غزنه کرد. و پیش از رسیدن او بهرام/ شاه در گذشت. 55AT
41E
153S

15 سلطان خسرو شاه بن بهرام شاه

بر جای پدر بنشست. و چون علاءالدین برسید خسرو شاه بگریخت و به

دیار هند رفت. و علاءالدین غزنه را غارت کرد و خلق بسیار بقتل آورد. و

پسران برادرش غیاث الدین ابو الفتح محمد و شهاب الدین ابو المظفر ابنای 18:

1 بگریخت و MTS - : E // کرد MTS : برد E // 3 رفت S : شد M : گشت T : کرد و

برفت E // سنجر M : و + ETS // 5 ارسلان شاه E : ارسلان MTS // بهرام شاه از وی MT : بهرام از

وی S : و بهرام شاه باز E // 5 - 6 و باز ... آمد MTS : و بر سنجر آمد E // بستد ETS : بستید M //

7 و کان ... عشر ES : در سنه اثنین و عشره T : در سنه اثنین و عشرین M // 8 السلطان MTS :

سلطان E // 9 الحسن MTS : حسن E // ملوک MTS - : E // 10 رفت و MTS - : E // 10 - 11

سیف الدین MTS : سیف را E // 13 و بغایت M : بغایت ETS // و با لشکر MTS : و لشکر E // 15

سلطان ... بهرام شاه MT // و پسرش ES // 16 پدر بنشست MT : وی نشست ES // و چون MTS : و

E // 17 غارت کرد MTS : بغارتید E // بقتل آورد MTS : بگشت E // 18 برادرش T : برادر MS :

- E // ابو الفتح محمد MS : محمد + E : ابو الفتح T

62M سام بن الحسن را آنجا بگذاشت. و ایشان با انواع حیل خسرو شاه را/ بر خود ایمن کردند. و ناگاه او را دستگیر کردند و به قلعه فرستادند. و تمامت ممالک غزنویان مستخلص و مصفی کردند. و در شهر دلی اقامت ساختند. و 3 خسرو شاه در سنه خمس و خمسین و خمسمایه وفات یافت. امید از روزگار غزنویان منقطع گشت. و بعد از مدتی غیاث الدین در گذشت. و تمامت مملکت 55bT به استبداد/ و انفراد در تصرف شهاب الدین بماند تا ایام محمد بن تکش که 6 او را ملاحده در هارت کارد زدند.

پس سلطان شمس الدین ایتمش که از موالی او بود قایم مقام او گشت. و سلطنت هند او را مسلم شد تا این ایام بر اولاد او مقرر ماند. و از غوریان 9 154AS پیش از این سه نفر/ علاء الدین و غیاث الدین و شهاب الدین نیافتیم که پادشاهی کردند. والله اعلم.

12

طایفه چهارم دیلمیان/

42E

عدد ایشان هژده نفر. مدت ملک ایشان قریب صد و/ بیست و شش سال بود.^۱ اسماء و انساب ایشان بدین وجه است:

15

عمادالدوله ابو الحسن علی بن بویه
رکن الدوله الحسن بن بویه

- 1 سام بن الحسن را آنجا بگذاشت: MTS : بنام آنجا E // بداشت MET : بگذاشت S // و ایشان MTS : و با E + // 3 غزنویان ETS : غزنه M // و مصفی کردند S : و مصفی کرد T : و مصفی شد E : کردانید M // دلی TS : دلی E : وی M // اقامت ساختند TS : اقامت ساخت M : استقامت ساختند E // 4 امید MET : امید S // 5 گشت MTS : شد E // مملکت ETS : ممالک M // 7 در هرات ME : در هری T : - S // کارد زدند MTS : بکارد زدند E // 8 ایتمش ES : التمش M : اشکمش T // گشت MTS : شد E // 9 شد ES : گشت MT // مقرر ماند MTS : مقرر بماند E // 10 - 11 پادشاهی کردند MTS : پادشاهی کرده باشد E // والله اعلم M : - ETS // 12 دیلمیان MS : + بودند T : دیلمیان اند E // 13 هژده MS : هجده E : هژده T // قریب MT : - E // صد و بیست و شش ET : صد و بیست M // 14 بود M : بوده است E : - T // اسماء و ... وجه است T : انساب ... وجه است M : اسمی ایشان بدین موجب بود E : برین وجه است S // 15 ابو الحسن علی بن بویه M : علی بن بویه ES : ابو الحسن T // 16 الحسن بن بویه ES : حسن ... M : الحسن T //

۱- در نسخه S عبارت " قریب ... بود " که در سطر سیزدهم و چهاردهم است وجود ندارد.

	معزالدوله احمد بن بويه	
	عضدالدوله ابو شجاع فنا خسرو بن حسن	
3	فخرالدوله على بن ركن الدوله	
	مؤيدالدوله بويه بن حسن	
	عزالدوله بن معزالدوله	
6	مجدالدوله رستم بن فخرالدوله	
	شرف الدوله ابوالقوارس بن عضدالدوله	
	صمصام الدوله ابوكالنجار مرزبان بن عضدالدوله	
9	بهاء الدوله ابو نصر خسرو بن فيروز بن عضد الدوله	
	سلطان الدوله بن بهاء الدوله	
	مشرف الدوله حسن بن بهاء الدوله	
12	عمادالدين الله عزالملوك ابو كالنجار مرزبان بن سلطان الدوله	
	الملك/ الرحيم ابونصر خسرو بن فيروز بن عزالملوك	56 ^{AT}
	الملك ابو منصور فولادستون ولد عزالملوك	
15	الملك ابو على كيخسرو ولد عزالملوك/	63 ^M
	الامير عمادالدوله ابو الحسن على بن بويه الديلمي	
	بدوام بخدمت ناصرالحق مشغول بود. و چون او شهيد گشت /	154 ^{BS}

2 عضدالدوله ... حسن M : عضدالدوله خسرو بن حسن E : خسرو بن الحسن S : عضدالدوله T

// 3 فخرالدوله ... ركن الدوله ES : فخرالدوله T : عزالدوله على بن حسن بويه M // 4 مؤيدالدوله ...

حسن ME : ... الحسن S : مؤيدالدوله T // 5 عزالدوله بن معزالدوله ES : عزالدوله بختيار بن احمد M :

عزالدوله T // 6 مجدالدوله ... فخرالدوله ES : فخرالدوله ابو الحسن على بن حسن M : مجدالدوله T // 7

شرف الدوله ابو القوارس بن عضدالدوله M : شرف الدوله بن عضد الدوله ES : شرف الدوله T // 8

صمصام الدوله ... بن عضدالدوله M : صمصام الدوله بن عضدالدوله ES : صمصام الدوله T // 9

بهاء الدوله ... عضدالدوله M : بهاء الدوله بن عضدالدوله ES : بهاء الدوله T // 10 سلطان ... بهاء الدوله

M : ... عضدالدوله ES : سلطان الدوله T // 11 مشرف الدوله ... بهاء الدوله M : مشرف الدوله

بن بهاء الدوله ES : مشرف الدوله T // 12 عمادالدين ... سلطان الدوله M : عمادالدين بن مرزبان بن

سلطان الدوله ES : عمادالدين T // 13 الملك ... عزالملوك M : الملك الرحيم ابو النصر بن عمادالدوله

ES : الملك الرحيم ابو النصر T // 14 الملك ... عزالملوك M : عزالملوك خسرو شاه بن عمادالدين الله

ES // 15 الملك ... عزالملوك M : الملك ابو على بن عمادالدين الله ES // 16 الامير ETS : امير M

// 17 بدوام بخدمت MTS : در دماوند در خدمت E // مشغول بود MTS : مى بود E // چون او شهيد

گشت MS : چون كه ... T : او چون شهيد شد E

عمادالدوله بگریخت و به خراسان شد و بخدمت والی آنجایگه مشغول شد. و جمعی بسیار از دیالمه بر وی جمع شدند. والی از شوکت او ترسناک شد و خواست تا او را محبوس کند. عمادالدوله از آن حال آگاه شد و از وی 3
 42^{bE} بگریخت و بجانب/ اصفهان شد. والی آنجایگه ابوالمظفر بن یاقوت او را بخود راه نداد. عمادالدوله چون مقصدی و ملاذی نیافت بضرورت باوی بجنگ در ایستاد. و مظفر را اسیر کرد و اصفهان او را مسلم شد. 6
 پس آن خبر به یاقوت رسید و او در شیراز بود لشکر جمع کرد. و روی به عمادالدوله آورد. و با وی محاربت کرد و منهزم باز گشت. و عمادالدوله از پی او به فارس آمد و از آنجایگه به خوزستان/ رفت. و جمله را بگشود. و 9
 نیز مال و معامله بغداد در تصرف وی آمد. و در خطبه بعد از دعای خلیفه او را نیز دعا کردند. و معز لدوله را بجایگه بگماشت. و رکن الدوله را بجانب ری و اصفهان فرستاد. و خود در شیراز اقامت ساخت. و در آنجا وفات 12
 155AS یافت. و صابی در کتاب "تاجی" آورده است که ایشان از نژاد/ بهرام جوراند. و در بدو اسلام پدران ایشان بگریختند و به گیلان رفتند. و مدت ملک او شانزده سال بود. 15

رکن الدوله ابو علی الحسن بن بویه

چون عمادالدوله وفات یافت رکن الدوله باز به شیراز آمد. و مدتی

- 1 شد TS : آمد M - : E // آنجایگه MTS : - E // شد MET : گنت S // 2 بسیار ETS :
 M - // دیالمه MES : دیلمه T // ترسناک MTS : ترسان E // 3 محبوس کند MTS : بگیرد E // از آن حال T : از آن MS : - E // و از وی S : از وی E و MT // 4 ابوالمظفر MT : المظفر S : مظفر E // او MES : - T // 5 عمادالدوله MTS : و E // مقصدی MT : معینی ES // 6 مظفر را اسیر کرد MT : مظفر اسیر شد ES // 7 و او ... بود MT : در شیراز E : او S // 8 آورد MTS : نهاد E // و با وی ... کرد و MTS : محاربت کردند E // و عمادالدوله MET : عمادالدوله S // 9 و از MT : و او از ES // رفت ETS : - M // و جمله را MTS : و جمله ملوک شیراز E // 10 مال و معامله MTS : معامله E // وی آمد S : آورد MT : او در آمد E // بعد از دعا S : در بغداد E : بعد آن M : بعد از T // 11 نیز E : - MTS // دعا کردند MTS : یاد کردند E // بجایگه S : آنجا T : آنجایگه ME // بگماشت MTS : بگذاشت E // رکن الدوله را MES : رکن الدوله T // 12 ری MTS : E - // ساخت MS : کرد E : می بود T // در آنجا E : آنجایگه MTS // 13 صابی MET : فصابی S // تاجی ETS : التاج M // جوراند MS : گوراند ET // 14 گیلان M : گیلان ETS // مدت ETS : M - // ملک MT : امارت ES // 16 ابو علی الحسن ES : الحسن MT // 17 رکن الدوله E : او MTS :

آنجا یگه بود. پس مملکت بر پسران خود قسمت کرد. فارس را به عضدالدوله داد. و اصفهان و قم و قزوین و ابروزنجان به مویدالدوله داد. و همدان و 43^E دینور / و مضافات آن به فخرالدوله داد^۱. و پسر کوچکترین امیر ابوالعباس را 3 به عضدالدوله سپرد. و به ری شد. و آنجا یگه وفات یافت. و مدت ملک او 64M بیست و هشت سال بود^۲.

6 57^T الامیر معزالدوله / ابوالحسن احمد
از طرف برادر در جانب بغداد حاکم بود. و از آنجا یگه عزیمت مصر و شام کرد. و آن بلاد را مسخر کرد. و در ایام رکن الدوله نماند.

9 الامیر عضدالدوله ابو شجاع فنا خسرو
نور حدیقه آل بویه است. و هیچکس از ملوک جهان در علم و هنر پایه
155^{bs} وی نیافتند. و مآثر و مناقب و معادل او معروف و مشهور است. / و از آثار
او دارالشفاء بغداد و دارالشفاء شیراز است. و مشهد امیر المومنین علی بن 12
ابی طالب کرم الله وجهه او پیدا کرد. و در حدود کوفه و بندی بر رود کر بسته
است. و آن را بند امیر گویند که نظیر آن در جهان نیست. و به بند امیر
معروف است. و این امیر کلایک بود که بند ساخت چون بند بساخت خود را 15

1 بود M : بیود ETS // بر MTS : E - // خود E : MTS // را E : MTS // 2 و قم

... و ابروزنجان MTS : و قم و ری و قزوین و ابهر E // داد ES : MT // 3 دینور ES : هور T //

داد E : TS // کوچکترین MET : کوچکتر S // امیر ابوالعباس S : امیر عباس بود E : امین ... MT

// 4 آنجا یگه MTS : E // 5 بود MT : ES // 6 الامیر ES : MT // احمد MTS : E // 7

در جانب TS : بجانب M : E // و از MES : و او را T // 8 و آن ... کرد M : ETS // 9 الامیر

ES : MT // فنا خسرو MT : خسرو ES // 10 نور حدیقه M : + و نور حدیقه ETS // است MT :

بوده است ES // هیچکس MES : هیچ T // در MS : از E : T // علم MES : در عالم علم T // 11

و معادل MT : ES // 12 دارالشفاء شیراز E : شیراز MTS // 12 - 13 و مشهد ... کوفه E : -

MTS // 13 و بندی MES : و بند یکی که T // بر رود کر MTS : بر رود کنار E // 13 - 14 بسته

است MES : ساخت T // و آن را ... گویند E : MTS // نظیر آن MT : ... او S : نظیرش E // 15

و چون ... بساخت M : T

۱ - در نسخه M عبارت " و همدان ... داد " که در سطر دوم و سوم است وجود ندارد.

۲ - در نسخه E عبارت " و مدت ... بود " که در سطر چهارم و پنجم است وجود ندارد.

در آب انداخت^۱. و از قبله شیراز شهری بغایت خوش بنا کرد. و امروز مزرعه ای است که آن را سوق امیر گویند. و چون عزالدوله بختیار بن معزالدوله کشته شد عضدالدوله بجانب بغداد رفت. و پسران او را جمله 3 بگرفت الامده الدوله ابو اسحاق و امیر ابو طاهر که در شام و مصر بودند و 57T آن صوب داشتند. و بعد از آن / بغداد به او و اولادش افتاد. و وفات او در 43E بغداد بود. / و قبر او در مشهد کوفه است^۲. و از معاصران او قاضی ابو بکر 6 باقلانی بود. و شیخ و الشیوخ ابو عبدالله الخفیف والقاضی ابو بکر بیضاوی و الاستاد العلامه ابو علی النسوی بود. و او شیخ الاکبر را به مکه فرستاد تا سه قبیله از سادات به شیراز آورد و شهر خیر به ایشان وقف کرد و سادات 9 در شیراز از برکت او بماندند^۳. و مدت ملک او سی و چهار سال بود.

مؤید الدوله ابو منصور بویه بن رکن الدوله

در ایام پدر او در اصفهان بود. چون پدرش در گذشت به ری رفت و 12 بجای پدر هفت سال و شش ماه بزیست. و میان او و فخرالدوله و شمش المعالی

1 قبلة ES : قبلی T - : M // شهری بغایت TS : شهری E : بغایت M // بنا کرد MTS : ساخته است E // 2 مزرعه ای MTS : مرعه E // بختیار MTS : - E // 3 عضدالدوله MES : عضد T // بجانب بغداد MTS : بغداد E // پسران او را ES : اولاد او MT // 4 ابو طاهر MTS : طاهر E // در E : به MTS // 5 صوب MES : + را T // بغداد MET : - S // به او ... افتاد TS : ... بماند E // باز اولادش افتاد M // 6 قبر MT : کور S // 7 باقلانی بود ETS : - M // الشیوخ MET : - S // 8 الاستاد العلامه ES : - MT // النسوی TS : النوری E : نسوی M // 10 بود MES : بوده است T // 11 مؤید الدوله MTS : مؤیدالدین E // بویه TS : - ME // 12 در اصفهان ES : به اصفهان MT // بود M : می بود ETS // چون MES : و + T // به ری MS : بر روی T : - E // 13 و بجای MT : بجای S : و بر جای E // پدر MTS : + نثمت E // شمش المعالی ES : شمش المعالی M : شمش المعالی E

- ۱- در نسخه های ES عبارت " و به بند ... انداخت " که در صفحه گذشته از سطر چهاردهم تا این صفحه به سطر یکم وجود ندارد.
- ۲- در نسخه E عبارت " و قبر او ... است " که در سطر ششم است این طور نوشته شده است: در مشهد امام علی کرم الله وجهه دفن کردند.
- ۳- در نسخه های MTS عبارت " بود و او ... بماندند " که از سطر هشتم تا سطر دهم جا می گیرد وجود ندارد.

156^{CS} قابوس که والی طبرستان و قهستان و خراسان بود/ محاربت رفت. و در
65M جمله ظفر او را بود./

- 3 فخرالدوله ابوالحسن علی بن رکن الدوله
بمقتضی وصیت پدر در همدان می بود. پس مویدالدوله بمعاضد
عضدالدوله او را ازعاج کرد و به نیشابور رفت. چون مویدالدوله نماند
58^{AT} صاحب اسماعیل بن عباد بوی نامه کرد و باز کشت. و متصرفات خود/ و از آن
موید الدوله در تخت تصرف خویش آورد. و سیزده سال و یازده ماه دیگر در
44^{AE} امارت بزیت. و از وی سه پسر ماند. مجدالدوله ابو طالب/ رستم و شمس
الدوله ابو طاهر محمد و عزالدوله ابو شجاع. و مجدالدوله باز جای وی ایستاد. 9
و سلطان محمود بن سبکتگین بر وی مستولی گشت و ممالک او جمله خود را
مستخلص کرد.

- 12 شرف الدوله ابوالقوارس شرزیل بن عضدالدوله
چون پدرش در گذشت او به کرمان بود. چون آگاه شد به شیراز آمد
و از آنجا به بغداد رفت. و تمامت ممالک پدرش در تخت تصرف خود آورد.
15 156^{BS} و این حال در زمان الطائع بالله بود. دو سال و شش ماه پادشاهی کرد./

---

1 و خراسان E : - MTS // 3 علی MT : بن علی ES // 4 بمقتضی MT : بمقتضاء S : بر
مقتضاء E // در همدان MT : بهمدان ES // بمعاضد TS : بمعاضده ME // 5 ازعاج ETS : ازعاج
M : نیشابور ETS : نیشابور M // مویدالدوله MT : موید ES // 6 بن عباد MTS : بن عباد E // کرد
MTS : نوشت E // خود و از آن TS : خود M : از آن خود و از آن E // 7 مویدالدوله M : موید ETS
// تصرف MES : امارت T // و سیزده MS : سیزده ET // 8 ماند ME : بماند T : بماندند S //
مجدالدوله MES : فخرالدوله T // 8 - 9 شمس الدوله ETS : شمس الدوله M // جای وی ایستاد MTS
: بجای وی ایستادند E // 10 بن ES : - MT // جمله E : - MTS // 11 کرد ETS : گردانید M //
12 شرزیل ETS : زید M // 13 پدرش MTS : - E // چون آگاه شد MTS : آگاه شد E // آمد ME :
شناخت T : ناقت T // 14 رفت ME : شد TS // پدرش S : پدر MET // خود S : - MET // 15
منتج بالله S : الطائع E : الطائع MT // دو سال و M : - ETS

صمصام الدوله ابو کالنجان المرزبان

او با عضدالدوله در بغداد بود. و عضدالدوله او را ولی عهدی خود داده بود. و بعد از پدر مدت چهار سال و شش ماه امیر بغداد بود. بعد از 3 58^{TS} آن چون شرف الدوله به بغداد رفت امارت/باز بوی گذاشت و با شرف الدوله به شیراز رفت. چون شرف الدوله وفات یافت با او بیعت کردند. نه ماه پادشاهی کرد. بعد از آن ابو القاسم و ابو النصر پسران عزالدوله بر وی 6 خروج کردند. و او هزیمت گشت و به دودمان از نواحی شیراز کشته شد.

بهاءالدوله ابو نصر خسرو بن فیروز بن عضدالدوله

ولی عهد شرف الدوله بود. و تا شرف الدوله زنده بود او در بغداد 9 44^{ES} امیر بود. چون صمصام الدوله کشته شد به فارس آمد/ و قادر بالله شهنشاه 66^M قوام الدین لقبش فرمود. و مدت بیست و چهار سال/ و سه ماه پادشاهی کرد و به ازجان در گذشت. 12

سلطان الدوله ابو شجاع بن بهاءالدوله

ولی عهد پدر بود. و مدت/ دوازده سال و چهار ماه پادشاهی کرد. و 157OS برادرش قوام الدوله ابو الفوارس شرزیل در زمان وی خروج کرد و ظفر 15 نیافت.

2 او با عضدالدوله ETS : او بن عضدالدوله و + M // ولی عهدی ES : والی ولی عهدی T :
 ولی عهد M // خود E : - MTS // 3 داده بود ES : کرد MT // مدت ... ماه MTS : E - // 3 - 4
 بعد از آن TS : و + ME // رفت MT : شد S : - E // باز MTS : E - // 5 به شیراز MET : باز +
 S // رفت ME : آمد TS // چون MT : و + ES // کردند MTS : کرد E // نه M : و + ETS // 6
 پسران MTS : از + E // 7 و او ETS : + را M // کشت S : شد MT : کرد E // به دودمان MT :
 بدوده S : - E // از نواحی S : در نواحی E : از اسافل MT // کشته شد ES : کشته گشت MT // 8
 بن فیروز ES : فیروز MT // 9 او MTS : - E // 10 صمصام الدوله ME : صمصام TS // کشته شد
 ES : در گذشت MT // شهنشاه ES : شاهنشاه MT // 11 لقبش فرمود MS : لقبش کرد E : بقیس فرمود
 T // سه ماه ETS : - M // 12 بازجان M : زجان T : بازخان S : در آذربایجان E // 14 و مدت
 MTS : مدت E // 15 قوام الدوله MTS : قوام الدین E // شرزیل E : سرزیل TS : شیرزاد M // ظفر
 MES : ظفری T

- چون سلطان الدوله از بغداد بازگشت قادر بالله امیری بوی داد.
- 3 و مدت پنج سال و دو ماه امیری کرد و در بغداد وفات یافت.
- عمادالدین الله عزالملوک ابو کالنجار المرزبان بن سلطان الدوله
- چون سلطان الدوله نماند میان او و عمش جلال الدوله ابو طاهر فیروز خسرو منازعت افتاد قریب چهارده سال. و کارش استقامتی نداشت. بعد از 6 آن صلح کردند و از دارالخلافه او را خلعت و لوا فرمودند در صفر سنه ثلاثین و اربعمائه. و در ایام او شبانکاره اسماعیل که از نژاد منوچهر بود و گویند که از اسباط اردشیر بابک. و پیش از اسلام اصفهبدان فارس بودند. و 9 در شوکت و ظهور اسلام گفته گشتند. بصفار ستوریان در دشت ارزن مقام - داشتند. 45^{EF} 157AS از باس فراس/ والی اصفهان بگریختند/ و به دارابجرد رفتند. و محمد بن یحیی که مهتر ایشان بود آن نواحی را بدست فرو گرفت و پنج 12 نوبت زد و کار دیالمه مخطب گشت. و از ایشان انتزاع/ نشایست کرد. و هنوز 59^{BT} آن کوره از فارس اولاد او دارد.
- 15 الملک الرحیم ابو نصر خسرو بن فیروز بن عزالملوک
- بعد از پدر امیر بغداد بود. سلطان طغرل بک با وی دم موافقت و

1 مشرف الدوله MT : مشرف الدوله ES // ابو علی ES : - MT // بهاء الدوله ES : سلطان الدوله MT // 2 امیری ETS : امیر ابو علی بغداد M // 3 و مدت MTS : مدت او E // امیری کرد MTS : بود E // در ME : به TS // وفات یافت MES : وفات کرد T // 4 عمادالدین الله MS : عمادالدین ET // 5 سلطان الدوله MTS : پدرش E // 6 خسرو MTS : - E // چهارده MTS : چهار E // 7 دارالخلافه MTS : دلاالملوک و خلعت E // فرمودند ES : فرستاده بودند M : فرمود T // در ETS : و M + // 8 شبانکاره MTS : - E // منوچهر بود ES : منوچهراند MT // 9 اسباط MES : - T // اردشیر بابک E : اردشیربابکان MTS // 10 بصفار ستوریان S : بصفات ستوریانان E : بصفار ستوریانان T // ارزن ES : اردشیرون T // 11 از باس ... بگریختند T : از باس و با فراس ... S : ارباش فراس که والی اصفهان بود بگریختند E : از فارمن بگریختند M // به دارابجرد رفتند MTS : به داراگرد رفت E // و محمد MTS : پس محمد E // 12 را E : - MTS // زد MTS : بزد E // 13 دیالمه ME : دیلم TS // مخطب گشت T : محیط گشت E : محیط کرد S : محیط گشت M // نشایست ET : نشایست M : بشایست S // و هنوز MTS : هنوز او E // 14 از MTS : - E // او MTS : ایشان E // 15 ابو نصر MTS : ابوالنصر E // بن فیروز MES : فیروز T // 16 سلطان MT : و + ES

67M مصالحت می زد تا او/ ایمن گشت. و بنزد او شد و اسیرش کرد. و فرمود تا او را هلاک کردند.

3 الملک ابو منصور فلادستون

و الملک ابو سعد خسرو شاه ابنای عزالملوک^۱ میان ایشان به کرات محاربت و مصالحت رفت. و بآخر الامر ابو سعد بعذر کشته شد. و فارس بر ابو منصور قرار گرفت. پس مادرش او را داشت تا صاحب عادل وزیر ابو منصور بهرام⁶ بن یافت را هلاک کرد. و فضلویه بن حسن که او را فضلویه شبانکاره گویند در بند اسپسالار صاحب بود^۲. و بر ابو منصور غوغا کرد و او را بگرفت و - به قلعه باز داشت تا بمرد. و ملک دیالمه بر افتاد. و فضلویه شبانکاره در سنه 9 158^{AT} ثمان و اربعین و اربعمیه/ فارس را فرو گرفت. و بهر گوشه امیران شبانکاره 45^{bE} مثل ابو سعد/ بن محمد رامویه بگماشت. 60^{AT}

پس ملک سلجوق از کرمان به فارس آمد و میان او و شبانکاره جنگ 12 قائم گشت. و فارس از آن خراب گشت. و فضلویه بگریخت و بخدمت سلطان الپ ارسلان شد. و به وی التجا کرد. و فارس از وی بضمنان بستند. و باز

1 ایمن گشت MTS : او را ایمن کردند E // و اسیرش کرد MES : اسیرش کرد T // فرمود MS : بفرمود ET // 2 تا ... هلاک کردند MTS : تا هلاکش کردند E // 3 الملک MTS : ابو + E // 4 سعد S : سعید ET // خسرو شاه ... عزالملک ES : - T // به کرات MTS : - E // 5 محاربت MTS : محاربات E // 6 ابو منصور M : منصور ETS // تا صاحب عادل ETS : با صاحب عادل M // وزیر M : - ETS // 6 - 7 بهرام بن یافت را S : بهرام را E : و بهرام را M : بهرام بن یافت T : // 8 در بند S : - E // ابو منصور M : بر منصور ETS // 9 تا بمرد MTS : - E // و ملک ... بر افتاد ETS : M - // شبانکاره E : MTS - // 10 را E : MTS - // امیران MTS : از + E // 11 ابو سعد ES : ابو سعید MT // رامویه M : و امیرویه مسعودی T : همار امیرویه مسعودی S : و امیر مسعود E // بگماشت ETS : می گماشت M // 12 پس MTS : و E // سلجوق M : ناورد + S : بافرد T : باورد + E // از کرمان ES : از عراق MT // 13 گشت MTS : شد E // و بخدمت MTS : بخدمت E // سلطان MTS : - E // 14 بضمنان MTS : بزمان E // بست MS : بگرفت E : بست T

۱ - در نسخه M عبارت " و الملک ... عزالملک " که در سطر چهارم است وجود ندارد.

۲ - در نسخه های MT بجای عبارت " فضلویه ... بود " که در سطر هفتم و هشتم است این

صورت نوشته شده است: فضلویه شبانکاره اسپسالار صاحب بود.

عاصی شد و باز به قلعه نشست. نظام الملک او را حصار داد و اسیرش کرد. و به قلعهٔ اصطرخ محبوس کرد. و از آنجا بگریخت که بگریخت حاکم قلعه آگاه شد و او را بکشت.

3

الملك ابو علی بن کیخسرو بن عزالملوک

از اکابر دیالمه او مانده بود. و از سلطان النپ ارسلان بدین راضی شد که نوبندجان بجامگی بوی دهند. و سلطان نوبندجان بوی داد. و هرگاه که نزد سلطان شدی بجنب خود بنشاندی و ترحیب کردی. و در سنهٔ سبع و ثمانین و اربعمائه وفات یافت. قوله تعالی: و تلك الايام نداولها بين الناس^۱.

9

طایفهٔ پنجم سلجوقیان

مدت ملک ایشان قریب صد و شصت سال / و عدد ایشان / چهارده

158^{bs}
60^{bt}

68M نفرند. / اسامی ایشان بدین نوع است:

12 السلطان رکن الدین ابو طالب طغرلیک محمد بن میکایل بن سلجوق

السلطان عزالدین ابوشجاع النپ ارسلان محمد بن جعفریک بن میکایل

السلطان معزالدین ابوالفتح ملکشاه بن النپ ارسلان

15 السلطان رکن الدین ابوالمظفر کیارق بن ملکشاه

السلطان غیاث الدین محمد بن ملکشاه

السلطان معزالدین ابوالحارث سنجر بن ملکشاه^۲

:

1 و باز MT : باز S : و در E // بقلمه S : قلمه MET // نشست MS : بنشست T : رفت E //

داد MTS : کرد E // 2 اصطرخ MTS : + او را E // کرد ES : فرمود MT // آنجا که TS : آن

جای E : آنجا M // بگریخت E : گریخت MTS // 3 بکشت MTS : هلاک کرد E // 4 بن کیخسرو ES :

کیخسرو MT // 5 دیالمه MTS : - E // از سلطان النپ ارسلان بدین M : از سلطان آن T : از سلطانان

S : از سلطان E // 6 و سلطان ... داد MTS : و جامگی سلطان باشد E // 7 سبع MTS : - E // 8

و اربعمائه MET : - S // قوله تعالی M : - ETS // و تلك ... بین الناس MTS : - E // 9 سلجوقیان

S : سلجوقیانند E : سلجوقیه M // 10 ملک ... نشست MTS : ایشان صد و بیست E // 11 نفرند T : نفر

بودند E : نفر MS // اسامی ... است E : بموجب M : - TS // 13 جعفریک ES : جعفر M :

۱ - سورة آل عمران آیت ۱۴۰.

۲ - در نسخهٔ E نامهای پادشاههای پنجم و ششم وجود ندارد.

السلطان مغيث الدين / ابو القاسم محمود بن محمد

السلطان ركن الدين ابو طالب طغرل بن محمد^۱

السلطان غياث الدين ابو الفتح مسعود بن محمود بن محمد

السلطان مغيث الدين ابو الفتح ملكشاه بن محمود بن محمد

السلطان غياث الدين ابوشجاع محمد بن محمود

السلطان مغز الدين ابو الحارث سليمان شاه بن محمد بن مسعود

السلطان ركن الدين ارسلان بن محمد^۲

السلطان مغيث الدين طغرل بن ارسلان

السلطان ركن الدين ابو طالب طغرل بك محمد بن مكائيل بن سلجوق

اول سلاطين دودمان سلجوقيان است. و مقام او رد همدان بود. و

شهر رمضان سنه خمس و خمسين و اربعمائه بر درى وفات يافت. و

ملكش بيست و شش سال بود.^۵

السلطان عز الدين ابو شجاع الپ ارسلان محمد بن جعفر بك بن مكائيل 159AS

مردى بغايت مهيب و تمام قد بوده است. و بيهمه جهان تاختن كر

غالب شد. و با فضلويه به فارس آمد و فارس را بستند. و با دوازده هـ

2 طغرل MS : طغرل بك E // 3 مسعود ... بن محمد M : مسعود بن محمد S : م

محمود E // 5 محمد بن محمود MS : محمد بن ملك شاه E // 6 بن مسعود M - : ES // 8 ط

ارسلان MS : طغرل بك بن اب ارسلان E // 9 محمد MET - : S - // بن سلجوق TS : سلجوق M

// 10 دودمان سلجوقيان MT : آن دودمان S : اين دودمان E // 11 شهر رمضان M : رمضان

E // اربعمائه MET - : S - // بر درى ETS - : M - // 12 بود TS : بوده است M // 3

ETS : جعفر M // 14 قد بوده است TS : قدر بوده است M : قد E // جهان MTS : جهانيان

غالب شد و E - : MTS // فارس را TS : فارس M - : E

۱ - در نسخه T نام پادشاه هشتم وجود ندارد.

۲ - در نسخه E نامهای پادشاه های دهم و سیزدهم در نسخه S نام پادشاه سیزدهم

ندارد.

۳ - کلمه " السلطان " که در سر اسمها موجود است در نسخه های ES وجود ندارد.

۴ - در نسخه T تنها لقب پادشاهان نوشته است.

۵ - در نسخه E عبارة " و مدت ... بود " که در سطر یازدهم و دوازدهم است وجود

61^{OT} سوار/ و کسری بارمانوس که ملک روم بود رسید و او سی هزار سوار داشت.
 بر وی زد و هزیمت کرد. و او را ۱ اسیرش کرد بدست غلامی رومی که بغایت
 69M حقیر بود. چنانکه عارض / نام وی نمی نوشت و سعد الدوله شحنة 3
 بغداد بود گفت بنویس شاید که او ملک روم را گیرد و قضارا او بگرفت. و
 بتقریر آنکه هر روز هزار دینار بدهد امانش داد. و در آخر عهد روی به
 46^{IE} ماوراءالنهر نهاد. و حصار قلعه برزم داد و بستند. / و کوتوال را بیاوردند و 6
 با وی شخصی بود. سلطان از وی استفساری می کرد و او راست نمی گفت.
 سلطان بفرمود تا سیاستش کنند. پس وی کارد بر کشید و آهنک سلطان کرد.
 غلامان قصد کردند تا او را بگیرند. سلطان بسبب اعتمادی که بر تیرانداختن 9
 خوایش داشت. ایشان را منع کرد و تیر خطا شد و آن مرد رسید و سلطان را
 159^{IS} زخم زد و بدان هلاک گشت/ و مدت ملکش دوازده سال بود.

12

معزالدین ابو الفتح ملکشاه بن الب ارسلان

61^{IT} ولی عهد پدر بود. بخت/ موافق و روزگار مساعد داشت و بیشتر ممالک
 عالم در تخت و ولایت او بود. چنانکه گویند که نظام الملک حسن که وزیر

1 سوار و کسری بارمانوس M : سوار بیول کسری بارمانیوس S : سوار بغول کسری بازاریوس

T : مرد کسری بارمانیوس E // که ملک روم بود E - : MTS // رسید MTS : باز رسید E // می MTS

: پنجاه و سه E // 2 و او را M : و ارمانیوس TS // اسیرش کرد E : اسیر گشت MTS // غلامی رومی

MS : غلام رومی T : غلامی E // 3 بود MTS - : E // چنانکه MES : چنانچه T // نام وی MT :

بوقت عرض نام S : بوقت عرض نام وی E // 4 بود E - : MTS // شاید E : باشد MTS //

و قضارا او بگرفت M - : ETS // 5 بتقریر آنکه MS : منتوریداند E : مبعیر آنکه T // دینار MTS :

دینارش E // امانش داد MTS : + و بمنقرش میرد E // در MTS : به E // 6 نهاد MTS : کرد E //

حصار MTS - : E // برزم M : برم S : نرم E : بزم T // بست MTS : باز بست E // و کوتوال را

بیاوردند MTS : و کوتوالی در او بود او را بیاوردد E // 7 سلطان از وی MTS : او را E // و

او E : و MTS // 8 سلطان MES - : T // سیاستش MTS : عقوبت E // بر کشید MET : کشید S //

9 بسبب ETS : سبب M // 10 خوایش MTS : خود E // شد ETS : کرد M // 11 زد MET : کرد

S // گشت MTS : شد E // 12 بن MTS - : E // 13 ولی ... بود E : MTS // بخت ES : بختی

MT // روزگار ETS : روزگاری M // 14 ولایت او بود MTS : و تصرف او در آمد E //

چنانکه MES : چنانچه T // که MES - : T // حسن که MTS : حسن E

او و پدرش بود در وقت مراجعت سلطان از سمرقند و اسیر کردن خان اجرت ملاحان جیحون به انطاکیه حواله کرد. معاندان ملاحان آموختند تا بر نظام المنک شکایت کنند که اجرت ما بر انطاکیه حواله کرده است. سلطان 3 نظام الملک را خطاب کرد. نظام الملک گفت آن وجه هم نقد است. و تجار اینجا هم وجه می دهند تا در روم عوض بستانید. اما بدان سبب بدان مواضع نوشت تا در تواریخ ذکر کنند که سلطان را فسحت مملکت چندان بود که وجه 6 ملاحان جیحون بر انطاکیه روم نوشتند. سلطان را خوش آمد. مدت بیست سال بکامرانی و جهانداری بسر برد. و از صنادید ایمه که در عهد وی بودند امام الحرامین ابو المعالی عبدالملک جربینی بود. 9

السلطان رکن الدین ابو المظفر برکیارق بن ملکشاه

ولی عهد پدر بود. میان او و برادرانش محمود و محمد محاربت رفته بود. و محمود در زمان وی/ به مرزابله در گذشت. و محمد پس/ از وی 12 پادشاه شد. و در این زمان که ایشان بمخاصمت مشغول بودند ملاحظه نیرو گرفتند. و حسن صباح داعیان بر گماشت. و عبدالملک بن عطاش را به اصفهان فرستاد و خلقی بسیار گمراه کرد. و پادشاه در پی او به اصفهان 15 رفت. و حامیان را بفریفت/ و قلعه فرو گرفت. و مدت ملک او دوازده سال 62QT بود. 160QS

1 و پدرش M : پدر او T : - ES // و اسیر کردن خان TS : + جیحون E : - M // 8 ایمه :
 MTS : E - // عهد MTS : زمان E // 10 ابوالمظفر MT : ابوالفراس ES // برکیارق M : کیارق
 ETS // 11 ولی ... بود MTS : مردی نیکو میرت بود E // برادرانش ... و محمد MT : برادرش
 محمود S // برادرش محمد و محمود E // رفته بود MS : رفته T : شد E // 12 و محمود MET : S -
 // به مرزابله M : بابله TS : بابله بر آورد E // 13 این MTS : آن E // ایشان MTS : او E //
 بمخاصمت ETS : بمحافظت M // بودند MS : بود ET // نیرو MET : قوت S // 14 صباح MS : +
 را E : صباغ T // عطاش ET : عطاش MS // را E - : MTS // 15 خلقی MTS : خلق E // و
 پادشاه در پی او E : و پادشاه S : و باتی جزیرشاه T : - M // به اصفهان E : در ... S : بشادر M :
 در T // 16 و قلعه فرو گرفت ETS : قلعه بستند M

1 در نسخه های ETS عباره " و معاندان ... خوش آمد " که از سطر دوم تا سطر هفتم جا می

گیرد و موجود نیست.

السلطان غیاث الدین ابو شجاع محمد بن منکشاہ

چون برکیارق در گذشت سلطانت بر وی مقرر گشت. و آهنگ بغداد کرد. بعزم مقاتله ایاز و صدقه که از موالی پدرش بودند و از طریق مطاوعت 3 انحراف می نمودند و عاصی شدند. و میان ایشان محاربهها و مصافهای سخت رفت. و از بالای لشکرگاه ایاز دخانی مشتعل شد و بشکل ازدهایی پیدا شد. و از هول آن بگریختند. و ایاز اسیر گشت. و صدقه در جنگ کشته شد. 6 و چون از آنجا بگه مراجعت کرد بحصار شاه در نشست تا عبدالملک بن عطاش را فرو آورد. و در تمامت اصفهان بگردانید. آنگاه او را هلاک کرد. و مدت ملک او سیزده سال بود. 9

السلطان معزالدین ابو الحارث سنجر بن منکشاہ

مدت بیست سال در ایام برادر پادشاهی خراسان بود. و بعد از وفات محمد 47^{طE} چهل سال سلطانت کرد. و در خراسان اقامت ساخت. و مغیثالدین/ ابو 12 القاسم محمود/ بن محمد بر وی خروج کرد و منهزم گشت. / و بعد از آن باز بخدمتش آمد. و از آن عذر خواست که باز کرد. و سلطان نیابت خویش در عراق به وی داد. و در ایام او حشم غز از جیحون بگذشت. و حشم سلطان 15 از ایشان در زخمی بودند. و سلطان چند نوبت فرمود تا باز گردند. و ایشان ملتزم خراجی زیادت می شدند. و سلطان امان می داد. بآخر لامر سلطان را بر آن

2 برکیارق M : کیارق ETS // مقرر گشت MTS : مقرر شد E // 3 بعزم ES : - MT //

مقاتله ETS : مقابله M // موالی MTS : موالیان E // 4 و عاصی شدند MT : - ES // محاربهها و
 : - MTS // مصافهای ES : مصافها MT // 5 رفت MTS : واقع شد E // بالای ... ایاز MTS : بالای
 سر ایاز و لشکرش E // مشتعل شد S : مشغول T : مشتعل E : - M // و بشکل S : بشکل MET // 6
 پیدا شد TS : پیدا شده M : پیدا گشت E // اسیر گشت TS : اسیر شد ME // 7 آنجا M
 // مراجعت کرد MTS : باز گشت E // تا MTS : - E // بن MT : - ES // 8 عطاش MT :
 عطاش را ES // فرو آورد MT : فرو آوردند S : فرود آورد E // در تمامت MT : و بخوار در ES
 // آنگاه ETS : و + M // 9 ملک ETS : - M // 10 ابو الحارث M : ابو الحارث ES // 12 سلطانت
 MET : پادشاهی S // ساخت MTS : کرد E // 13 بر وی ETS : - M // منهزم گشت MTS : منهزم
 شد E // باز بخدمتش ES : باز خدمتش T : با خدمتش M // 14 که باز کرد E : - MTS // و سلطان
 MET : سلطان S // 15 حشم غز S : غز T : غزان M : حشم ترک بی حد E // بگذشت E : بگذشتند
 MTS // 16 فرمود MET : بفرمود S // تا MTS : که E // و ایشان MS : و از ایشان T : ایشان E
 // 17 ملتزم خراجی MS : ملزم ... T : ... خراج E // می شدند ES : می گشتند MT // و سلطان
 ... داد MES : - T // بآخر الامر ES : تا آخر الامر MT // را S : - MET

داشتند تا روی بدیشان آورد. غزان زنان و اطفال خود را در پیش کردند و تضرع کنان در پیش آمدند. و تقریر کردند که از هر خانه منی نقره بدهند. 71M سلطان خواست/ که باز گردد. امرا نگذاشتند. غزان چون ناامید گشتند جان 3 را بکوشیدند. و سلطان را اسیر کردند. و خلقی بی شمار بکشتند و روی به خراسان و کرمان نهادند. و شهرهای بسیار خراب کردند. و خلقی بی شمار شهید کردند. مثل امام محمد بن یحیی که تلمیز امام محمد غزالی بود که افضل 6 عالم بود بشکنجه بکشتند. چون به بلخ رسیدند جمعی از ممالک سلطان که با 63AT غزان در آمیخته بودند موکلان سلطان را بفریفتند. و روزی/ با سلطان بر سبیل شکار بر آب جیحون می تاختند. چون بحد ترمز رسیدند در کشتی نشستند 9 48E و باز گشتند. و بقعه ترمز بررفتند/ و بگرفتند و سلطان در آنجا بگذشت. 161S غزان/ به حدود عراق و فارس و کرمان آمدند. و امیران ایشان روزی بحوالی شبانکاره به شکار رفتند و ملک شبانکاره بر ایشان کمین کرده بود. 12 ایشان را خالی در یافت و هلاک کرد.

السلطان مغیث الدین ابو القاسم محمود بن محمد

چهار سال در عراق نایب سلطان سنجر بود و در گذشت. 15

1 غزان MTS: و + E // خود E -: MTS // را S -: MET // کردند MTS: آوردند E
 2 و تضرع ... آمدند MTS: و بزاری و تضرع در آمدند E // منی MTS: یکمن E // 3 باز گردد
 MES: کردند T // امرا نگذاشتند M: مدبر الملک عجمی بود نگذاشت S: ملک عجم بگذاشت T: مدبر
 مالک بود عجمی بود نگذاشت E // نا امید MT: نومید ES // 3 - 4 جان را MTS: از برای جان خود
 E // و خلقی ... بکشتند و E -: MTS // 5 بسیار E -: MTS // خلقی بی شمار MTS: و از اکابر
 بسیار E // 6 شهید کردند MES: گردانیدند T // مثل ME: و + TS // امام محمد E: محمد MTS //
 محمد غزالی M: غزالی ETS // بود که ES: که T -: M // 6 - 7 افضل عالم TS: و ... و M -:
 E // بشکنجه بکشتند MTS: در شکنجه کشته شد E // چون M: و + ETS // جمعی MTS: بعضی E //
 7 - 8 که ... سلطان را MTS: - E // بفریفتند ETS: بفرستند M // روزی MTS: - E // 8 - 9 بر
 سبیل ES: بمسبیل MT // آب MTS: لب E // می تاختند MET: می ساختند S // چون MTS: تا E //
 رسیدند MET: در رفتند S // 10 باز گشتند MT: بگذاشتند E // برفتند ET: رفتند M // و بگرفتند
 سلطان در E -: MT // 11 غزان M: و + ETS // عراق و E -: MTS // و کرمان ES - MT //
 امیران MT: امراء ES // 12 بحوالی MTS: در حوالی E // به شکار MTS: - E // کرده بود MS:
 کردند ET // 13 ایشان را ES: و + MT // خالی ... کرد MTS: غافل یافتند شبی برایشان زدند و همه
 را هلاک کردند E // 15 نایب MET: نیابت S // بود MET: کرده بود S

السلطان رکن الدین ابو طالب ظفر بن محمد

قایم مقام پدر بود در نیابت عم سه سال. در گذشت.

3 السلطان غیاث الدین ابوالفتح مسعود بن محمد

بعد از وفات برادر هفده سال سلطنت عراق کرد. و در ایام او وقایع بسیار شد. و غزان بر سلطان سنجر خروج کردند. و میان او و برادرانش محاربت رفت. موالی و نواب ایشان در هر جای دم استقلال زدند. مثل اتبک 6 ایلدگز در آذربایجان و اتابک جهان پهلوان در عراق و سلغریان بر ملکشاه 63^طBT که برادرزاده وی بود خروج کردند در فارس./

9 السلطان مغیث الدین ابو الفتح ملکشاه بن محمود بن محمد

سلطان مسعود بن ملکشاه و برادرش محمد را با اتابک بوزابه و تاج الدین وزیر به فارس فرستاده بود. چون/سلطان به بغداد بود/ بوزابه ایشان را 48^طE
161^طES
72M به اصفهان آورد. و محمد را بر تخت نشاند و پنج نوبت زد./ سلطان آهنگ 12 ایشان کرد. و بوزابه پذیره وی شد با لشکری گران و کشته شد. و سلطان زادگان باز به فارس آمدند. و سلغوریان خروج کردند. و از ایشان بگریختند. چون عمش نماند باز بجای وی نشست. و التقات به امیران نمی کرد. بعد از 15 چهار ماه امیران متفق شدند و به ضیافتش بردند و موکل بر وی گماشتند.

2 در نیابت ES : و MT + // مه سال MT - : ES // در گذشت E - : MTS // 4 وفات M :

- : ETS // 5 شد E : بود MT : دست داد S // غزان ME : غز TS // او و برادرانش MT : او و برادرش S : ایشان و برادرش E // 6 رفت ES : رفته T : رفته بود M // موالی و نواب ES : موالی MT // ایشان MET : او S // در هر جای S : + که بودند E - : MT // دم استقلال MES : دست در استقلال T // 7 ایلدگز ME : الیکز TS // جهان M - : ETS // 8 در فارس ES - : MT // 9 بن محمد TS - : ME // 10 بن ETS : M - // و برادرش ETS : برادرش M // را M - : ETS // بوزابه MT : بوزابه E : تورابه S // 11 وزیر MTS : + را E // فرستاده بود MTS : فرستادند E // بود MTS : رفت E // بوزابه MT : بوزابه E : تورابه S // 12 زد MTS : سلطنت زدند E // 13 بوزابه MT : بوزابه E : تورابه S // لشکری MT : لشکر ES // گران E - : MTS // 14 زادگان MTS - : E // به ES - : MT // از MTS - : E // 15 عمش MTS : عم او E // باز بجای وی S // ... جای ... MT : او بر جای وی E // امیران T : امرا MES // 16 و به ضیافتش MTS : ضیافتش E // و موکل MTS : موکل E

سلطان غیاث الدین ابو شجاع محمد بن محمود

چون برادرش را محبوس کردند او از خوزستان بیامد و به پادشاهی نشست. و ملکشاه او را از شهر همدان به کوشک فرستاد. و از آنجا بگریخت 3 و به خوزستان رفت. و آنجایگه می بود تا محمد وفات یافت. و سلیمان/شاه بر تخت نشست و بر وی خروج کرد. و به اصفهان آمد و آنجایگه فرو گرفت. و مدت پادشاهی محمد هفت سال بود. 6

السلطان معزالدین ابو الحارث سلیمان شاه محمد بن مسعود

چون سلطان محمد در گذشت امرا چند روز مشورت کردند/ و بر وی 162AS اتفاق کردند. و کس فرستادند تا او را از موصل بیاوردند. و بر تخت نشانند. 9 و استمالت اتابک ایلدگز را که ارسلان ربیب او بود ولی عهد داد. و همه روز 49E بعثرت/ مشغول گشت. و از مردمان نفرت گرفته بود. پس از شش ماه او را بگرفتند و به قلعه علاءالدوله فرستادند. و ارسلان را از آذربایجان بخواندند. 12 و بر تخت نشانند.

السلطان رکن الدین ارسلان بن طغرل بن محمد^۱

پانزده سال و هفت ماه پادشاهی کرد و در همدان وفات یافت. 15

1 بن محمود MTS : + بن محمد E // 2 را ES - : MT // 3 او را E - : MTS // 4 محمد MTS : او E // یافت MES : کرد T // 5 و بر وی MET : بر وی S // فرو گرفت M : فرو رفت ET : فرو رفتن S // 6 محمد ETS : وی M // 7 السلطان MTS : - : E // معزالدین ETS : مغیث الدین M // ابو الحارث ME : ابو الحرث S : ابو الحرث T // محمد بن مسعود MTS : محمد بن محمود E // 8 محمد TS : محمود E - : M // چند روز MET : و صدور S // 8 - 9 و بر وی اتفاق کردند E : ... افتاد TS : و بر تخت نشانند + M // فرستادند ETS : فرستاد M // تا MES : با T // از E : به S : - : MT // نشانند MES : نشست T // 10 استمالت TS : - : ME // اتابک ایلدگز را که E : اتابک ایلدگز را TS - : M // ارسلان ... داد TS : ارسلان تربیت او بود E - : M // 11 مشغول گشت MTS : مشغول شد E // نفرت S : نفرت MET // گرفته بود S : بود MT : گشته بود E // 12 بگرفتند MET : گرفتند S // را MES - : T // بخواندند ETS : می خواندند M // 13 نشانند MES : نشست M

السلطان مغیث الدین طغرل بن ارسلان

- 64^{BT} کودک بود که پدرش در گذشت و نوبت سلطنت بوی رسید. واتابک/
 محمد بن ایلدگز/ حاکم کلی بود و جنگی امور در قبضه تصرف وی بود و 3
 73M حاکم ملک و مربی دولت^۱. چون او/ وفات یافت اساس کار سلطنت منهدم
 گشت. و عقد مملکت گسسته شد. و امرا متفق شدند و بهم بر آمدند. و برادرش
 قزل ارسلان بن ایلدگز به عراق آمد و بر سریر سلطنت نشست و پنج نوبت 6
 162^{BS} سلطنت زد. و بعد از چند روز در شبی از شبها بدست چند فدائی کشته شد. / و
 سلطان طغرل از خشم اتابک در رنج بود. و از برای دفع ایشان مکاتبات
 پیاپی به سلطان خوارزمشاه می نوشت. و استمداد و استعانت می خواست. در این 9
 میانه لشکری انبوه بر تری فرود آمدند. و سلطان با چند کس معدود روی
 به ایشان نهاد. و خود را در میان ایشان انداخت. و خود از سر بر گرفت و
 نام و نسب خود می خواند. و جنگ می کرد تا پیرامن وی فرو گرفتند. و او را 12
 49^{AE} 65^{AT} بزاری زار بکشند. و ملک آل سلجوق در این دیار/ سپری گشت. اما سلطنت/
 روم هنوز بر ایشان مقرر است. و این زمان در تصرف نبیرگان سلطان
 علاءالدین قلیج ارسلان بن مسعود بن قلیج ارسلان بن سلیمان شاه بن قلمش است. 15

1 السلطان ... بن ارسلان MT : السلطان رکن الدین ارسلان بن طغرل بن محم E : السلطان

ارسلان بن طغرل بن محمد S // 2 و نوبت MTS : نوبت E // 2-3 اتابک محمد بن MTS : اتابک بن

محمد E // ایلدگز ME : الذاکر S : الذاکر T // کلی MES : کل T // و MTS : E - // در قبضه MTS

: E - // وی TS : او E - : M // بود ETS : داشت M // 4 حاکم MT : کافل S // دولت MT - : S

// چون ES : و + MT // او MTS : E - // اساس ETS : M - // 4-5 منهدم گشت S : منهدم شد

M : منهدم گشت T : منهدم شد E // گسسته شد MTS : بگشت E // متفق شدند MS : متفرق شدند

ET // 6 ایلدگز ME : الذاکر TS // سریر ES : تخت MT // نشست MTS : بنشست E // 7 سلطنت T :

سلطانی M : - ES // زد S MT : بزد E // در شبی از شبها S : در شبی ET : M - // بدست M : بر

دست ETS // 8 اتابک ME : اتابکی TS // 9 پیاپی به سلطان خوارزمشاه MTS : بی در پی می نوشت

به سلطان E // استمداد و استعانت TS : استمداد هست ... E : استعانت M // 9-10 در این میانه

ETS : در میان M // لشکری MTS : لشکر E // 11 در میان ایشان MES : در میان T // خود از سر

بر ETS : خود را سوز M // 12 نام و نسب ES : نام و نسبت T // می خواند MTS

: می گفت E // پیرامن وی MS : پیرامنش T : پیرامن او E // 13 سپری گشت MTS : قطع گشت E //

13-14 اما سلطنت روم هنوز MTS : اما هنوز در ملک روم سلطنت E // 15 علاءالدین ETS :

علاءالدوله M // سلیمان شاه ... است E : سلیمان بن قمنین S : سلیمان بن قلمی T : سلیمان مانده M

و او در ملک روم نوزده شهر معظم بنا کرده است. و در دست اولاد او است.

طایفه ششم ملوک قهستان^۱

که ایشان را ملاحظه گویند. مدت ملک ایشان صد و هشتاد و یکسال بوده 3 است. ابتدای ایشان از اوایل رجب در سنه ثلاث و ثمانین و اربعمیه. و اخر ایشان تا شوال سنه تسع و خمسين و ستمایه. عدد ایشان هشت^۲ نفر بوده اند:

6 حسن بن علی بن محمد الصباح الحمیری

کیای بزرگ امید

محمد بزرگ امید

9 حسن بن محمد

محمد بن الحسن^۳

جلال الدین الحسن / محمد بن حسن نورمسلمان

1630S

12 علاءالدین محمد بن الحسن

رکن الدین خورشاه

حسن بن علی بن محمد الصباح الحمیری

ظاهر اسمت و ورع و صلاح داشت. و همواره قواعد شرع را محافظت 15

کردی و بر حدود و حقوق آن قیام نمودی تا حدی در این باب مجد بود که

بسر خود بسبب خوردن خمر هلاک کرد. و از شیعه اسماعیل بن جعفر صادق

:

1 و او ... است E: والله اعلم S: - MT // 2 قهستان S: قهستانند E // 3 مدت S: و + E // 3 -

4 بوده است E: - S // اوایل S: اول E // رجب S: + المرجب E / 5 تا شوال S: - E // بوده اند E:

- S // 6 بن علی بن محمد الصباح S: بن محمد بن علی صباح E // 9 بن S: - E // 11 الحسن محمد بن

حسن S: حسن محمد بن حسن E // 14 بن علی بن محمد S: بن محمد بن علی E // 15 است S: اصمعی

E // و ورع E: ورع S // 16 و حقوق S: حقوق E // تا E: و + S // که S: و E // 17 بسبب E: بجهت S

1 - در نسخه های MT طایفه ششم وجود ندارد.

2 - کلمه " هشت " در نسخه ها بطور " هفت " نوشته است ولی عدد سلطانان هشت است.

برای این باید هشت شود.

3 - در نسخه S کلمه الحسن " بطوری " یحیی " نوشته است. ولی بعد " الحسن " نوشته است.

برای این ما اینجا " الحسن " نوشتیم. در نسخه E بجای " محمد بن الحسن " تنها " بن یحیی " نوشته است.

50E بود. و اولاد او را دعوت کردی. و اعتقاد اهل/ تعلیم داشتی. و مظهر کار او در قلعه الموت بود. بیشتر اهل آنجا بقرول او فریفته شدند و دعوت او بپذیرفتند. و او را بر خود حاکم گردانیدند. پس از آنجا بگه آهنگ دیگر قلعه و بلاد 3 قهستان کرد. و بیشتر بکشود. و منتصر اسماعیل از مصر او را عهد نیابت و ولایت فرستاد. و مدت سی و پنج سال پادشاهی کرد. و در ربیع الاخر در سنه ثمان و عشر وفات یافت. 6

کیای بزرگ امید

مردی از دیالمه بوده است. و در ایام وی لشکرکش او بود و بنیابت او 163S هرجایگه حاکم بود. چون حسن را روزگار بانجام رسید/ او را ولی عهد 9 خود کرد. و او نیز در محافظت مراسم شریعت و رعایت و ظواهر سنت محمد بود. و مدت چهارده سال پادشاهی کرد. و در آخر جمادی الاول سنه اثین و ثلاثین و خمسمایه وفات یافت. 12

محمد بن بزرگ امید

بحکم وصایت پدر پادشاهی یافت. و قایم مقام وی گشت. و قدم بر متابعت او استوار داشت. و او را پسری بود حسن نام بغایت بد اعتقاد بود. 15 و پنهانی پدر بمنهای مشغول شدی. و مردمان را نیز رخصد دادی. و قرآن مجید را تاویل باطل کردی. و سخنهای بد گفتی. و بتعویض دعوت امامت کردی. پس پدرش آگاه شد و مردمان را جمع کرد و گفت: حسن پسر من است 18 50E و ما دیلمیم و امام نیستیم. و هر کس که در حق او اعتقاد/ امامت دارد کافر است. و او را محبوس کرد. و مردم بوی راه ندادی. در ربیع الاول در سنه :

---

1 اولاد E : هر + S // کار او S : کا او E // 2 بیشتر S : و + E // دعوت S : قول // بپذیرفتند S : بپذیرفتند E // 6 در E - : S // 7 کیاء S : کیاء E // وی S : او E // 9 هرجایگه S : هرجایگه که E // حاکم S : حاکمی E // رسید E : خواست رسید S // 10 خود E : - S // 11 و در آخر جمادی الاول S : و بآخر الامر در جمادی الاول E // 13 بن S - : E // 14 بحکم وصایت S : بواصایای E // وی S : او E // 15 استوار داشت S : نهاد E // را S - : E // بود S : - E // نام S : + داشت E // بغایت E : و + S // 16-17 قرآن مجید را تاویل S : ثلاث قرآن مجید E // بد گفتی E : می گفتی S // بتعویض دعوت S : بتعویض دعوی E // 20 محبوس کرد E : محبوس داشت S // بوی S : بر او E // ندادی S : نداد E // در ربیع E : و + S // در سنه E : سنه S

سبع و خمسين و خمسمایه وفات یافت.

حسن بن محمد

چون پدرش در گذشت او بحکم وراثت بر جای پدر نشست و بنیاد 3
الحادی نهاد. و در هفدهم ماه رمضان سنهٔ تسع و خمسين و خمسمایه مردم را
1640S جمع کرد/ و نماز عید بگزارد و خطبه کرد و نامه ای بیرون آورد و گفت: امام
مخفی این نامه به من نوشته است. و تکلیف از خلق بر داشته است. در ربیع 6
الاول سنهٔ سبع و ستمایه در گذشت.

محمد بن الحسن

9 طریقهٔ پدر داشت و در الحاد و متابعت هوا و نفس پروری.

جلال الدین حسن بن محمد بن حسن نومسلمان

او را نومسلمان از آن لقب کرده بودند که او الحاد را بگذاشت. و از طریقهٔ
جد و پدر تبرا نمود. و از جادهٔ شریعت تجاوز نکرد. و صفاء اعتقاد خود را 12
بدار الخلافه باز نمود تا ایمه و حکام بر صحت اسلام او حکم کردند. و در
محاربهٔ کرجی باسلطان جلال الدین خوارزمشاه رفیق بود. در منتصف رمضان
در سنهٔ ثمان و عشر و ستمایه وفات یافت. 15

علاءالدین محمد بن الحسن

در اکثر اوقات منزوی بودی. در جامع حاضر گشتی. و گاه گاه
گسغندی چراندی. و شخصی دیلمی بود که علی الدوله ملازم او بودی. در شب 18
51aE آخرشوال سنهٔ ثلاث/ و خمسين و ستمایه او را بقتل آورد. در ایام او چرماغون
164bS به قیستان آمد/ و او را در حصار کرد.

4 ماه E - : S // 5 و خطبه کرد S : فرمود تا + E // و گفت S : که E // 6 نوشته است
S : داد E // بر داشته است S : بر داشت E // در E : و + S // 8 الحسن S : حسن E // 9 طریقهٔ پدر
S : طبیعت پدر E // و نفس پروری E - : S // 10 جلال الدین حسن S : ... بن ... E // 11 کرده بودند
S : کردند E // 12 نمود S : کرد E // خود را E : خوایش S // 13 باز نمود E : نمود S // کردند S
: فرمودند E // 14 کرجی E : کرج S // خوارزمشاه S - : E // در E : و + S // 15 در E - : S // 16
محمد بن الحسن S : بن محمد بن حسن E // 17 در جامع E : بندور در جامع S // 18 بودی E : می نمود
S // 19 و ستمایه E - : S // در ایام E : و + S // چرماغون E : چرماون S // 20 آمد S : رفت E

رکن الدین خورشاه

بعد از یکسال که قایم مقام پدر بود از حصار بیرون آمد و تمامت ممالک به هولاکوخان تسلیم کرد. پس پادشاه او را به حضرت منگوخان فرستاد. 3 چون از جیحون بگذشت وفات یافت. و ملک ایشان سپری شد. و الله اعلم.

طبقه هفتم سنغریان

- 6 عدد ایشان یازده نفر اند. مدت ملک ایشان تا تاریخ تألیف این کتاب صد و سی و یکسال باشد. و اسماء و انساب ایشان بدین وجه است:
- 9 اتابک مظفرالدین سنقر بن مودود
 اتابک مظفرالدین زنگی بن مودود
 اتابک مظفرالدین تکه بن زنگی
 اتابک مظفرالدین طغرل بن سنقر
 12 اتابک مظفرالدین سعد بن زنگی
 اتابک مظفرالدین ابوبکر بن سعد بن زنگی بن مودود
 اتابک مظفرالدین سعد بن ابوبکر بن زنگی
 15 اتابک مظفرالدین محمد بن سعد
 اتابک مظفرالدین محمدشاه بن سلغرشاه بن سعد بن زنگی
 اتابک مظفرالدین سلجوقشاه بن سلغرشاه بن سعد بن زنگی
 18 اتابک مظفرالدین ابی بنت سعد بن ابی بکر
 بیاید دانست که فارس از آخر/ ایام دیالمه تا اول روزگار سنغریان

165

3 ممالک S : ملک E // به حضرت S : به حرب E // 4 و ملک ... اعلم S : - E // 5
 سنغریان MTS : سنغریانند E // 6 نفر اند E : نفر MTS // مدت MTS : - E // تا تاریخ تألیف S :
 تا تألیف تاریخ M : تا تاریخ ET // 7 باشد MT : - ES // اسماء و انساب ایشان S : و اسماء ایشان
 و انساب T : و اسماء و انساب M : و اسماء ایشان E // بدین وجه است MTS : برینموجب E //
 14 اتابک مظفرالدین سعد ... بن زنگی M : - ES // 16 محمدشاه بن سلغرشاه بن سعد بن زنگی ES
 // محمد بن سلغرشاه M // 17 بن سعد بن زنگی ES : - M // 18 بن ابی بکر MS : بن ایلدگز E // 19
 بیاید دانست که MTS : ایلدگز آن است که E // آخر ETS : - M // ایام دیالمه MTS : دیالمه
 E // تا اول ETS : و آخر ایشان M + // روزگار سنغریان MT : ایام ایشان S : روزگار ایشان E

65^{BT} قریب هشتاد سال / در تصرف آل سلجوق بود. و در سنهٔ خمس و خمسین و
 74^M اربعمایه سلطان الپ ارسلان به فارس / آمد و بستند. و فضلویه بگماشت و تا /
 51^E سنهٔ ثلاث و اربعین و خمسمایه که سلغریان خروج کردند پادشاهی بر ایشان 3
 مقرر گشت. و در این چند سال از جهت ایشان هفت تن حکم کردند. فضلویه
 شبانکاره که الپ ارسلان به فارس آورد. و از وی پارس بضمن بستند. رکن
 الدوله خمارتکین. اتابک جلال الدین چاولی که استیصال شبانکاره و قمع ایشان 6
 وی کرد. اتابک قراچه که مدرسه در میان شهر شیراز ساخته است و بر در
 همدان کشته شد. اتابک منگوبرس چون قراچه کشته شد اوی به شیراز آمد
 و بجوار مزار ام گلثم مدرسه ساخته و مرقد او آنجایگه است. و ابونصر لالا 9
 که مدرسهٔ لالا بنا کرده است با وی بوده است. و رباط لالا که بر راه عراق
 66^{AT} است هم وی ساخته^۲. / و این نصر با اتابک منگوبرس بوده^۳.

اتابک بوزابه بعد از منگوبرس با پادشاه زادگان به شهر شیراز آمد. 12

1 خمس ES : مت M - : T // 2 فضلویه ES : بوزابه M : بزابه T // بگماشت MTS

: بگداشت E // و تا MTS : تا E // 3 سنهٔ MTS : در + E // 3 - 4 پادشاهی ... مقرر گشت ES :
 و این ممالک ایشان را مقرر گردانیدند T : و این فضلویه ممالک ایشان مقرر گردانید M // و در
 این چند MET : در چند S // جهت ETS : حسب M // تن ETS : کس M // حکم کردند MET : حکم
 کرده اند S // 5 الپ ارسلان MET : + را E // و MES : - : T // پارس MT : - : ES // 5 - 6 رکن
 الدوله خمارتکین ETS : + از آنکه M // اتابک ES : - : MT // چاولی MS : + : T : حوالی E // که
 MT : - : ES // 7 اتابک TS : و + ME // که MS : - : ET // شیراز MT : - : ES // ساخته است ES :
 ساخته MT // 8 منگوبرس T : منگوترز M // وی MTS : + : را E // آمد MTS : آورد E // 9 بجوار
 MTS : در جوار E // ساخته MES : ساخت T // آنجایگه است MTS : آنجا است E // لا MT : - :
 ES // 10 بنا کرده است MS : کرده است T : بنا کرده E // 11 است T : ساخته است M // 12 اتابک
 MS : + : و ET // بوزابه M : بزابه T : بوزابه E : تورابه S // منگوبرس TS : منگوترز M : منگوخان
 E // با پادشاه زادگان M : پادشاه زادگان TS : پادشاه زادگان را E // به شهر شیراز MT : به شیراز
 ES // آمد MTS : آورد E

۱ - در نسخه های ES عبارت " منگوبرس ... کشته شد " که در سطر هشتم است وجود

ندارد.

۲ - در نسخه های ES بجای عبارت " باری ... ساخته " که در سطر دهم و یازدهم است

این طور نوشته است. در نسخه S : در این ایام بی رایت است و برادر او بوده. در نسخه E : برادر اتابک
 بوزابه است.

۳ - در نسخه های MTS عبارت " و این ... بوده " که در سطر یازدهم است وجود

ندارد.

چنانکه یاد کردیم بر در اصفهان کشته شد. و زنش زاهده خاتون در شهر
 165S شیراز مدرسه و مناره رفیع ساخته/ و انچ از اعضای او در یافت بآنجا
 نقل کرد. و تدریس و توالن آن مدرسه ابتدای به قاضی مرتضی حنفی داد. 3
 بعد از وی برنجید و باز ستد و بخدمت قاضی ناصرالدین سرابی داد که خود
 و پدرش از صنایع ایمه و حکام و خطابای شیراز بوده اند و از خاندان
 ایشان قدیمتر و بزرگتر نیست. 6
 ملکشاه بن سلطان محمود چون یوزابه کشته شد به فارس مراجعت کرد
 و یکسال وی در فارس حکم کرد.

9 - **اتابک مظفرالدین سنقر بن مودود السلفری**
 بر وی خروج کرد و ملکشاه منهزم گشت. و فارس به سنقر بماند. و
 سیزده سال پادشاهی کرد. و در شیراز رباطی و مسجد و مناره رفیع بساخت.
 و تدریس آن مسجد به جدم فخرالدین علی بن المریمی داد. و این قصه در اول 12
 کتاب موضح اراد کرده است. 2. و وزیرش تاج الدین شیرازی بود که وزارت

1 چنانکه S : و + MET // یاد کردیم MTS : + که E // شهر T : - MS // 2 مناره رفیع M :
 و مناره T : - S // ساخته T : ساخته است S : ساخت M // 3 نقل کرد MT : دفن کرد S // تدریس و S
 : - MT // آن S : - MT // ابتدای S : - MT // مرتضی حنفی S : حنفی مذهب M : حنفی T //
 4 بخدمت قاضی ناصرالدین سرابی S : به قاضی شافعی T // داد T : - S // 7 ملک شاه ... محمود ES
 : ملک شاه سلطان زاده ای است از سلجوقیان MT // یوزابه M : یزابه T : یوزابه E : تورابه S //
 به فارس مراجعت کرد S : ... آمد E : - MT // 8 و ES : - MT // حکم کرد ME : حکم داد T : +
 پس بمعایت جمعی از بزرگان امیر یوسف بن مودود السلفری S // 9 اتابک ETS : و + M // السلفری
 MT : سلفری ES // 10 و ملکشاه ETS : + بر وی M // بماند ETS : ماند M // 11 رباطی ...
 بساخت ES : از مسجد و مناره و رباط ساخته M : رباط و مسجد ساخته و مناره رفیع ساخته T // 12
 آن E : - S // بن المریمی S : - E // 13 کتاب موضح ... است S : ذکر کرده E // تاج الدین MTS
 : تاج E // شیرازی E : شیران S : - MT

1 - در نسخه E عبارۀ " و زنش ... بزرگتر نیست " که از سطر یکم تا سطر ششم جا می گیرد
 وجود ندارد. در نسخه M عبارۀ " بعد از وی ... بزرگتر نیست " که از سطر چهارم تا سطر ششم جا
 می گیرد وجود ندارد. در نسخه T عبارۀ " که خود ... بزرگتر نیست " که از سطر چهارم تا سطر ششم
 جا می گیرد وجود ندارد.

2 - در نسخه های MT عبارۀ " و تدریس ... کرده " که در سطر دوازدهم و چهاردهم است
 وجود ندارد.

سلطان مسعود بن محمد کرده بود. و در وقت خروج او از جهت/ ملک شاه/ 66T
 حاکم بود./ و در شیراز مدرسه و رباطی و مناره ساخته که آن را مدرسه 166AS
 52E
 تاجی خوانند. و عمارت بسیار بکرد از مسجد و مدارس و در گذشت^۱. 3

اتابک مظفرالدین زنگی بن مودود السلفری

چون برادرش در گذشت او غایب بود. و شوهر خواهرش سابق که
 رباط سابقی در بیضاء ساخته است و الپ ارسلان که از اقارب ایشان بود در 6
 75M ملک طمع کردند. چون زنگی باز گشت/ حرب در میان ایشان قائم گشت. و
 زنگی ظفر یافت و ایشان را هلاک کرد. و مدت چهارده سال پادشاهی کرد. و
 چونین گویند که رباط شیخ کبیر ابوعلی بن خفیف قدس الله رحه زاویه مختصر 9
 بود آن را عمارت کرد و در آن فزود^۲ و بر آن وقفها کرد. و اتابک ابوبکر
 آن را از نو بنیاد کرد. و عمارتی رفیع و اضافتی تمام کرد. و بسیار دیگر بر
 اوقاف آن منضم گردانید. و در آن اوخر با التماس شیخ الشیوخ معین الدین 12
 67AT کنگی قدس الله روحه بفرمود تا نماز جمعه در آن اقامت کنند^۳.

1 محمد کرده MS : محمود کرده ET // 2 در شیراز MTS : - E // رباطی و مناره T

رباطی S : - E // 2 - 3 که آن را ... خوانند ES : - T // و عمارت ... و در گذشت E : - TS //

4 السلفری MT : - ES // 5 شوهر MES : شیوه بر T // 6 ساخته است ES : ساخته MT //

MTS : - E // 6-7 در ملک طمع کردند MES : در مملکت طمع کرد T // باز گشت MTS : باز آمد

E // در میان ES : میان MT // 8 پادشاهی کرد ME : در پادشاهی بماند TS // 10 آن را T : و +

MS // 11 آن را TS : او را M // تمام کرد MT : تمام کرده است S // 11 - 12 و بسیار ...

گردانید MT : و باوقاف آن در افزود S // 13 کنگی S : کنگی T : کنگی M // 14 بن مودود

السلفری M : - ETS

۱ - در نسخه M بجای عبارۀ " مدرسه ... و در گذشت " که در سطر دوم و سوم است این

نوشته شده است: بجمله باغ بود در خانه اتابک مدرسه و رباط خانه ساخته و.

۲ - در نسخه E بجای عبارۀ " زاویه ... فزود " که در سطر نهم و دهم است این نوشته

است: عمارت و زاویه معظم بنا کرد.

۳ - در نسخه E بجای عبارۀ " و بر آن ... اقامت کرد " که از سطر دهم تا سیزدهم جامی

گیرد این طور نوشته شده است: و بر آن وقفهای بسیار بکرد و خیر و افر در آن تریه جاری کرد.

اتابک مظفرالدین تکه بن زنگی بن مودود السلفری

166^bS ولی عهد پدر بود. بغایت عدلی و سیرت نیکو داشت. / و مدت بیست سال پادشاهی کرد. و از آثار او خان بازرگانان است که قریب در مسجد 3 سنقر. و خواجه امین الدین کازرونی که حاتم وقت و صاحب کراماتی بود وزیر او بود. و در قریب جامع عتیق شیراز مدرسه و رباطی ساخته است.

6 اتابک مظفرالدین طغرل بن سنقر

پادشاهی هنرمند و هنرپرور بود. اما تدبیری نداشت. دو سه نوبت بر اتابک تکه خروج کرده و از عراق لشکر آورده و هر نوبت چند ماه پادشاهی کرد. و بآخر الامر در شهر شیراز جنگ کردند و اسیر گشت. و در قلعه اصطخر 9 محبوس کردند و میل کشیدند ۲.

اتابک مظفرالدین ابوشجاع سعد بن زنگی /

52^bE

بعد از تکه اتابکی بر وی مقرر گشت. و اندر سخاوت و شجاعت یگانه 12 بود. و کرمان بستد و به برادرزاده خود محمد بن زیدان داد. پس او بر عمش 67^bT عاصی شد. / و راضی زوزنی قصد وی کرد. و او را بفریفت و از او باز بستد. و اتابک سعد هوای عراق زدی. و اصفهان و اکثر بلاد عراق بستد.

1 بن مودود السلفری M : - ETS // 2 پدر بود MS : پدر او شد E : بود T // بغایت E : و + MTS // عدلی ... داشت MTS : عدل و نیکو سیرت و خوب صورت بود E // 4 حاتم ETS : حاکم M // و صاحب کراماتی MT - : ES // 5 در T : و TS : آثار او M // شیراز T - : ES + است M // ساخته است S : ساخت MET // 6 مظفرالدین MTS : قطب الدین E // سنقر ETS : سلفری M // 7 هنرمند و هنرپرور MT : هنرمندپرور S : هنرپرور E // بود MET : بوده است S // تدبیری نداشت E : تدبیر نداشت است S : تائیدی نداشت T : تاب بدی نداشت M // دو سه MTS : چند E // 8 - 9 و هر ... کرد MTS : و جنگ کرد E // در شهر شیراز جنگ کردند MT : در جنگ ES // در قلعه T : به قلعه M // 12 اتابکی S : پادشاهی MET // سخاوت MTS : سجاوت E // 12 - 13 یگانه بود MTS : نظیر خود نداشت E // خود محمد زیدان S : عمادالدین زیدان MT // پس او بر S : پس بر T : پس M // عمش MT : عم S // 14 زوزنی M : روزی S : روزنی T // و او را بفریفت S - : MT // 14 - 15 باز شد MS : باز شد T // اتابک سعد MT : همواره S // و اکثر بلاد عراق S - : MT

۱ - در نسخه های ES عبارۀ " و از آثار او ... خواجه " که در سطر سوم و چهارم است وجود ندارد.

۲ - در نسخه های ES عبارۀ " و در قلعه ... کشیدند " که در سطر نهم و دهم است

وجود ندارد.

و صننادید و اکابر آنجا یگه به شیراز آورد^۱. و در سنهٔ اربع و عشر و ستمایه
 76M سلطان محمد تکش به عراق آمد با لشکر بی حد. و اتابک سعد/ با قدر هزار
 167S سوار/ در خیل بزرگ به سلطان زد. و بسیاری از لشکر سلطان هلاک کرد. 3
 و بآخر الامر بدان سبب که اسبش خطا کرد اسیر گشت. و دلاوری
 و بزرگی او سلطان را منع آمد از کشتن وی. و مدتی او را باز داشت. و بعد
 از آن دخترش ملکه خاتون از برای سلطان جلال الدین پسر سلطان محمد تکش 6
 بخواست و اتابک بداد. و پسر را به نوا فرستاد زنگی نام^۲ پس سلطان اتابک را خلعت داد
 و باز به فارس فرستاد. چون بیامد امرا و اکابر با پسرش ابوبکر اتفاق کرده
 بودند. با لشکر پذیره پدر رفت. و جنگ میان پدر و پسر قایم گشت. چون امرا 9
 68T از دور شوکت^۳ و شجاعت پدرش بدیدند جمله برگشتند و اتابک-ابوبکر را
 کردند. بعد از آن محاربه میان ایشان رفت. و اتابک ابوبکر را دستگیر کردند.
 و به قلعه فرستادند. و هفت سال در بند بود^۴. و از وزرای او رکن الدین صلاح 12
 کرمانی بود و خواجه عمید الدین ابونصر افزری بود. و از آثار اتابک سعد

---

1 آنجا یگه : TS : آنجا M // 2 با لشکر بی حد و اتابک سعد MT : و او ES // با قدر هزار
 MTS : با اندک E // 3 در خیل ... زد S : بر وی زد و از خیل بزرگ E : بر وی زد MT // و بسیار
 از ... سلطان M : و از لشکر سلطان T : و بسیاری S : و بسیار E // هلاک کرد MTS : کشته شد E //
 4 بآخر الامر ETS : آخر الامر M // بدان سبب که M - : ETS // خطا کرد M : + بدان سبب TS : پسر
 در آمد E // دلاوری ETS : داوری M // 5 بزرگی MS : بزرگواری ET // سلطان را MES : سلطان
 T // از کشتن وی M : او را کشتش T : از کشتش S : از کشتن او E // 7 بخواست T : بخواند M :
 بنوا T - : M // پس سلطان M - : ETS // اتابک را TS : او را ME // 9 پذیره T : مریره M // رفت
 M : آمد T // امراء M - : T // 10 بدیدند T : بدید M // 10-11 و اتابک ابوبکر ... رفت T - : M
 // او را M - : T // 12 فرستادند M : فرستاد T // در بند بود M - : T // از وزراء او ES :
 T : وزیر او M // 12-13 صلاح کرمانی بود MTS : کرمانی E // خواجه M - : ETS // ابونصر
 افزری بود S : ابونصر افزری T : ابونصر سعد M - : E // از آثار ... سعد S : از آثار او E - : MT

۱- در نسخه E بجای عباره " و کرمان ... آورد " که در صفحه گذشته در سطر
 دوازدهم تا این صفحه به سطر یکم جا می گیرد این نوشته شده است: و ملک عراق و فارس و کرمان و
 اکثر بلاد بست و از صننادید و اکابر هر بلاد به شیراز آورد.
 ۲- در نسخه های ES عباره " دخترش ... زنگی نام " که در سطر ششم و هفتم جا می
 گیرد وجود ندارد.

۳- در نسخه های ES عباره " چون ... در بند بود " که از سطر هشتم تا سطر دوازدهم جا
 می گیرد وجود ندارد.

مسجد جامع جدید است که عالیتز و رفیعتر از آن بنا در شیراز نیست. و رباطی که بر سر راه عراق ساخته است آن را کرک می گویند. و وقفهای بسیار بر گذرندگان کرده. و سور شیراز اثری خراب بوده و او سوری از نو 3 کشید. و شیخ سعدی شیخ او بود.

و مدت ملک او بیست و نه سال بود. و چون در نزع بود اتابک ابوبکر بیاوردند و در حال که برسید در گذشت. و اتابک ابوبکر بر تخت نشست. 6 و امرا که با وی متفق بودند بعضی که در جنگ گریخته بودند بگریختند و بعضی را محبوس کرد^۱.

9 اتابک مظفرالدین قتلخ خان ابوبکر عبدالله بن سعد بن زنگی پادشاهی بود جهان آرا، شرع پرور، دین دار، موید بتأید یزدانی، موفق بتوفیق ربانی اخباری عدل او در اقصی مشارق متواتر شد. و آثار فضل او در اطراف مغارب متظاهر گشت. / و جلالت قدر او همگان را مقرر / 12 و نباهت ذکر او جهانیان را معلوم. پارس را ۲ که از دوست سال باز حراب گشته بود بسبب محاربات شبانکاره به آل بویه دیلمی و سلجوقی و قدوم 53 سلطان غیاث الدین، در ایام اتابک سعد^۲ چون عروسی / به یمن دولت و حسن 15

1 مسجد MTS : - E // 1 - 3 است که ... کرده S: است که در شیراز از آن بزرگتر عمارت

نیست E: و رباط کرک او ساخته MT // 3 - 4 و سوری ... کشید T: - MES // و شیخ ... بود E: -

MTS // 5 ملک او MTS: - E // 5 - 6 اتابک ... در گذشت T: - M // ابوبکر T: - M // 7 - 8

در جنگ ... محبوس کرد M: بوقت جنگ بر کشید بر گیختند T // 9 قتلخ خان ابوبکر عبدالله S: قتلخ خان

... E: ابی بکر M: - T // بن زنگی MT: - ES // 10 یزدانی MTS: اسمانی E // 11 موفق ETS

: موفق M // در اقصی ... شد TS: در اقصای مشارق و مغارب متواتر شد M: - E // 12 فضل

ETS: عقل M // مغارب MTS: مشارق و E // متظاهر گشت TS: متظاهر گشته M: متظاهر گشته

بود E // 13 معلوم S: مشهور T: شیراز M // پارس را MT: پارس S // 14 بسبب MTS: در E //

بویه دیلمی MS: بویه S: - E // سلجوقی M: سلجوق ETS // قدوم M: + کلبخته و S: + کلجد و T

// 15 دولت MTS: + او E

۱ - در نسخه های ES عبارۀ " و چون ... محبوس کرد " که از سطر پنجم تا سطر هشتم جا

می گیرد وجود ندارد.

۲ - در نسخه E بجای عبارۀ " همگان ... پارس را " که در سطر دوازدهم و سیزدهم است

این نوشته شده است: و مناقب که از او معلوم بود بر همه جهانیان و مقرر بود و بلاد عراق.

۳ - در نسخه E عبارۀ " و قدوم ... سعد " که در سطر چهاردهم و پانزدهم است وجود

ندارد.

معادلت او آرسته شد و از اقالیم زمین اکابر و افاضل مأمّن را احرام حرامش بسته داشتند. و بسیار از جزایر و سواحل چون بحرین و قطیف و قیس و اندر اوای بکشود. و در بعضی از بلاد هند بالقاب شریفش خطبه کردند. و از آثار او آنست که ارباط و معابد و مدارس و مساجد شیراز که خراب گشته بود معمور گردانید. و رباط شیخ کبیر ابو عبدالله خفیف عمارتی نیکو کرد^۱. و دارالشفاء/ نیکو در شیراز بساخت. و بسیار رباطها و بقعهای 6 خیر در اطراف بنا کرد مثل: رباط مظفری بیضاء و رباط مظفری ابرقوه و 69^{AT} رباط مظفری سربند و رباط مظفری/ جابر که بر سر راه سواحل است. و در شهر سقاییه مظفری و بازارها و خانها بنا کرد. و بموافقت او جمله اعیان 9 مملکت و ارکان دولت بقعها ساختند^۲. و دوامیر داشت که قطب مملکت و مدار 168^{BS} سلطانت او بودند. مقرب الدین ابوالمفاخر مسعود/ و فخرالدین ابوبکر^۳ و مآثر و محامد ایشان بسیار است و مشهور است. و مشاهده موقوفات و خیرات که 12 در ایران زمین کرده اند احوال ایشان را شارح تمام است^۴. و این مقرب الدین مردی متعبّد و مخیر بود. و هرگز در وی قصد ایذاء هیچ آفریده نبود.

1 معادلت او MTS : معادلت E // اقالیم MTS : - E // احرام حرامش ET : احرام حریمش S : احترام خدمش M // 2 بسته داشتند MTS : بسته اند E // بسیار از جزایر MS : بسیار آن جزایر T : از جزیره E // 2-3 و اندر اوای بکشود S : و اندر اوای بکشود T : و ابزون وی بکشود : - E // و در بعضی از MTS : و بسیار از E // 4 مدارس ... که TS : مساجد و مدارس که در شیراز M // 7 مثل TS : و M + // 8 رباط ... سربند MT : مظفری سربند S // جابر که ... است ST : - M // 8-9 و در شهر ... مظفری T : - MS // و بازارها ... بنا کرد MT : - S // 10 مدار MES : مدارس T // 11 بودند MES : بود T // مقرب الدین ابوالمفاخر مسعود ES : مقرب الدین مسعود M : مقرب الدین مسعود T // 12 بسیار است E : - MTS // موقوفات S : اوقاف E // 13 ایران زمین E : پارس S // کرده اند S : کرده است E //

۱- در نسخه S عبارت " و رباط ... نیکو کرد " که در سطر پنجم و ششم است وجود

ندارد.

۲- در نسخه E بجای عبارت " که ارباط ... ساختند " که از سطر چهارم تا سطر دهم جا می گیرد این نوشته شده است: بسیار معابد و مساجد و مدارس در عالم بنا کرده است. قریب هزار عمارت عالی در اسلام بساخت. و در ایام او دینی بهشت آباد گشت.

۳- در نسخه های MT این دو اسم جا عوض کرده است.

۴- در نسخه های MT بجای عبارت " و مشاهده ... تمام است " که در سطر دوازدهم و

سیزدهم است این نوشته شده است: و خرات و موقوفات بسیار کرده اند.

بلکه چون بر اعدای دست یافتی صنیع ایشان بعفو و مرحمت مقابل کردی. لاجرم در مضایقی که خلاص از آن مستحیل می بودی بفضل یزدانی رهائی می یافت. و هر کس که در قمع وی کوشید عن قریب بفضحترین وجهی مدبر و 3 مقهور گشت. و در ثانی عشر جمادی الاخر سنه خمس و ستین و ستمایه بجوار حق رسید. و در رباط خوایش که بجوار جامع عتیق شیراز ساخت مدفون است. و در جوار آن رباط مدرسه ای ساخته و در جوارش دارالشفاء و بر 6 در مسجد جامع جدید دارالحدیث و بر سر راه بغداد رباطی که بزریان معروف است. و مرکز رندگان را بر آن وقفها کرده و خیرهای دیگر دارد. و قضاء ممالک فارس در ایام اتابک ابوبکر بقاضی القضاة سعد جمال الدین 9 1688S ابوبکر مصری رحمه الله/ اولاً و بقاضی القضاة اعظم امام الدین ابو القاسم عمر بن محمد رحمه الله آخراً مفوض بود. و حسن صنیع و مساعی ایشان در اقامت شرع و اعلاء دین جهانیان را معلوم است^۱. و مدت ملک اتابک ابوبکر 12 انارالله برهانه سی سال بود.

اتابک مظفرالدین سعد بن ابی بکر

چون پدرش وفات یافت او در شهر عراق بود و رنجور بود. و از خدمت 15 هولانگوخان مراجعت نموده بود^۲. و بعد از دوازده روز که خطبه و سکه بنام او مزین و معلاگشت در گذشت. و به شیراز آوردند و در قریب درب دولت که پسرش اتابک محمد مدرسه عالی ساخته آنجا مدفون است. رحمه الله علیهم^۳.

12 ابوبکر MTS : - او E // 13 انارالله برهانه MT : - ES // بود TS : بوده است ME //
 14 ابی بکر MS : زنگی E // 15 در شهر TS : بجانب M // عراق بود M : بترتور S : طبرتون T //
 16 و بعد از MTS : - E // که MT : - ES // 17 مزین و معلاگشت MT : مزین گشت S : بود E //
 در گذشت MT : و + ES // درب T : قرب M // که M : - T // 18 اتابک محمد T : - M // آنجا M :
 و + T // رحمه ... علیهم T : - M //

۱- در نسخه MT عبارۀ " احوال ایشان را ... معلوم است " که در صفحه گزشته از سطر سیزدهم تا این صفحه به سطر دوازدهم موجود نیست. در نسخه E بجای عبارۀ مذکور تنها " در ثانی جمادی الاخر در سنه خمس و ستین و ستمایه بجوار حق پیوست " نوشته شده است.

۲- در نسخه های ES عبارۀ " و از خدمت ... نموده بود " که در سطر پانزدهم و شانزدهم

است وجود ندارد.

۳- در نسخه های ES عبارۀ " و به شیراز ... رحمه الله علیهم " که در سطر هفدهم و هژدهم

است وجود ندارد.

اتابک مظفرالدین محمد بن سعد

69^طT چون پدرش در گذشت/ او کودک بود. و مادرش بی بی ترکان خاتون بسبب نیابت پادشاهی کرد. و بعد از دو سال و هفت ماه گلبرگ عمرش 3 ناشگفته فرو ریخت.

اتابک مظفرالدین محمد شاه بن سلغرشاه بن سعد بن زنگی

53^طE چون اتابک محمد/ بن سعد انارالله برهانه در گذشت لشکر بر وی جمع 6 شدند. و بقریب یک هفته جمع شده بودند. در خانه خروج کرد. و مدت هشت ماه پادشاهی کرد. و شب و روز بعیش و عشرت مشغول بود و از کار مملکت غافل^۱. و بعد از آن امرا بی بی ترکان مادر اتابک محمد بن سعد اتفاق 9 کردند. و در روز جمعه دهم رمضان سنه احدی و ستین و ستمایه در خانه 169^طS اتابک محمد او را دستگیر کردند. / و چون برادرش سلجوقشاه از قلعه بگریخت و بیامد او را بخدمت هولگوخان فرستادند. و دشمنان او را قصد 12 78M کردند و هلاک کردند^۲.

اتابک مظفرالدین سلجوق شاه بن سلغرشاه بن سعد بن زنگی

70^طT مردی بغایت نیکو صورت بود. و مادرش^۳/ از نژاد سلاطین آل سلجوق 15

2 در گذشت ES : وفات یافت MT // مادرش ... خاتون M : مادرش بی بی ترکان T :
مادرش ترکان S : ترکا E // 3 پادشاهی کرد TS : بر پادشاهی نشست و نیابت او می کرد M :
پادشاهی E // و هفت ماه ETS : M - // 5 بن زنگی M : زنگی S : - E // 6 بن سعد ... برهانه MT :
- ES // لشکر MET : لشکری S // 7 و بقریب ... کرد T : - MES // 7 - 8 هشت ماه MTS : هفت
سال E // عشرت M : طرب T // کار T : - M // 9 امرا بی بی بی MT : - ES // 9 - 10 اتفاق
کردند MT : با جمعی از امراء + ES // جمعه MTS : - E // سنه ... ستمایه MT : - ES // 10 -
11 در خانه اتابک محمد TS : اتابک در خانه وی رفت S : در خانه وی رفتند E // او را M : و + ES
: - T // سلجوق شاه M : - T // 12 فرستادند M : فرستاد T // او را M : - T // 14 بن زنگی ETS :
زنگی M // 15 بغایت MTS : - E // صورت MTS : سیرت E // سلاطین MT : - ES

۱ - در نسخه های ES عبارت " و شب ... غافل " که در سطر هشتم ونهم است وجود

ندارد.

۲ - در نسخه های ES عبارت " و چون ... هلاک کردند " که در سطر یازدهم تا دوازدهم جا

می گیرد وجود ندارد.

۳ - در نسخه T کلمه " مادرش " تکرار شده است.

بود. و از محمد شاه بزرگتر بود. چون اتابک محمد بن سعد در گذشت وی در قلعه محبوس بود. و در آن نزدیکی که محمدشاه اسیر گشت وی از قلعه اصطخر بگریخت. و بر وی جمعی از حشم بسیاری گرد آمدند. و بدین سبب 3 که محمدشاه را باز داشتند ملک او را میسر شد. و در ماه رمضان به شیراز آمد و بر تخت نشست^۱. و مدت پنج ماه پادشاهی کرد.

چون طالعی زیادت نداشت شخنگان مغول که در شیراز می بودند 6 بکشت. و بی بی ترکان مادر اتابک محمد را هلاک کرد. و خونهای ناحق ریخت^۲. بعد از آن لشکر مغول و ملوک اطراف بحکم هولاکوخان بجنگ وی آمدند. و او بر لشکر خود اعتماد نداشت و بگریخت و بگرمسیرها می گردید. 9 عاقبت در کازرون توفیق ساخت. پس التاجر با ملوک و امیران اطراف بحکم هولاکوخان به شیراز آمدند. و شیراز را اسپینی نرسانیدند و کارسازی کردند^۳.

پس لشکری از پی اتابک سلجوقشاه به کازرون رفت. و لشکر او از جنگ 12 70^{BT} گاه بگریختند. / و با او چند سوار معدود بایستادند و جنگ کردند. و ملک ایچ و ملک

1 چون M : و + ETS // بن سعد MT - : ES // در گذشت ES : پادشاه بود MT // 2 محبوس بود ES : بود // 3 بسیاری E : - MTS // آمدند MET : آمده بودند S // 4 که S : - MET // باز داشتند S : باز دامت MET // ملک او را S : - MET // میسر شد TS : میسر نشد M : میسر نشد که بگیرد E // 7 بکشت M : هلاک کرد T // مادر اتابک محمد M : - T // 8 بعد از آن MET : و + S // بحکم هلاکوخان MT : - ES // 9 خود MET : - S // و بگریخت MS : بگریختند ET // 10 پس T : - M // امیران T : امراء M // 10 - 11 بحکم هولاکوخان M : - T // 12 پس ES : - MT // اتابک سلجوق شاه ES : او MT // رفت ES : رفتند MT // 12 - 13 و لشکر ... بگریختند S : باز گریختند E : و لشکر از جنگگاه سلجوق شاه رها کردند و بگریختند MT // و با او ... جنگ کردند S : ... و محاربه کرد MT : و چند امیر بجنگ مشغول شد E // ایچ TS : ایک M

۱- در نسخه های ES عبارت " و در ماه ... نشست " که در سطر چهارم و پنجم است

موجود نیست.

۲- در نسخه های ES عبارت " چون ... ریخت " که از سطر ششم تا سطر هشتم جا می

گیرد وجود ندارد.

۳- در نسخه های ES بجای عبارت " و گرمسیرها ... کارسازی کردند " که از سطر نهم تا

سطر یازدهم جا می گیرد این نوشته شده است: و امیران سعید مقرب الدین بعد از گریختن او بذیره لشکر مغول رفت و شیراز را حمایت کرد و نگذاشت که ایشان را آسیبی رسید و از مثال آنکه اهل فارس او را دوست دارند و تعظیم کنند یکی ایست.

DOCUMENTATION CENTER OF THE IRANIAN HISTORY AND CULTURE RESEARCH CENTER
 اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

کرمان و علاءالدوله برادر بی بی ترکان که ملک یزد بود هلاک گشتند^۱.
 169^{bs} و بعد از آن سلجوقشاه به مسجد کازرون رفت./ و لشکر از بی او
 شد. و در مسجد حصار کردند. و جنگ می کردند و خلیق بسیار از کازرون 3
 بکشتند. و بآخر الامر اسیر شد و بقصاص کشته شد. و از وی دختری بماند.
 و زن ملک شبانکاره است^۲. و اتابک معظمه ابش خاتون و خواهرش شلغم
 خاتون در قلعه سفیدرود محبوس بودند. و کوتوال سوگند خورده می بود که تا 6
 سلجوقشاه اجازت ندهد ایشان را خلاص نکند. چون سلجوقشاه را بسته
 بزیر قلعه بردند اجازت داد ایشان را از قلعه بزیر آوردند. پس شلجوق شاه را
 79M در نویندخان هلاک کردند. و پادشاهی به اتابک معظمه ابش خاتون دادند^۳. / 9

54^{ae} اتابک مظفرالدین / ابش خاتون بنت سعد بن ابی بکر بن سعد بن زنگی

71^{at} در سنه اثنین و ستین و ستمایه نوبت پادشاهی / یافت. رایت شاهنشاهی

بر افراشت. ایزد تعالی این مملکت را در سایه چتر او سالهای فراوان از 12
 نکبات حوادث محروس داراد بمنه و کرمه. و امروز از نژاد اتابک زنگی این

1 که M - : T // 2 سلجوق شاه ... کازرون MT : به مسجد S // 2 - 4 و لشکر ... بکشتند

MT : و روز دیگر جنگ کرد و خلیق بسیار کشته شد // S // و بقصاص کشته شد S : و در نویندخان هلاک

کردند T : و بنویندخان بردند M // بماند S : مانده است T // 5 ابش خاتون M : ابش T // 5 - 6 شلغم

خاتون M - : T // سفیدرود M - : T // 10 مظفرالدین ES : معظمه MT // ابش خاتون M : ابش ES

// بنت سعد ... بن زنگی MTS : سعد بن زنگی E // 11 در سنه ... و ستمایه M : خارالله اسمها + T :

اثنین و ستمایه S : اثنی و ستین و ستمایه E // نوبت ... یافت MTS : پادشاهی کرد E // رایت M : و +

ST

1 - در نسخه S بجای عباره " و علاءالدوله ... هلاک گشتند " که در سطر یکم است این

نوشته شده است: با جمعی دیگر بکشتند. در نسخه E این نوشته شده است: او بسیار کسی کشته شد و ملکی

از کرمان و حاکم یزد زخم خورد و بمرد.

2 - در نسخه M عباره " و از وی ... است " که در سطر چهارم و پنجم است بعد از عباره

" ابش خاتون دادند " که در سطر نهم جا گرفته و این طور نوشته است: و از نسل سلجوقشاه دختری

مانده و زن شبانکاره است.

3 - در نسخه E عباره " و بعد از آن ... دادند " که از سطر دوم تا سطر نهم جا می گیرد

وجود ندارد. در نسخه S عباره " و اتابک معظمه ... دادند " که از سطر پنجم تا سطر نهم جا می

گیرد وجود ندارد. در نسخه T بجای عباره " پس ... دادند " که در سطر هشتم و نهم جا می گیرد این

نوشته شده است: به پادشاهی نشانند.

پادشاهی جهان و خواهرش شلغم خاتون و دختر اتابک سلجوقشاه و ملک
معظم جلال الدین ارقان بن ملک خان بن محمود بن زیدان بن زنگی طول الله
عمارهم مانده اند^۱. و در شهر سنهٔ سبع و ثمانین و ستمایه در آذربایجان 3
از دار فنا بدار بقا رحلت کرد. و در شهر تبریز مدفون است^۲.

طایفه هشتم خوارزمیان

- 6 و ایشان را نیز خوارزمشاهیان گویند. عددایشان هشت نفرند. مدت ملک
ایشان قریب صد و بیست سال. تفصیل اسامیهم^۳:
- خوارزمشاه محمد بن انوشکین
- 9 خوارزمشاه اتسز بن محمد
ارسلان بن اتسز
سلطانشاه بن ارسلان او را سلطان گفتند
- 12 السلطان علاءالدین تکش بن ارسلان
سلطان محمد بن تکش^۴
السلطان جلال الدین بن محمد/ 71bT
- 15 السلطان غیاث الدین بن محمد

1 جهان M: جهان پناه // T شلغم M: شلغم T // 2 ملک خان T - // M مانده اند T: مانده M // و ستمایه

E: - S // 4 از دار فنا... رحلت کرد S: وفات یافت E // و در شهر... است S: و مدفون وی در تبریز است E //
5 خوارزمیان MTS: خوارزمیانند E // 6 نیز خوارزمشاهیان M خوارزمشاه ETS // نفرند E: نفر MTS // 7
قریب MT: - S // صد و بیست MS: + و نش T // تفصیل اسامی هم T: - MS // 10 ارسلان M: ارسلان شاه S
: بن ارسلان E // 11 او را سلطان گفتند M: - ES // 12 السلطان M: - ES // 14 بن محمد ES: محمد بن تکش M

- ۱ - در نسخهٔ E عبارت " رایت ... مانده اند " که در صفحهٔ گذشته از سطر یازدهم تا این
صفحه به سطر سوم جا می گیرد موجود نیست. در نسخهٔ S عبارت " و ایزد ... مانده اند " که در
صفحهٔ گذشته از سطر دوازدهم تا این صفحه به سطر سوم جا می گیرد وجود ندارد.
- ۲ - در نسخه های MT بجای عبارت " و در شهر ... مدفون است " که در سطر سوم و
چهارم است این نوشته است: و الله اعلم.
- ۳ - در نسخهٔ E عبارت " مدت ... تفصیل اسامیهم " که در سطر ششم و هفتم است وجود ندارد.
- ۴ - در نسخهٔ E " السلطان محمد تکش " سلطان هفتم است.

انوشتکین بنده بلکاتکین سلجوق بود. چون سلطان برکیارق پادشاهی خراسان را به امیر حبشی بن التون تاش تفویض کرد او محمد بن انوشتکین 3 را به خوارزم فرستاد. و او را خوارزمشاه نام کرد. این حال در سنه تسعین و اربعمیه بود. و او عدل و راستی و مرحمت پیش گرفت. و علاما و صلحا را تعظیم و ترحیب کرد. و در باره همگان احسان و شفقت فرمود. لاجرم 6 80M پادشاهی آن صوب بر او و بر اولاد او سلها مقرر ماند.

خوارزمشاه اتسز بن محمد

سالها بعد از پدر پادشاهی کرد. و هیچ قدر از جاده عدل و اتباع 9 سیرت پدر انحراف ننمود. و در سنه احدی و خمسین و خمسمایه بدار/ بقا رحلت کرد.

12 خوارزمشاه ارسلان بن اتسز

چون پدرش وفات یافت او بحکم وراثت زمام مملکت/ در دست گرفت. و بعضی از خراسان و ماوراءالنهر در تصرف آورد. و سبب ضعف سلجوقیان او را استقلالی تمام ظاهر شد. و در سنه ثمان و خمسین و خمسمایه وفات 15 یافت.

:

1 محمد بن MTS : - E // 2 انوش تکین MTS : - E // بلکاتکین M : بلکابل ETS // چون M : و + ETS // برکیارق MET : کیارق S // 3 خراسان را S : خراسان MET // به امیر حبشی بن التون تاش S : بامیر حبشی التوناق بامیر E : بامیر حبشی بن الترساق پادشاهی خراسان T : منجر بن ملک شاه M // محمد بن M : محمد ETS // 4 نام کرد S : نام کردند E : از این سبب خوانند MT // این حال ETS : و + M // 5 او عدل TS : او بعدل E : از عدل M // ترحیب کرد ES : ترحیب کردی T : کردی M // و در باره MTS : و با E // فرمود TS : نمود E : فرمودی M // 7 و بر او ... ماند MTS : فرار گرفت و بر اولاد از بماند E // 9 هیچ قدر MTS : هیچ E // 9 - 10 اتباع ... ننمود TS : و + E : اتباع سیرت بماند M // بدار البقا E : بدار بقا S : - MT // 12 بن اتسز M : - ETS // 13 در دست MTS : بدست E // 14 بعضی M : بسی ETS // 15 نام ETS : عام M // ظاهر شد S : ظاهر گشت MET // و در MTS : در E // خمسین ES : ستین MT

خوارزمشاه سلطانشاه

170as او کوچکتر بود از علاءالدین. / اما اکابر با وی متفق بودند. او را بر تخت نشاندند. و علاءالدین بر وی خروج کرد. و سلطانشاه بگریخت و به 3 غزنه رفت. سلطان غیاث الدین ابوالفتح غوری او را مدد نکرد. چون از وی مایوس گشت به خطا رفت و از آنجا لشکر بستد و به خوارزم مراجعت کرد و بنزدیک شهر فرو آمد. و علاءالدین جیحون را بر ایشان بگشود و نزدیک شد 6 که جمله غرق شدند.

پس آگاهی یافتند و بگریختند و بنزدیک مرورفتند. و از آنجا بگه باز مراجعت کردند. و علاءالدین بگریخت. و پادشاهی سلطانشاه را مسلم شد 9 تا سنخ رمضان در سنه / تسع و ثمانین و خمسمایه وفات یافت. 72^{at}

سلطان خوارزم شاه علاءالدین تکش

بعد از وفات برادر ملک بر وی قرار گرفت. و دولت آل سلجوق در این 12 دیار بانجام رسید. و کار او ارتفاع یافت. و تمامت خراسان را مستخلص کرد¹. / 55^{ae} 81^m

15 سلطان محمد بن تکش

دولت این دودمان در ایام او بزروه اعلی رسید. و کوکب طالع او بغایت ارتفاع پیوست. و تمامت بلاد ماوراءالنهر مسخر کرد. و بجانب

1 کوچکتر MTS: کوچک E // با وی MT: بر وی ES // بودند MTS: شدند E // او را S

و+ MET // 2 بر وی خروج کرد MES: بود اما اکابر + T // 3 سلطان E: و + MTS // مدد نکرد ETS: مدد نکرد M // چون E: و + MTS // 4 و از آنجا ... بست ES: و از آنجا ملک آنجا بگریخت T: و از ملک خطا لشکر کشید M // 5 بنزدیک TS: نزدیک ME // را E: - MTS // برایشان TS: بر وی M: بر او E // 7 رفتند E: شدند MTS // 8 مسلم شد ES: مسلم ماند MT // 9 تا سنخ رمضان MTS: - E // در E: - MTS // وفات یافت MTS: - E // 10 سلطان E: - MT // 11 آل سلجوق MT: سلجوقیان E // 11 - 12 در این دیار MT: - E // او MT: ایشان و + E // خراسان را E: خراسان MT // 12 - 13 مستخلص کرد MT: فرو گرفت E // 14 سلطان ETS: انسلطان M // 15 بزروه اعلی TS: بزروه اعلا E: بدرجه اعلی M // کوکب MTS: کوکب E // 16 بغایت MTS: - E // پیوست MTS: یافت E // و تمامت ES: - MT // ماوراءالنهر MTS: ضرران E // مسخر کرد MT: او را مسخر گشت ES

۱ - در نسخه S عبارۀ "سلطان خوارزم شاه ... مستخلص کرد" که از سطر دهم تا سطر

سیزدهم جا می گیرد وجود ندارد.

آذربایجان و عراق و حوالی بغداد بنهضت کرد. و هیچ آفریده با وی طریق مقاومت نسپرد. و جز مصالحت و مطارعت با او صواب ندید. پس چون 1719S مراجعت کرد آفتاب^۱/ دولتش آهنگ غروب کرد. و لشکر مغول از جانب شرق 3 بر وی خروج کردند. و در میان ایشان چند نوبت محاربه افتاد. و بآخر الامر 730T سلطان منهزم شد و به آذربایجان رفت و در آنجایگاه وفات یافت./

6 سلطان جلال الدین بن محمد

چون لشکر خوارزمشاه منهزم و متفرق شدند او بجانب هند رفت. و لشکر مغول نیز آگاهی حال او معلوم نداشتند. و از بسیاری لشکر طرفین کار بر همگان شوریده شده بودند و مراجعت کردند. پس سلطان جلال الدین 9- چون وقوف یافت که مغول مراجعت کردند باز گشت و به فارس آمد. و اتابک سعد بن زنگی را بدید. و از آنجایگاه به بغداد رفت. و قاضی بهاء الدین کازرونی و عمادالدین عزیزان از پیش بر رسالت رفته بودند و تصالحو 12 حاصل کردند.

پس سلطان روی به اخلاط نهاد. و مدت چهار ماه / آنجایگاه را 55E حصار داشت. و بعد از آن بگشود. و قتی به افراد بگرد. و از آنجایگاه 15

1 و حوالی بغداد TS : حوالی بعد از M : نواحی بغداد E // بنهضت کرد S : نهضت کرد M : و نهضت کرد T : رفت E // 2 مقاومت نسپرد ETS : مقاومت بسپرد E // با او صواب ندید S : ... ندیدند T : ... بدید M : با او صلاح ندیدند E // پس MT : و E - : S // 3 آهنگ MTS - : E // شرق MES : شرقی T // 4 بروی ME : برو TS // خروج کرد T : خروج کردند MES // در E - : MTS // محاربه افتاد ES : ملاقات و محاریات رفت MT // 5 در آنجایگاه E : آنجایگاه MTS // 6 سلطان ... محمد MT : سلطان علاء الدین محمد E : سلطان جلال الدین محمد S // 7 خوارزم شاه ES : خوارزمینا M : خوارزم T // و متفرق MTS - : E // 8 آگاهی M : گاهی ETS // نداشتند MET : ندانستند S // طرفین MTS : از E + // 9 و مراجعت کردند ES : مراجعت کردند MT // 10 مراجعت کردند باز گشت و MTS : باز کرده است او E // اتابک ETS : نیز + M // 11 سعد بن زنگی MT : سعد ES // را بدید ES : بدید T - : M // 12 عمادالدین عزیزان TS : عمادالدین عزیزانی M : عمادالدوله E // از پیش MTS : پیش او E // رفته بودند MTS : رفتند E // 12 - 13 نصالحو حاصل کردند MTS : تا صلح کنند E // 14 سلطان E : MTS - : E // 15 حصار داشت M : در + TS : حصار کردند E // بعد از آن بگشود MTS : بگشودند E // قتی MTS : قتل E // بگرد MT : کرد S : بگردند E

عزیمت آذربایجان کرد. و اتابک ازیک بن محمد بن ایلدکز از او بگریخت. و
 171^{bs} سلطان در شهر تبریز اقامت کرد. / و مدتی آنجا بگه بود. پس متوجه گرج شد.
 و شهر تغلیس را که اسماعیل سامانی ساخته بود چند شهر دیگر از آن حدود 3
 بگشود. و بآخر الامر به موغان رفت. و از مغول هیچ خبر نیافت. و بعیش و
 لهو مشغول گشت. ناگاه لشکر مغول بر وی رسیدند. و اتباع و اعیان او جمله
 73^{bt} متفرق شدند. / او نیز بگریخت. و گماهی آخر کار او معلوم نگشت. جمعی گویند 6
 که با چند کس در راه موصل می رفت و اکراد او را نشاخصتند و در لباس و
 زینت ایشان طمع کردند. و ایشان را بقتل آوردند. زن او ملکه خاتون بجانب
 82^M شام افتاد. و اتابک سعد بن ابو بکر کس فرستاد و او را به شیراز آورد. / 9

سلطان غیاث الدین بن محمد

او بعد از واقعه پدر به شیراز آمد و غارت کرد. و از آنجا بگه به کرمان رفت.
 چنین گویند که براق که اول سلاطین کرمان است و از نبیرگان ملوک 12
 ماوراءالنهر است او را هلاک کرد.

1 عزیمت ... کرد S : روی به آذربایجان کردند E // ازیک بن محمد بن S : محمد E // ایلدکز
 E : ایلدکز S // 2 و مدتی ... بود S : و از آنجا بگه E // گرج S : گرجی E // 3 تغلیس را که ... ساخته
 بود E : تغلیس S // 4 موغان S : موغان MT : مغان E // از مغول ... نیافت TS : ... چیزی نیافت M :
 هیچ خبری مشوش نبود E // 4 - 5 و بعیش و لهو TS : پس ... E : بلهو و عیش M // بر وی رسیدند S
 : بر وی زد E : از دور پیدا شد MT // او جمله MTS : وی E // 6 او نیز M : و + ETS // آخر کار
 : ار ES : کار او بتحقیق MT // جمعی MT : بلی S : و E // 7 با چند کس S : با چندین MT : با چند
 سوار E // و اکراد او نشاخصتند MTS : و کردان او را بشاخصتند E // 8 طمع کردند MTS : توقع و + E
 // زن E : و + MTS // 9 شام MTS : روم E // سعد بن ابو بکر E : سعید ابو بکر MT : سعد ابو بکر
 S // کس ES : مرد MT // به شیراز ES : باز شیراز MT // آورد ETS : آوردند M // 10 بن
 محمد MT : محمد ES // 11 او ETS : - M // 12 چنین TS : و + ME // براق ... سلاطین S :
 براق حاجب که ... MT : او اول پادشاهان E // از نبیرگان M : از نبیره T : نبیره ES // 13 او را
 هلاک کرد MTS : پس براق هلاک کردند E

۱ - در نسخه های MT عبارت "عزیمت ... و بآخر الامر" که از سطر یکم تا سطر چهارم جا

طایفه نهم مغول

مقدم و مقتدای ایشان جنگیزخان بوده است. و خروج بر خوارزمیان
 1720S در سنه سبع و عشر و ستمایه کرد. / و او و اولاد او اکثر بلاد/خطا و ترک و 3
 56E تمامت ایران زمین بگشودند. و ممالک ملوک مسخر گردانیدند. و از اولاد او
 740T که در ایران حکم کردند و/ ممالک گشادند هولاکوخان بود. و او مردی دلیر و صاحب
 رای بوده است. تمامت ممالک عراق و عراقین و بغداد مسخر کرد. و خلیفه مستعصم 6
 بالله بر دست او هلاک گشت. ۱. و در سنه ثمان و خمسین و ستمایه وفات یافت. ۲.

اباقاخان بن هولاکوخان

پادشاهی نیکو سیرت بود. و حکم او در ایران زمین و بلاد روم/ بود. 9
 56E و بعدل و رأفت میلی تمام داشت. و در باره مسلمانان عنایتی تمام داشت. و

1 طایفه نهم ETS : طایفه هشتم M // مغول MTS : + است E // 2 مقدم و مقتدای TS : مقدم
 E : - M // و خروج MTS : و او خروج E // خوارزمیان MT : خوارزمشاه ES // 3 او و اولاد او
 ET : و او و اولادش S : و او و اولاد M // 3 - 4 و ترک ... زمین MTS : و چین و ترک و توران
 زمین و ایران E // ممالک ملوک TS : ... و ... M : جمیع ممالک و ملوک عالم را E // مسخر
 گردانیدند S : ... و مندر ... MT : مسخر کرد E // 5 در ایران MTS : + زمین E // هولاکوخان بود
 MTS : هولاکوخان پسر او T // 8 بن هولاکوخان E : - MTS // 9 نیکو سیرت بود E : نیکو بود
 S : - MT // و حکم او در ایران زمین ES : ایران زمین T : ایران M // و بلاد روم MTS : در E +
 // بود S : و تام نافذ گشت E // عراق و تمامت ممالک T : و عراق و تمامت ممالک است M / 10
 میلی تمام داشت S : میلی داشت E : میلی تمام دارد MT // عنایتی تمام داشت E : عنایتی تمام MTS :

۱- در نسخه E بجای عبارت " و او مردی دلیر... هلاک گشت " که از سطر پنجم تا سطر
 هفتم جا می گیرد این نوشته است: و وزیر او خواجه نصیر الدین طوسی بود. او رفت بملک خطای و
 جنگیزخان را آورد تا بملک بلخ و خراسان را بگشود. پس جنگیزخان بن هولاکوخان مراجعت کرد. و او را
 به ایران فرستاد. هولاکوخان بن جنگیزخان پسر او اباقان بن هولاکوخان. پسر او کیخوترخان بن اباقاخان.
 احمدخان بن کیخوتوخان. ارغون خان بن احمدخان. قازان خان بن ارغون خان. الجیوتوخان المشهور
 سلطان محمد خدا بنده. ابوسعیدخان بن خدا بنده خان. اما هولاکوخان مردی بود خوب صورت و نیکو سیرت
 و صاحب رای و دلیر و شجاع، تمامت ممالک توران و ایران و خراسان و عراق و فارس و آذربایجان
 و بغداد مسخر کرد. و خلیفه مستعصم بر دست او هلاک شد. و شام و حلب بگرفت. و از روم مال آوردند.
 ۲- در نسخه M بجای عبارت " و او مردی دلیر... وفات یافت " که از سطر پنجم تا سطر
 هفتم جا می گیرد این نوشته شده است: پادشاهی بزرگ دلیر و صاحب رای و این زمان پسر او. عبارت
 مذکور در نسخه T وجود ندارد.

مدار ملک او برامیر سوغونجاق آقا بود که نایب و حاکم مطلق بود. و بتخصیص پارس و بغداد بدو تعلق داشت. و بحقیقت سیرتی پسندیده و شفقتی و معدلتی هرچه تمامتر دارد. و بزبان همگنان شکر و مدح او جاری است. و نیز صاحب 3 عدل شمس الدین محمد بن صاحب السعید بهاء الدین محمد الجورینی که صاحب 172bS دوان ممالک بود. و اباعن جد از صنایع خراسان بوده است. / و درگاه او سلاطین ایران را انجومن بوده¹ و در ایام سلاطین ماضی حل و عقد امور در 6 تصرف ایشان بوده است. و کامکاری که ویرا در ممالک ایران بوده است از هیچ وزیر و دستور نشان نداده اند. آنکه از اول زمان تشو و نما بتکفل مصالح 57eE ممالک مشغول بوده، انواع کمالات/ و فضایل علوم را حیازت کرده، و در 9 تأسیس² قواعد خیر و ازاحت شر و رعایت اسلام و مسلمانان و تفقد احوال 74bT فضالا و ترحیب و تعظیم علمای قصب السبق³ از متقدمان و متأخران بوده

1 او MES - : T // بود ES : است MT // مطلق بود ES : او است MT // 2 بدر MS : بار
 T // تعلق داشت S : تعلق دارد MT // بحقیقت MT : S // 3 دارد M - : TS // نیز S : به T - :
 M // 4 صاحب ST : صاحب M // 5 جد از TS : جدا M // بوده است M : بوده اند TS // 10
 قواعد خیر S : در قواعد خیرات MT // و ازاحت شر S : - MT // و مسلمانان S - : MT // 11 بوده
 M : رپوده TS : کوی رپوده بود E

- ۱ - در نسخه های MT عبارۀ " و در گاه او ... بوده " که در سطر پنجم و ششم جا می گیرد بعد از عبارۀ " و در ایام ... بوده است " که در سطر ششم و هفتم است آمده است و در سطر عبارۀ مذکور کلیمۀ " امروز " نوشته است.
- ۲ - در نسخه های MT عبارۀ " ویرا در ممالک ... و در تأسیس " که در سطر هفتم و دهم جا می گیرد وجود ندارد.
- ۳ - در نسخه E بجای عبارۀ " و بتخصیص پارس ... مشغول بوده " که از سطر یکم تا سطر نهم جا می گیرد این نوشته شده است: و بعد از اباقاخان کیخوتوخان چند وقت سلطنت کرد. کیخوتوخان: چند وقت سلطنت کرد و فوات یافت. احمدخان دیرنپایید: چند وقت براند و در گذشت. ارغون بر جای او نشست: و بدان سبب که او را یاغی چندان نداشت. بعمارت مشغول شد. و باغی بساخت که در روزه راه طول و عرض او بود. و در گذشت. غازان خان بر جای پدر نشست: پس لشکر به شام کشید و شام را خراب کرد. و اهل روم خراج بر کردن گرفت. و خطبه بنام او خواندند. محمد خدا بنده: چون سلطنت بوی رسید او شهر سلطانیه را بنا کرد و بساخت. و در آنجا بگه تخت خود کرد. و در حق اهل اسلام شفقت تمام داشت. و سادات و علما و فقرا در ایام او معزز و مکرم بود. و او اعتقاد تمام در بارۀ سادات داشت. و مملکت در ایام او بهشت آباد شد. و در گذشت. سلطان ابو سعید: بر تخت پدر نشست و بعدل و انصاف مشغول گشت. و انواع کمالات و فضایل و خیرات و رعایات اهل اسلام و تفقد احوال ایشان.

فهرست اسامی رجال

۱

ابو الحسن نصر بن احمد : ۹۶، ۹۷	آبش بنت سعد : ۱۳۶، ۱۳۷
ابو القاسم (پسر عز الدوله) : ۱۱۱	آدم : ۴، ۵، ۶، ۱۲
ابو المظفر بت یاقت : ۱۰۷	آرسطاطالیس : ۳۰، ۳۲، ۳۳
ابو بکر بن سعد : ۱۲۶، ۱۳۱	آزمیدخت فرخ زاد : ۲۸
ابو بکر بیضاوی : ۱۰۹	آفرید : ۷۶
ابو بکر صدق : ۶۵، ۶۶، ۶۷	آفریدون : ۱۲، ۱۸، ۱۹، ۲۰
ابو جهل : ۶۵	اباقاخان : ۱۴۳
ابو حامد محمد بن غزالی : ۱۲	ابراهیم بن ولید : ۷۱، ۷۶
ابو سلمه الخلالی : ۷۹	ابراهیم (پیغامبر) : ۱۲، ۲۰
ابو طالب : ۶۵	ابراهیم بن المهدي : ۸۱
ابو عاشرانی : ۸۴	ابراهیم بن مسعود بن محمود : ۱۰۰، ۱۰۳
ابو عبد الله الخفیف : ۱۰۹	ابلیس : ۶
ابو علی بن خفیف : ۱۲۹	ابن ترکیه : ۹۲
ابو علی النسوی : ۱۰۹	ابن عباس : ۸
ابو نصر لالا : ۱۲۷	ابن قصاب : ۹۲
ابونصر احمد بن اسماعیل : ۹۶، ۹۷	ابو احمد طححه بن المتوکل : ۸۹
ابو یوسف : ۹۱	ابو اسحق فیروز آبادی : ۲۹
ابو مسلم خراسانی : ۷۵، ۷۶، ۸۰	ابو الحرث منصور بن نوح : ۹۶، ۹۸
ابو سعد خسروشاه : ۱۱۳	ابو العباس سفاح : ۷۶، ۷۹
ابو سعد بن محمد : ۱۱۳	ابو العباس بن شریح : ۸۶
ابو نصر افزری : ۱۳۱	ابو القاسم انماطی : ۸۵
اتسز بن محمد : ۱۳۸، ۱۳۹	ابو القاسم محمود : ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۱۹
احمد بن ابی داود : ۸۳	ابو المعالی عبد المنک بن جونی : ۱۱۷

- اخنوخ بن يرد : ٨ ، ٥
 اشك بن اشكان : ٣٥
 ادريس (پيغامبر) : ٨ ، ٥
 اغريث بن پشنگ : ٢٧
 ارجاسب : ٢٦
 افلاطون : ٣٢ ، ٣١
 اردوان بن بلاسان : ٣٦
 افراسياب : ٤ ، ١١ ، ٢٠ ، ٢١ ، ٢٣ ، ٢٤ ، ٢٧
 اردوان بن اشكان : ٣٦
 الأمدة الدولة ابو اسحاق : ١٠٩
 اردشير بن بابك : ٣٧ ، ٣٨ ، ٣٩ ، ١١٢
 الأمين محمد بن هارون : ٧٧ ، ٨٢
 اردشير بن هرمز : ٣٧
 الپ ارسلان : ١٣ ، ١١٤ ، ١١٥ ، ١١٦ ، ١٢٧ ، ١٢٩
 ارميا : ٢٥
 الراشيد ابن جعفر : ٧٧ ، ٨١ ، ٨٢
 اردشير بن شرويهن : ٥٩ ، ٦٠
 الزغراني : ٨٦
 ارسلان بن اتسز : ١٣٨ ، ١٣٩
 المأمون عبدالله : ٧٧ ، ٨٠ ، ٨٢ ، ٨٣
 ارسلان بن محمد : ١١٥ ، ١٢١
 الملك ابو على كيخسرو : ١٠٦ ، ١١٤
 ارسلانشاه بن مسعود : ١٠٠ ، ١٠٣
 المنصور ابو جعفر : ٧٧ ، ٧٩ ، ٨٠
 ارم : ١٣ ، ١٧
 الهادي ابو محمد : ٧٧ ، ٨٠
 ارفخشد : ١٣ ، ١٧ ، ٢٣
 الياس بن اليسع : ٢٣
 المعتصم بالله : ٧٧ ، ٨٣
 ازيك بن محمد : ١٤٢
 المعتضد بالله : ٧٧ ، ٨٥ ، ٩٥
 اسحق بن المقتدر : ٨٨
 المعتمد على الله : ٧٧ ، ٨٥ ، ٩٤
 اسراييل بن سليمان بن سلجوق : ١٠١
 المستعين بالله : ٧٧ ، ٨٤
 اسفنديار : ٢٧ ، ٢٨
 الربيع المرادي : ٨٣ ، ٨٥
 اسكندر : ٤ ، ١١ ، ٢٢ ، ٢٧ ، ٣١ ، ٣٢ ، ٣٩ ، ٤٠
 المنتصر بالله : ٧٧ ، ٨٤
 اسماء بنت جعد : ٧٠
 الواثق بالله : ٧٧ ، ٨٣
 اسماعيل بن جعفر صادق : ١٢٣
 المتوكل على الله : ٧٧ ، ٨٣
 اسماعيل بن احمد الساماني : ٨٤ ، ٩٤ ، ٩٦ ، ١٤٢
 المهدي ابو عبد الله : ٧٧ ، ٧٩ ، ٨٠ ، ٨١
 المكتى بالله : ٧٧ ، ٨٥
 المقتدر بالله : ٧٧ ، ٨٦
 الطائع الله : ٧٨ ، ٨٧ ، ١١٠

- الراضى بالله : ٧٧، ٨٦
المنقى بالله : ٧٨، ٨٦
الناصر الحق بن على الحسينى : ٨٧
القاهر بالله : ٧٧، ٨٣
المستكنى بالله : ٧٨، ٨٧
المطيع الله : ٧٨، ٨٧
المستظهر بالله : ٧٨، ٨٩
المعتر بالله : ٧٧، ٨٣
الملك الرحيم ابو نصر خسرو : ١٠٦، ١١٢
الملك ابو منصور فولامستون : ١٠٦، ١١٣
الراشيد بالله : ٧٥، ٨٧
المقتدى بأمر الله : ٧٨، ٨٨
المستجد بالله : ٧٨، ٩١
المستضى : ٧٨، ٩١
المهتدى بالله : ٧٧، ٨٤
الناصر الدين بالله : ٧٨، ٩١
الامير نوح بن منصور : ٩٧
المسترشد بالله : ٧٨، ٨٩، ٩٠
المستصر اسماعيل بن نوح السامانى : ٩٦، ٩٩
انظار بأمر الله : ٧٨، ٩٢
المستصر بالله : ٧٨، ٩٢
القادر بالله : ٧٨، ٨٧، ١١٢
القائم بالله : ٧٨، ٨٦، ٨٨
المستعصم بالله : ٧٨، ٨٩، ١٤٣
الناصر الحق الحسن بن على : ٤
امام ابو عبدالله : ٢٨
امام الشافعى : ٨٠، ٨٥
امام ابو حنيفه : ٨٠
امام احمد بن حنبل : ٨١، ٨٣
امام محمد بن يحيى : ١١٩
امين الدين كازرونى : ١٣٠
امير ابو طاهر : ١٠٩
انطيوخن : ٤، ١١، ٣٤
انوش بن شيث : ٥، ٩
انوشروان بن قباد : ٥١، ٥٢، ٥٣، ٦١، ٦٢
اياز : ١١٨
ايلدگز : ١٢٠، ١٢١
ايلگجان : ٩٨
ايرج : ١٩، ٢٠
ب
بادان فيروز ديلمى : ٥٩
باقلانى : ١٠٩
باس فراس : ١١٢
بخت نصر بن گيو : ٢٥
براق : ١٤٢
بركيارق : ١١٣، ١٢١، ١١٨، ١٣٩ :
بزجمهر : ٥٢، ٥٤
بساسيرى : ٨٨
بسظام : ٥٦
بضميوس : ٣٣
بقراط : ٣٠
بكتوزون : ٩٨
بلاش بن فيروز : ٥٠
بندويه : ٥٦، ٥٧

- بنیامن بن یعقوب : ۲۲
- بودیعت : ۶۲
- بوزابه : ۱۱۹، ۱۲۷
- بهاء الدوله : بن عضدالدوله : ۸۷
- بهاءالدوله ابو نصر : ۱۰۶، ۱۱۱
- بهرام بن یزدجرد : ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸
- بهرام چربین : ۵۴، ۵۵، ۵۷
- بهرام بن یافت : ۱۱۳
- بهرامشاه بن مسعود : ۱۰۱، ۱۰۴
- بهرام بن شاپور : ۴۲
- بهرام بن بهرام : ۴۱
- بهرام بن بهرام بن بهرام : ۴۱
- بهرام بن هرمز : ۴۱
- بی بی ترکان خاترن : ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷
- ج
- جاسم : ۱۷، ۱۸
- جاماسب : ۲۸، ۲۹
- جاماسب (برادر قباد) : ۵۱
- جبل دیلم : ۸۴
- جدیس : ۱۷، ۱۸
- جرماغون : ۹۲
- جعفر بن یحیی : ۸۱
- جلال الدوله : ۱۱۲
- جلال الدین ارکان : ۱۳۸
- جلال الدین محمد : ۱۳۸، ۱۴۱
- جلا الدین محمد حسن نومسلمان : ۱۲۳، ۱۲۵
- جلال الدین چولی : ۱۲۷
- جلال الدین (پسر محمد تکش) : ۱۳۱
- جمشید : ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۱۸
- جهان پهلوان : ۱۲۰
- چ
- چنگزجان : ۸۸، ۱۴۰
- ح
- حام : ۱۱، ۱۳
- حجاج بن یوسف : ۷۹
- حزقیل : ۲۲
- حسن بن سهل : ۱۴، ۸۲
- حسن بن علی : ۷۰
- ت
- تور : ۱۹، ۲۱
- تاج الدین وزیر : ۱۲۰
- تکله بن مودود : ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۰
- تاج الدین شیرازی : ۱۲۸
- ث
- ثمود : ۱۷

- حسن صباح : ۱۱۷، ۱۲۳
 حسن صباح : ۱۱۷، ۱۲۳
 حسين بن علي : ۷۰، ۷۱
 حسين بن علي بن الحسين العلوي : ۸۰، ۸۱
 حسين بن يزيد : ۸۴
 حمزه (عم پيغامبر) : ۶۶
 حرا : ۵
- ز
- زاب بن طهماسب : ۱۲، ۲۱
 زاهده خاترن : ۱۲۸
 زبير (صحابه) : ۶۸، ۶۹
 زكريا : ۳۵
 زنگي بن مودود : ۱۲۶، ۱۲۹
 زين العابدين : ۷۱
- س
- سابق : ۱۲۹
- ساسان بن بهمن : ۳۰
 سام : ۱۱، ۱۳
 نسام بن الحسن : ۱۰۵
 ساموئيل : ۲۳
 سعد بن عباد : ۶۷
 سعد الدوله : ۱۱۶
 سعد بن زنگي : ۱۲۶، ۱۳۰، ۱۴۱، ۱۳۴، ۱۵۱
 سعد بن ابو بكر : ۱۲۶، ۱۴۲
 سعيد مقرب الدين : ۳۰
 سقراط عابد : ۲۸، ۳۱
 سلجوقشاه بن سنغرشاه : ۱۲۶، ۱۳۵، ۱۳۷، ۱۳۸
- خ
- خاقان قاقم : ۵۲
 خالد (پسر يزيد) : ۷۳
 خالد بن وليد : ۶۸
 خديجه بنت خويلد : ۶۵
 خسروشاه بن بهرامشاه : ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۵
- د
- دارا بن بهمن : ۲۲، ۳۲
 دارا بن دارا : ۲۲، ۳۱، ۳۲
 دانيال (پيغامبر) : ۲۵، ۲۷، ۲۹
 داود (پيغامبر) : ۲۵
 درهم بن نصر بن رافع : ۹۴
 ديمقراطيس : ۳۰
- ر
- راضي زوزني : ۱۳۰
 رستم (زال) داستان : ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۲۸، ۶۱، ۶۲
 رستم (پسر فرخ) : ۶۱، ۶۲

- سُلطانِشاه محمود : ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠
 سلطان الدولة بن بهاء الدولة : ١٠٦، ١١١، ١١٢
 سلطان ابو الفتح غوري : ١٤٠
 سلم : ١٩
 سليمان (بيغامبر) : ٢٣، ٢٥، ٦٤
 سليمان بن عبد الملك : ٧٢، ٧٤
 سليمان شاه بن محمد بن مسعود : ١١٥، ١٢١
 سنقر الملغري : ٩٠
 سنقر بن مودود : ١٢٦، ١٢٨
 سنجر بن ملكشاه : ٩١، ١٠٤، ١١٤، ١١٨، ١١٩، ١٢٠
 سوغونجاق : ١٤٤
 سياوش : ٢٣
 ميامك : ١٤
 سيف الدين : ١٠٤
 سيف ذو النزن : ٥٣
 سيوزنام : ٢٣
- شرف الدين اقبال شرابي : ٩٢
 شعيب : ٢١
 شلغم خاتون : ١٣٨
 شمر ذو الجناح : ٥١
 شمس الدين ايتلمش : ١٠٥
 شمس المعالي قابوس : ١٠٩
 شهاب الدين ابو المظفر : ١٠٥، ١٠٥
 شهاب الدين سهروردي : ٩١
 شهريار فراهين : ٦٠
 شهريرامان : ١٢
 شيث بن آدم : ٥، ٦، ٧، ٨، ١١، ١٣
 شيخ سعدى شيرازي : ١٣٢
 شيده : ٢٥
 شيرويه بن پرويز : ٥٩، ٦١

ص

- صايبى : ١٠٧
 صاحب اسماعيل بن عباد : ١١٠
 صامصام الدولة : ١٠٦، ١١٠، ١١١
 صحار : ١٧، ١٨
 صدقه : ١١٨
 سعد بن وقاص : ٦٢

ض

- ضحاک طوانى : ٤، ١١، ١٣، ١٥، ١٧، ١٨، ١٩

ط

- طاهر بن الحسين : ٨٢
 طاهر بن محمد بن عمرو : ٩٣، ٩٥

ش

- شابه : ٥٤
 شاپور بن اردشير : ٤٠
 شاپور بن هرمز : ٤٢
 شاپور بن شاپور : ٤٣
 شاه فيروز : ٣٩
 شبانكاره اسماعيل : ١١٢
 شداد : ١٨، ٢١
 شديد : ١٨
 شرف الدولة ابو الفوارس : ١٠٦، ١١١

- طالوت : ٢٩
 طسم : ١٧ ، ١٨
 ظفر بك بن محمد بن مكنيل : ١١٢ ، ١١٤ ، ١١٦
 ظفر بن محمد : ١١٥ ، ١٢٠
 ظفر بن ارسلان : ١١٥ ، ١٢١
 ظفر بن سنقر : ١٢٦ ، ١٣٠
 طلحه (صحابه) : ٦٨ ، ٦٩
 ظهمرت : ١٢ ، ١٥ ، ١٦ ، ٤٠
- ع
- عاد : ١٧ ، ١٨
 عايشه (زوجة بيغامبر) : ٦٦ ، ٦٩
 عباس (عموى بيغامبر) : ٦٥ ، ٧٦
 عبد المطالب : ٦٤
 عبد الرحمن (صحابه) : ٦٨
 عبد الرحمن ملجم : ٦٩
 عبد الرشيد بن محمد : ١٠٠ ، ١٠٣
 عبد الله بن زياد : ٧٠
 عبد الملك بن مروان : ٧٢ ، ٧٩
 عبد الملك بن نوح بن احمد : ٩٦ ، ٩٧
 عبد الملك (نوم) بن نوح : ٩٦ ، ٩٨ ، ٩٩ ، ١٠٠
 عبد الملك بن زبير : ٧٣
 عبد الله بن على : ٧٩
 عبد الملك بن عطاس : ١١٧ ، ١١٨
 عبد الملك سامانى : ٨٧
 عبد المؤمن بن على : ٩٠
 عثمان (خليفه) : ٦٤ ، ٦٨ ، ٦٩
- عزالدوله بن معزالدوله : ١٠٦ ، ١٠٧ ، ١١٠
 عزيز : ٢٥
 عضدالدوله ابو الحسن : ١٠٦ ، ١١١
 علاء الدين حسين بن الحسن : ١٠٤
 علاء الدوله (برادر بى بى ترکان) : ١٣٧
 علاء الدين تكش : ١٣٨ ، ١٤٠
 على بن عيسى : ٨٢
 على بن موسى بن جعفر الصادق : ٨٢
 على بن مسعود بن محمد : ١٠٠ ، ١٠٣
 على بن ابى طالب : ٦٥ ، ٦٨ ، ٦٩ ، ٧٠ ، ٧٣
 عمار بن ياسر : ٩٤
 عمادالدوله ابو الحسن على بن بويه : ١٠٥ ، ١٠٧
 عماد الدين الله عز الملوك : ١٠٦ ، ١١٢
 عماد الدين عزيزانى : ١٤١
 عماد الدوله (اول ملوك ديلم) : ٨٦
 عمر (خليفه) : ٦٥ ، ٦٧ ، ٧٢ ، ٧٥
 عمرو بن عاص : ٦٦ ، ٦٩
 عمر بن عبدالعزيز : ٧٢ ، ٧٤
 عمرو بن الليث : ٨٥ ، ٩٣ ، ٩٤ ، ٩٥
 عمليق بن عاد : ١٨
 عميدالدوله : ٨٨
 عيسى بن موسى بن على : ٧٩
 عيص بن اسحاق : ٣٢
- غ
- غزالي : ١٢ ، ١١٨

- غیاث الدین ابو الفتح محمد : ۱۰۶، ۱۰۴
 غیاث الدین بن محمد : ۱۳۸، ۱۴۲
 قاضی مرتضیٰ حنفی : ۱۲۸
 قباد (برادر بلاش) : ۵۰
 قباد بن فیروز : ۵۰، ۵۱

ف

- فارس بن ساسان بن بهمن : ۶۱
 فخرالدین علی بن المریمی : ۱۲۸
 فخرالدین دیلمی : ۱۰۱
 فخرالدوله علی بن رکن الدوله : ۱۰۶، ۱۰۸، ۱۱۱
 فخرالدین ابو بکر : ۱۳۳
 فخر الدین محمد بن علی : ۲۸
 قراچه : ۱۲۷
 قزل ارسلان بن ایلدگز : ۱۲۲
 قسطنطین یونانی : ۴۴
 قلج ارسلان : ۱۲۲
 قوام الدوله : ۱۱۱
 قیادت جیوش : ۹۸، ۱۰۰
 قینان بن انوش : ۵، ۷

ک

- کاوه : ۱۹
 کرشاسب : ۱۲، ۲۲
 کسری : ۴۵، ۴۶
 کسری بارمانیوس : ۱۳
 کسری بن خرهان : ۶۰
 کسری بن قباد بن هرمز : ۶۰
 کی آرش : ۲۹
 کیای بزرگ امید : ۱۲۳، ۱۲۴
 کیخسرو : ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۳۴
 کیقوباد : ۲۲، ۲۳
 کیکاوس : ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵
 کیومرث : ۱۲، ۱۳، ۱۴
 فرخ هرمز : ۶۱
 فرخ زاد خسرو بن پرویز : ۶۱
 فرعون : ۲۱
 فرنگیس : ۲۹
 فریبرز : ۲۴
 فریبرز بن یزدجرد بن شهریار : ۷۶
 فضلوئے شبانکاره : ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۲۷
 فیثاغورس : ۲۵، ۲۸
 فیروز بن یزدجرد : ۴۹، ۵۰
 فیروز بن خوشنوشبند : ۶۱
 فیلقوس انیونانی : ۳۲

ق

- قایل : ۵، ۶، ۹
 قاضی ابو بکر : ۲۸
 قاضی ابو بکر مصری : ۱۳۴
 قاضی ابو القاسم عمر بن محمد : ۱۳۴
 قاضی بهاء الدین کازرونی : ۱۴۱
 کیرسینوز : ۲۵

محمد بن انوشکین: ۹۱، ۱۲۲، ۱۲۵، ۱۳۸، ۱۳۹

محمد بن زیدان: ۱۳۰

محمود بن سبکتگین: ۸۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱

محمد بن سعد: ۳۸، ۱۲۶، ۱۳۴، ۱۳۵

محمود بن محمد بن ملکشاه: ۸۹

محمد بن محمود: ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۲۱

محمد بن ملکشاه: ۱۱۴، ۱۱۷

محمد تکش: ۱۳۱، ۱۳۸، ۱۴۰

محمدشاه بن سلغرشاه: ۱۲۶، ۱۳۵، ۱۳۶

مرتد بن شداد: ۱۸

مریم (رختر قیصر): ۵۷

مروان بن الحکم: ۷۲، ۷۳

مروان بن محمد بن مروان الحکم: ۷۲، ۷۶، ۷۹

مسروق بن ایرهه: ۵۳

مسعود بن ابراهیم: ۱۰۰، ۱۰۳

مسعود بن محمد: ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۲۰، ۱۲۹

مسعود بن مودود: ۱۰۰، ۱۰۲

مسکویه: ۱۴

معاریه بن ابی سفیان: ۶۹، ۷۰، ۷۲، ۷۳

معزالدوله احمد بن بویه: ۸۷، ۱۰۶، ۱۰۷

معین الدین بن کنگی: ۱۲۹

مقرب الدین ابو المفاخر: ۱۳۳

منک بن متوشلخ: ۴، ۹

ملکشاه بن سلجوقی: ۹۱

ملکشاه بن محمد: ۱۱۴، ۱۲۰، ۱۲۸، ۱۲۹

منکه خاتون: ۱۳۱، ۱۴۲

گشتاسب: ۲۲

گشتاسب بن لهراسب: ۲۶، ۲۷، ۲۸

گیو بن گودرز: ۲۳

ل

لقمان (پیغامبر): ۲۳، ۱۵

لهراسب: ۲۲، ۲۵، ۲۷

لیث الصفاری: ۸۵

م

ماهویه: ۶۲

مأجوج: ۳۳

مؤیدالدوله بویه بن حسن: ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۱۱

متوشلخ بن اخنوخ: ۵، ۹

مجدالدوله رستم بن فخرالدوله: ۱۰۶، ۱۱۱

محمد (پیغامبر): ۵۲، ۶۴، ۱۴۵

محمد بزرگ امید: ۱۲۳، ۱۲۴

محمد بن الحسن: ۱۲۵

محمد بن ایلدگز: ۱۲۲

محمد بن بومرث: ۸۹

محمد بن تکش: ۹۱، ۱۰۵

محمد بن الحسن: ۸۱

محمد بن هارون: ۸۵، ۸۶

محمد (از ابنای علی بن ابی طالب): ۷۵

محمد (برادر عبدالملک): ۷۳

محمد بن الخاند القشیری: ۷۵

- منصور بن نوح : ۹۸، ۹۶
- منگوبرس : ۱۲۷
- منگوخان : ۱۲۶
- منوچهر : ۱۱۲، ۲۱، ۲۰، ۱۳، ۱۲
- مودود بن مسعود : ۱۰۲، ۱۰۰
- مهلائیلبن قینان : ۷، ۵
- موسی (پیغامبر) : ۲۱، ۱۳
- هابل : ۶، ۵
- هارون : ۲۱
- هرمز بن انوشروان : ۵۵، ۵۴
- هرمز بن شاپور : ۴۰
- هرمز بن نرسی : ۴۲
- هرمز بن یزدجرد : ۶۸
- هشام بن عبدالملک : ۴۹
- هالی : ۳۲
- همای بنت بهمن : ۲۲
- هود (پیغامبر) : ۱۸
- هوشنگ : ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲
- هولاکو خان : ۱۴۳، ۱۳۶، ۱۲۶، ۹۲
- هیاطله : ۶۲، ۵۲، ۴۹
- ناصر الدین سبکتگین : ۱۰۰، ۹۸
- نرسی (برادر بهرام) : ۴۸، ۴۷
- نرسی بن بهرام : ۴۲
- نظام الملک : ۱۱۷، ۱۱۶، ۱۱۴
- نعمان بن منزر لخمی : ۴۵
- نوح (پیغامبر) : ۱۱، ۹، ۶، ۵، ۴
- نوح بن منصور : ۱۰۰، ۹۸، ۹۶
- نوح بن نصر بن احمد : ۹۷، ۹۶
- نوذر بن منوچهر : ۲۲
- وبار : ۱۸، ۱۷
- وصیف بن الحاجب : ۸۴، ۸۳
- ویس : ۳۵
- ولید بن عبد الملک : ۷۶، ۷۴، ۷۲
- ولید بن یزید : ۷۵، ۷۲
- یافت : ۱۱
- یام : ۱۱
- یاجوج : ۳۳
- یحیی : ۳۵
- یحیی بن خالد بن البرمکی : ۸۱
- یرد بن مهلائیل : ۸، ۵
- یزدجرد اثم : ۶۱
- یزدجرد بن بهرام : ۴۹، ۴۴
- یزدجرد بن شهريار بن پرویز : ۶۳، ۶۲، ۶۱

يزيد بن عبد الملك : ٧٤،٧٢

يزيد بن معاوية : ٧٣،٧٢،٧١

يزيد بن وليد : ٧٤،٧٢

يعرب بن قحطان : ٦٤

يعقوب بن الليث : ٩٤،٩٣،٤

يوسف : ٢٠

سوسف بن سبكتكين : ١٠١

فهرست اماکن

۱

بیتلیس : ۳۳	آذربایجان : ۱۹، ۲۵، ۳۰، ۴۳، ۴۷، ۵۰
بحرین : ۱۸، ۴۳، ۱۳۳	۵۱، ۵۵، ۶۸، ۹۰، ۱۳۸
بخارا : ۹۸، ۹۶	۱۴۱، ۱۴۲
بدخشان : ۳۳	آیار : ۵۱
بست : ۹۴	احد : ۶۶
بصره : ۲۰، ۴۳، ۶۹	اخلاط : ۱۴۱
بغداد : ۳۰، ۴۰، ۴۳، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۸، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۵، ۱۰۷، ۱۰۹	ارجان : ۵۱
۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۸، ۱۲۰	ارزن : ۱۱۲
۱۴۱، ۱۴۳، ۱۴۴	ارضی طی : ۱۸
بلخ : ۱۵، ۲۳، ۲۶، ۹۵، ۱۱۹	ارمنیه : ۴۷
بوشکان : ۳۰	اصطخر : ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۲۵، ۲۶، ۳۰، ۳۸، ۶۱، ۷۵
بیضاء : ۲۸، ۱۲۹	اصفهان : ۱۵، ۱۹، ۲۳، ۳۲، ۴۷، ۶۲
ت	۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۷، ۱۱۸
تبریز : ۱۳۸، ۱۴۲	۱۲۰، ۱۲۸، ۱۳۰
تدمر : ۲۰	انبار : ۴۳
ترکستان : ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۷، ۵۰، ۵۸، ۶۰	انطاکیه : ۵۳، ۱۱۷
ترمز : ۱۱۹	انگروس : ۱۹
تقلیس : ۹۷، ۱۴۲	اوای : ۱۳۳
توران : ۳، ۱۹، ۵۰	اوروس : ۱۹
ج	اهواز : ۲۰، ۳۹، ۴۳
جایبور : ۵۱	ایران : ۳، ۱۸، ۳۴، ۵۰، ۹۳، ۱۴۳، ۱۴۴
جرجان : ۵۰، ۵۱، ۸۱، ۹۹، ۱۰۰	ب
	بابل : ۸، ۱۵، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۳۳

د	جزیره : ۳۹ ، ۳۵ ، ۳۴
دارابجرد : ۳۱	جندشاپور : ۴۲ ، ۴۱ ، ۴۰
دریند : ۵۳ ، ۵۲ ، ۳۳	جهرم : ۳۰
درگزین : ۳۰	
دسکره : ۴۰	ج
دشت : ۸۹ ، ۱۹	جین (صین) : ۸۹ ، ۶۲ ، ۵۴ ، ۵۲ ، ۴۷ ، ۱۹
دلی : ۱۰۵	
دماوند : ۱۴	ح
دیبل : ۴۸	حبش : ۸۹ ، ۴۸ ، ۱۹
دیلم : ۸۶	حجاز : ۸۵ ، ۷۱ ، ۷۹ ، ۷۳ ، ۷۰ ، ۱۸
دینور : ۸۹	حجر : ۴۳
	حلب : ۲۰
ر	حلوان : ۵۱
رام فیروز : ۵۰	حمص : ۷۶
رمه : ۲۵	حمیر : ۵۳
روشن فیروز : ۴۹	حویزه : ۵۱
روم : ۶۸ ، ۵۴ ، ۵۲ ، ۵۱ ، ۴۳ ، ۳۳ ، ۱۹	
۱۴۳ ، ۱۲۲ ، ۱۱۶ ، ۸۹	خ
رومیه : ۵۳	ختن : ۲۱
ری : ۱۰۷ ، ۸۴ ، ۳۰	خجند : ۵۰ ، ۳
	خراسان : ۷۹ ، ۶۸ ، ۵۷ ، ۵۴ ، ۴۳ ، ۳۵ ، ۲۶ ، ۱۹
ز	۸۰ ، ۷۲ ، ۸۷ ، ۹۱ ، ۹۴ ، ۹۸ ، ۹۹
زاوولستان : ۸۰ ، ۲۸	۱۰۰ ، ۱۰۷ ، ۱۱۰ ، ۱۱۸ ، ۱۳۹
س	۱۴۶ ، ۱۴۰
سارویه : ۱۶	خطا : ۱۹
سجستان : ۱۰۰ ، ۹۵ ، ۹۴ ، ۸۵ ، ۴۳ ، ۴۱	خفر : ۲۸
سراندیب : ۳۳	خوارزم : ۱۴۰ ، ۱۳۹ ، ۹۹ ، ۴۷ ، ۲۴
سسوس : ۴۳ ، ۲۶ ، ۱۵ ، ۸	خوزستان : ۱۲۱ ، ۱۰۷ ، ۹۴ ، ۹۱ ، ۴۰ ، ۳۹
سیستان : ۳۰	خیل بزرگ : ۱۳۱

ش	ف
شام: ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۰، ۳۵، ۶۷، ۶۸، ۵۶، ۷۲	فارس: ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۸، ۲۹
۷۳، ۷۹، ۱۰۹، ۱۴۲	۳۴، ۳۸، ۳۹، ۵۰، ۶۱، ۶۸
شبانکاره: ۱۱۹، ۱۲۷	۷۳، ۹۰، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶
شادروان: ۴۳	۱۰۷، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۵
شادشاپور: ۴۰	۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۴
شادفیروز: ۵۰	۱۲۸، ۱۳۱، ۱۴۱
شهرنو: ۵۰	فسا: ۳۰
شیراز: ۷۳، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۰، ۱۲۷، ۱۲۸	فیروزآباد: ۳۹
۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۴	فیروز شاپور: ۴۳
۱۳۶، ۱۴۲	فیروزرام: ۴۹
شیروان: ۵۸	
ط	ق
طبرستان: ۲۰، ۵۱، ۶۸، ۸۴، ۸۵، ۱۱۰	قادسیه: ۶۲
طوس: ۲۴، ۷۹	قزوین: ۳۰
طیسفون: ۴۳، ۴۵، ۶۰	قطیف: ۱۰۳
	قطیف: ۱۰۳
	قیس: ۱۳۳
	قیستان: ۱۱۰، ۱۲۴، ۱۲۶
ع	ک
عدن: ۳۳	
عراق: ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۳۴، ۵۱، ۵۶، ۶۸، ۷۰، ۷۳، ۷۵، ۷۹، ۸۷، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۴	
	کابل: ۱۹
	کام فیروز: ۵۰
	کرمان: ۳۹، ۴۳، ۴۴، ۶۲، ۶۸، ۹۴، ۱۱۰
	۱۱۳، ۱۱۹، ۱۳۰، ۱۳۷، ۱۴۲
	کربلا: ۷۰
	کشمیر: ۱۹
	کنعان: ۲۸
	کیندژ: ۱۵
غ	
غزنه: ۹۱، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۴۰	

کوشکزر : ۴۸

و

کوفه : ۲۰، ۲۹، ۷۰، ۷۹، ۸۸

واسط : ۷۹، ۸۸

گ

ه

گرج : ۱۴۲

هرات : ۳۳، ۹۴، ۱۰۵

گنجویه : ۳۰

هفتادآب : ۵۱

گواشیر : ۳۹

همدان : ۱۱۵، ۱۲۱، ۱۲۷

گیلان : ۱۰۷

هند (هندستان) : ۵، ۶، ۱۹، ۳۳، ۴۳، ۴۷،

۵۰، ۵۲، ۸۹، ۹۱، ۹۶، ۱۰۰،

م

س

۱۰۱، ۱۰۴، ۱۳۳

مازندران : ۱۹، ۴۷

ی

ماوراء النهر : ۵۱، ۵۲، ۷۴، ۱۰۱، ۱۱۶، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۲

یمامه : ۱۸، ۴۳

مداین : ۵۳، ۵۵، ۶۱، ۶۲

یمن : ۱۷، ۲۸، ۴۸، ۵۹، ۶۴، ۸۵

مدینه : ۶۶، ۶۹

یزد : ۹۴

مرو : ۱۵، ۳۳، ۶۲، ۱۴۰

مصر : ۱۹، ۲۱، ۶۸، ۸۱، ۹۰، ۱۰۹، ۱۲۴

مغرب : ۱۹

مکران : ۴۸

مکه : ۸۰، ۱۰۹

موصل : ۳۹، ۵۱، ۹۰، ۱۲۱، ۱۴۲

موغان : ۱۴۲

مهراب : ۱۵

ن

نخجیر : ۴۹

نشابور : ۱۵، ۴۰، ۴۳، ۵۰، ۹۴، ۱۱۰

نیستان : ۴۰

نیاوند : ۶۲

نهروان : ۵۵

نوبندجان : ۱۱۴

فهرست كتب

آداب العرب و الفرس : ١٤

جاودانخرد : ١٤

كتاب تاجي : ١٠٧

كتاب زند : ٢٦

نصايح الملوك : ١٢

نظام التواريخ : ٣

⋮